

1493/P

MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU

MOUSAIOS

VOLUMUL XIII

BUZĂU 2008

MOUSAIOS

**BULETIN ȘTIINȚIFIC
AL
MUZEULUI JUDEȚEAN BUZĂU**

BUZĂU, 2008

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate
MUZEULUI JUDEȚEAN BUZĂU

COLEGIUL DE REDACȚIE:

dr. Doina Ciobanu
Sebastian Matei
Gabriel Stăicuț
Daniel Costache

Culegere și tehnoredactare computerizată: *Daniela Bucur*

Toată corespondența referitoare la buletinul
MOUSAIOS va fi trimisă pe adresa:

Muzeul Județean Buzău,
Bd. Nicolae Bălcescu nr. 50
120360 Buzău

Toute correspondance concernant la
revue **MOUSAIOS** sera adressée à:

Musée départemental du Buzău,
Boul. Nicolae Balcescu, no. 50
120360 Buzău

Autorilor le revine responsabilitatea pentru conținutul lucrărilor publicate, precum și pentru formele grafice folosite, prescurtări, indicații bibliografice, transliterări etc.

Redacția: MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU,
Bd. N. Bălcescu nr. 50, 120360 Buzău.
Telefon: 0238-710561. Tel/fax: 0238-710638
e-mail: muzeubz@net4u.ro

Imprimat la **Tipografia Alpha MDN S.A.**
Buzău, str. Col. Ion Buzoianu nr. 94
Tel./Fax: 0238.721303
E-mail: alpha@buzau.ro
www.alphamdn.ro

MUZEUL JUDEȚEAN BUZĂU

MOUSAIOS

XIII

BUZĂU, 2008

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE BUZOIANĂ - 1973 (I)

MOUSAIOS, II	- 1978
MOUSAIOS, III	- 1981
MOUSAIOS, IV/1-2	- 1994
MOUSAIOS, V	- 1999
MOUSAIOS, VI	- 2001
MOUSAIOS, VII	- 2001
MOUSAIOS, VIII	- 2003
MOUSAIOS, IX	- 2004
MOUSAIOS, X	- 2005
MOUSAIOS, XI	- 2006
MOUSAIOS, XII	- 2007

ALTE PUBLICAȚII ÎN BIBLIOTECA MOUSAIOS:

- **Eugen-Marius Constantinescu, MEMORIA PĂMÂNTULUI DINTRE CARPAȚI ȘI DUNĂRE - 1999**
- *****, BUZĂU. MICĂ ENCICLOPEDIÉ ISTORICĂ - 2000**
- **Valeriu Sârbu, Vasile Dupoi, PIETROASELE-GRUIU DĂRII. INCINTA DACICĂ FORTIFICATĂ (I). MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ - 2001**
- **Doina Ciobanu, EXPLOATAREA SĂRII ÎN PERIOADA MARILOR MIGRAȚII (SEC. I – XIII e.n.) ÎN SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREAN - 2002**
- **Dan Gh. Teodor, SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREANO-PONTIC ÎN MILENIUL MARILOR MIGRAȚII - 2003**
- ***In memoriam* ION NESTOR - 2005**
- **Valeriu Sârbu, Sebastian Matei, Vasile Dupoi, PIETROASELE - GRUIU DĂRII. INCINTA DACICĂ FORTIFICATĂ (II). MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ - 2005**
- *****, DIONISIE ROMANO, 200 DE ANI DE LA NAȘTERE - 2007**

CUPRINS

	pagina
Alin FRÎNCULEASA	
<i>Epoca eneolitică în nordul Munteniei. O evaluare cultural-istorică.....</i>	7
Radian-Romus ANDREESCU, Laurențiu GRIGORAȘ, Eugen PAVELEȚ, Katia MOLDOVEANU	
<i>Raport preliminar privind cercetările arheologice efectuate în tell-ul neo-eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău, Campania 2008.....</i>	41
Katia MOLDOVEANU	
<i>O categorie aparte de materiale descoperite în așezarea gumelnițeană de la Vitănești „măgurice”, jud. Teleorman</i>	51
Monica CONSTANTIN, Cătălin Petre CONSTANTIN	
<i>Rezultatele cercetărilor de suprafață de la Câlțești, com. Pietroasele, jud. Buzău</i>	59
Daniel COSTACHE	
<i>Catalogul roțițelor de care miniaturale din colecția Muzeului Județean Buzău</i>	75
Eugen - Marius CONSTANTINESCU	
<i>Tombe d'incinération découverte à Izvoru Dulce - Merei, dép. de Buzău</i>	103
Sebastian MATEI	
<i>Cuptoare de ars ceramică din perioada clasică geto-dacă (sec. II a. Chr. – I p. Chr.)</i>	107
Eugen Marius CONSTANTINESCU, Cătălin Constantin DINU	
<i>Șantierul Arheologic Pietroasele. Campania 2008</i>	137
Eugen PAVELEȚ	
<i>Raport privind cercetarea arheologică preventivă desfășurată la amplasamentul mall Ploiești, sat Ploieștori, com. Blejoi, jud. Prahova</i>	163

Andrei MĂGUREANU

Observații privind semnificația unor descoperiri din spațiul extracarpatic (sec. VI – VII p. Chr.)..... 173

Dan Gh. TEODOR

Scythia Minor și regiunile de la est și sud de Carpați în prima jumătate a mileniului I d. Hr. (Câteva noi considerații)..... 191

Doina CIOBANU

Catalogul schiturilor rupestre din zona Buzăului 199

Gabriel STĂICUȚ

Cercetarea arheologică preventivă din str. Broșteni, nr. 13-15, municipiul Buzău 227

EPOCA ENEOLITICĂ ÎN NORDUL MUNTENIEI. O EVALUARE CULTURAL-ISTORICĂ

Alin FRÎNCULEASA

Introducere

Să îți propui să înțelegi și sintetizezi dinamica comunităților umane din epoca neo-eneolitică dintr-o zonă relativ extinsă, eterogenă din punct de vedere cultural, dar și geomorfologic, pare un demers riscant. Prima dificultate a constat în trasarea limitelor acestei zone ce urma să constituie obiectivul analizei noastre. Dacă în est și vest granițele sunt naturale, relativ ușor de stabilit prin prezența ca limite a fluviului Dunărea și a râului Olt, în sud și nord situația este ceva mai complicată. În nord-vest și zona nord-centrală limita am trasat-o pe linia sudică a subcarpaților, iar în nord-est de Câmpia Brăilei (Bărăganul). Pentru zona de sud am trasat ca limită câmpia piemontană situată la sud de dealurile subcarpatice. Zona are aspectul unei „fâșii” orientată vest-est ușor oblică, având lățimi ce variază între 40-60 km. Trasarea unor limite ce combină caracteristicile geomorfologice, hidrologice (actuale) cu cele arheologice, impune acestui demers de la început un anumit grad de subiectivitate.

Acest areal prezintă anumite particularități geomorfologice, ce par să influențeze și evoluția/dinamica culturală a zonei. Putem constata că zona aflată la sud de curbura Carpaților este foarte bogată în descoperiri arheologice. Descoperirile arheologice par să prezinte zona ca pe un adevărat culoar de comunicare între nordul, nord-estul și sudul României. Constatăm că în nord-estul Munteniei primele așezări datează din eneoliticul timpuriu, respectiv cultura Boian - faza Giulești. Situația este net diferită în zona piemontană sau dealurilor subcarpatice, unde avem un număr important de descoperiri ce acoperă epoca neolitică.

A doua dificultate este determinată de publicarea selectivă, inegală, a cercetărilor arheologice. De asemenea din punct de vedere al cercetării arheologice, zona de nord a Munteniei este abordată inegal, partea de nord-est fiind ceva mai bine acoperită. În nord-vestul Munteniei au fost cercetate mai multe situri arheologice, majoritatea fiind așezări de tip tell atribuite culturii

Gumelnița, publicarea rezultatelor fiind doar parțială. Mai remarcăm că pentru întreg acest areal există doar o datare absolută, la Lișcoteanca (Harțuche 1987).

Analiza noastră nu excede demersului cultural-istoric tradițional în practica arheologică românească (Anghelinu 2003; Palincaș 2006). Conceptual și metodologic să continui să te „miști” în cadrul acestui demers, pare un risc, într-o perioadă în care acesta este considerat ca lipsit de perspectivă. Bibliografia românească recentă, fără să fie extinsă, constată lipsa unui cadru teoretic, caracterul pozitivist și mimetic al „interpretărilor”. Se consideră că acest demers nu mai este suficient, chiar caduc, pentru cercetarea arheologică modernă. Argumentele aduse sunt numeroase, discursul are un caracter de cele mai multe ori constativ, uneori propune soluții¹. Constat că se dă impresia trasării unei dihotomii, respectiv cea a arheologului de birou de cel de teren. „Înrolarea” cercetării unei paradigme sau unui anumit demers, nu o consider ca obligatorie. Cel puțin teoretic, opțiunile sunt numeroase. De altfel, niciuna din aceste paradigme nu reprezintă în sine adevărul absolut și nu oferă decât în parte răspunsurile la multiplele întrebările ale arheologului și nu numai. Așa cum s-a tot afirmat, cred că paradigma cultural-istorică își are limitele sale, ce pot fi asumate, greu de depășit în lipsa unor abordări suplimentare, complementare.

Pluridisciplinaritatea, includerea cercetărilor în cadrul unor proiecte cu obiective bine definite, eventual bine circumscrise regional, standardizarea și însușirea unor proceduri, crearea unui cadru teoretic, sunt câteva jaloane ce ar trebui să se impună într-o cercetare arheologică. Nu trebuie subestimat colectivul de cercetare, profesionalizarea reprezentând un reper important. În acest sens nu aş exclude nici experiența arheologului, într-o perioadă când munca de teren tinde să nu mai reprezintă în sine principalul atu al cercetării arheologice. Nu trebuie uitate și instituțiile, mă refer aici punctual la cele locale, în care arheologia a rămas în continuare la stadiul de cea care îmbogățește patrimoniul muzeelor², iar mai nou aduce fonduri suplimentare. Organizarea, personalul, logistica sunt total inadecvate unei cercetări arheologice moderne. Arheologul are câțiva metri pătrați în care își desfășoară

¹ Un volum recent rod al unei mese rotunde, în care au fost constatate stadiul și perspectivele pluridisciplinarității în arheologia românească, nu reușește să adune în cea mai mare parte decât rezumatele, vezi *Cercetarea arheologică pluridisciplinară în România. Trecut, prezent, perspective* (Editori D. Popovici, M. Anghelinu), 2006, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște; remarc de asemenea că cele mai multe din aceste „discuții” nu au avut decât un impact minor.

² Pe vremuri (probabil și azi), numărul angajaților la un muzeu era direct proporțional cu patrimoniul deținut de instituție, drept consecință s-au inventariat uneori fragmente de ceramică, silex, ce în multe cazuri reprezentau material triat pe șantier.

activitatea post-săpătură, este în același timp desenator, biolog, geolog, antropolog, gestionar, uneori restaurator etc³.

Descoperirile atribuite epocii neo-eneolitice din nordul Munteniei par să creioneze trei zone distincte. Acestea sunt nord-estul Munteniei, arie definită de câmpia Brăilei, zona nord-centrală definită de câmpia piemontană și dealurile subcarpatice și cea nord-vestică în care se individualizează mai ales câmpia piemontană, dar și de bazine importante de râuri ce curg de la nord la sud.

Comunitățile Starčevo-Criș, Dudești, Boian-Bolintineanu sau cele atribuite culturii cu ceramică liniară nu au fost descoperite în zona Câmpiei Brăilei. Cele mai timpurii descoperiri în această zonă aparțin culturii Boian-Giulești. La nord, dar și la vest sau sud-vest de Câmpia Brăilei au fost descoperite materiale ce certifică locuirea în neoliticul timpuriu sau târziu. Situația din nord-estul Munteniei pare identică cu zona Dobrogei sau a Dunării de Jos unde primele comunități identificate aparțin unui nivel de locuire Hamangia. Situația a fost explicată prin prezența unor resturi ale Lacului Getic (în cazul Munteniei) sau fenomenului de „transgresiune marină” (pentru Dobrogea), elemente ce nu au permis locuirea respectivelor zone.

În nord-vestul Munteniei cu excepția unor descoperiri izolate aparținând culturilor Starčevo-Criș, Boian, zona este puternic locuită în epoca eneolitică de comunitățile Gumelnița. Au fost identificate numeroase așezări de tip tell, majoritatea situate în lunca inundabilă. Se constată o pătrundere timidă la nivel A1 final și „explozia demografică” Gumelnița A2, dar mai ales la nivel cronologic al fazei B1, situație explicată de migrarea dinspre est a comunităților Gumelnița datorită pătrunderii unor populații de origine „stepică”. Tot în zonă au fost descoperite așezări de tip Brătești, cele mai multe suprapunând niveluri de locuire Gumelnița B1.

În Muntenia în zona nord-centrală au fost descoperite situri ce acoperă întreaga coloană crono-culturală a epocii neo-eneolitice din Muntenia. Au fost descoperite relativ numeroase situri Starčevo-Criș ce definesc un orizont mediu și târziu al evoluției acestei culturi. Tot în zonă au fost identificate materiale Dudești, liniare, dar și Vădastra. Discuții aprinse au generat descoperirile de la Sudiți. În ce privește cultura Boian pentru zona central nordică chiar dacă

³ Arheologul român a fost și este dependent de materialele descoperite pe șantier, lipsa unui personal, a unui spațiu care să permită prelucrarea descoperirilor arheologice, par să fie factori obiectivi atunci când constatăm publicarea selectivă a unor cercetări arheologice.

cercetările arheologice sunt restrânse, descoperirile sunt numeroase. Au fost identificate așezări Boian-Bolintineanu, Boian-Giulești, izolat Boian-Vidra și Boian-Spanțov. Acestea sunt dispuse în zona de câmpie sau la deal. În multe situații au fost descoperite în cadrul aceluiași sit materiale Boian-Bolintineanu și Boian-Giulești.

Izolată au fost descoperite și materiale Precucuteni considerate importuri culturale. La Homești și Ghinoaica au fost identificate posibile așezări ce par să marchează limita sud-vestică a ariei de răspândire a culturii Precucuteni. Cultura Boian în nordul Munteniei.

Informațiile privind cultura Boian în nordul Munteniei sunt lacunare, săpăturile fiind efectuate pe suprafețe restrânse. Primele cercetări într-un sit Boian din nordul Munteniei au avut loc în perioada interbelică la Aldeni. Alte cercetări se vor derula după anii 50 ai secolului XX la Aldeni, Largu, Brăilița, Târgșoru Vechi, Sudiți, Ghinoaica, Lișcoteanca, Baldovinești, Silișteea, Vadu Sorești, Pietrosu, Urlați.

În nordul Munteniei au fost semnalate 77 de puncte în care au fost descoperite materiale arheologice atribuite culturii Boian. Cercetări arheologice, cele mai multe constând în sondaje restrânse, unele simple taluzări, au fost realizate în aproximativ 15% din aceste situri. Aproximativ 20% din situri sunt pluristratificate, având două sau chiar trei niveluri arheologice atribuite unor etape diferite ale culturii Boian. În 17 puncte au fost descoperite materiale arheologice Boian-Bolintineanu. Ceramică Boian-Giulești a fost identificată în 56 de situri. Descoperiri Boian-Vidra au fost semnalate în 4 puncte, iar Boian-Spanțov în două situri. Pentru 15 puncte nu avem informații legate de încadrarea culturală. În 12 situații așezările Boian-Bolintineanu sunt suprapuse de așezări Boian-Giulești. Această ultimă situație este semnalată numai pentru interfluviul Teleajen-Buzău. În zona câmpiei Brăilei au fost descoperite doar așezări Boian-Giulești, suprapuse de așezări Gumelnița A1-A2 (Pandrea 1999; 2000).

Aria de răspândire a comunităților Boian în nordul Munteniei este destul de greu de stabilit momentan. În zona de nord-vest avem doar câteva semnalări de materiale Boian în localitățile Glavacioc, Butimanu, Vișina, Fierbinți, Viforîta. Nu există publicate fragmentele ceramice pentru a determina fazele cărora le aparțin aceste descoperiri⁴ (Trohani, Oancea 1981, p. 240, 249; Mirea, Frînculeasa 2005; Boroneanț 1980-1981, p. 91; Comșa 1974, p. 39; 1981, p. 22, 23, 25; Olteanu 2002, p. 39, 67; Olteanu, Cârstina, Căprăroiu 2003, p. 60).

Pentru zona central nordică chiar dacă cercetările arheologice sunt

⁴ Deși am avut acces în depozitele muzeelor din județele în care apar aceste localități, nu am găsit material arheologic (ceramică).

restrânse, descoperirile sunt numeroase. Au fost identificate așezări Boian-Bolintineanu, Boian-Giulești, izolat Boian-Vidra și Boian-Spanțov. Acestea sunt dispuse în zona de câmpie la Sudiți, Smeeni, Tomșani, Târgșorul Vechi, Urlați, Ciorani, Boldești-Gradiștea, Cocorăști-Grind, Vișina, Glavacioc sau deal la Aldeni, Șoimești, Fântânele, Vadu Săpat-Budureasca, Ghinoaica, Râmnicul Sărat, Pietrosu.

În nordul Munteniei așezările atribuite culturii Boian sunt dispuse în zona de câmpie, pe terase sau martori de eroziune, popine (Lișcoteanca, Brăilița, Largu, Cocorăști-Grind, Smeeni, Târgșoru Vechi, Mizil, Tomșani, Ciorani, Glavacioc) sau în zona dealurilor subcarpatice, plasate pe boturi de dealuri sau terase (Aldeni, Șoimești, Pietrosu, Urlați, Budureasca, Tohani, Ghinoaica).

În nord-estul Munteniei au fost cercetate mai multe așezări Boian-Giulești, suprapuse de așezări Gumelnița A1-A2, majoritatea situate pe popine în câmpia Brăilei sau pe terasele râului Călmățui (Harțuche 1980; Pandrea 1999; 2000; Pandrea, Sârbu, Mirea 1997).

Datorită caracterului restrâns al cercetărilor arheologice a unor obiective încadrate culturii Boian în nordul Munteniei, informațiile referitoare la materialele arheologice descoperite au mai mult un caracter general. De altfel există publicate foarte puține materiale arheologice abordate individual pe siturile arheologice descoperite sau cercetate, care să depășească caracterul de raport arheologic. Alte materiale sunt publicate doar ca să sublinieze anumite concluzii relevate în diferite studii specifice.

Materialul predominant descoperit este ceramica. Siturile au fost incluse în cadrul fazelor culturii Boian prin analiza ceramicii. Decorul cu „sârmă ghimpată” a fost definitoriu în includerea unor descoperiri în cadrul fazei Bolintineanu (Sudiți, Ghinoaica, Aldeni, Ciorani, Boldești-Gradiștea, Vadu Sorești, Tohani). Ceramica excizată a permis includerea unor situri în cadrul fazei Giulești a culturii Boian (Aldeni, Sudiți, Ghinoaica, Vadu Săpat, Tomșani, Urlați, Vadu Sorești, Pietrosu, Largu, Lișcoteanca, Însurăței, Siliștea, Baldovinești, Șoimești, Ciorani, Fântânele, Dărămați).

Apariția prin cercetări de suprafață atât a ceramicii decorate „cu sârmă ghimpată”, cât și a celei excizată, pare să indice că în acele situri sunt așezări ce pot fi atribuite primelor două faze ale culturii Boian (Sălcioara, Bălaia, Vadu Sorești, Sudiți, Aldeni, Ghinoaica, Ciorani, Tomșani).

Individualizarea culturii Bolintineanu (Neagu 1997, p. 15; 2003; Pandrea 1999; 2000) a generat și discuții legate de relațiile acesteia cu comunitățile Boian-Giulești (Neagu 2003, p. 145-146). Astfel descoperirile de materiale Bolintineanu și Boian-Giulești, etapa Greacă în același sit, nu ar reprezenta suprapuneri stratigrafice a unor așezări diferite, ci mai curând subliniază contemporanitatea dintre aceste două manifestări culturale (Neagu 2003, p. 145) sau după un alt autor o fază nouă „Coroteni” în care apar asociate

decoruri Bolintineanu și Giulești timpurii (Bobi 1987; 1991, p. 11).

O altă problemă remarcată ceva mai recent, este definirea și individualizarea culturii Bolintineanu, dar și plasarea debutului culturii Boian la nivelul fazei Giulești (Neagu 1985, p. 11-12; 1997; Pandrea 2000, p. 39). A fost precizată originea sudică sau „meridională” a celor două culturi, apariția acestora la nord de Dunăre datorită unor fenomene de migrație (Pandrea 1994; 1999; 2000; Neagu 1997; 2000, p. 39; 2003). În general argumentele sunt oarecum opuse celor autohtoniste dezvoltate mai bine de o jumătate de secol XX de arheologia românească. Astfel, toate impulsurile culturale sunt de origine sudică sau meridională, originea culturilor neolitice cel puțin din Muntenia este sudică, demonstrată de apariția unor materiale similare în Anatolia și Bulgaria. Vasile Boroneanț încorporează descoperirile Bolintineanu culturii Vădastra, în intervalul cuprins între sfârșitul fazei I și începutul fazei a II a, reprezentând un aspect regional estic al culturii respective (Boroneanț 2005, p. 59-61).

La Chitila „Fermă” au fost descoperite asociate materiale arheologice de tip Bolintineanu cu cele încadrate perioadei de sfârșit Vădastra I început de Vădastra II, interval ce precizează și perioada de evoluție a fazei/culturii Bolintineanu (Boroneanț 2005, p. 60-61). După Vasile Boroneanț așezările Bolintineanu fac parte din aria culturii Vădastra, cultură ce ia naștere din contactul culturilor Vădastra și Dudești (Boroneanț 2005, p. 49 și urm.). Cultura Vădastra ocupă o zonă mult mai mare la sud de Carpați, întinzându-se din zona subcolinară și câmpia Buzăului până la Jiu (Boroneanț 2005, p. 61). Descoperirea la Sudiți a unor complexe liniare ce suprapun complexe de tip Vădastra I/Dudești, suprapuse de complexe Bolintineanu complică situația, observațiile de teren fiind puse sub semnul întrebării. Dacă faza Bolintineanu este în fapt cultura Vădastra, atunci complexe Dudești/Vădastra I sunt contemporane cu cele Bolintineanu și deci posterioare liniarului de tip Sudiți. De altfel Victor Teodorescu remarcă descoperirea în cadrul unor complexe Bolintineanu a unor fragmente ceramice ce amintesc de decorurile Vădastra I/Dudești (Frînculeasa 2007a).

Recent a fost subliniată contemporanitatea parțială, dar și coabitarea dintre comunitățile Bolintineanu și Boian-Giulești, cel puțin în zona estică a ariei de răspândire a Bolintineanului (Neagu 2003, p. 145). Aceste comunități au o origine comună și apar la nord de Dunăre succesiv, datorită unor fenomene de migrație de la sud de Dunăre (Neagu 2003, p. 145-146). A fost propus un sincronism cultural Bolintineanu - Boian-Giulești, etapa Greacă – liniar de tip Zeliezovce (Neagu 2003, p. 146).

Stănică Pandrea pe baza unor analize statistice privind descoperirea unor situri Bolintineanu suprapuse de Boian-Giulești sau situri în care apar materiale asociate din cele două culturi, remarcă „înglobarea locuitorilor așezărilor

Bolintineanu în masa locuitorilor așezărilor Boian-Giulești din etapa Greacă” (Pandrea 2000, p. 40). Marin Neagu repertoriază 21 de situri Bolintineanu și 83 de situri Boian-Giulești, iar Stănică Pandrea 19 situri Bolintineanu, respectiv 50 Boian-Giulești (Pandrea 2000; Neagu 2003). Unele așezări Boian-Bolintineanu în care apare ceramică excizată Giulești, sunt introduse și în repertoriul Boian-Giulești. Migrația sau aportul sudic sunt explicate de această diferență a numărului de așezări între cele două comunități diferite, dar și existența unui număr limitat de succesiuni stratigrafice Bolintineanu-Boian-Giulești (Pandrea 2000, p. 39). Nu pare un argument solid în fața caracterului „colonizator” (Pandrea 1999, p. 20) sau „migratoriu” al populației Boian-Giulești, așa cum a fost remarcat (Pandrea 2000). Putem avansa ipoteza că asocierea celor două tipuri de ceramică definitorii celor două manifestări culturale poate să marcheze mai curând în zonă o etapă timpurie Boian-Giulești identificată prin apariția ceramicii excizate (Bobi 1987).

Mai remarcăm descoperirea în anul 1977 în inventarul unor locuințe cercetate la Coroteni, județul Vrancea într-o așezare Boian-Bolintineanu, fragmente ceramice „de tradiție Dudești” (Bobi 1991, p. 11). De asemenea la Brăilița au fost descoperite două fragmente ceramice excizate din „pastă tipică Boian-Giulești, decorate prin asocierea unor motive excizate în manieră Giulești-etapă Greacă, cu motive incizate care amintesc de decorul de tip Dudești” (Pandrea 1999, p. 20, 23, fig. 3/3-4).

Sfârșitul culturii Boian în nord-estul Câmpiei Române este marcat de finalul așezărilor Boian-Giulești evoluat, de prezența unor materiale Vidra în așezarea de la Lișcoteanca „Moș Filon”, importurile Hamangia IIB de la Ciulnița (Pandrea 1999, p. 27). Sincronismul Boian Giulești evoluat-Precucuteni I-Turdaș II-Vinca C1 este confirmat de prezența importurilor Precucuteni I în mediile Turdaș II și Vinca C1, asociate cu materiale Tisa și Hamangia (Pandrea 1999, p. 27). În nord-estul Câmpiei Române cultura Boian-Giulești se dezvoltă ca un amestec local sincron cu faza Boian-Vidra și faza Precucuteni I⁵?, dar și cu manifestările culturale Vinca C1 și Turdaș II din Transilvania și Banat (Pandrea 1999, p. 28).

Cultura Gumenița. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni.

Pentru nordul Munteniei sau zona imediat apropiată datele despre epoca neo-eneolitică sunt în general inconsistente, deși cercetări arheologice au fost întreprinse încă din anii `30 la Ionești-Palade (Berciu 1935, p. 29), Puntea de Greci (Berciu 1935, p. 29), Sărata-Monteoru (Nestor 1944, p. 28), Aldeni (Ștefan 1944), Bălănești (Dumitrescu 1944) etc. Zona a fost abordată de arheologi precum Gh. Ștefan, I. Nestor, D. Berciu, H. Dumitrescu, N.

⁵ Probabil o greșeală de redactare, dacă avem în vedere decalajul cronologic dintre cele două faze culturale.

Hartuiche, E. Comșa, V. Teodorescu, I. T. Dragomir, Gh. Diaconu, V. Drîmboceanu, I. Nania, V. Sârbu etc.

Cultura Gumelnița prezintă în nordul Munteniei anumite particularități relevate de cercetările arheologice derulate de-a lungul timpului. Așezările plasate în câmpie sunt atribuite, cu mici excepții, culturii Gumelnița, așa cum este cazul celor de la Surdulești (Petrescu-Dâmbovița 1953), Târgșoru Vechi (Teodorescu 1961, p. 635), Brăilița (Hartuiche 2002), Gherăseni (Comșa 1979, p. 73, fig. 4/9), Geangoești (Boruga 1969; Mihăiescu, Ilie 2005), Teiu (Nania 1967), Morteni (Diaconescu 1978-1979), Moara din Groapă (Gioglovan 1976), Lișcoteanca (Hartuiche 1987), Cireșu (Sîrbu 1980), Popești (Cioflan 1995), Însurăței (Pandrea, Sîrbu, Neagu 1999), Ziduri (Măndescu 2001; 2002), Colceag (Frînculeasa 2004a), Urlați (Frînculeasa, Niță, Dumitrașcu 2008) etc.

Așezările descoperite în zona dealurilor subcarpatice cum ar fi cele de la Aldeni (Ștefan 1944; Ștefan, Comșa 1957; Comșa 1994; 1995), Bălănești (Dumitrescu 1944), Gura Vitioarei (Comșa, Georgescu 1981), Mălăieștii de Jos (Comșa, Georgescu 1983), Budureasca (Teodorescu, Peneș 1984), Coțatcu (Grigoraș, Paveleț 2007), Apostolache (Frînculeasa 2004) etc, sunt atribuite aspectului cultural Stoicani-Aldeni. Acesta a fost definit ca un „aspect mixt” sau “facies de sinteză” între civilizațiile Gumelnița și Precucuteni-Cucuteni (Ștefan 1944; Petrescu-Dâmbovița 1953; Comșa 1963; Dumitrescu 1963; Nițu 1971; 1973; Dragomir 1983; Șimon 1986).

În plină epocă eneolitică numărul obiectivelor arheologice specifice epocii descoperite crește exponențial. Au fost identificate în nordul Munteniei un număr aproximativ de 150 de situri atribuite culturii Gumelnița sau aspectului cultural Stoicani-Aldeni. Aceste situri reprezintă cel puțin 300 de niveluri de locuire sau așezări. Caracterul lacunar al informațiilor face dificilă o concluzie mai apropiată de realitate⁶.

Lipsa unor săpături sistematice în nordul Munteniei care să acopere întreaga zonă face ca informațiile privind cultura Gumelnița să nu fie unitare. Fără ca situația să fie singulară, raportul între cercetare și publicare este net în defavoarea ultimului segment. Informații mai consistente avem pentru așezările Gumelnița situate în zonele de nord-est și nord-vest ale Munteniei. Au fost cercetate atât așezări pluristratificate, cât și cu un singur nivel de locuire. Așezările din nord-estul Munteniei sunt situate pe popine sau terase și au cel mult două niveluri de locuire atribuite fazelor A1 și A2 ale culturii Gumelnița.

⁶ Numărul în sine este subiectiv și reprezintă un stadiu al cercetării, și în același timp arată neputința unui sistem ce nu reușește să inventarieze corect toate descoperirile cunoscute.

De cele mai multe ori aceste aşezări suprapun direct nivele de locuire Boian-Giuleşti. Trebuie spus că în cadrul aşezărilor situate în nord-estul Munteniei au fost identificate influenţe ale aspectului cultural Stoicani-Aldeni (Harţuche 1987, p. 39-40). De asemenea toate aşezările de pe valea râului Călmăţui au fost incluse în repertoriul descoperirilor acestui aspect cultural (Dragomir 1983; 1985).

În zona nord-vestică au fost descoperite foarte multe tell-uri ce au înălţimi de 1.5/3 metri. Aproape toate aceste tell-uri sunt plasate în lunca inundabilă a râurilor. Observăm o puternică concentrare a acestor tell-uri în zona de graniţă de sud dintre judeţele Argeş şi Dâmboviţa, în bazinele mijlocii ale râurilor Dâmbovnic, Neajlov, Dâmboviţa (Mirea, Frînculeasa 2005, fig. 1). Săpăturile arheologice au permis identificarea unor aşezări pluristratificate ce au 2-3 niveluri de locuire. Au fost identificate şi tell-uri cu mai multe niveluri de locuire cu sunt cele de la Geangoeşti „La Hulă”, Morteni „Măgura”, Teiu „Măgura”, Popeşti, Ziduri ce aveau un număr de 4-6 niveluri/etape de locuire (Mihăiescu, Ilie 2003-2004, p. 72; Diaconescu 1978-1979, p. 97-98; Nania 1967, p. 9; Cioflan, Rotaru 1988, p. 49; Măndescu 2002, p. 32).

Aşezări Gumelniţa A1 au fost cercetate la Lişcoteanca „Movila Olarului”, Lişcoteanca „Movila din Baltă”, Lişcoteanca „Moş Filon”, Însurăţei „Popina I”, Însurăţei „Popina II”, Însurăţei „Popina III”, Brăiliţa, Cireşu, Gherăseni, Târgşorul Vechi, Glavacioc. Aşezările de la „Movila Olarului”, Lişcoteanca „Movila din Baltă”, Lişcoteanca „Moş Filon”, Însurăţei „Popina I”, Însurăţei „Popina II”, Brăiliţa, Satnoieni, Largu, Târgşoru Vechi, Ghinoaica, Urlaţi, suprapun aşezări Boian-Giuleşti.

Aşezări Gumelniţa A2 au fost descoperite la Lişcoteanca „Movila Olarului”, Lişcoteanca „Movila din Baltă”, Lişcoteanca „Moş Filon”, Însurăţei „Popina I”, Însurăţei „Popina II”, Însurăţei „Popina III”, Brăiliţa, Spiru Haret, Satnoieni, Râmnicelu, Gherăseni, Târgşorul Vechi, Colceag, Urlaţi, Seciu, Iordăchianu, Morteni, Moara din Groapă „Măgura din Cornet”, Geangoeşti, Vişina, Palade, Neajlovu, Surduleşti, Glavacioc, Teiu, Ziduri, Popeşti.

Aşezări Gumelniţa B1 au fost identificate la Colceag, Moara din Groapă „Măgura din Cornet”, Morteni, Corbii Mari, Geangoeşti, Vişina, Neajlovu, Palade, Puntea de Greci, Teiu „Silişte”, Teiu „Măgura”, Ziduri, Popeşti, Negraşi „Fântâna Ilinii”, Goleşti. Pentru un număr important de situri nu avem informaţii care să permită încadrării culturale mai fine.

Se poate observa că în nord-estul Munteniei nu au fost descoperite aşezări Gumelniţa B1. Locuirea pare să se întrerupă la nivel Gumelniţa A2. Majoritatea acestor aşezări suprapun direct nivele de locuire Boian-Giuleşti. În istoriografie există teoria conform căreia în nord-estul Munteniei, faza Giuleşti evoluează paralel cu fazele Vidra şi Spanţov, continuând să dăinuiască până ce zona este ocupată de comunităţile Gumelniţa (Harţuche 1983, p. 30; 2002;

Pandrea 1999; 2000). Zona aflată în sudul Moldovei, nord-nord-estul Munteniei, după dispariția aspectului cultural Stoicani-Aldeni nu este ocupată de așezări Gumelnița A2-B sau Cucuteni A3. Nici așezările Gumelnița A2 de pe valea Călmățuiului nu sunt suprapuse de altele atribuite fazei B1. Există totuși elemente ce par să arate că așezarea de la Brăilița, dar și cea de la Carcaliu jud. Tulcea (Lazurcă 1991) evoluează până la un nivel cronologic parțial contemporan cu faza Gumelnița B1 din sudul Munteniei.

Remarcăm descoperirea în acest areal a unor obiective atribuite „comunităților de stepă”. Există cercetători ce nu exclud posibilitatea ca dispariția comunităților Stoicani-Aldeni la un nivel cronologic Cucuteni A3, să se datoreze pătrunderii dinspre răsărit a unor comunități aparținând culturii Strednîi Stog II (Comșa 1978, p. 354). De altfel aria ocupată de comunitățile Bolgrad din sud-vestul Ucrainei nu va fi suprapusă de așezări atribuite culturii Cucuteni (Sorokin 1997), în zonă fiind descoperite mai ales necropole tumulare sau plane, atribuite populațiilor stepice (Levițki, Manzura, Demcenko 1996). Așezările Gumelnița de la Râmnicelu (Hartuche 1980, p. 37), Însurăței „Popina I” (Pandrea, Sârbu, Neagu 1999, p. 146), Brăilița (Hartuche 2002), Gherăseni (Constantinescu 1994), Ploiești „Tabaci”, Vadu Săpat au fost suprapuse de așezări sau necropole Cernavoda I. Cel mai probabil nord-estul Munteniei începe să fie ocupat de „comunitățile de stepă” fapt subliniat de dispariția așezărilor Stoicani-Aldeni, acest proces fiind remarcat și de lipsa așezărilor Gumelnița B.

Singura așezare din nord-vestul Munteniei în care a fost consemnată o locuire din faza A1 - târzie, este de la Glavacioc „Mănăstirea Glavacioc”. Cercetările din anul 2005 fără să atingă stratul steril, au evidențiat existența unei așezări pluristratificate. În nivelul inferior atins de săpătură a fost descoperită foarte multă ceramică grafitată, având culoare negricioasă de multe ori lustruită, specifică fazei A1 a culturii Gumelnița. În celelalte două niveluri, dintre care ultimul puternic afectat de construcția mănăstirii, au fost descoperite materiale arheologice specifice fazelor A2 (Mirea, Frînculeasa 2005). Un alt sit în care au fost semnalate materiale arheologice Gumelnița A1 este cel de la Târgșorul Vechi „Mănăstire”. Cercetând materialul arheologic descoperit în acest sit nu am putut identifica elemente care să certifice cu siguranță existența unui nivel de locuire gumelnițean timpuriu (Frînculeasa 2007). Elemente gumelnițene timpurii au fost identificate și în așezarea de la Urlați (Frînculeasa, Niță, Dumitrașcu 2008).

Dacă în nord-est au fost descoperite doar așezări Gumelnița A1-A2, în nord-vestul Munteniei au fost identificate foarte multe tell-uri ce dăinuiesc și în faza B1. Situația a fost explicată de pătrunderea comunităților Cernavoda I în Dobrogea și Muntenia pe un palier cronologic Gumelnița A2, ce a generat retragerea comunităților gumelnițene în zona dealurilor subcarpatice unde își

continuă evoluția (Dumitrescu 1988, p. 38). Ulterior pe acest fond, datorită unui „recol” al culturii Gumelnița, ia naștere aspectul Brătești (Tudor 1977; 1978; Morintz 2007, p. 103). De altfel la Morteni, Geangoiești, Racovița și Corbii Mari așezările de tip tell gumelnițene, faza B1, sunt suprapuse de niveluri inconsistente de locuire de tip Brătești (Muscă 1986, p. 64, 65; Diaconescu 1978-1979, p. 97-98; Ilie 2005, p. 63).

În zona nord-centrală așezările timpurii gumelnițene sunt identificate cu niveluri de locuire atribuite aspectului cultural Stoicani-Aldeni. În Muntenia în zona nordică-centrală, au fost descoperite și așezări atribuite aspectului cultural Stoicani-Aldeni. În această zonă unde putem face, chiar dacă nu absolută, o delimitare a siturilor Gumelnița de cele Stoicani-Aldeni, așezările sunt în apropierea sau chiar pe dealuri (Mălăieștii de Jos, Aldeni, Coțatcu, Bălănești, Sărata Monteoru, Tufa/Năieni, Apostolache, Budureasca, Ghinoaică, Boboci, Tohani, Homești, Răducești, Drăghești etc). La sud în câmpia înaltă au fost descoperite tell-uri, dar și așezări cu stratigrafie orizontală, situate pe terase, atribuite culturii Gumelnița (Colceag, Târgșoru Vechi, Urlați, Iordăchenu, Sudiți, Gherăseni, Moisica, Largu, Luciu etc).

Locuirile de tip tell sunt mai curând excepții în cadrul arealului cultural Stoicani-Aldeni, existând totuși așezări cu stratigrafii ce își găsesc corespondențe cu cele din tell-urile gumelnițene. În acest sens remarcăm locuirile de la Bonțești, Stoicani (Petrescu-Dâmbovița 1953, p. 151), Aldeni, Suceveni, dar mai ales așezarea de la Coțatcu, aceasta din urmă având o depunere culturală de peste patru metri (Comșa 1981, p. 18). Unele din aceste așezări Stoicani-Aldeni sunt plasate în zona de contact dintre podiș și câmpie, cu altitudine redusă (Stoicani), iar altele la altitudini relativ mari (Suceveni, Bonțești, Coțatcu).

Nașterea aspectului cultural Stoicani-Aldeni din contactul Precucuteni cu Gumelnița A1 (probabil primele contacte finalul fazei II-începutul fazei III Precucuteni-Gumelnița A1), este în interiorul acestor faze/culturi, idee susținută și de lipsa unor suprapuneri stratigrafice Precucuteni III-Stoicani-Aldeni, deși ariile culturale Precucuteni III-Stoicani-Aldeni se întretaie parțial. Apariția aspectului cultural Stoicani-Aldeni nu a dus la dispariția așezărilor Precucuteni, decât probabil într-un areal restrâns, cel sudic. De asemenea remarcăm descoperirea în așezări Stoicani-Aldeni de importuri precucuteniene la Tufa/Năieni, Budureasca, Ghinoaică, Mălăieștii de Jos (Roman 1963; Marinescu 1976; 1978; Chicideanu 1994, p. 33; Bem 2001; Pandrea, Vernescu 2005; Andreescu et alii 2006), dar și în așezări Precucuteni III au fost descoperite vase sau „elemente” Gumelnița A1 la Târpești (Marinescu 1968, p. 407; 1981, fig. 89/7, 9-11), Traian (Dumitrescu 1955, p. 463; Marinescu-Bâlcu 1974, p. 139), Târgu Frumos (Bem 2001, p. 44; Ursulescu, Bogian, Cotiugă 2005, p. 227), Isaiia (Pandrea, Vernescu 2005), la est de Prut la

Hanska, Cărbuna și Băhrinești VIII (Mantu 1998, p. 116), Alexandrovka, Berezovska, Bernovo, Krasnostavka, Hreblija (Bem 2001, p. 44; Slavcev 2005, p. 165).

Este dificil de precizat dacă putem vorbi de o expansiune a comunităților Gumelnița spre centrul Moldovei în detrimentul culturii Precucuteni sau de predilecția pentru „exercitarea influențelor culturale dinspre aria culturală gumelnițeană spre cea precucuteniană” (Pandrea, Vernescu 2005, p. 277). Putem doar să constatăm lipsa unor succesiuni stratigrafice Precucuteni-Gumelnița/aspectul cultural Stoicani-Aldeni în Moldova. În schimb evidențiem descoperirea unui număr de 15 situri în care a fost consemnată prezența unor așezări Stoicani-Aldeni suprapuse de obiective Cucuteni A2-A3 (Vălean 2003, p. 118). Arealul cultural Stoicani-Aldeni din Moldova este ocupat de așezări Cucuteni A2-A3, până în prezent nefiind identificată în zona respectivă nici o așezare Gumelnița A2-B1. În schimb avem indicii care ar putea să confirme persistența în zonă a unor așezări ce păstrează elemente culturale specifice aspectului Stoicani-Aldeni.

Cercetătorii au remarcat originea culturală „mixtă” a aspectului cultural Stoicani-Aldeni, ce evoluează pe un palier cronologic ce variază de la Precucuteni III, Cucuteni A1/Gumelnița A1 sau chiar A2 final-B1. Remarcăm că etapa A1 a culturii Cucuteni nu a fost încă identificată așa cum a fost postulată de Vladimir Dumitrescu (Dumitrescu 1963), existând câteva descoperiri ce nu sunt bine conturate și definitiv asumate.

Așezările Stoicani-Aldeni suprapun locuri Boian-Giulești la Aldeni, Stoicani, Suceveni (Dragomir 1985, p. 20-21), Ghinoaica, Budureasca. La Ciorani, jud. Vrancea au fost descoperite fragmente ceramice Precucuteni, Stoicani-Aldeni și Cucuteni, fără să poată fi stabilită foarte bine stratigrafia (Nițu 1973, p. 77). Remarcăm suprapunerea în Moldova a unor așezări Stoicani-Aldeni de către așezări Cucuteni A3, ce par să marcheze finalul evoluției acestui aspect cultural în Moldova. În zona ocupată de comunitățile Bolgrad nu au fost descoperite așezări Cucuteni A (Sorokin 1997; Popovici 2000).

Definit ca o mixtură culturală, aspectul Stoicani-Aldeni este o sinteză culturală regională, aflată la periferia/zona de contact a unor manifestări culturale bine conturate. Elementele culturale ce stau la originea sa pot fi relativ ușor individualizate, persistând de-a lungul evoluției sale. Evoluția acestui aspect cultural local, nu a dus la dispariția manifestărilor culturale ce au stat la geneza sa.

Date arheozoologice și arheobotanice

Elementelor de paleoeconomie ale comunităților Gumelnița din nordul Munteniei nu putem să le acordăm decât un spațiu restrâns. Considerăm că datele de care dispunem nu pot oferi în acest stadiu al cercetării informații care

să poată fi relevante pentru a creiona o imagine asupra economiei comunităților eneolitice din nordul Munteniei.

Informațiile legate de determinări arheozoologice se rezumă la câteva loturi de oase descoperite la Aldeni (Bălășescu, Radu, Moise 2005, p. 53), Drăgănești-Tecuci (Bălășescu, Radu, Moise 2005, p. 53), Lișcoteanca (Haimovici 1998), Însurăței (Moise 1999; Radu 1999), Glavacioc (Haimovici 2005)⁷, Urlați (Frînculeasa, Niță, Dumitrașcu 2008). Pentru Glavacioc materialul arheozoologic a fost abordat global (Haimovici 2005), deși oasele provin dintr-o așezare cu mai multe niveluri de locuire (Mirea, Frînculeasa 2005). Materialul osteologic descoperit la Urlați provine din trei complexe închise, respectiv gropi menajere (Frînculeasa, Niță, Dumitrașcu 2008). La Teiu au fost descoperite unelte din coarne de *Cervus elaphus* (Nania 1967, p. 20).

La Aldeni au fost determinate 28 de resturi faunistice reprezentând următoarele specii domestice *Bos taurus*, *Sus domesticus*, *Ovis Capra*, *Canis familiaris* și sălbatice *Martes martes*, *Cervus elaphus* (Bălășescu, Radu, Moise 2005, tabel 91).

În așezarea Stoicani-Aldeni de la Drăgănești-Tecuci au fost determinate un număr de 674 de resturi faunistice, toate mamifere. Speciile domestice ce reprezintă 92.43% sunt *Bos taurus*, *Sus domesticus*, *Ovis Capra*, *Canis familiaris*. Fauna sălbatică este reprezentată de următoarele specii: *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Meles meles*, *Equus ferus*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Bos primigenius*, *Lepus europaeus* (Bălășescu, Radu, Moise 2005, tabel 91).

La Lișcoteanca predomină speciile domestice în următoarea ordine: *Bos taurus*, *Sus domesticus*, *Ovis Capra*, *Equus caballus*, *Canis familiaris*. Speciile sălbatice ce reprezintă 13.54% sunt: *Bos primigenius*, *Sus scrofa*, *Cervus elaphus*, *Caprolueus caproleus* și *Meles melles* (Haimovici 1998, p. 284)⁸. Situația este aproape asemănătoare în așezarea Stoicani-Aldeni de la Suceveni (Haimovici 1998, p. 285).

Materialul analizat de la Însurăției „Popina I” provine din descoperiri din anii 1995-1998. Acesta constă în resturi de oase de pește provenind de la speciile *Silurus glanis* (somnul), *Cyprinus carpio* (crapuul), *Esox lucius* (știuca), *Stizostedion lucioperca* (șalăul), *Abramis brama* (plătica) și *Scardinius erythrophthalmus* (roșioara) (Radu 1999).

⁷ Materialul arheozoologic de la Glavacioc a fost analizat global, deși provine dintr-o așezare de tip tell.

⁸ Nu este menționat din care din siturile de la Lișcoteanca provine materialul osteologic, presupunem că este vorba de „Movila Olarului”.

La Urlați ca număr de resturi, predomină vita domestică (*Bos taurus*). Din cauza gradului ridicat de fragmentaritate, nu s-a putut face diferența între resturile de oaie (*Ovis aries*) și cele de capră (*Capra hircus*), drept pentru care au fost luate în considerare împreună. Au mai fost descoperite oase de porc domestic (*Sus domesticus*) și două fragmente aparținând câinelui (*Canis familiaris*), ce pot proveni de la un singur individ adult. Prezența câinelui este însă atestată de către urmele evidente de dinți de pe majoritatea oaselor descoperite. La scara întregii săpături, predomină ca număr de resturi vita domestică, urmată de ovicaprine și de porcul domestic. În procente foarte mici apar și resturi de câine, iepure de câmp, păsări și un fragment carapace de țestoasă de uscat. Au fost identificate relativ numeroase oase prelucrate (Frînculeasa, Niță, Dumitrașcu 2008).

La Glavacioc predomină speciile domestice. Au fost determinate ca specii domestice *Bos taurus*, *Ovis aries*, *Capra hircus*, *Sus scrofa domesticus*, *Canis familiaris*. Au fost identificate și specii sălbatice precum *Sus scrofa ferus*, *Cervus elafus* și *Capreolus capreolus* (Haimovici 2005).

Analizele arheozoologice au fost realizate pe loturi de oase prelevate selectiv. Pentru un repertoriu de peste 150 de situri arheologice identificate în nordul Munteniei credem că datele sunt nerelevante.

Material carpologic a fost descoperit la Ionești-Palade (Berciu 1934, p. 3), Teiu (Nania 1967; Cârciumar 1996, p. 119), Geangoești (Cârciumar 1996, p. 78), Morteni (Cârciumar 1996, p. 91), Lișcoteanca (Cârciumar 1996, p. 90), Seciu (Cârciumar 1996, p. 114), Mălăieștii de Jos⁹.

În privința analizelor arheobotanice, loturile de materiale determinate provin din descoperiri izolate. Semințele de la Lișcoteanca provin dintr-o groapă de provizii, iar cele de la Morteni tot din gropi de provizii. Semințele de la Teiu au fost descoperite în două hambare, dar și într-un vas prins sub pereții distruși ai unei locuințe (Nania 1967; Cârciumar 1996, p. 119; Ilie 2007a). Semințele de la Mălăieștii de Jos provin dintr-un vas descoperit într-o locuință incendiată, situația întâlnită și în cazul semințelor de Geangoești (Cârciumar 1996, p. 78). Semințe au fost semnalate și la Ionești-Palade (Berciu 1934, p. 3). În această așezare în cadrul cercetărilor derulate în perioada interbelică, au fost descoperite vase întregi în care erau semințe carbonizate de grâu, mei, cânepă (Berciu 1934, p. 3)¹⁰.

Eneoliticul final în nordul Munteniei

Sfârșitul epocii eneolitice în Muntenia este generat de un complex de factori de țin printre altele de modificări etnice, economice, dar și climatice, ce

⁹ Inedit, vezi completarea mai jos în cadrul segmentului dedicat aspectului cultural Stoicani-Aldeni.

¹⁰ Nu cunoaștem autorul acestor determinări arheobotanice.

interven la finalul etapelor A2-B1 ale culturii Gumelnița. În Muntenia, dar și Moldova începând cu etapa A3 începe să se infiltreze o populație de origine răsăriteană venită de la nord de Marea Neagră. Această pătrundere a fost evidențiată arheologic inițial de descoperirea unor fragmente ceramice atipice culturilor Gumelnița și Cucuteni, încadrate categoriei „C”. Aceasta categorie de ceramică avea degresantul format din cochilii de scoici sau melci pisate, un aspect neîngrijit, fiind decorată inițial cu pieptenul sau incizat, iar apoi cu *șnurul* (împletit sau răsucit). Un alt tip de descoperire specifică acestei perioade este cel al sceptrelor în forma capetelor de cal. De asemenea apar mormintele tumulare dar și plane, în care pe defunct era depus ocră roșu. În Muntenia au fost descoperite aproximativ 40 de situri atribuite culturii Cernavoda I și de tip Brătești.

În Muntenia apariția culturii Cernavoda I generează deplasarea comunităților Gumelnița spre nordul Munteniei în zona deluroasă. Ulterior în zona deluroasă și de câmpie înaltă cuprinsă în intefluviul Ialomița-Argeș evoluează aspectul cultural Brătești ce „moștenește” foarte multe elemente Gumelnița. Acest aspect cultural este vecin și în același timp contemporan la est și sud cu comunitățile ce definesc cultura Cernavoda I, iar la vest cu cultura Sălcuța II-IV.

Descoperirile atribuite aspectului Brătești au venit, cel puțin parțial, în întâmpinarea unei discuții mai vechi legată de finalul culturii Gumelnița în Muntenia. Conform acesteia în zona dealurilor din nordul Munteniei datorită unor factori externi se retrag și dăinuie comunitățile Gumelnița (Nestor 1950; 1959; Rosetti 1959, p. 809; Dumitrescu 1988). Este cunoscut că în Dobrogea cultura Gumelnița încetează să mai existe odată cu pătrunderea comunităților Cernavoda I, la un nivel cronologic Gumelnița A2 final (Hașotti 1997; Bem 1998-2000; 2001). Aceeași observație poate fi făcută și pentru siturile Gumelnița din nord-estul Munteniei ce își încetează evoluția la un nivel al fazei A2 (Harțuche 1983, p. 31-32). Cultura Gumelnița își continuă însă evoluția în Muntenia în faza B1 (Bem 1998-2000, p. 345; 2001, p. 50). În zona situată la vest de râul Olt a evoluat cultura Sălcuța, inclusiv după sfârșitul culturii Gumelnița în Muntenia (Roman 1978; 1981, p. 243; Șimon 1989; Radu 2002, p. 195; Voinea 2004-2005, p. 29).

Remarcăm informațiile relativ sărace asupra descoperirilor de tip Brătești. Au fost identificate 16 puncte cu descoperiri atribuite aspectului Brătești. Aspectul Brătești a fost definit pe baza unor săpături arheologice de mică amploare în localitățile Retevoiești, Brăteștii de Sus, Valea Calului, sondaje în localitățile Tigveni, descoperiri realizate în contextul cercetării unor obiective aparținând altor epoci/culturi în localitățile Băleni, Geangoiești, Morteni, Șerbănești, Corbii Mari, Mironiești, cercetări de suprafață în localitățile Buftea, Racovița, Târgoviște, Cazaci, Câmpulung.

Deși definit ca un aspect de deal, descoperirile se concentrează în zona de piemont a Munteniei. Definirea acestui aspect a venit să sublinieze o idee postulată, aceea că în urma pătrunderii comunităților Cernavoda I în Muntenia dispar așezările Gumelnița din sudul provinciei, comunitățile gumelnițene retrăgându-se spre nordul Munteniei în zona de dealuri. Trebuie să remarcăm că încă nu cunoaștem nici o așezare Gumelnița B1 în zona de dealuri a Munteniei. În schimb pe valea Dunării de Jos, dar și în Câmpia Română au fost cercetate și repertoriate foarte multe așezări Gumelnița B1. Mai constatăm descoperirea unui număr relativ redus de așezări Cernavoda I în Muntenia, raportându-ne la cele Gumelnița. Împreună cu cele atribuite aspectului Brătești, nu depășesc în stadiul actual al cunoașterii 50 de situri, multe din acestea identificate prin câteva fragmente ceramice.

Așezarea de tip Brătești cea mai nordică este cea de la Câmpulung „Apa Sărată”, cele mai sudice fiind descoperite la Mironești și Buftea. În cadrul acestor ultime descoperiri au fost identificate și materiale specifice culturii Cernavoda I marcând și mai bine sincronismul cultural postulat. Remarcăm că așezările ce suprapun tell-uri gumelnițene sunt situate în zona de câmpie, specific așezărilor Gumelnița. Așezările din zona de deal sunt plasate într-un mediu relativ străin comunităților gumelnițene. În zona unde au fost descoperite așezări de tip Brătești nu au fost încă identificate așezări Cernavoda I. În așezările situate în zona de dealuri identificate în județul Argeș (Retevoiești, Tigveni, Valea Calului, Câmpulung) ceramica pare să fie mai apropiată de cea specifică unei etape târzii a culturii Sălcuța. Nici în această zonă nu au fost identificate așezări Cernavoda I.

Nivelele arheologice inconsistente au fost puse pe caracterul economic al comunităților Brătești, în care predomină creșterea animalelor, cu așezări risipite, sărace și de scurtă durată (Tudor 1978, p. 51; Roman 1981, p. 26).

Datele stratigrafice sunt foarte puține și inconsistente. La Retevoiești nivelul aparținând aspectului Brătești este suprapus de un nivel de locuire aparținând culturii Coțofeni (Popescu, Rosetti 1959, p. 708). La Valea Calului a fost cercetată o așezare cu trei niveluri de locuire. În nivelul inferior alături de materiale Brătești au apărut materiale aparținând culturii Glina (Tudor 1987, p. 5). Celelalte două nivele culturale aparțin culturii Glina. Locuința din nivelul inferior era suprapusă de o locuință Glina (Tudor 1987, p. 4-5).

La Morteni, Geangoești, Racovița și Corbii Mari așezările de tip Brătești suprapun așezări de tip tell gumelnițene, faza B1 (Muscă 1986, p. 64, 65; Diaconescu 1978-1979, p. 97-98; Mihăiescu, Ilie 2003-2004; Ilie 2005, p. 63). La Buftea alături de materiale arheologice Brătești a fost descoperit și un fragment ceramic decorat cu șnurul atribuit culturii Cernavoda I (Tudor 1984). Au fost descoperite așezări Cernavoda I ce suprapun așezări Gumelnița A2 la Cernavodă, Hârșova, Râmnicelu, Chirnogi, Bordușani, Însurăței, Ploiești

„Tabaci” și B1 la Căscioarele, Gumelnița. La Gura Vitioarei au fost descoperite fragmente ceramice Stoicani-Aldeni și Cernavoda I (Comșa, Georgescu 1981).

Paralelizarea aspectului Brătești cu culturile Cernavoda I, Sălcuța II-IV și Cucuteni B este acceptată de cercetarea arheologică românească (Roman 1978; Bem 2001). Dacă acceptăm contemporaneitatea dintre cultura Cernavoda I și Gumelnița final A2 și B1, nu putem plasa începutul aspectului Brătești la începutul evoluției culturii Cernavoda I, ci într-o etapă posterioară finalului fazei Gumelnița B1 și posterior Cucuteni A4 (Bem 1998-2000). În zona de nord a Munteniei la Sărata-Monteoru, Pietroasele, Berca, Băiești, Râmnicelu, Săveni au fost descoperite așezări datând din etapa Cernavoda Ic în care apar fragmente Cucuteni B2. În așezarea Cernavoda I de la Renie au fost descoperite mai multe fragmente ceramice Cucuteni B. Un fragment ceramic pictat Cucuteni B a fost descoperit și în așezarea de tip Brătești de la Morteni. La Budureasca „Puțul Tătarului” au fost descoperite fragmente ceramice pictate Cucuteni A-B2, dar și fragmente decorate cu șnurul și scoică pisată în pastă-Cernavoda I, ce par să indice apariția în nordul Munteniei chiar mai timpuriu a comunităților Cernavoda I, idee deja postulată (Bem 2000, p. 49-50). De altfel fragmente ceramice decorate cu șnurul au apărut în zonă și în așezări Gumelnița la Ionești-Palade nivelul II și la Puntea de Greci într-un nivel de locuire „Gumelnița III de sfârșit” marcând contacte timpurii Cernavoda I-Gumelnița B1 (Berciu 1937, p. 70), probabil la un nivel Cernavoda Ib având în vedere că pentru etapa Ia nu avem materiale decorate cu șnurul (Oprițescu 1984; Roman 1986; Hașotti 1997, p. 125).

Remarcăm descoperirea unui fragment ceramic de „tip C” vălurit și deci mai timpuriu decât „orizontul” cronologic al apariției ceramicii șnurate (Oprițescu-Dodd 1980; Dragomir 1982) în așezarea Gumelnița B1 de la Vitănești (jud. Teleorman). De altfel la Vitănești a fost descoperit și un fragment ceramic Cucuteni A3 ce marchează și mai bine paralelizarea Gumelnița B1-Cucuteni A3-ceramica de „tip C” (Bem 2000, p. 45).

În zona dealurilor Argeșului evoluează în această perioadă comunitățile Sălcuța III, așa cum o dovedesc descoperirile de la Retevoiești, Tigveni, Valea Calului sau Curtea de Argeș, interpretate oarecum forțat ca fiind de tip Brătești. De altfel inițial descoperirile de la Retevoiești fuseseră încadrate descoperirilor de tip Sălcuța II-IV (Popescu, Rosseti 1959). Descoperirea unor fragmente cu decoruri specifice aspectului Brătești, respectiv decorul cu împunsături, demonstrează contemporaneitatea dintre comunitățile Brătești și cele Sălcuța III-IV. Faza a III a culturii Sălcuța este în întregime posterioară culturii Gumelnița (Roman 1978; Șimon 1989, p. 143), putând fi contemporană manifestărilor de tip Brătești, ce la rândul lor suprapun așezările târzii gumelnițene din nord-vestul Munteniei.

Pentru Muntenia avem date relativ sărace privind descoperirile Cernavoda I. Așezările acoperă o mare parte din Muntenia, exceptând zona de nord-vest ocupată se pare de comunitățile de tip Brătești. În Muntenia sunt cunoscute în jur de 30 de puncte cu materiale arheologice Cernavoda I. Așezările erau amplasate în locuri înalte, locuințele erau atât de suprafață, dar și adâncite. Cultura Cernavoda I a fost definită pe baza ceramicii cu scoică în pastă sau decorată cu șnurul. Ceramica șnurată apare cel mai timpuriu în nordul-vestul Munteniei în așezări Gumelnița târzie, la Ionești-Palade și Puntea de Greci (Berciu 1937). La Budureasca a fost descoperit un fragment ceramic Cucuteni A-B2, deci posterior Gumelnița B (Bem 2001), iar la Morteni un fragment pictat Cucuteni B într-o așezare Brătești. La Budureasca au fost descoperite și fragmente ceramice șnurate sau cu scoică în pastă. La Ploiești „Tabaci” au fost descoperite fragmente ceramice șnurate, sau decorate cu împunsături.

În zona de nord a Munteniei la Sărata-Monteoru, Pietroasele, Berca, Podul Hârbocii, Râmnicelu, au fost descoperite așezări datând din etapa Cernavoda Ic în care apare foarte multă ceramică Cucuteni B2. În așezarea Cernavoda I de la Oltenița „Renie” au fost descoperite mai multe fragmente ceramice Cucuteni B. Un fragment ceramic pictat Cucuteni B a fost descoperit și în așezarea de tip Brătești de la Morteni. La Budureasca „Puțul Tătarului” a fost descoperit un fragment ceramic pictat Cucuteni A-B2, dar și fragmente decorate cu șnurul și scoică pisată în pastă - Cernavoda I, ce pare să indice apariția în nordul Munteniei chiar mai timpuriu a comunităților Cernavoda I, idee deja postulată (Bem 2000, p. 49-50). Și la Budureasca „Oncești” au fost descoperite fragmente ceramice cucuteniene târzii. La Râmnicelu ceramica Cucuteni B apare în proporție de 30-40%, iar cea cu scoică pisată apare în proporție de aproximativ 30% (Hartuche 1980, p. 57, 65). De altfel în nordul Munteniei, comunitățile Cernavoda I coabitează cu cele Cucuteniene târzii, denumite așezări „mixte”, așa cum o dovedesc descoperirile de la Pietroasele, Râmnicelu, Sărata-Monteoru, Homorâciu, Gura Vitioarei, Budureasca, Berca etc.

Remarcăm și alte situri în care au fost descoperite fragmente ceramice Cucuteni B, datele de care dispunem sunt simple semnalări nepermițându-ne alte considerații¹¹. Au fost semnalate materiale Cucuteni B la Ceptura, Homorâciu, Vadu Săpat „Budureasca”, Băiești, Valea Viei (Petrescu-Dâmbovița 1945, p. 211; Sava-Petrescu, Nestor 1940; Babeș, Teodorescu 1996, p. 240; Teodorescu, Peneș 1984; Ștefan 1938, p. 143; Comșa 1963, p. 25, nota 3; Buzdugan 1992, p. 37-38). Descoperirile marchează o prezență

¹¹ Alte semnalări Cucuteni fără alte date suplimentare găsim pentru localitățile Odăile (Dumitrescu 1944, p. 49), Sudiți (Diaconu 1983, p. 33).

consistentă a comunităților târzii Cucuteni în zona colinară subcarpatică a Munteniei. Nu excludem ca aceste descoperiri să aparțină tot unui orizont Cucuteni B/Cernavoda I, lipsa unor cercetări sistematice păstrând incertitudinea unei astfel de încadrări. În absența unor așezări cucuteniene anterioare în zonă, aceste descoperiri par să marcheze o migrațiune/pătrundere a comunităților Cucuteni târzii, asociate probabil cu cele cernavodene.

La Morteni în așezarea de tip Brătești au fost descoperite și două fragmente ceramice Cucuteni B, între care unul pictat. Aceasta pare să demonstreze contemporanitatea pe un anumit palier cronologic în nordul Munteniei a culturilor Cucuteni B-Cernavoda Ic-aspectul Brătești. Ceramică șnurată a fost descoperită și la Buftea împreună cu materiale considerate de tip Brătești (Tudor 1984). Trebuie remarcat că există decât în foarte puține cazuri în care ceramica șnurată sau cu cochilii de scoică în pastă apare în cadrul ceramicii de tip Brătești.

Descoperirea unor fragmente șnurate în așezări aflate în aria culturală Brătești, în localitățile Ionești-Palade nivelul II și la Puntea de Greci într-un nivel de locuire „Gumelnița III de sfârșit”, marchează contacte timpuri Cernavoda I-Gumelnița B1 (Berciu 1937, p. 70), probabil la un nivel Cernavoda Ib având în vedere că pentru etapa Ia nu a fost descoperită ceramică decorată cu șnurul (Oprîtescu 1984; Roman 1986; Hașotti 1997, p. 125). Nu excludem posibilitatea ca în aceste două așezări să avem niveluri de locuire postgumelnițene inconsistente, așa cum apar și în alte așezări din zonă. De altfel, aceste materiale publicate timpuriu nu au mai fost incluse analizelor ulterioare nici de autorul descoperirilor, dar nici de alți cercetători.

Primele elemente Cernavoda I apar probabil la un orizont cronologic Ib-Cucuteni A-B2, Gumelnița târzie. Comunitățile Cernavoda I se vor stabili în nordul Munteniei pe un palier cronologic post gumelnițean, contemporan finalului culturii Cucuteni B2-varianta Monteoru în zonă, dar și cu descoperirile de tip Brătești din zona de piemont și câmpie înaltă a județului Dâmbovița. În zona dealurilor Argeșului evoluează în această perioadă comunitățile Sălcuța II-III, așa cum o dovedesc descoperirile de la Retevoiești, Tigveni, Valea Calului sau Curtea de Argeș interpretate oarecum forțat ca fiind de tip Brătești. De altfel inițial descoperirile de la Retevoiești fuseseră încadrate descoperirilor de tip Sălcuța II-IV (Popescu, Rosseti 1959). Descoperirea unor vase decorate asemănător cu cele de tip Brătești subliniază sincronismul între aceste manifestări culturale.

Paralelizarea aspectului Brătești cu culturile Cernavoda Ib-c, Sălcuța II-IV și Cucuteni B final, este acceptată de specialiștii români (Roman 1978; Bem 2001). Dacă acceptăm sincronismul cronologic dintre cultura Cernavoda I și Gumelnița final A2 și B1, nu putem plasa începutul aspectului Brătești la începutul evoluției culturii Cernavoda I, ci într-o etapă posterioară fazei

Gumelnița B1 și posterior Cucuteni A4 (Bem 1998-2000). Nu este exclus în zona unde evoluează comunitățile Brătești, așezările culturii Gumelnița să-și continue evoluția până la un orizont Cernavoda Ib-Cucuteni A-B final.

Eneoliticul final în nordul Munteniei. Alte elemente

Un alt element cronologic legat de sfârșitul eneoliticului în nordul Munteniei este reprezentat de descoperirile unor sceptre zoomorfe. Asupra originii lor există mai multe teorii. Foarte mulți cercetători au pus apariția acestui tip de piesă pe seama populațiilor răsăritene, de stepă. Ele marchează prime contacte prin apariția în mediul local a unor elemente străine. Paralel apar în mediul Cucuteni A3 fragmente ceramice de „tip C”, marcând contacte mai ales cu zona limitrofă de nord-est a culturii Cucuteni (Oprițescu 1980; Cucos 1985).

Nicolae Harțuche încadrează din punct de vedere cronologic sceptrele zoomorfe unui orizont cultural inițial Cernavoda I. Ulterior datorită înmulțirii unor descoperiri în context Cucuteni A3 le încadrează unei etape Precernavoda-Cernavoda I, considerându-le producții locale apărute sub influența unor elemente răsăritene, 16 din 20 de descoperiri repertoriate provenind din aria carpato-istriană (Harțuche, Bobi 1980, p. 124; Harțuche 2004-2005, p. 82). Descoperirea în aria „istro-pontică” a încă două piese la Ruginoasa (Burtănescu, Țurcanu 1997) și Cornățel (Măndescu, Cioflan, Maschio 2000), dar și a altor piese în aria caucaziană (Burtănescu, Țurcanu 1997, pl. IV) completează această aserțiune. Acestea din urmă în număr de 3 (Harțuche 2004-2005, fig. 1), respectiv 12 (Burtănescu, Țurcanu 1997, pl. IV), marchează arii de producție bine definite (Frînculeasa, Mirea 2007).

Descoperirea unor sceptre zoomorfe la Sălcuța, Pietroasele, dar și de la sud de Dunăre par să marcheze o etapă finală a apariției acestor piese la un nivel cronologic contemporan culturilor Cernavoda I-Sălcuța III-IV (Bem 2001, p. 52-53; Radu 2002). Astfel de piese nu mai apar în Moldova și nordul Munteniei în *perioada de tranziție spre epoca bronzului*, respectiv pe orizontul cronologic definit de descoperirile de tip Gorodsk-Usatovo-Horodiștea-Foltești (Harțuche 2004-2005, p. 82).

Tot legat de sfârșitul eneoliticului în această zonă mai amintim descoperirea la Brătești a unui topor din cupru cu brațele în cruce de tipul Târgu Ocna datat în faza Cucuteni B2, deci posterior culturii Gumelnița B1 (Chicideanu 1973, p. 321-522; Mareș 2002, p. 115).

De asemenea remarcăm apariția la Dunărea de Jos a unor morminte cu ocră plane sau tumulare. Aceste piese ar reflecta alături de ceramica de tip C debutul unor pătrunderi de populație dinspre spațiul estic nord-pontic, tușate pregnant de viitoarele comunități Cernavoda I ce vor disloca sau vor pune capăt în Dobrogea și Muntenia de sud a culturii Gumelnița la un nivel

cronologic Gumelnița A2-B1 (Oprițescu 1980, p. 554; 1981; Oprițescu, Mitrea 1983, p. 90-91; Roman 1981; Bem 1998-2000; 2001).

Morminte plane cu ocru, cronologic posterioare culturii Cernavoda I, au fost descoperite la Gherăseni, Brăilița, Boldești-Gradiștea, Târgșoru Vechi (Frînculeasa 2007b). În localitatea Blejoi, județul Prahova prin cercetări de salvare în anul 2004 a fost cercetat un tumul în care a fost descoperit un mormânt cu ring de piatră, în care era depusă o singură persoană așezată în decubit dorsal cu picioare strânse căzute lateral. Inventarul era format dintr-un vas ușor bitronconic, cu gura trompetiformă, decorat pe pântec cu opt pastile circulare grupate câte două, dispuse simetric și o piesă de cupru tubulară realizată dintr-o foiță, slab conservată. De asemenea defunctul păstra pe metacarpianul I și falangele aferente urme de oxizi de cupru cea ce sugerează existența unei piese de cupru. Ringul avea formă circulară, era construit din pietriș, avea diametrul de aproximativ 5 metri. Mormântul a fost încadrat unui orizont cultural Horodiștea-Foltești (Lichiardopol et alii 2005; Paveleț 2007).

Mai multe morminte plane încadrate manifestărilor de tip Usatovo au fost cercetate la Brăilița, Lișcoteanca „Satnoieni”, Gherăseni „Lacul Frâncului” (Harțuche 2002; Dragomir 1986; Constantinescu 1994). La Smeeni a fost cercetat un bordei Foltești, în care a fost descoperită ceramică decorată cu scoica (Simache, Teodorescu 1966, p. 275). Descoperirile de tip Cernavoda III, Foltești II sau Coțofeni marchează în Muntenia, inclusiv în zona de nord a acestei provincii, deja o altă epocă în care caracteristicile ce au definit epoca neo-eneolitică sunt mult „dilate”.

Bibliografie:

Andreescu Radian, Frînculeasa Alin, Peneș Marinela, Paveleț Eugen, 2005, *Urlați, jud Prahova*, Cronica Cercetărilor Arheologice, campania 2004, A XXXIX a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005, p. 395-397.

Andreescu Radian, Frînculeasa Alin, Paveleț Eugen, Nica Tiberiu, Torcică Ion, 2006, *Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos (Jud. Prahova)*, Mousaios, XI, p. 9-33.

Andreescu Radian, Frînculeasa Alin, Garvăn Daniel, Nica Tiberiu, Torcică Ion, Niță Loredana, Dumitrașcu Valentin, 2007, *Noi cercetări arheologice în Muntenia. Descoperirile de la Urlați (jud. Prahova)*, Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XVI, p. 11-37.

Anghelinu Mircea, 2003, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Babeș Mircea, Teodorescu Victor, 1996, *Homorâciu*, EAIVR, II, p. 240.

Bălășescu Adrian, Radu Valentin, Moise Dragoș, 2005, *Omul și mediul animal între milenii VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Bem Cătălin, 1998-2000, *Elemente de cronologie radiocarbon. Ariile culturale Boian-Gumelnița-Cernavoda I și Precucuteni-Cucuteni/Tripolie*, CAMNI, XI, I, p. 337-359.

Bem Cătălin, 2001, *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, Pontica, XXXIII-XXXIV, p. 25-121.

Berciu Dumitru, 1934, *Cercetări și descoperiri arheologice în județul Dâmbovița*, Graiul Dâmboviței, IX, nr. 10-11, Târgoviște, p. 3-4.

Berciu Dumitru, 1935, *Săpături și cercetări arheologice în ultimii trei ani (1933-1935)*, BCMI, XXVIII, fasc. 83, p. 26-30.

Berciu Dumitru, 1937, *Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării Inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca*, BMJV, II, p. 31-106.

Bobi Victor, 1987, *O nouă etapă de locuire a purtătorilor culturii Boian descoperită la Coroteni – Vrancea*, Vrancea. Studii și comunicări, V-VII, p. 322-328.

Bobi Victor, 1991, *O nouă așezare ce aparține neoliticului mijlociu – cultura Boian – descoperită la Coroteni – Vrancea*, Vrancea. Studii și comunicări, VIII-X, 1991, p. 9-16.

Boroneanț Constanța, 1980-1981, *Considerații istorice asupra comunei Butimanu de la prima atestare documentară până la sfârșitul veacului XIX*, Valachica, 12-13, p. 89-100.

Boroneanț Vasile, 2005, *Chitila-Fermă. Studiu monografic*, CAB, VI, p. 47-81.

Boruga Cornelia, 1969, *Plastica antropomorfă gumelnițeană de la Geangoești*, Valachica, I, p. 215-226.

Burtănescu Florentin, Țurcanu Senica, 1997, *Un nou sceptru eneolitic descoperit în Moldova*, Thraco-Dacica, t. XVIII, 1-2, p. 75-95.

Buzdugan Costache, 1992, *Cercetările arheologice de la Valea Viei (județul Buzău)*, CAMNI, IX, p. 35-38.

Cârciumaru Marin, 1996, *Paleoetnobotanica*, Editura Helios, Iași.

Chicideanu Ion, 1973, *Două topoare de aramă descoperite la Brătești (jud. Dâmbovița)*, SCIV, 23, 3, p. 521-525.

Chicideanu Ion, 1994, *Săpăturile arheologice de la Năieni, județul Buzău (Raport preliminar asupra campaniei din anul 1982)*, Mousaios, IV, I, p. 31-36.

Cioflan Teodor, 1995, *Cercetările arheologice de la Popești, județul Argeș*, Argesis, Studii și Comunicări, Seria Istorie, VII, p. 5-12.

Cioflan Teodor, Rotaru Elena, 1988, *Figurine antropomorfe neolitice descoperite la Popești, județul Argeș*, Revista Muzeelor și Monumentelor, 4, XXV, p. 49-52.

Cioflan Teodor, Antipa Vasile, 1992, *Cercetările de suprafață de la Bălteni, comuna Tigveni, județul Argeș*, Studii și Comunicări. Curtea de Argeș, 4, p. 11-13.

Cioflan Teodor, Maschio Romeo, 2000, *Săpături arheologice de salvare de la Șerbănești, județul Argeș*, Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie, IX, p. 7-15.

Comșa Eugen, 1963, *Unele probleme ale aspectului cultural Aldeni II (Pe baza săpăturilor de la Drăgănești-Tecuci)*, SCIV, XIV, 1, p. 7-32.

Comșa Eugen, 1974, *Istoria comunităților culturii Boian*, București.

Comșa Eugen, 1978, *Unele probleme privind populațiile de stepă din nord-vestul Mării Negre, din perioada eneolitică până la începutul epocii bronzului*, SCIVA, 29, 3, p. 353-363.

Comșa Eugen, 1979, *Les figurines en os appartenant a la phase moyenne de la culture Gumelnița*, Dacia, N.S., XXIII, p. 69-77.

Comșa Eugen, 1981, *Date privind așezările neolitice din județul Dâmbovița*, Revista Monumentelor, 1, p. 20-26.

Comșa Eugen, 1981a, *Date despre descoperirile din epoca neolitică din nord-estul Munteniei*, Vrancea. Studii și Comunicări, IV, p. 9-24.

Comșa Eugen, 1994, *Figurinele neolitice din așezarea de la Fulga (jud. Buzău)*, SCIVA, 45, 2, p. 105-122.

Comșa Eugen, 1995, *Raporturile dintre comunitățile culturii Gumelnița și cele ale aspectului cultural Aldeni II, reprezentate prin figurinele antropomorfe*, CCDJ, XIII-XIV, p. 19-28.

Comșa Eugen, Georgescu Vasile, 1981, *Cetățuia geto-dacă de pe Dealul Movila de la Gura Vitioarei*, SCIVA, 32, 2, p. 271-282.

Comșa Eugen, Georgescu Vasile, 1983, *Așezarea neolitică de tip Aldeni II de la Mălăieștii de Sus (jud. Prahova)*, SCIVA, 34, 4, p. 334-349.

Constantinescu Marius-Eugen, 1994, *Rezultate ale cercetărilor arheologice de la Gherăseni-Grindul Cremenea în campania 1992*, Mousaios, IV, I, p. 105-115.

Cucoș Ștefan, 1985, *Ceramica de „tip C” din aria culturii Cucuteni*, MemAntiq., IX-XI (1977-1979), p. 63-92.

Diaconescu Petre, 1978-1979, *Cercetări arheologice în bazinul mijlociu al Argeșului. Așezarea eneolitică de la Morteni, jud. Dâmbovița*, Valachica, 10-11, p. 97-113.

Dragomir Ion, 1982, *Elemente stepice „Cucuteni C”, descoperite la Berești (jud. Galați)*, SCIVA, 33, 4, p. 422-429.

Dragomir Ion, 1983, *Eneoliticul din sud-estul Moldovei, aspectul Stoicani-Aldeni*, București.

Dumitrescu, Hortensia 1944, *Raport asupra cercetărilor și săpăturilor din jud. Buzău*, Rapoarte MNA, 40-50.

Dumitrescu Hortensia, 1955, *Șantierul arheologic Traian (1954)*, SCIV, 6, 3-4, p. 459-478;

Dumitrescu Vladimir, 1963, *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie (I)*, SCIV, 14, 1, p. 51-76.

Dumitrescu Vladimir, 1988, *Epoca neolitică și eneolitică, în Dumitrescu Vladimir, Vulpe Alexandru*, 1988, *Dacia înainte de Dromichetes*, București, p. 22-50.

Frînculeasa Alin, 2004, *Plastica antropomorfă și zoomorfă din epoca neo-eneolitică din patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova*, Cumidava, XXVI, p. 26-46.

Frînculeasa Alin, 2004a, *Un vas zoomorf descoperit la Colceag (județul Prahova)*, Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XIII, p. 11-26.

Frînculeasa Alin, 2006, *Cultura Starčevo-Criș în Muntenia (Cu privire specială asupra centrului și nordului Munteniei)*, Valachica, 19, p. 35-56.

Frînculeasa Alin, 2006a, *Complexe de cult descoperite în așezările Precucuteni și Cucuteni (cu privire specială asupra gropilor de cult)*, Carpica, XXXV, 23-38.

Frînculeasa Alin, 2006b, *Fragmente ceramice decorate antropomorf descoperite în așezarea eneolitică de la Mălăieștii de Jos-Județul Prahova*, Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XV, p. 31-40.

Frînculeasa Alin, 2007, *Descoperiri arheologice din epoca neo-eneolitică la Târgșoru Vechi, județul Prahova*, Cumidava, XXIX, p. 11-27.

Frînculeasa Alin, 2007a, *Repere cronologice privind cultura cu ceramică liniară la sud de Carpați*, Mousaios, XII, p. 27-56.

Frînculeasa Alin, 2007b, *Contribuții privind mormintele Jamnaja în Muntenia. Cercetări arheologice la Ariceștii-Rahtivani*, Tyragetia, S.N., vol. I, (XVI), nr. 1, p. 181-193.

Frînculeasa Alin, 2007c, *Aspectul cultural Stoicani-Aldeni, repere de cronologie relativă*, Peuce, S.N., V, p. 7-32.

Frînculeasa Alin, Mirea Pavel, 2007, *Asupra unei reprezentări zoomorfe descoperită în tell-ul Gumelnița de la Ciolăneștii din Deal, jud. Teleorman, în Perspective asupra istoriei locale în viziunea tinerilor cercetători (coord. C. Croitoru)*, p. 37-46, Muzeul de Istorie Galați, Editura Istros, Galați.

Frînculeasa Alin, Niță Loredana, 2007, *Le matériel lithique taillé de l'établissement énéolithique de Mălăieștii de Jos, département de Prahova. Quelques données préliminaires sur les découvertes des campagnes 2002-2005*, Annales d'Université Valahia Târgoviște, section d'Archéologie et d'Histoire, tome VIII-IX, 2006-2007, Valahia University Press, Târgoviște, p. 139-148.

Frînculeasa Alin, Niță Loredana, Dumitrașcu Valentin, 2008, *Asupra descoperirilor aparținând culturii Gumelnița de la Urlați (jud. Prahova)*, Acta Musei Tutovens, III, p. 94-105.

Gioglovan Radu, 1976, *Raport preliminar de cercetare arheologică la Moara din Groapă, județul Dâmbovița (1976). Intervenție de salvare*, Arhiva Valachica, VIII, p. 49-54.

Grigoraș Laurențiu, Paveleț Eugen, 2007, *Studiu preliminar privind cercetările arheologice efectuate în tellul eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău*, Mousaios, XII, p. 7-26.

Haimovici Sergiu, 1998, *Unele probleme arheozoologice privind aspectul cultural Stoicani-Aldeni din sud-estul României*, CercIst, N.S., 17/1, p. 283-287.

Haimovici Sergiu, 2005, *Studiul materialului arheozoologic din nivelul gumelnițean de la mănăstirea Glavacioc (jud. Argeș)*, Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XIV, p. 75-80.

Harțuche Nicolae, 1980, *Complexul cultural Cernavoda I de la Rîmnicelu-județul Brăila*, Istros, N.S., I, p. 33-91.

Harțuche Nicolae, 1983, *Date privind evoluția culturii Gumelnița în N-E Munteniei și N. Dobrogei*, Istros, N.S., II-III (1981-1983), p. 29-34.

Harțuche Nicolae, 1987, *Cercetările arheologice de la Lișcoteanca I. Așezarea „Movila Olarului” (1970-1976)*, Istros, N.S., V, p. 7-90.

Harțuche Nicolae, 2002, *Complexul arheologic Brăilița*, B.THR, XXXV, București.

Harțuche Nicolae, 2004-2005, *Sceptrele din piatră zoomorfe-interpretare și cronologie*, Pontica, XXXVII-XXXVIII, p. 71-97.

Harțuche Nicolae, Bobi Victor, 1980, *Un nou sceptru de piatră zoomorf descoperit în România*, Istros, N.S., I, p. 111-126.

Hașotti Puiu, 1997, *Neoliticul în Dobrogea*, Constanța.

Ilie Ana, 2005, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Dâmbovița. Situri preistorice pe Valea Neajlovului*, Valachica, 18, p. 72-76.

Lazurcă Elena, 1991, *Ceramica cucuteniană în contextul așezării gumelnițene de la Carcaliu (jud. Tulcea)*, Peuce, 10, p. 13-19.

Levițki Oleg, Mazura Igor, Demcenko Tatiana, 1996, *Necropola tumulară de la Sărățeni*, B.THR. XVII, București.

Mantu Magda Cornelia, 1998a, *Cultura Cucuteni. Evoluție, cronologie, legături*, BMA, V, Piatra Neamț.

Mareș Ion, 2002, *Metalurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Editura Bucovina Istorică, Suceava.

Marinescu-Bâlcu Silvia, 1968, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Târpești*, SCIV, 19, 3, 395-422.

Marinescu-Bâlcu Silvia, 1974, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București.

Marinescu-Bâlcu Silvia, 1976, *Relații între culturile Precucuteni și Boian-Gumelnița*, SCIVA, 27, 3, p. 347-353.

Marinescu-Bâlcu Silvia, 1978, *Relații între culturile Precucuteni și Gumelnița*, Ilfov. File de istorie, București, p. 77-80.

Marinescu-Bâlcu Silvia, 1981, *Târpești From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107.

Măndescu Dragoș, 2001, *Tellul gumelnițean de la Ziduri (com. Mozăceni, jud. Argeș)*, Argeșis. Studii și comunicări, Seria Istorie, X, p. 7-19.

Măndescu Dragoș, 2002, *Cercetări arheologice pe Valea Dâmbovicului*, Argeșis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XI, p. 31-42.

Măndescu Dragoș, 2003, *Sfârșitul epocii pietrei și începutul epocii metalelor în zona Argeș*, Argeșis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XII, p. 59-72.

Măndescu Dragoș, Cioflan Teodor, Maschio Romeo, 2000, *Noi aspecte ale eneoliticului târziu în zona Argeșului*, Argeșis. Studii și comunicări, Seria Istorie, IX, p. 19-24.

Mihăiescu Gabriel, Ilie Ana, 2003-2004, *Tell-ul gumelnițean de la Geangoești (com. Dragomirești, jud. Dâmbovița)*, Ialomița, IV, p. 71-80.

Mirea Pavel, Frînculeasa Alin, 2005, *Locuirea eneolitică gumelnițeană de la mănăstirea Glavacioc (județul Argeș)*, Argesis. Studii și comunicări, Seria Istorie, XIV, p. 55-74.

Moise Dragoș, 1999, *Studiul materialului faunistic aparținând mamiferelor descoperite în locuințele gumelnițene de la Însurăței „Popina I” (jud. Brăila)*, Istros, S.n., 9, p. 171-190.

Morintz Alexandru, 2007, *Forme de habitat ale eneoliticului final și perioada de tranziție la Dunărea de Jos*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Muscă Tiberiu, 1986, *Așezarea post-gumelnițeană de la Băleni-Români*, Apulum, XXIII, mp. 55-65.

Nania Ion, 1967, *Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu*, SAI, IX, p. 7-24.

Neagu Marian, 1985, *Primele populații de pe teritoriul județului Călărași*, CCDJ, 1, p. 9-16.

Neagu Marian, 1997, *Comunitățile Bolintineanu în Câmpia Dunării*, Istros, N.S., VII, p. 9-25.

Neagu Marian, 2000, *Comunitățile Boian-Giulești din valea Dunării*, Istros, N.S., X, p. 25-34.

Neagu Marian, 2003, *Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos*, CCDJ, XX, Călărași;

Nestor Ion, 1944, *Raport asupra cercetărilor și săpăturilor de la Sărata Monteoru*, Rapoarte MNA 1942-1943, p. 21-28.

Nestor Ion, 1950, *Probleme noi în legătură cu neoliticul din R.P.R.*, SCIV, I, 2, p. 208-219.

Nestor Ion, 1959, *Cu privire la periodizarea etapelor târzii ale neoliticului din R.P.R.*, SCIV, 10, 2, p. 247-260.

Nițu Anton, 1971, *Vase antropomorfe ale ceramicii Stoicani-Aldeni din sudul Moldovei*, CercIst., II, p. 77-102.

Nițu Anton, 1973, *Reconsiderarea Ariujdului*, Aluta, 5, p. 57-124.

Olteanu Gheorghe, 2002, *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița, I, A-M*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Olteanu Gheorghe, Cârstina Ovidiu, Căprăroiu Denis, 2003, *Repertoriul arheologic al județului Dâmbovița, II, N-V*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Oprîtescu-Dodd Ann, 1981, *Ceramica ornamentată cu șnurul din aria culturilor Cucuteni și Cernavoda I*, SCIVA, 32, 4, p. 511-528.

Oprîtescu-Dodd Ann, Mitrea Ioan, 1983, *Sceptrul de piatră de la Mogoșești-Siret, județul Iași. Problema originii și datării*, Carpica, XV, p. 69-95.

Palincaș Nona, 2006, *Despre conceptul de cultură arheologică și despre gândirea normativă. Pentru o dezbatere în arheologia românească de azi*, SCIVA, 57, 1-4, p. 159-185.

Pandrea Stănică, 1999, *Observații referitoare la evoluția culturii Boian în nord-estul Câmpiei Române*, Istros, N.S., IX, p. 14-36.

Pandrea Stănică, 2000, *Câteva observații referitoare la periodizarea culturii Boian*, Istros, N.S., X, p. 35-70.

Pandrea Stănică, 2002a, *Debuts de la culture Goumelnitsa au nord-est de la Plaine Roumaine*, CCDJ, XIX, p. 122-146.

Pandrea Stănică, 2002, *Observații referitoare la plăcuțele rombice din lut descoperite în așezări Gumelnița din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei*, Studii de preistorie, 1/2001, 105-113.

Pandrea Stănică, Sîrbu Valeriu, Mirea M., 1997, *Așezări gumelnițene de pe Valea Călmățuiului*, Istros, N.S., VIII, 27-61.

Pandrea Stănică, Sîrbu Valeriu, Neagu Marian, 1999, *Cercetări arheologice în așezarea gumelnițeană de la „Însurăței-Popina I”, jud. Brăila. Campaniile 1995-1999*, Istros, N.S., IX, 146-169.

Pandrea Stănică, Vernescu Mirela, 2005, *Câteva observații referitoare la raporturile dintre cultura Gumelnița și cultura Precucuteni*, CCDJ, XXII, 263-278.

Paveleț Eugen, 2007, *Cercetările arheologice preventive întreprinse în tumulul situat pe raza localității Blejoi, jud. Prahova*, Mousaios, XII, p. 107-122.

Petrescu-Sava Gheorghe, Nestor Ion, 1940, *Două localități preistorice pe Teleajen. Cetățuia de la Homorâciu și Movila de la Gura Vitioarei*, RPAN, 2-4, p. 71-88.

Petrescu-Dâmbovița Mircea, 1944, *Raport asupra săpăturilor de la Glina, jud. Ilfov, 1943*, RMNA, p. 67-68.

Petrescu-Dâmbovița Mircea, 1945, *Nouvelles donnees concernant le neolithique carpatho-balkanique*, Balcania, VIII, 193-215.

Petrescu-Dâmbovița, Mircea, 1953, *Cetățuia de la Stoicani*, Materiale, I, 13-111.

Petrescu-Dâmbovița Mircea, 1953a, *Cercetări arheologice la Surdulești*, Materiale, I, p. 523-542.

Popescu Dorin, Rosetti Dinu V., 1959, *Săpăturile arheologice de la Retevoiești (r. Curtea de Argeș, reg. Pitești)*, Materiale, VI, p. 703-717.

Popovici Dragomir, 2000, *Cultura Cucuteni faza A. Repertoriul așezărilor (1)*, BMA, Piatra-Neamț.

Radu Valentin, 1999, *Studiul resturilor osoase de pește de la Însurăței Popina IA. Campaniile 1995-1998*, Istros, N.S., IX, p. 191-196.

Radu Adriana, 2002, *Cultura Sălcuța în Banat*, Editura Banatica, Reșița.

Roman, Petre, 1963, *Ceramica precucuteniană din aria culturilor Boian-Gumelnița și semnificația ei*, SCIV, XIV, 1, 33-51.

Roman Petre, 1978, *Modificări în tabelul sincronismelor privind eneoliticul târziu*, SCIVA, 29, 2, p. 215-221.

Roman Petre, 1981, *Modificări în structura etno-culturală a Europei de sud-est în eneoliticul târziu*, SCIVA, 32, 2, p. 241-245.

Roman Petre, 1986, *Perioada timpurie a epocii bronzului pe teritoriul României*, SCIVA, 37, 1, p. 29-55.

Rosetti Dinu V., 1959, *Movilele funerare de la Gurbănești (r. Lehliu, reg. București)*, Materiale, VI, p. 791-816.

Simache Nicolae, Teodorescu Victor, 1962, *Săpăturile de salvare de la Smeeni (r. Buzău, reg. Ploiești)*, Materiale, VI, p. 273-282.

- Sîrbu Valeriu**, 1980, *Cercetările arheologice de la Cireșu (jud. Brăila). Așezarea Gumelnița și descoperirile postneolitice*, Istros, N.S., I, p. 9-31.
- Slavcev Vladimir**, 2005, *About the beginning of Gumelnița culture in North-East of Balkan Peninsula*, CCDJ, XXII, 161-166.
- Sorokin Victor**, 1997, *Considerații referitoare la așezările fazei Cucuteni A-Tripolie B1 din Ucraina și Republica Moldova*, Mem.Antiq, XXI, 7-82.
- Șimon Mihai**, 1989, *Așezarea sălcuțenă de la Ostrovul Corbului, jud. Mehedinți*, SCIVA, 40, 2, p. 107-145.
- Ștefan Gheorghe**, 1938, *Fouilles de Băiești-Aldeni (dep. de Buzău)*, Dacia, V-VI, (1935-1936), 139-143.
- Ștefan Gheorghe**, 1944, *Raport asupra săpăturilor de pe „Balaurul”, comuna Aldeni, jud. Buzău*, Raport MNA 1942 și 1943, p. 31-34.
- Ștefan Gheorghe**, 1944a, *Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice de la Băiești-Aldeni (jud. Buzău)*, Rapoarte MNA 1942 și 1943, p. 74-76.
- Ștefan Gheorghe, Comșa Eugen**, 1957, *Săpăturile arheologice de la Aldeni (reg. Ploiești, r. Berceni)*, Materiale, III, p. 93-102.
- Teodorescu Victor**, 1961, în **Popescu D., Constantinescu N., Diaconu Gh., Teodorescu V.**, 1961, *Șantierul arheologic Târgșor*, Materiale, VII, p. 631-644.
- Teodorescu Victor, Peneș Marinela**, 1984, *Matricea de incidență a siturilor de la Budureasca (Budureasca 1-Budureasca 31) jud. Prahova, oglindă a continuității multimilenare de viață, a unității culturale și a densității paleodemografice în zonă*, AMIAP, I, p. 11-50.
- Trohani George, Oancea Alexandru**, 1981, *Cercetări arheologice pe valea Glavaciocului*, CAMNI, IV, p. 240-252.
- Tudor Ersilia**, 1977, *Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (Săpăturile de la Brătești „Coasta biserici”, jud. Dâmbovița)*, SCIVA, 28, 1, p. 37-53.
- Tudor Ersilia**, 1978, *Die gruppe Brătești*, Dacia, N.S., XXII, p. 73-86.
- Tudor Ersilia**, 1987, *Cercetările arheologice făcute la Valea Calului județul Argeș*, Studii și Comunicări. Curtea de Argeș, 2, p. 3-9.
- Tudor Ersilia, Chicideanu Ion**, 1977, *Săpăturile arheologice de la Brăteștii de Sus județul Dâmbovița*, Valachica, 9, p. 119-151.
- Ursulescu Nicolae, Boghian Dumitru, Cotiugă Vasile**, 2005, *Problemes de la culture Precucuteni a la lumiere de recherches de Târgu Frumos (Dep. de Iași)*, în vol. *Scripra Praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dâmbovița oblată*, (ed. V. Spinei, C.-Magda Mantu, D. Monah), p. 217-260;
- Vălean Mădălin Corneliu**, 2003, *Așezări neo-eneolitice din Moldova, Iași*.
- Voinea Valentina**, 2004-2005, *Cauze privind sfârșitul eneoliticului în zona litoralului vest-pontic. Așezarea de pe insula „La Ostrov”, lacul Tașaul (Năvodari, jud. Constanța)*, Pontica, 37-38, p. 21-46.

L'époque énéolithique au nord du Muntenia évaluation cultural et historique

On a essayé de synthétiser un siècle de recherche archéologique au nord de Muntenia, région qui présente des particularités géomorphologique aussi que archéologiques.

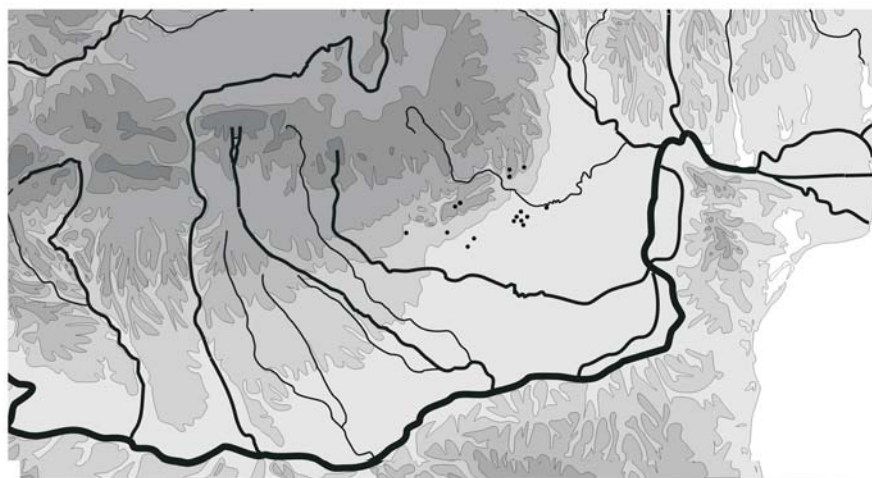
L'étude est réalisée d'une manière traditionnelle et appréciée comme décadente par les jeunes chercheurs.

L'auteur a trouvé un traitement inégal de la région et une publicité très sélective des recherches et aussi, un important mouvement culturel parmi les communautés énéolithiques.

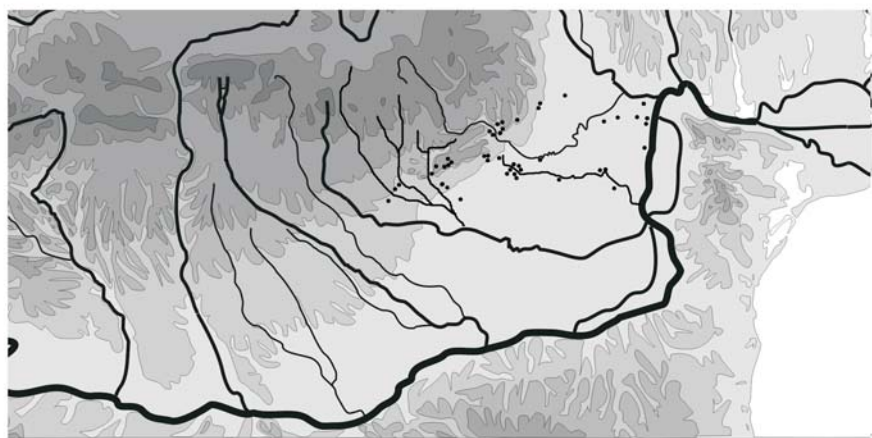
Notre analyse n'excède pas l'ancien effort culturel et historique de l'archéologie roumaine. Le „va et aller” à l'intérieur de cet effort peut faire prendre un risque parce qu'il manque de perspective si on se rapporte à l'opinion des contemporains. La bibliographie récente nous parle d'une recherche sans repères théorique mais avec d'interprétations mimétiques et positivistes.

On dit que cet effort est incomplet pour la recherche moderne mais plusieurs fois le discours se résume seulement à constater la situation existante. Je viens d'observer qu'on a l'impression d'une différence qui distingue entre l'archéologue de terrain et l'archéologue „ronce papiers”, de bureau. Aucune de ces paradigmes ne vient à nous présenter la vérité absolue et n'offre que quelques réponses. Je pense que le paradigme socio-historique contient de limites assumées, difficile à surclasser si on manque d'interprétations supplémentaires et complémentaires.

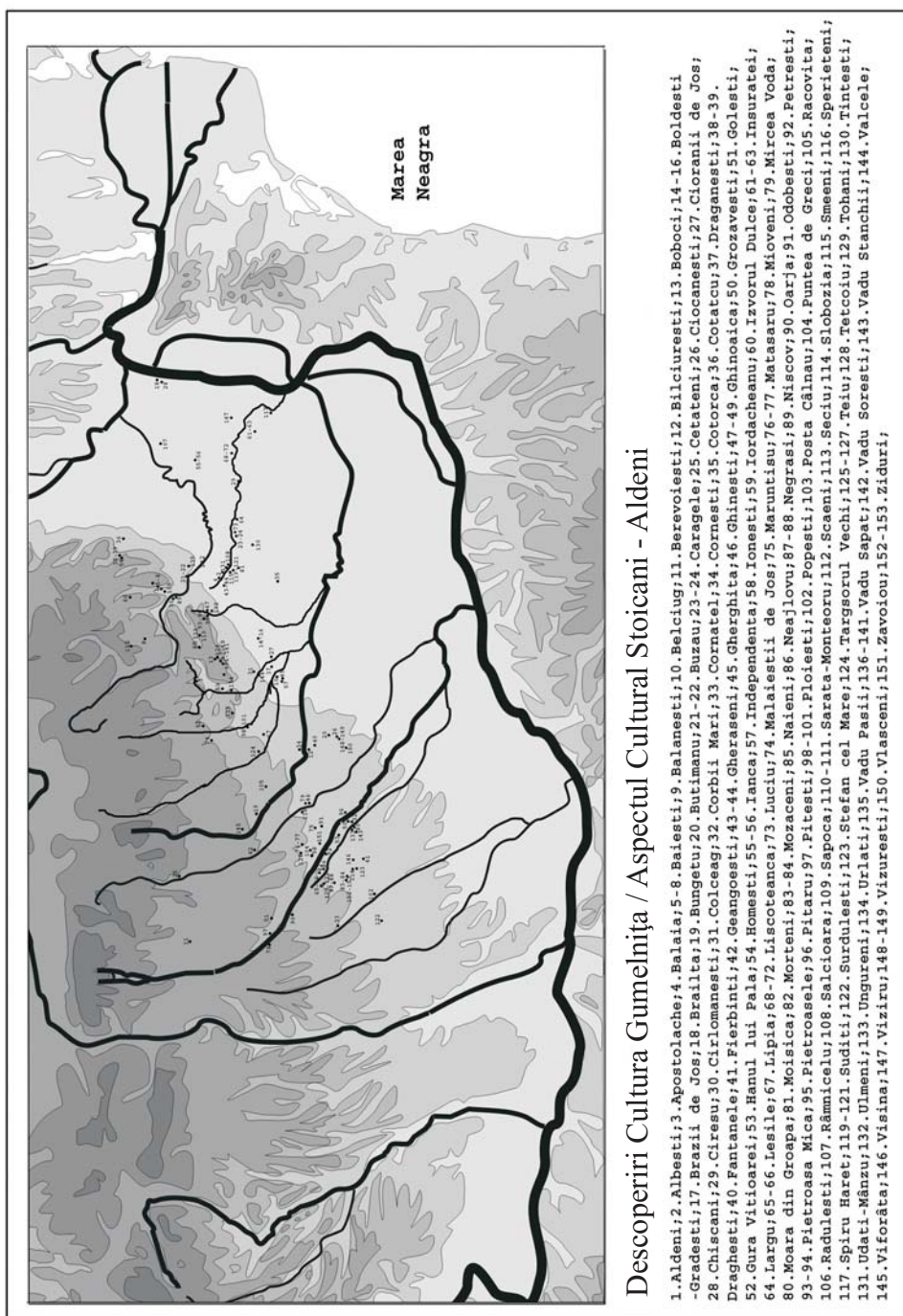
Les repères qui doivent définir la recherche archéologique sont – l'interdisciplinarité, des projets régionaux bien réalisés, des procédures standardisées, un cadre théorique. Il ne faut pas oublier les professionnels. Il faut aussi ajouter l'expérience de l'archéologue dans un moment où le travail sur terrain ne représente plus le vif de la recherche archéologique. On peut distinguer trois régions au nord du Muntenia pour l'énéolithique – l'est, le centre et l'ouest.

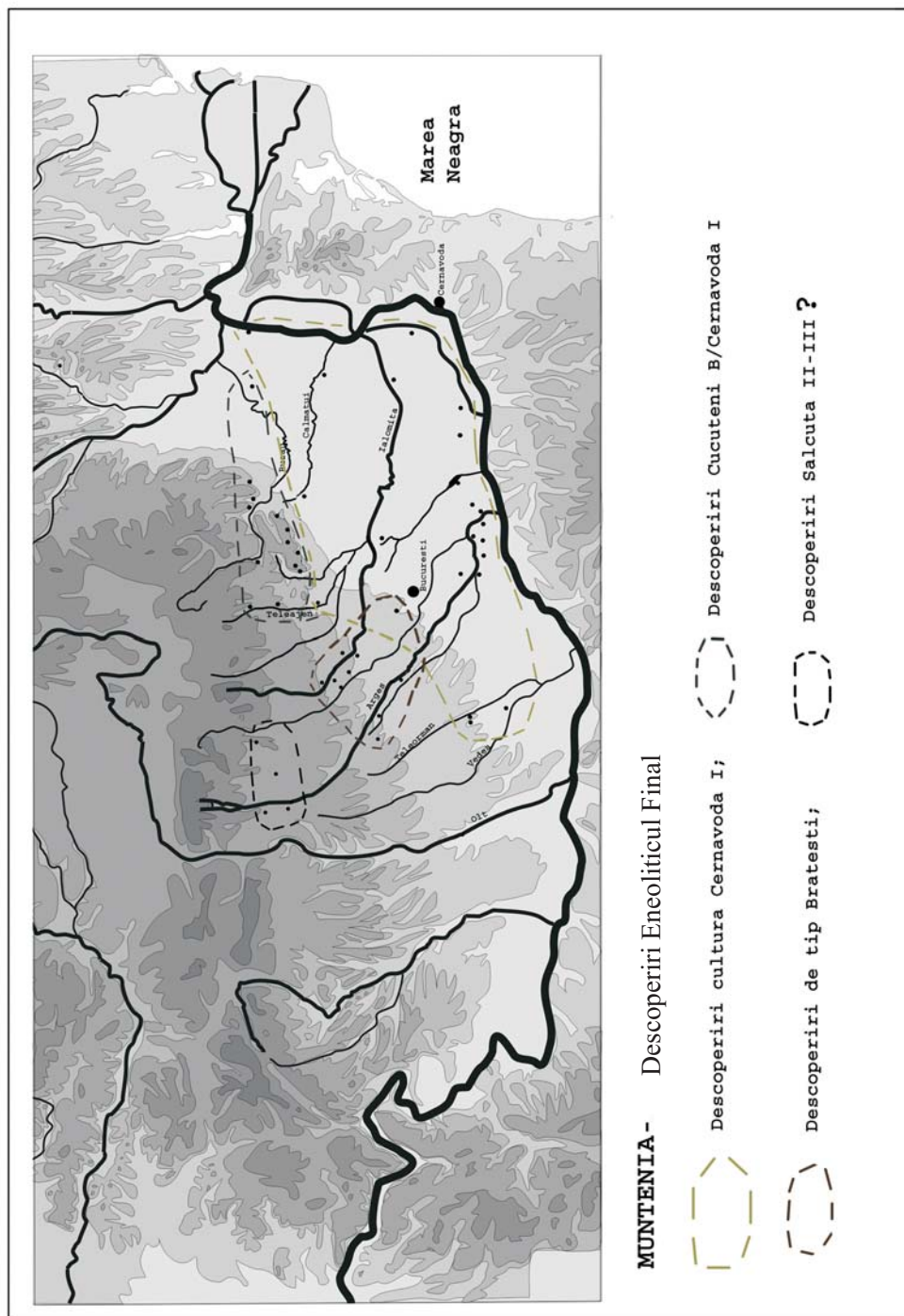
Descoperiri Boian - Bolintineanu

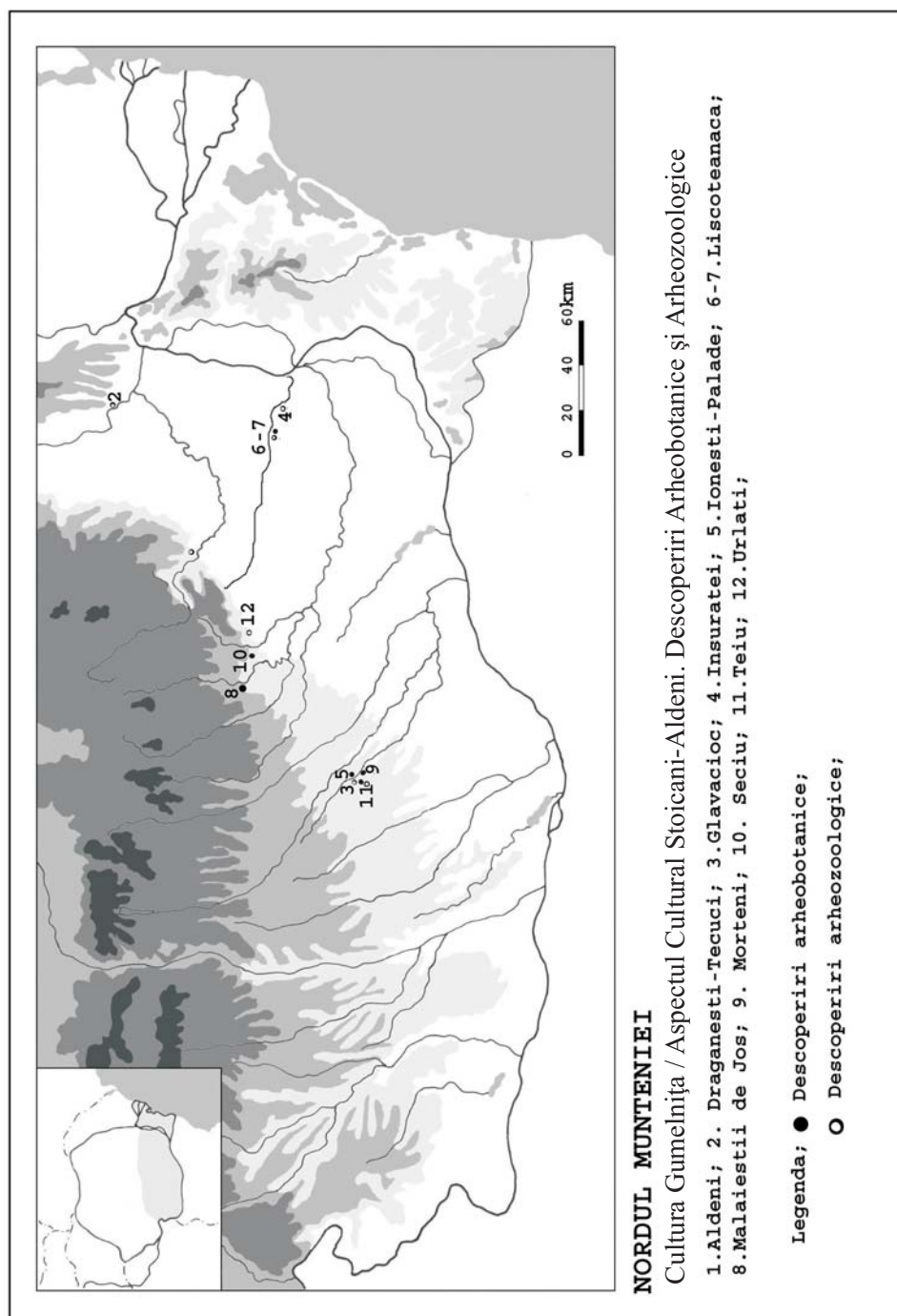
Descoperiri Boian - Giulești

Pl. 2

Pl. 3

Pl. 4

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND CERCETĂRILE ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN *TELL*-UL NEO-ENEOLITIC DE LA COȚATCU, COM. PODGORIA, JUD. BUZĂU, CAMPANIA 2008

Radian-Romus ANDREESCU
Laurențiu GRIGORAȘ
Eugen PAVELEȚ
Katia MOLDOVEANU

Comuna Podgoria este situată în zona deluroasă din partea de N-E a județului Buzău, la cca. 15 km N-V de orașul Râmnicu Sărat.

La circa 2 km nord-vest de marginea satului Coțatcu al comunei Podgoria se află punctul numit de localnici „Cetățuia”. Situl este plasat pe valea pârâului Coțatcu pe un bot de terasă despărțit de restul acesteia prin două văioage adânci (Pl.1/1). Alunecările de teren au afectat din păcate o mare parte a sitului. În aceste condiții principalul obiectiv al cercetărilor a fost determinarea stratigrafiei prin realizarea unui profil în jumătatea de nord-est a sitului. Profilul, orientat NV-SE, cu o lungime de 18 m, a fost realizat prin săparea în trepte a marginii sud-estice a tell-ului, cea prăbușită în pârâu (Pl.1/2). În campania anului 2007 s-a cruțat o treaptă lată de 2,20 m la adâncimea de -1,80 m, treaptă pe care se aflau resturile unei locuințe incendiate (Pl.3/1).

Campania anului 2008 a avut drept obiective continuarea realizării profilului P1 și cercetarea resturilor locuinței numite provizoriu L8.

Profilul nu a fost încă finalizat deși s-a ajuns la nivelul steril din punct de vedere arheologic. Urmează a fi demontată treapta intermediară și curățarea întregului profil pentru observații microstratigrafice. În stadiul actual au putut fi făcute următoarele observații. Nivelul cultural are o grosime de 3,60-4m fiind mai gros spre centrul așezării. Au fost identificate cinci niveluri din locuire, după cum urmează: Primul nivel de locuire (de sus în jos) conține resturile unor locuințe incendiate, urmat de un nivel de locuire marcat de urmele unor posibile locuințe neincendiate. Al treilea nivel de locuire corespunde locuinței L8, ce suprapune un alt nivel format din depuneri de culoare cenușiu-albicioasă care pot proveni de la locuințe neincendiate. Ultimul nivel de locuire este semnalat prin apariția dispartă a unor aglomerări de

fragmente ceramice. Finisarea profilului va duce la o detaliere a elementelor acestor niveluri de locuire.

Cel de-al doilea obiectiv a constatat în cercetarea resturilor locuinței numită provizoriu L8, aflată pe treapta intermediară (Pl.2). Resturile locuinței se întind pe aproximativ 10 m de-a lungul profilului, fiind surprinsă cel mai probabil în diagonală, astfel că dimensiunile sale nu pot fi apreciate cu exactitate.

Pentru o mai bună gestionare a situației, suprafața cercetată a fost împărțită în carouri de 2x2 m numerotate de la 1 la 10, fiecare dintre acestea împărțite în carouri mai mici de 1x1 m, numerotate 1A, 1B, 1C, 1D etc. S-a păstrat un martor intermediar de 40 cm perpendicular pe profilul magistral.

Deși suprafața cercetată este relativ îngustă, au putut fi urmărite interesante detalii legate de tehnici și materiale de construcții. Totodată a fost recuperat un bogat inventar ceramic, cu vase întregibile *in situ*. Trebuie menționat, de asemenea, faptul că a fost surprinsă doar o parte a locuinței, resturi din ea continuând în profil. Alte părți ale locuinței aflate spre marginea treptei au fost găsite alunecate în poziție secundară, ca rezultat al alunecărilor de teren ce au afectat situl.

Locuința era una masivă, judecând după grosimea stratului de distrugere ce avea în jur de 0,50 m. Distrugerea se prezintă în general sub forma unui amestec de pământ cu chirpici ars în mare parte pulverizat și foarte friabil, în care se găsesc, pe anumite porțiuni ale locuinței bucăți de chirpici de dimensiuni mai mari, puternic arse, uneori până la vitrificare.

După înlăturarea distrugerii, au putut fi identificate unele detalii legate de tehnici constructive și amenajări interioare ale locuinței. În partea de est a locuinței, în C.7, a fost descoperit un perete în elevație, pe o înălțime de 0,30 m, păstrat pe o lungime de 3,10 m, care se continuă în profil (Pl.2/2). Grosimea peretelui făcând pe ambele părți era de 10 cm. Peretele prezenta două albieri și au fost identificate gropi cu lemn carbonizat ale unor pari cu diametrul de circa 4 cm care alcătuiau structura de rezistență a peretelui. La construcția pereților erau folosite atât lemnul, fiind identificate numeroase urme de pari și scânduri în chirpiciul ars, cât și lutul cu care acestea erau acoperite.

Podeaua locuinței era compusă din bârne de lemn din care s-au păstrat resturi carbonizate. Bârnelor erau acoperite cu un strat de lut ce păstrează urme de refaceri pe unele porțiuni.

Ca amenajări interioare, a fost descoperită o vatră, care se continuă în profil, cu dimensiunile păstrate de aproximativ 1,15 m (în lungul profilului) x 0,80 m și cu o înălțime de circa 0,40 m. Vatra avea cel puțin două faze de utilizare și o gardină deteriorată parțial (Pl.3/2; 4/1). Aceasta a fost conservată pentru a putea fi urmărit modul de construcție.

Un detaliu mai rar întâlnit este constituit de descoperirea câtorva fragmente de pereți care aveau motive geometrice pictate cu alb-gălbui. Pe unele bucăți se văd urmele unor refaceri ulterioare care au acoperit decorul.

Inventarul locuinței este compus din vase întregibile descoperite fie printre dărâmăturile locuinței, fie sparte în loc pe podea (Pl.4/2). Un vas de provizii de mari dimensiuni a fost identificat în apropierea vetrei, în poziție verticală (Pl.4/1).

În perimetrul locuinței au fost identificate 10 vase întregibile, de diferite dimensiuni și forme. Dintre acestea 6 au fost recuperate în timpul demontării distrugerii locuinței, iar alte 4 se găseau *in situ* sparte pe podeaua locuinței. În imediata apropiere a vetrei a fost descoperit, lângă profilul magistral, un vas de dimensiuni mari, cu diametrul gurii de 40 cm. Lângă acesta, în linie oblică față de profilul magistral, au fost descoperite alte 3 vase. În această zonă, limita locuinței nu este foarte clară, urme ale distrugerii locuinței mergând până în dreptul C.4.

Alte vase, întregi sau întregibile, împreună cu părți din locuință au fost surprinse alunecate pe pantă. Locuința a fost conservată, urmând ca în campania viitoare să se identifice limita vestică a acesteia și să se secționeze vatra. Cercetările vor urmări și identificarea dimensiunilor și a planului locuinței, precum și a altor detalii de construcție.

În vederea descoperirii unor eventuale amenajări în vederea locuirii în partea de sud-est a așezării, a fost îndreptată zona de ruptură obținându-se un profil lung de circa 10 m. Aici au fost identificate doar trei niveluri de locuire dar, cel puțin în zona cercetată, nu sunt vizibile dovezi ale amenajării terasei.

Alta pare a fi situația în marginea de nord-vest a așezării unde, la circa - 2 m adâncime, a fost descoperită pe treapta intermediară, o aglomerare de pietre, care par a proveni de la o amenajare cu o funcționalitate incertă. În profil sunt vizibile și urmele unor pari, deci se pare că la un moment dat a existat o încercare de amenajare a marginilor așezării.

Materialul arheologic este deosebit de bogat și interesant în special cel descoperit în locuința L8 (Pl. 5). Materialul ceramic aflat în curs de restaurare și analizare va aduce informații prețioase despre evoluția și contextul cultural în care se plasează așezarea de la Coțatcu.

În ceea ce privește încadrarea cronologică a așezării primele trei niveluri aparțin așa-numitului aspect cultural Stoica-Aldeni. Aceeași încadrare cronologică pare a fi valabilă și pentru al patrulea nivel, materialul de aici este însă destul de puțin. O descoperire interesantă o constituie atribuirea cronologică a celui de-al cincilea nivel de locuire. Acesta aparține unei faze târzii a culturii Starčevo-Criș (probabil IV), materialul recuperat fiind destul de puțin dar specific acestei civilizații, respectiv funduri inelare sau profilate, fragmente ceramice cu angobă roșie. Nu au fost descoperite fragmente

ceramice pictate cu alb pe fond roșu. Descoperirea este importantă deoarece pentru prima oară în sudul României la baza unei așezări de tip tell se descoperă materiale de tip Starčevo-Criș.

Campania anului 2008 a fost ultima din prima etapă a proiectului *Interferențe culturale în nord-estul Munteniei în epoca neo-eneolitică*, rod al colaborării dintre Muzeul Național de Istorie a României și Muzeul Județean Buzău. Proiectul face parte din programul de cercetare a neo-eneoliticului din sudul României, *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*.

În etapa următoare a proiectului cercetările vor avea ca obiective principale finalizarea profilului prin demontarea treptei intermediare și deschiderea unor suprafețe în partea de nord a așezării.

Bibliografie:

Andreescu R., Programul *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*, Cronica cercetărilor arheologice din România, campania, 2007, cIMEC, 2008, p. 333-335.

Andreescu R., Frânculeasa A., Paveleț E., Nica T., Torcică I., *Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăiești de Jos (jud Prahova)*, Mousaios, XI, Buzău, 2006, p. 9-34.

Comșa E., *Date despre descoperirile din epoca neolitică din nord-estul Munteniei*, în Vrancea. Studii și Comunicări, IV, 1981, p. 18.

Grigoraș L., Paveleț E., *Studiul preliminar privind cercetările arheologice efectuate în tellul eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău*, în Mousaios, XII, Buzău, 2007, p. 7-26.

Dragomir I. T., *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Ed. Academiei, București, 1983.

Trohani G., Andreescu R., Grigoraș L., Paveleț E., *Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău*, Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2007, cIMEC, 2008, p.124-125.

Rezumat

The Eneolithic site of Coțatcu, Podgoria township, lies in the North-Eastern side of Buzău county, at cca. 15 km North-West of Râmnicu Sărat town, in a hilly area on the right side of Coțatcu River terrace.

The research objectives were the establishment of the site stratigraphy and chronology, as well as the research of the archaeological complexes undestroyed by the earth flows.

The most important archaeological complexes were the dwellings, from which L8 burnt house stands out by its abundance and diversity of the artifacts. There were discovered pots in situ and fragment of walls painted with white lines. The house had a massive hearth.

On the site profile there were identified five habitation levels. They belong to Neolithic period (Starčevo-Criș culture) and to Eneolithic period (Stoicani-Aldeni cultural group).

Lista planșelor

Planșa 1. Coțatcu „Cetățuia”: 1. Vedere dinspre sud-vest; 2. Profil în lucru

Planșa 2. Coțatcu „Cetățuia”: 1-2 Locuința L8

Planșa 3. Coțatcu „Cetățuia”: 1. Treapta intermediară cu locuința L8; 2. Locuința L8 – vatra

Planșa 4. Coțatcu „Cetățuia”: 1. Locuința L8 - detaliu; 2. Locuința L8 - vase sparte *in situ*

Planșa 5. Coțatcu „Cetățuia”: 19 Ceramică descoperită în locuința L8

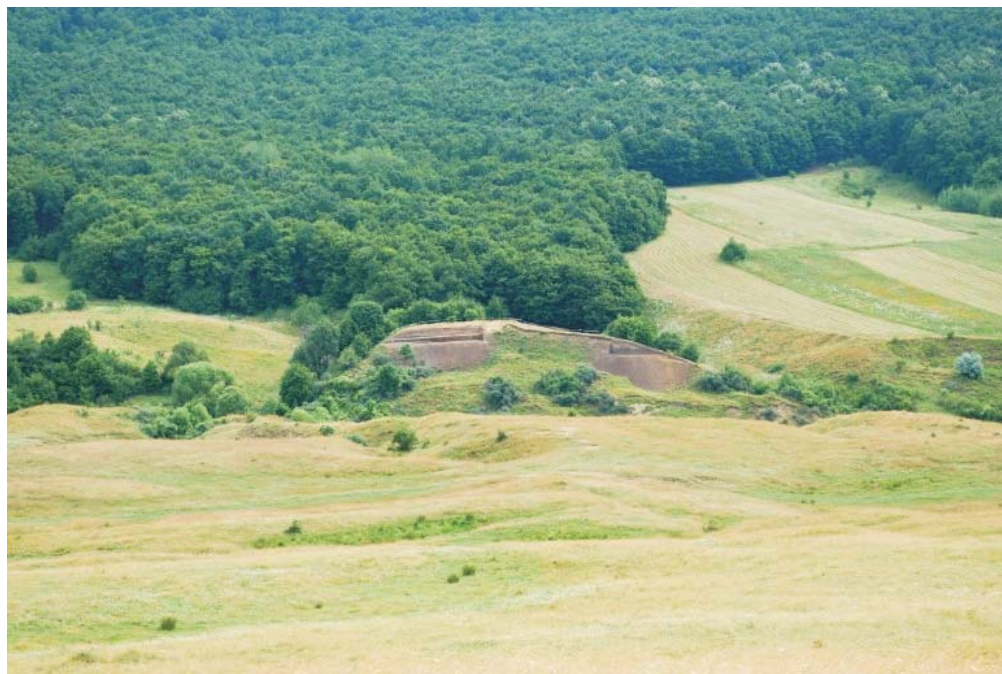
Pl. 1. Coțatcu „Cetățuia”: 1. South-Western view; 2. Working on the profile

Pl. 2. Coțatcu „Cetățuia”: 1-2 L8 house

Pl. 3. Coțatcu „Cetățuia”: 1. The intermediary step with L8 dwelling; 2. L8 dwelling – the hearth

Pl. 4. Coțatcu „Cetățuia”: 1. L8 dwelling – detail; 2. L8 dwelling – pots *in situ*

Pl. 5. Coțatcu „Cetățuia”: 1-9 Ceramics discovered in L8 dwelling

1

2

Planșa 1. Coțatcu “Cetățuia”: 1. Vedere dinspre sud-vest; 2. Profil în lucru

1

2

Planșa 2. Coțatcu “Cetățuia”: 1-2 Locuința L8

1

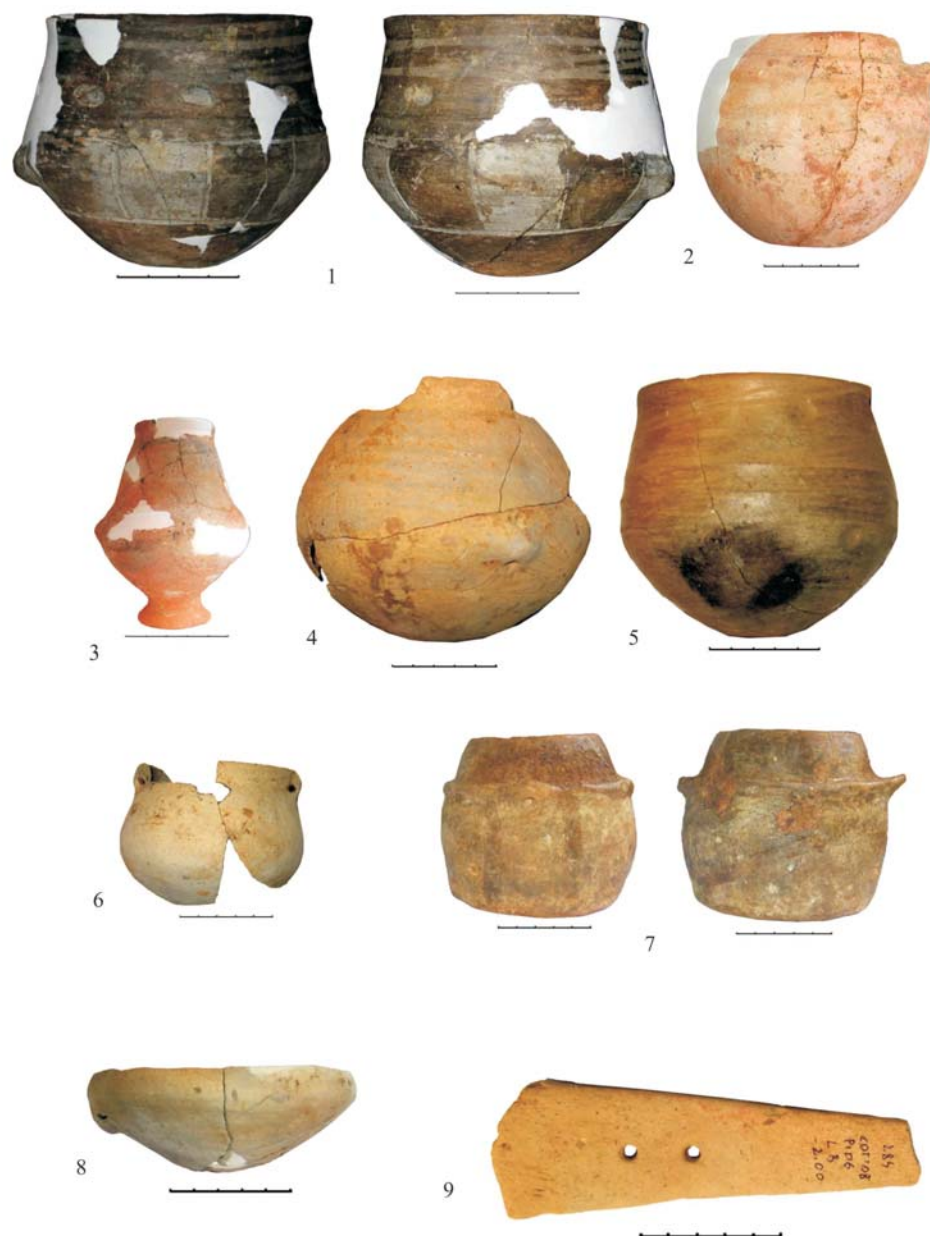

2

Planșa 3. Coțatcu “Cetățuia”: 1. Treapta intermediară cu locuința L8; 2. Locuința L8 - vatra

Planșa 4. Coțatcu “Cetățuia”: 1. Locuința L8 - detaliu; 2. Locuința L8 - vase sparte *in situ*

Plansa 5. Cotatcu "Cetatuia": 1-9 Ceramică descoperită în locuința L8

O CATEGORIE APARTE DE MATERIALE DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA GUMELNIȚEANĂ DE LA VITĂNEȘTI „MĂGURICE”, JUD. TELEORMAN

Katia MOLDOVEANU

Printre multitudinea de artefacte descoperite în așezările aparținând culturii Gumelnița, se numără și așa-numitele modelele miniaturale de locuințe. De la început trebuie menționat faptul că din punct de vedere tipologic aceste modelele de locuințe se împart în modelele propriu-zise de locuințe, veritabile machete de construcții, cum sunt spre exemplu cele descoperite la Căscioarele, Izvoarele sau Vlădiceasca (D. Șerbănescu, 1997, p. 232-251) și modelele de locuințe reprezentate pe capace de vase. Acestea din urmă vor face obiectul studiului nostru.

Primele menționări de astfel de modele le găsim în articolele din perioada interbelică referitoare la siturile de la Gumelnița (Vl. Dumitrescu, 1925, p. 42-43) și Căscioarele (Gh. Ștefan, 1925, p. 145, 161), care marchează debutul cercetărilor în așezările acestei culturi. Pentru județul Teleorman, a fost publicat ca descoperire singulară modelul de locuință din așezarea de la Licuriciu (Vl. Dumitrescu, 1941-1944, p. 531-538). Tot pentru același spațiu se adaugă cele provenite din cercetările mai recente de la Vitănești „Măgurice” (R.R. Andreescu *et alii*, 2003, p. 86, fig. 6-7) și Alexandria „Gorgan” (P. Mirea, I. Pătrașcu, 2006, fig. 23).

Așezarea de tip *tell* de la Vitănești „Măgurice” se află plasată în Valea Teleormanului, la circa 7 km est de Alexandria. Primele cercetări au fost întreprinse în 1993, având caracterul unor săpături de salvare, continuate apoi sistematic în campanii anuale. Materialele descoperite aparțin culturii Gumelnița, fazele B1, A2, A1 (R. R. Andreescu *et alii*, 2003, p. 71-88).

Așezarea neo-eneolitică de la Vitănești „Măgurice”, foarte bogată sub aspectul inventarului arheologic, a oferit un lot semnificativ de modele de locuințe. Acestea pot constitui surse valoroase despre tipurile de locuințe, tehnici și materiale de construcții, completând astfel informațiile provenite din cercetările arheologice.

În cele 15 campanii de cercetări arheologice (1993-2007) au fost descoperite mai multe modele de locuințe (17 piese), de tipul celor

reprezentate pe capace de vase. Trebuie precizat faptul că în ceea ce privește starea de conservare a pieselor, acestea sunt în mare parte fragmentare. Pieseile descoperite în așezarea de la Vitănești sunt de mici dimensiuni, încadrându-se între 1,3-6 cm.

Acestea se pot grupa în două categorii de piese, respectiv capace cu mâner în formă de locuință, la care se adaugă o altă categorie formată din mânere ce doar sugerează sau simbolizează forma unei case.

Prima categorie este formată din modele miniaturale de locuință, realizate mai mult sau mai puțin realist. Această primă categorie se împarte la rândul ei în mai multe tipuri în funcție de variabilitatea unor elemente constructive.

Un prim tip, ce cuprinde cele mai numeroase piese, este caracterizat prin forma rectangulară a construcției, prezența pereților în elevație, a acoperișului în dublă pantă și a unei intrări de formă semi-circulară (Pl. I/3-6, Pl. II/1-4).

Al doilea tip are, pe lângă caracteristicile enumerate mai înainte, o deschidere în peretele lateral (Pl. II/1-4).

Al treilea tip este format din piese modelate din bandă lată, de formă pentagonală cu deschideri pe ambele laturi scurte (Pl. II/5-6).

Alte două piese ar putea constitui un alt tip. Acestea prezintă caracteristici diferite de cele menționate anterior, respectiv o formă aplatizată a construcției și o formă triunghiulară a secțiunii transversale, fără pereți în elevație, cu acoperiș în două pante foarte aplecat pe spate (Pl. I/2, Pl. I/1).

Unele piese au figurate pe acoperiș incizii paralele cu creasta acoperișului (Pl. II/1,3) sau perpendiculare pe aceasta (Pl. II/2). Altele au pe acoperiș creștături late perpendiculare pe coama acoperișului (Pl. I/6, Pl. II/4).

A doua categorie de piese este formată dintr-o serie de mânere de capace modelată din bandă îngustă, având o formă pentagonală și care ar putea sugera sau simboliza forma unei case (Pl. II/7-9).

Luând în considerație diversele elemente constructive prezente pe aceste piese, am putea avansa ipoteza că ele ar reprezenta trei tipuri de locuințe, respectiv colibe, bordeie și locuințe de suprafață. Astfel, unul dintre modele ar putea reprezenta prin forma aplatizată și acoperișul înclinat spre spate, o construcție rudimentară, poate o colibă (Pl. I/2). Un alt model ar putea sugera un bordei, având în vedere forma triunghiulară a secțiunii transversale și acoperișul care se înalță de la baza construcției, care pare a fi lipsită de pereți în elevație (Pl. I/1).

Majoritatea modelor de locuințe de pe capace par a reprezenta locuințe de suprafață. De altfel, acesta este tipul de construcții identificat în teren, cel puțin pentru ultimul nivel - aparținând fazei Gumelnița B1 - din așezarea de la Vitănești fiind identificate în suprafața cercetată cinci locuințe (R. R. Andreescu *et alii*, 2003, p. 6).

Deși de dimensiuni reduse, modelele de locuințe prezintă detalii constructive ale respectivelor locuințe, cum ar fi înclinația pereților și a acoperișului, forma intrării și posibil a ferestrei, deschiderea laterală fiind un detaliu prezent doar la unele modele (Pl. II/1-4). Este interesant de observat faptul că intrarea în casă nu este reprezentată, practic peretele de pe latura scurtă lipsește (în unele cazuri lipsesc ambii pereți). Nu avem reprezentate uși modelate în peretele de pe latura scurtă așa este cazul căsuțelor de pe macheta de sanctuar descoperită la Căscioarele (H. Dumitrescu, 1968, p. 381-394).

Alte detalii reprezentate pe aceste modele pot indica posibile materiale de construcții folosite. Astfel, inciziile figurate pe pantele acoperișului la unele din modele sugerează probabil stuful sau bârnele din lemn din care era confecționată învelitoarea acoperișului. Unul dintre modele (Pl. I/6) prezintă incizii pronunțate atât pe acoperiș cât și pe suprafața pereților, lăsând cruțate spații de dimensiuni egale, ceea ce ar indica faptul că locuința era construită probabil în totalitate din bârne de lemn. Este interesantă și dispunerea acestor incizii, respectiv perpendiculare pe creasta acoperișului, orizontale pe pereții laterali și verticale pe peretele din spatele modelului. De altfel, în așezarea de la Vitănești s-au descoperit frecvent și în cantități mari resturi de lemn carbonizat, în mai multe cazuri fiind păstrate structuri din bârne de lemn bine conservate (R.R. Andreescu *et alii*, 2003, p.77).

Astfel de reprezentări sunt de un real folos în reconstituirea construcțiilor neolitice, având în vedere că urmele descoperite constau de fapt în dărâmături și structurile în elevație se păstrează rar.

Modelele de locuințe pe capace sunt descoperiri relativ frecvente în așezările gumelnițene. Piese similare au fost descoperite în siturile de la: Căscioarele (Gh. Ștefan, 1925, p.156, fig.14/1, 2; Vl. Dumitrescu, 1965, p. 221, fig.3), Gumelnița (Vl. Dumitrescu, 1925, p.43, fig.10/2), Vidra (D.V. Rosetti, 1932, p.17, fig. 37), Măgura Jilavei (D.V. Rosetti, 1932, p. 9, fig. 12; p. 18, fig. 38), Tangâru (D. Berciu, 1961, p. 509, Pl. 244 /1), Lișcoteanca (N. Harțuche, F. Atanasiu, 1976, fig. 213-214). De asemenea, în siturile de la Gorgan – Alexandria (Mirea P., Pătrașcu I., 2006, fig. 23/1, 2) și Pietrele (D. Berciu, 1956, p. 536, fig. 58-59, p. 537, fig. 60) au fost descoperite capace cu apucători ce sugerează prin forma lor silueta unei case.

În ceea ce privește semnificația acestor modelele de locuințe de pe capace, au fost avansate diverse ipoteze. D.V Rosetti menționează faptul că vaselor destinate unui anumit scop le corespundeau probabil anumite capace. În această interpretare, mânerul stilizat reprezintă mai degrabă un grâнар (D.V. Rosetti, 1934, p. 18).

Capacele de vase cu mânere în formă de locuință ar putea reprezenta în mod simbolic chiar așezarea *tell* cu satul aflat pe culme. Ornamentele în spirală care se găsesc pe unele capace și care pornesc de la căsuță spre baza capacului,

ar putea reprezenta cărările pe care se ajunge la casă, văzută ca loc sacru (V. Boroneanț, 2001, p.59, 68–69; fig. 8, 9). De remarcat faptul că aceeași reprezentare a spiralelor ce pornesc din vârf apare și în cazul a două capace cu mânere stilizate din așezarea de tip *tell* de la Alexandria - Gorgan (P. Mirea, I. Pătrașcu, 2006, fig. 23/1, 2).

În acest sens mai multe informații sunt oferite de „machetele” sau modelele propriu-zise care redau imagini tridimensionale ale construcțiilor și uneori chiar ale interioarelor de locuințe, cum este cel de la Ovčarovo (H. Todorova, 1982, p. 40, fig. 24). Astfel de machete nu au fost descoperite însă în așezarea de la Vitănești.

Din punct de vedere funcțional, aceste tipuri de construcții au fost interpretate ca locuințe, sanctuare sau cuptoare (D. Șerbănescu, 1997, p. 238, E. Comșa, 1999-2000, p. 93-97). Acestor reprezentări de construcții propriu-zise le-au fost atribuite și semnificații simbolice, fiind asociate unor ceremonii și ritualuri în care se foloseau astfel de reprezentări pentru a dovedi continuitatea de locuire sau reafirmarea identității de grup (D.W. Bailey, 2000, p. 166).

Un model de interpretare interesant, ce integrează machetele de locuințe contextului arheologic din care acestea provin, s-a făcut pentru așezarea de la Ovčarovo. Aici modelele de locuințe sunt mult mai numeroase (76 din 98) în nivelurile în care se constată absența repetiției caselor de la un nivel la altul. Astfel, se consideră că modele de locuințe au fost produse și etalate în număr mare în acele orizonturi în care era amenințată tradiția continuității respectivei comunități (D.W. Bailey, 1990, p. 39-41).

În aceeași zonă a reprezentărilor simbolice se încadrează și o altă interpretare, conform căreia reprezentările miniaturale sunt văzute nu ca reproduceri ale unor case reale, ci mai degrabă ca o reflecție a ideii de casă a acelor vremuri (A. Morintz, 2004, p. 78). Având în vedere caracteristicile morfologice cel puțin ciudate ale unor astfel de construcții, interpretarea pare plauzibilă (de exemplu a se avea în vedere modelul de „sanctuar” de la Sultana, ce are serii de mai multe orificii atât pe laturile construcției cât și pe acoperiș).

Este greu de spus dacă modelelor de locuințe de pe capacele de vase le pot fi conferite aceleași semnificații ca machetelor de locuințe. Plasarea acestora pe un tip de vas cu o destinație relativ precisă, protejarea conținutului unui vas, ar putea sugera alte semnificații, cum ar fi cele enunțate mai sus. Oricum o utilitate pur practică e mai dificil de presupus dat fiind inconvenientul manevrării lor (de altfel în așezările gumelnițene s-au găsit destule capace prevăzute cu butoni sau simple tortițe mult mai ușor de manevrat).

Ceea ce putem extrage în fond din acest tip de piese, uneori foarte realist modelate, sunt detaliile care prezintă elementele constructive pe care altfel nu le-am fi putut deduce din resturile locuințelor păstrate în așezări.

Bibliografie

Andreescu R. R., Mirea P., Apope Ș., *Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman*, în *Cercetări Arheologice*, XII, 2003, p. 71-88.

Berciu D., *Săpături arheologice în regiunea București*, MCA, II, București, 1956, p.491-562 .

Berciu D., *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961.

Boroneanț V., *Tell – zигurat - piramidă*, în *Materiale de Istorie și Muzeografie*, XV, București, 2001, p. 56-78.

Bailey D.W. , *The living house: signifying continuity*, in *The social archaeology of houses*, Edinburgh University Press, 1990.

Bailey D.W. , *Balkan Prehistory*, London-New York, 2000.

Comșa E., *Cuptoare neolitice din Muntenia*, în *Buletinul Muzeului „Teohari Antonescu”*, nr. 5-6, Giurgiu, 1999-2000, p. 93-100.

Dumitrescu H., *Un modèle de sanctuaire découvert dans la station énéolithique de Căscioarele*, DACIA, NS, tom XII, București, 1968, p. 381-394.

Dumitrescu VI., *Fouilles de Gumelnița*, în *Dacia*, II, 1925, p. 29-103.

Dumitrescu VI., *Alcune scoperte preistoriche nel distretto di Teleorman*, în *Dacia* IX-X, 1941-1944, p. 531-538.

Hartuche N., F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al Colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Muzeul Brăilei, 1976.

Mirea P., Pătrașcu I., *Repere arheologice și numismatice*, 2006.

Morintz A., *Some remarks about the connection between housemodels and real houses in Romanian Neolithic*, în „Prinos lui P. Diaconu la 80 de ani”, Brăila, 2004, p. 77-84.

Șerbănescu D., *Modele de locuințe și sanctuare eneolitice*, în „CCDJ”, XV, 1997, p. 232-251.

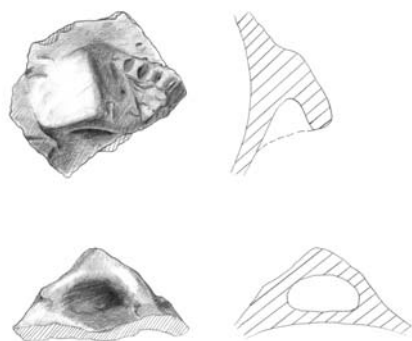
Ștefan Gh., *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II, 1925, p.138-197.

Rosetti D. V., *Câteva așezări și locuințe preistorice din preajma Bucureștilor*, București, 1932.

Todorova H., *Kupferzeitliche Siedlungen in Nordostbulgarien*, München, 1982.

Abstract

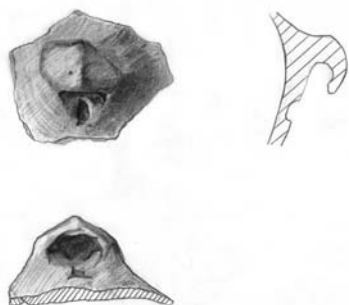
This paper presents the miniature house models discovered in the Chalcolithic settlement from Vitănești „Măgurice”, Teleorman County. They are modeled on lids and consist of two main categories, one represented by the house models and another category just suggesting the shape of a house. The models can provide interesting information concerning the constructive details of the Chalcolithic houses, as well as details like the raw materials and the constructive techniques.

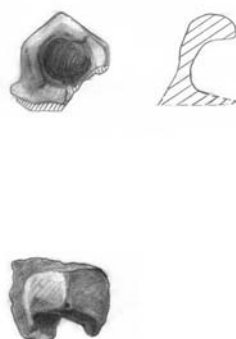
1.

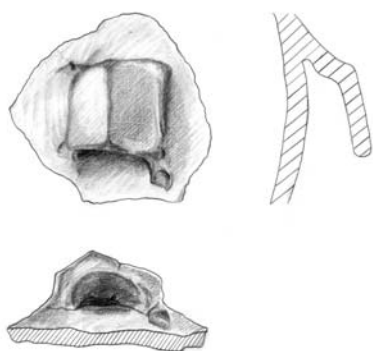
2.

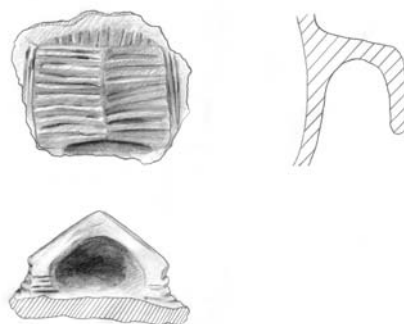
3.

4.

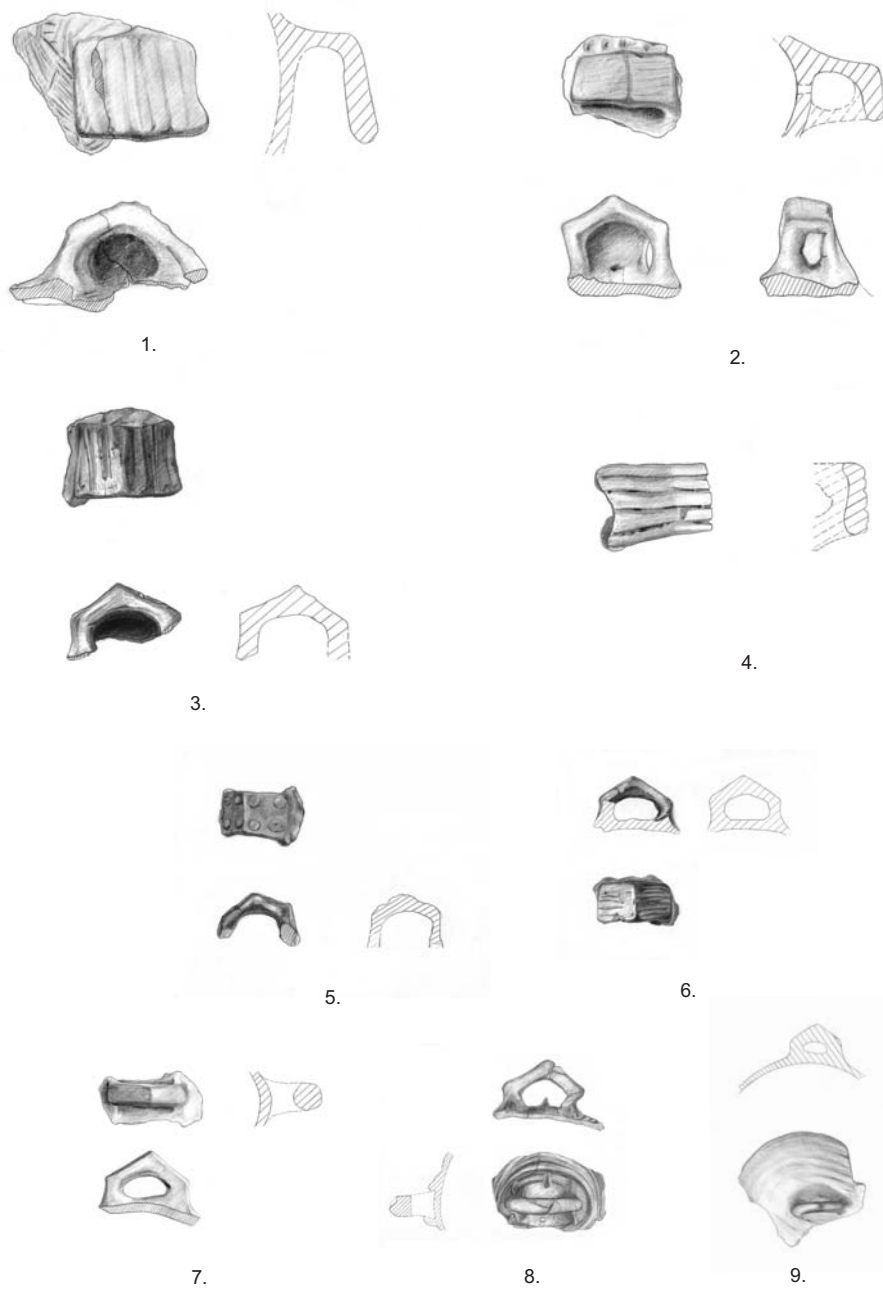

5.

6.

Pl. I. 1- 6. Modele de locuințe pe capac; scări diferite

Pl. II. 1 - 4 Modele de locuințe pe capace;

5 - 9 Mânere de capace ce sugerează forma unei locuințe; scări diferite

REZULTATELE CERCETĂRILOR DE SUPRAFAȚĂ DE LA CÂLȚEȘTI, COM. PIETROASELE, JUD.BUZĂU

Monica CONSTANTIN, Cătălin Petre CONSTANTIN

Incinta dacică fortificată de la Pietroasa Mică - *Gruiu Dării* se află pe un promontoriu de formă ovală cu înălțimea absolută de 534 m, ce face parte din sistemul de dealuri subcarpatice aflate în zona de curbură a Munților Carpați (Fig. 1).

Săpăturile sistematice, reluate în anul 2001 de un colectiv format din V. Sîrbu¹, V. Dupoi și S. Matei², au evidențiat o stratigrafie complexă. La baza stratului de cultură se află un nivel cu descoperiri din perioada eneolitică (Cucuteni B și ceramică de tip Cernavodă I) suprapus succesiv cu descoperiri din epoca bronzului (cultura Monteoru), epoca fierului (descoperiri și complexe din secolele IV-III a.Chr. ce nu formează un nivel continuu și un nivel consistent cu descoperiri din sec. II a.Chr. – I p.Chr.) și din perioada medievală timpurie (descoperiri izolate).

Caracterul deosebit al descoperirilor (în special cele de epocă dacică clasică) a determinat atât o diversificare a metodelor de cercetare, în scopul integrării informațiilor obținute din săpături arheologice și prospecțiuni de suprafață cu seturi de date provenite din cercetări specifice altor discipline (geodezie, geofizică, statistică, biologie, tehnologia informației, etc.), cât și o extindere a colectivului de cercetare. În urma acestor eforturi au fost puse în evidență relații complexe între comunitățile umane din trecut și mediul natural din vecinătatea Gruului Dării³. Studiul atent asupra acestor relații a arătat că semnificația descoperirilor de la Gruiu Dării depășește cadrul sitului și a făcut necesară o extindere a cercetărilor asupra întregii microzone. Complexitatea de care aminteam mai sus este determinată de varietatea descoperirilor din diferite epoci dar și de particularitățile geografice ale platoului, care beneficia în trecut de o bună protecție naturală și o foarte bună vizibilitate spre câmpie.

Începând cu anul 2004 au fost inițiate acțiuni de explorare a zonelor învecinate incintei fortificate. Eforturile au avut rezultate imediate, astfel încât

¹ Muzeul Brăilei.

² Muzeul Județean Buzău.

³ D. Ștefan, M. Duțescu 2005, p. 119-138.

în jurul platoului s-a identificat o arie mult mai largă de descoperiri, organic legate de descoperirile similare de pe platou, și care extind considerabil suprafața sitului de la Pietroasa Mică – *Gruiu Dării*. În acest proces au fost începute cercetări asupra unui întreg sistem de terase, situate în partea sudică și sud estică a dealului, cu descoperiri din epoca bronzului și din epoca dacică clasică. La fel de importante au fost și descoperirile din perioada eneolitică din imediata apropiere a apei Dării și, mai ales, de pe malul opus al acestui curs de apă. Descoperirile din perioada eneolitică ce au fost identificate, prin cercetări de suprafață și prin sondaje de mică amploare, pe Platoul Câlțești, fac obiectul prezentului articol⁴, urmând ca cercetările mult mai ample din celelalte sectoare să fie valorificate prin viitoare studii.

Platoul de la Câlțești se află la 380 m distanță de Gruiu Dării pe direcție N-E (Fig.2). Din punct de vedere geomorfologic zona se caracterizează prin contrastele de altitudine dintre aliniamentul reprezentat de masivul Istrița și câmpie, trecerea de la zona de dealuri înalte a subcarpaților de curbură la câmpie fiind aproape bruscă. Masivul este bine delimitat de Valea Nișcovului la N, valea Sărății la E, și a Buzăului la E și S, având o micromorfologie unitară în ceea ce privește aspectul reliefului și al bazinelor hidrografice (Fig.3).

Cele două platouri fac parte din aceeași compartimentare geologică prezentând caracteristici comune, în prezent fiind despărțite de valea formată de pârâul Dara. Elevația maximă de 510 m a platoului de la Câlțești sugerează același caracter strategic al locației întâlnit și în cazul celui de pe Gruiu Dării. Reprezentarea tridimensională a reliefului acestei microregiuni oferă o modalitate de înțelegere a motivelor pentru care comunitățile au ales să utilizeze acest spațiu⁵ (Fig.4).

Forma platoului sau dimensiunile reale nu au putut fi determinate datorită faptului că întreaga zonă era și este în continuare împădurită, realitate ce face dificilă deplasarea în teren și investigarea ariei respective.

După o evaluare preliminară a materialelor arheologice de la suprafața platoului Câlțești cercetările au fost continuate prin organizarea unei prospecțiuni de suprafață sistematice. Metoda presupunea trasarea unui grid patrulater cu o suprafața predeterminată (de ex. 10x10 m), însă adaptarea la condițiile din teren a condus la trasarea unei suprafețe cu o formă geometrică mai puțin regulată, care a fost caroiată în 7 segmente (Fig.5). De la segmentul

⁴ Cercetările din teren asupra acestui obiectiv au fost efectuate de către Dan Ștefan, Magdalena Duțescu, Viorel Stoian și Roberto Tănăsache cărora le mulțumim pentru materialele arheologice puse la dispoziție, pentru notițele din jurnal și pentru expunerea metodei de cercetare.

⁵ Pentru mai multe detalii privind reconstituiri virtuale ale reliefului și aspecte metodologice, vezi D. Ștefan, M. Duțescu 2005, p. 126-138

dinspre margine al platoului, înspre pădure, în acord cu numărul persoanelor participante (8 în cazul de față) s-a pornit pe trasee paralele (*track-uri*)⁶ până la epuizarea întregului carou. Fiecare participant a adunat întreg materialul de interes arheologic ce a putut fi observat de-a lungul traseelor individuale. În fapt, echipa condusă de către D. Ștefan și M. Duțescu a desfășurat un „proces” de investigare denumit în literatură *fieldwalking*⁷, la sfârșitul fiecărui track făcându-se înregistrarea și evaluarea statistică a materialului recoltat. După investigarea întregii suprafețe s-au putut delimita anumite zone de abundență a materialului găsit la suprafață și anumite zone ne semnificative din punct de vedere arheologic. Din totalul de 3100 m² al suprafeței prospectate, materialele de interes arheologice au fost identificate pe o arie de 1600 m².

A fost folosit un GPS de navigație (Garmin Etrex Vista) pentru înregistrarea capetelor carourilor din grid, astfel încât să fie posibilă identificarea lor ulterioară. Cartarea acestor puncte a oferit o imagine în plan a distribuției materialelor pe suprafața platoului (Fig.6), determinând echipa să ia decizia verificării situației prin sondare. Astfel, următoarea etapă a constat în trasarea a 3 sonde de 1x1 m plasate aleatoriu în zona cu abundență medie a materialelor arheologice.

Scopul principal al sondajelor a fost acela de a certifica existența unui strat de cultură, și nu de a verifica stratigrafia sau de a atinge sterilul arheologic. Săpătura s-a oprit la adâncimea de aprox. 0,50 m. S-au găsit, într-o proporție destul de ridicată, fragmente de pereți de locuință, fragmente ceramice și materiale litic. Materialele recoltate sunt extrem de fragmentate, deși abundente. Este de precizat faptul că pe platoul de la Câlțești nu s-au efectuat lucrări agricole sau de orice natură, de aceea densitatea materialelor a atras inevitabil atenția membrilor echipei.

Calitatea ceramicii descoperite pe suprafața investigată de la Câlțești este grosieră, dar și semifină și fină. Cele câteva fragmente ce ar reprezenta categoria ceramicii fine indică o calitate foarte bună a pastei, bine preparată, omogenă. Pentru ceramica semifină s-au utilizat ca degresanți ceramică pisată și nisip. În compoziția ceramicii grosiere au fost utilizați ca degresanți nisipul,

⁶ Traducerea acestui termen în limba română (*track* = pistă) nu păstrează pentru acest context semnificația cea mai potrivită. Atunci când va fi necesar vom utiliza termenul definit în limba engleză. Facem aceeași observație și pentru termenul *Fieldwalking*, termen utilizat pentru a denumi metoda de cercetare descrisă.

⁷ Des utilizată în arheologia occidentală, această metodă a mai fost folosită, în România, după știința noastră, doar în cadrul proiectului SRAP (D. Bailey *et alii*, 2000, SCIVA 51, 3-4, p. 131-151), la Ulmetum de către S. A. Krebs: (S. Krebs, 1998, SCIVA 49, p. 97-125), la Tropaeum Traiani (inedit, informație Dan Ștefan și Magdalena Duțescu) și la Capidava (*idem*);

ceramica pisată, și pietricelele. Unele fragmente din categoria ceramicii gosiere au suprafața ornamentată cu proeminențe sau barbotinată. Considerăm că este vorba de vase de provizii, de mari dimensiuni, cu pereții groși (1,5-2,5 cm) (Fig.7).

Între tipurile de vase realizate din ceramică fină și semifină putem menționa cupe și străchini (Fig.8), dar starea avansată de fragmentare în care se află materialul nu ne permite o reconstituire precisă a formei și dimensiunilor (Fig.9). Deși foarte puține fragmente au indicat tipul de decor, am putut observa, în unele cazuri, fragmente decorate prin mici adâncituri (impresii) de formă circulară sau elipsoidală.

A fost identificat un fragment ceramic pictat, realizat din pastă semifină, cu pietricele și nisip grosier. Pictura realizată, după ardere, cu pigment roșu, este slab conservată (Fig.10A). Un singur fragment ar putea fi atribuit categoriei plasticii din lut (Fig.10B), forma indicând o figurină antropomorfă din care se mai păstrează doar partea inferioară. Stadiul de fragmentare împiedică, din păcate, din nou, aprecieri mai detaliate.

Materialele descoperite în suprafața cercetată de la Câlțești au analogii în multe din siturile apropiate. Ne referim în special la *tell*-ul eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău⁸, și așezările eneolitice de la Mălăieștii de Jos, jud. Prahova⁹ și Năeni, jud. Buzău¹⁰. În cazul nivelului eneolitic de la Pietroasa Mică - *Gruia Dării* se pot observa similitudini doar cu o mică parte a materialului, raporturile de contemporaneitate sau succesiune între cele două rămânând o problemă deschisă. Publicarea și valorificarea în viitorul apropiat a descoperirilor eneolitice și de epoca bronzului de la Pietroasa Mică vor aduce noi semnificații pe această temă.

Pe baza acestor elemente expuse succint, materialul de la Câlțești poate fi asociat cu descoperirile care au fost încadrate în „aspectul cultural Stoicani-Aldeni”, definit ca o mixtură între elementele timpurii ale culturii Gumelnița venite din sud și cele specifice culturii Cucuteni (Precucuteni) din nord¹¹. În fond, întreaga regiune a Subcarpaților de curbură este o zonă a interferențelor culturale și a amestecului de influențe. Părerile sunt împărțite, existând și opțiuni de interpretare care susțin o extindere a unei variante regionale a culturii Gumelnița¹², dar care păstrează atributele esențiale ale acestei culturi, în nord-estul Munteniei și în special în sud-estul Moldovei. Stadiul cercetării privind problematica „Stoicani-Aldeni” este departe de a fi încheiat,

⁸ R. Andreescu, L. Grigoraș, E. Paveleț, 2008, CCA;

⁹ R. Andreescu, A. Franculeasa, E. Paveleț 2006, p. 9-33;

¹⁰ M. Simon, 1986, p. 15.

¹¹ I.T. Dragomir, 1983, p. 110-115; M Simon, 1986, p. 5.

¹² Nicolae Hartușe, 1983, p. 29.

impunându-se o redefinire a atributelor acestui „aspect cultural”. Noi cercetări în această direcție au fost inițiate în cadrul unor proiecte ca „Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos” ce are, între obiectivele sale, cercetarea locuirii neo-eneolitice din Nordul Munteniei.¹³

Faptul că se pot face analogii cu o parte din descoperirile eneolitice de la Pietroasa Mică Gruiu Dării ne-a semnalat atenția. De asemeni, apropierea vizibilă dintre cele două platouri (Fig.11) ar putea indica o legătură între comunitățile de pe cele două părți ale Văii Dara, cu atât mai mult cu cât la *Gruiu Dării* se poate concluziona, în urma săpăturilor sistematice, faptul că nivelul eneolitic se găsește doar pe partea estică a platoului, dinspre râul Dara. Ar putea fi vorba de o singură comunitate ce a populat ambele maluri și întreaga vale a Dării sau ar putea fi o pendulare între cele două locații. O comparație exactă între materialele găsite la suprafața solului (platoul *Câlțești*) cu cele provenite din săpătura cu caracter sistematic (incinta de la *Gruiu Dării*) nefiind în acest moment posibilă, ne rezumăm la a emite ipoteze.

Ca rezultat cert al cercetărilor mai sus expuse, reținem existența unei așezări din perioada eneolitică, posibil fortificată, pe platoul de la Câlțești. Reținem în același timp importanța cercetărilor de suprafață sistematice desfășurate după metoda mai sus expusă.

Bibliografie selectivă:

R. Andreescu, A. Frânculeasa, E. Paveleț, T. Nica, I. Torcică, *Considerații preliminare asupra așezării eneolitice de la Mălăieștii de Jos (Jud. Prahova)*, Musaios XI, Buzău, 2006, p. 9-33.

R. Andreescu, *Proiectul Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*, CCA, București, 2004.

R. Andreescu, L. Grigoraș, Eugen Paveleț, *Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău* CCA, București, 2008.

D. Bailey, R. Andreescu, L. Thissen, A. Howard, M. Macklin, C. Haită, S. Mills, *Landscape archaeology of neolithic southcentral Romania: aims, methods and preliminary results of the Southern Romania Archeological Project*, SCIVA 51, 3-4, p. 131-151.

I. T. Dragomir, *Eneoliticul din Sud-Estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, ed. Acad. R. S. R. București 1983.

Nicolae Harțuche. *Date privind evoluția culturii Gumelnița în Dobrogea*, Istros, II-III. Brăila, 1983.

S. Krebs, *Intensive survey in the vicinity of late roman Ulmetum*, SCIVA 49, 1, București 1998, p. 97-125.

M. Simon, *Unele aspecte ale aspectului cultural Stoicani-Aldeni*, SCIVA, 37, 1, București 1986, p. 5-28.

¹³ R. Andreescu, CCA, 2004, p. 386-387

V. Sîrbu *et all*, *Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău*, CCA, 2004.

D. Ștefan, M. Duțescu, *Abordări teoretice și cercetări interdisciplinare*, p. 119-138, în V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată Pietroasa Mică-Gruiu Dării (II)*, Buzău, 2005.

Abstract

The distinctive findings from the geto-dacian period discovered at the Pietroasa Mică - Gruiu-Dării made the team aware of the fact that the site can be better understood by surveying the area outside the site. Since 2004, the team working here has developed an interdisciplinary approach to find solutions to the complex problems existing in this site. By initiating a micro regional strategy and using field research methods the team identified in the vicinity of Gruiu-Dării another plateau (Câlțești), which turned out to be an eneolithic settlement that can be included in the cultural aspect Stoicani-Aldeni.

Abrevieri :

CCA - Cronica Cercetărilor Arheologice din România;

Istros - Istros, serie nouă, Muzeul Brăilei, Brăila;

SCIVA - Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București

Explicația figurilor

Fig. 1 - Localizarea sitului de la Pietroasa Mică;

Fig. 2 - Vedere de ansamblu a platoului de la Câlțești;

Fig. 3 - Fotografie aeriană;

Fig. 4 - Reconstituiri virtuale ale reliefului;

Fig. 5 - Forma suprafeței investigate;

Fig. 6 - Imagine în plan cu distribuția materialelor pe suprafața platoului;

Fig. 7 - Ceramică grosieră;

Fig. 8 - Ceramică fină și semifină;

Fig. 9 - Starea avansată de fragmentare a materialului;

Fig. 10A - Fragment ceramic pictat;

Fig. 10B - Fragment figurină din lut;

Fig. 11 - Privire generală asupra celor două situri;

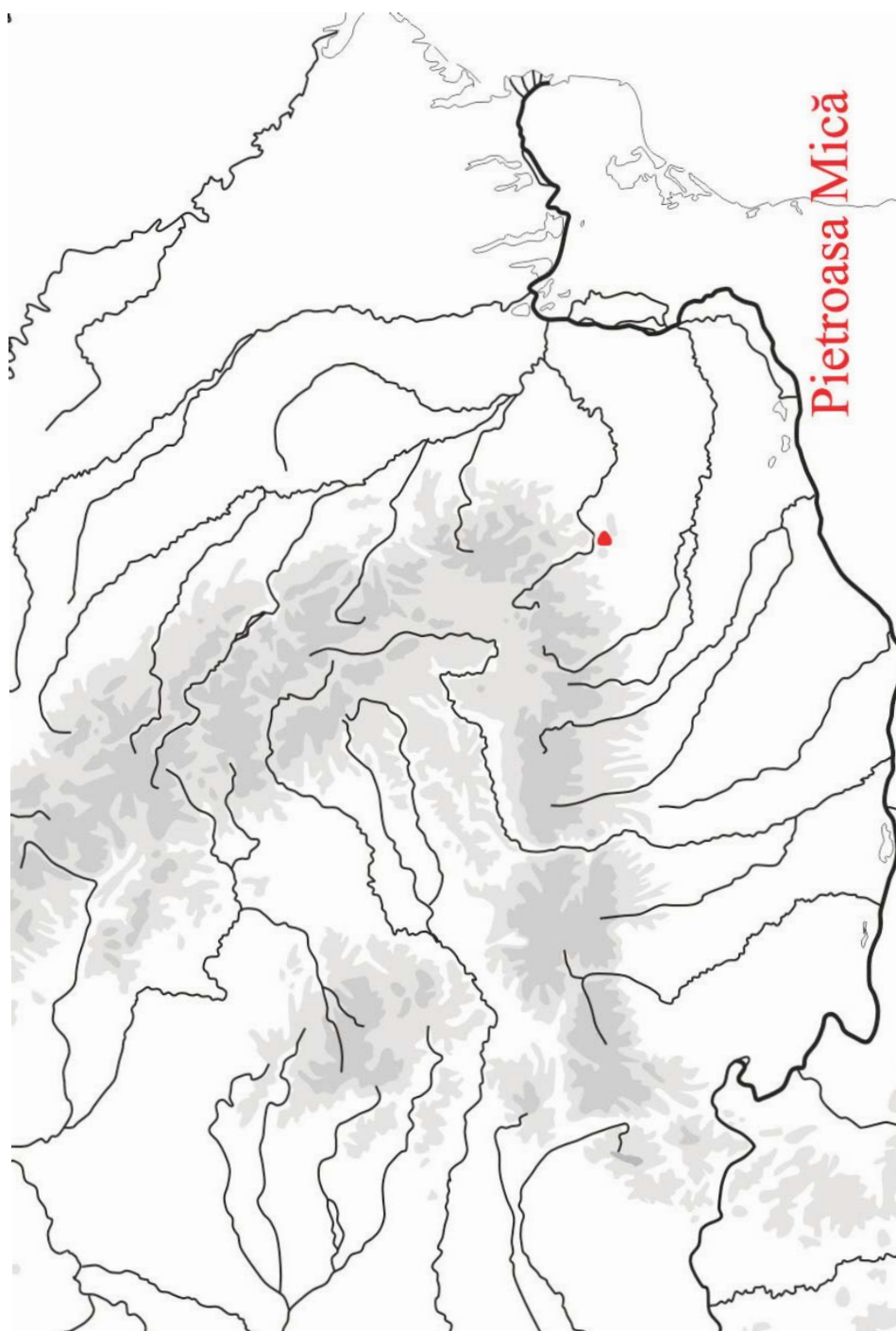

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

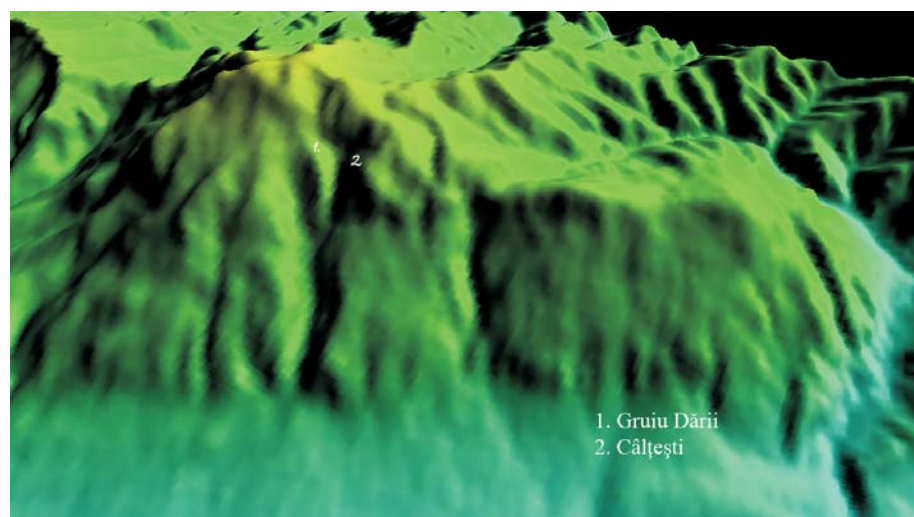
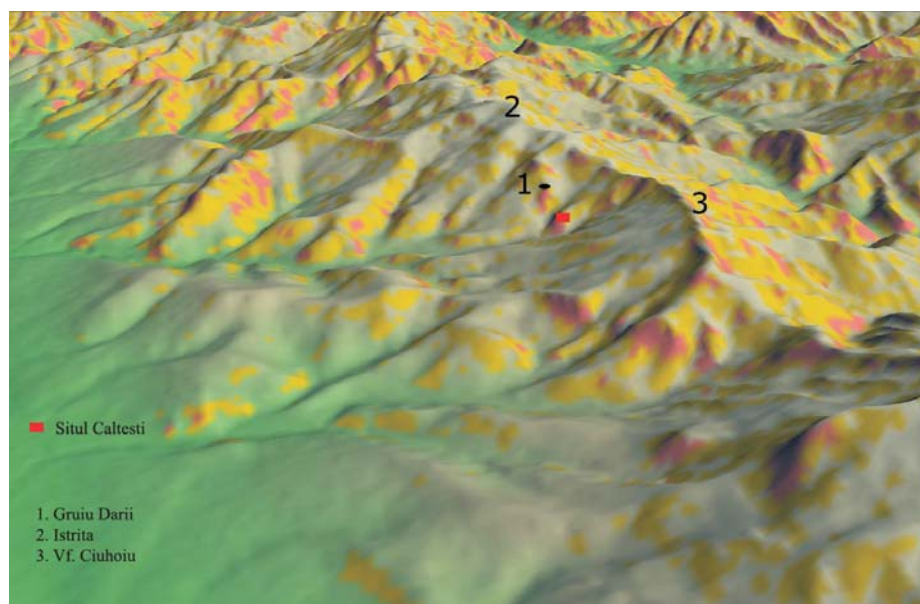

Fig. 4

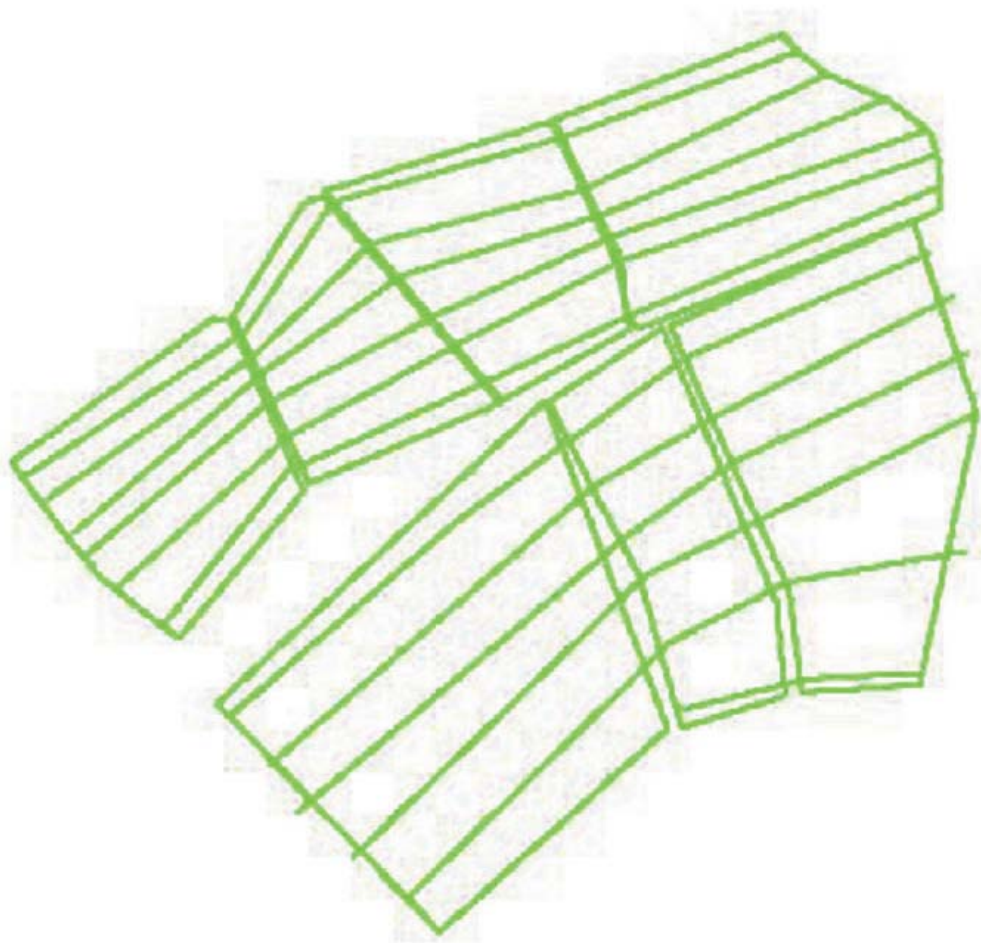

Fig .5

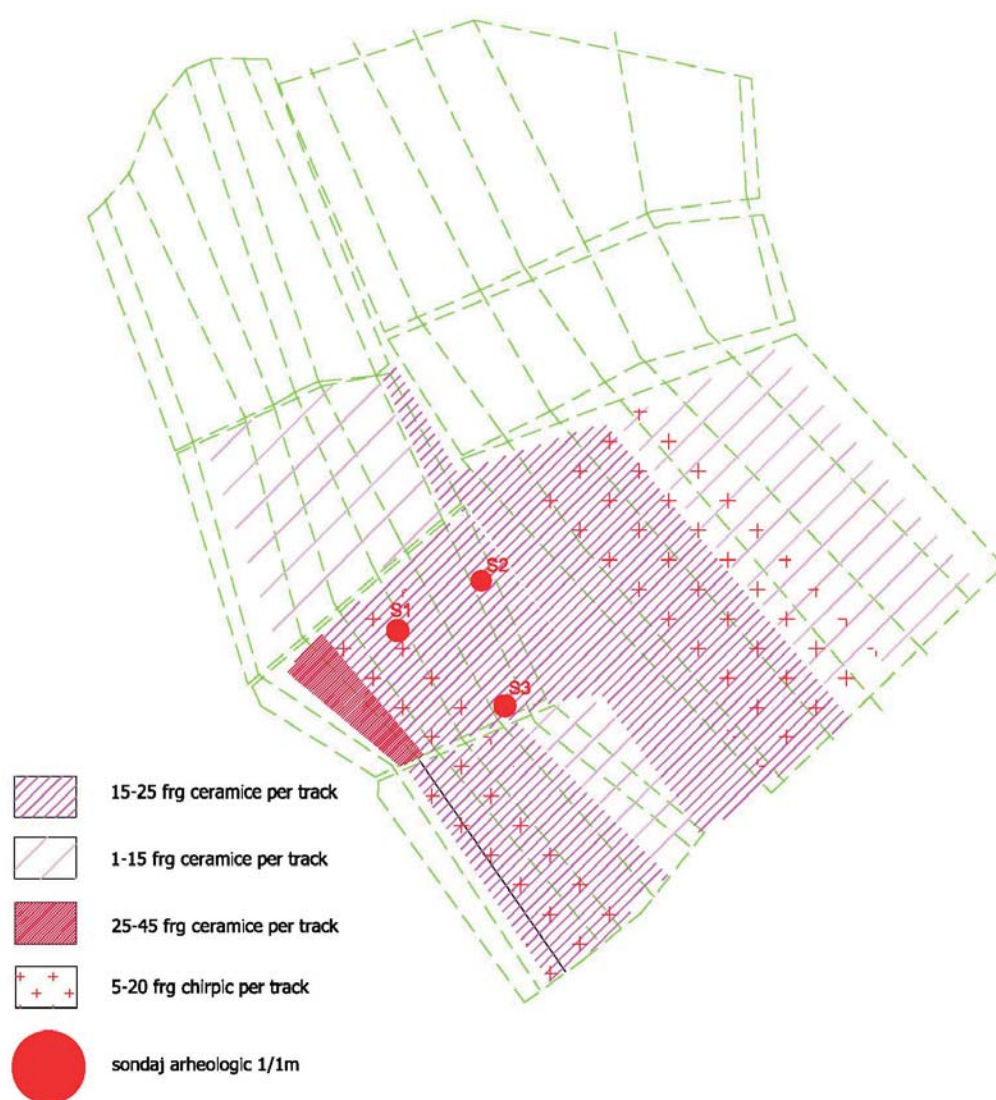

Fig. 6

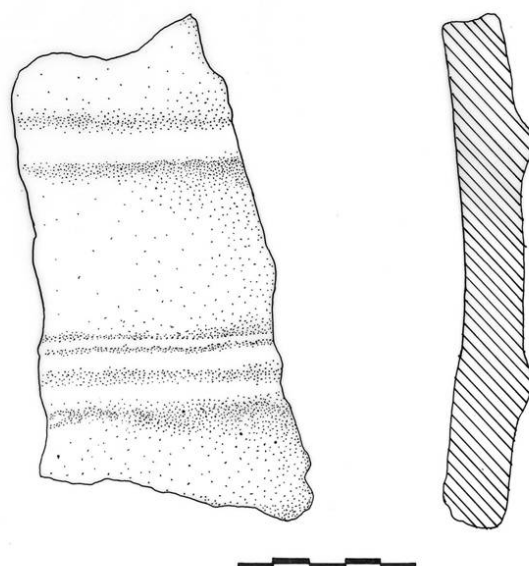

Fig. 7

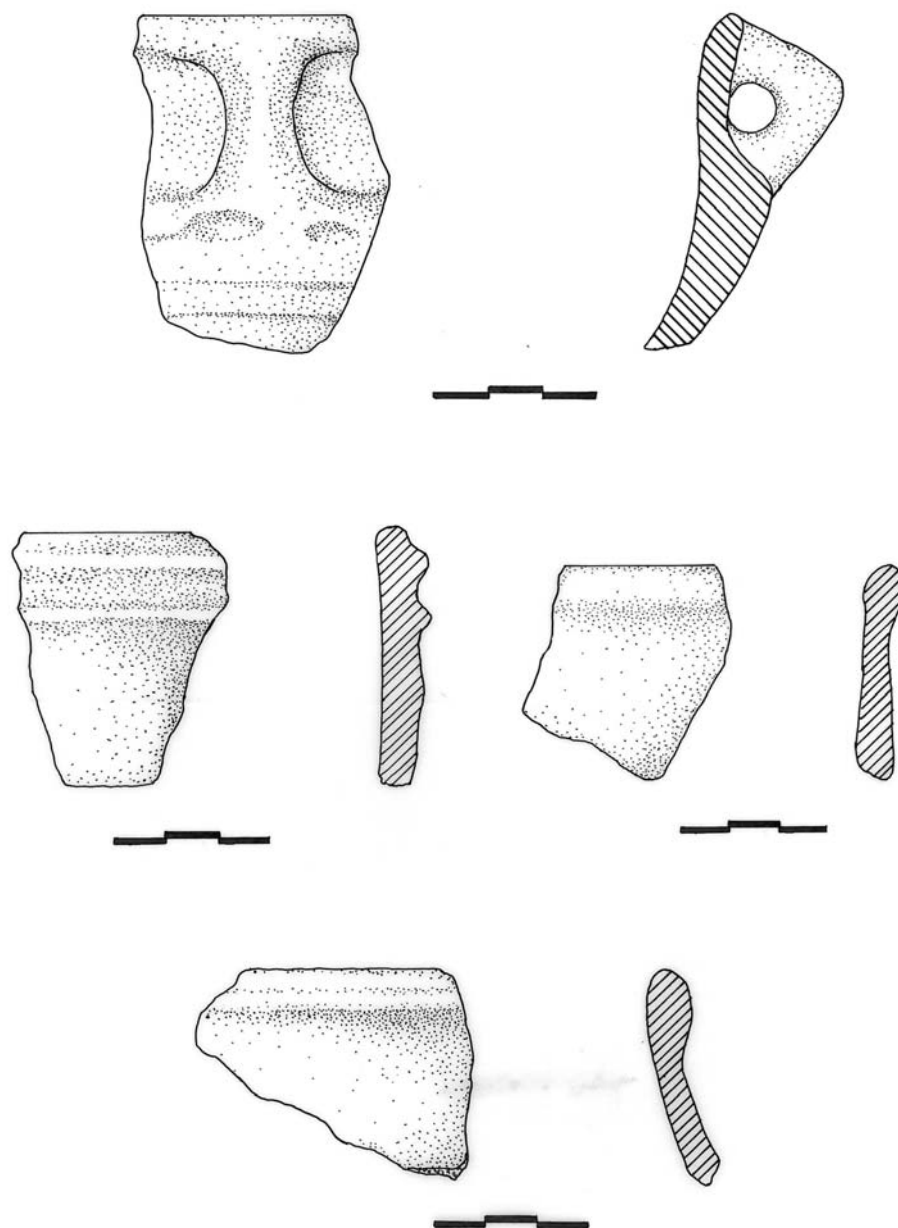

Fig. 8

Fig.9

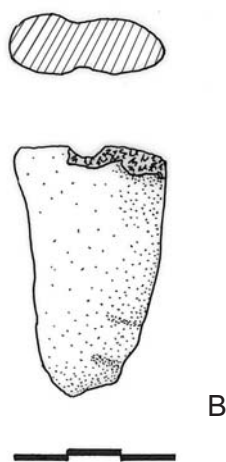

Fig. 10

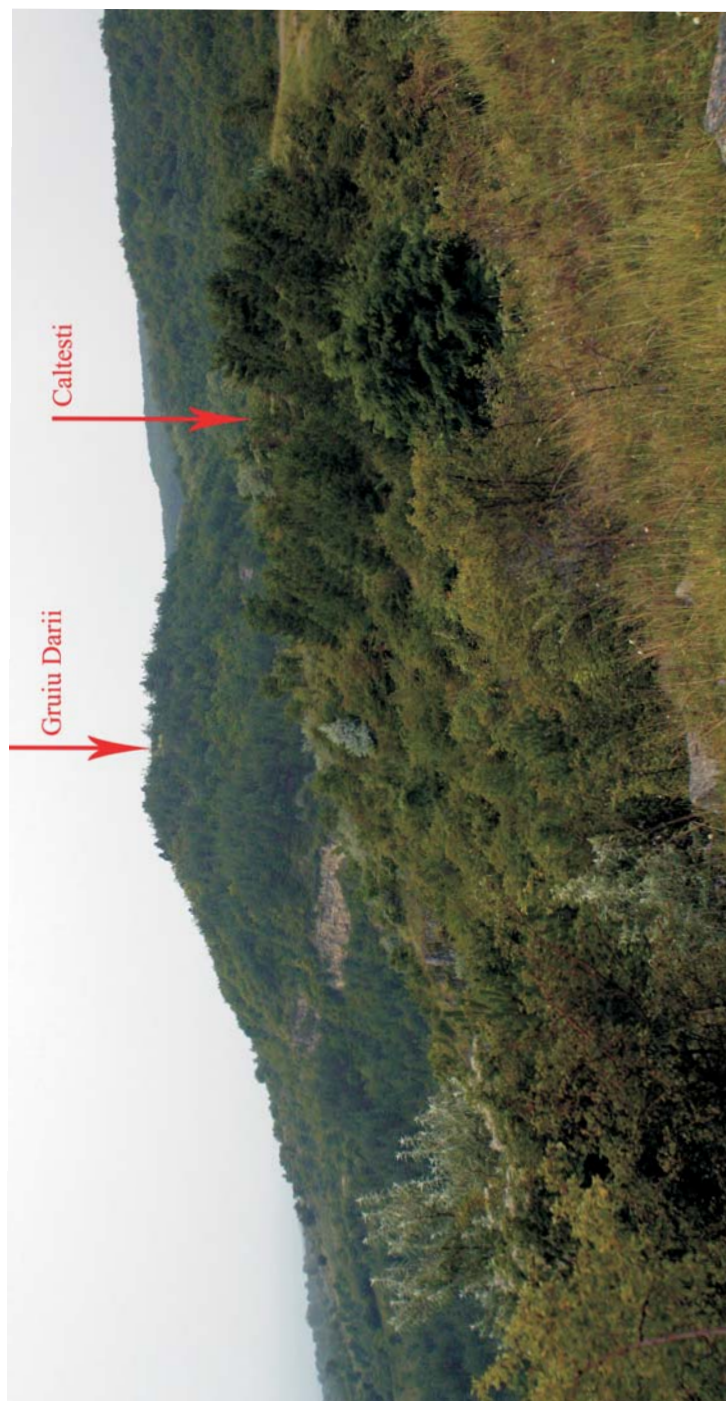

Fig. 11

CATALOGUL ROTIȚELOR DE CARE MINIATURALE DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN BUZĂU

Daniel COSTACHE

Materialul de față face parte din preocupările noastre de a reda circuitului științific obiecte de inventar de interes arheologic din colecțiile Muzeului județean Buzău și de a readuce în atenția specialiștilor unele piese deja publicate cu noi considerații pe marginea acestora¹.

Rotițele de care miniaturale aflate în colecția Muzeului Județean Buzău reprezintă atât piese care au fost descoperite prin cercetare proprie, majoritatea, dar și piese transferate de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București; acestea din urmă au făcut obiectul descoperirilor de pe teritoriul județului Buzău.

Pieseile au fost atribuite în totalitate epocii bronzului, respectiv culturii Monteoru. Au fost lucrate din lut, pastă fină și semifină, unele cu urme de ardere secundară totală sau parțială însă toate fără decor.

Pentru a nu crea tipologii de hambar a fost utilizată taxonomia propusă de Christian Schuster² (*PL. I, Fig. 2*) și acceptată de mulți specialiști. Aceasta identifică două tipuri principale de roțițe de care miniaturale: tipul a. roțițe cu butuc și tipul b. roțițe fără butuc; din cadrul primei categorii fac parte a.1. roțițele cu butuc pe ambele părți și a.2. cele cu butuc pe o singură parte.

1. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 44004. (Pl. 3. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Nestor și colectiv în satul Sărata Monteoru, com. Merei, județul Buzău, punct *Cetățuia*, în campania din anul 1954. Este realizată din pastă fină. Se încadrează tipului a1, cu butuc pe ambele

¹ În cadrul aceluiași preocupări a se vedea D. Costache, *Catalogul cușitelor curbe din piatră (Krummesser) în colecția Muzeului județean Buzău*, Mousaios, XII, 2007, p. 123 – 135.

² C. Schuster, *Despre cărucioarele de lut ars din epoca bronzului de pe teritoriul României*, Th. Dacica, XIV, 2, 1996, p. 117 – 137. Notăm aici rezerva că probabil multe dintre piesele aparținând categoriei b pot reprezenta în fapt fusaiole plate. Am optat însă pentru menținerea notațiilor originale ale colectivului de cercetare.

părți. În secțiune muchia este dreaptă. Dimensiunile piesei sunt: D: 65 mm; g: 10 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, etapa Ic4. A intrat în colecția Muzeului Județean Buzău prin transfer de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.

2. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 46580. (Pl. 3. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1997. Este realizată din pastă semifină, de culoare roșiatică și prezintă urme de ardere secundară. Se încadrează tipului b, fără butuc. În secțiune muchia este pătratiformă. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: D: 66 mm; g: 8 mm. Este încadrată în epoca bronzului, etapa Zn II. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

3. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 46581. (Pl. 3. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2000. Este realizată din pastă semifină. Se încadrează tipului a 1, cu bușă pe ambele părți. În secțiune muchia este semirotundă. Dimensiunile fragmentului păstrat: D: 52 mm; g: 9 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. A intrat în colecția Muzeului Județean Buzău prin cercetare proprie.

4. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48231. (Pl. 3. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2002. Este realizată din pastă semifină, de culoare brun – cenușie. Se încadrează tipului a1, cu bușe pe ambele părți. În secțiune muchia este semirotundă. Dimensiunile piesei sunt: D: 29 mm; g: 6 mm. Este atribuită epocii bronzului, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului Județean Buzău prin cercetare proprie.

5. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48232. (Pl. 3. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2002. Este realizată din pastă semifină, de culoare gălbui – roșiatică. Se încadrează tipului a 2, cu butuc pe o singură parte. În secțiune muchia este pătratiformă. Dimensiunile fragmentului păstrat: g: 9 mm. Este atribuită epocii bronzului, etapa Zn II. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

6. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48823. (Pl. 3. Fig. 6)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău, punct *La Arman*, deasupra mormântului notat M4, în campania din anul 2003³. Este realizată din pastă semifină, cu nisip în compoziție, de culoare cenușiu deschisă, bine arsă și se încadrează tipului b, fără urme de buceșe. În secțiune muchia este rectangulară. Dimensiunile piesei sunt: D: 65 mm, g: 11 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului Județean Buzău prin cercetare proprie.

7. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48824. (Pl. 4. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău, punct *La Arman*, în stratul de deasupra cpl. 2/M 13, în campania din anul 2003⁴. Este realizată din pastă semifină, cu calcar în compoziție, de culoare roșiatică, bine arsă. Se încadrează în tipul b, fără butuc. În secțiune muchia este triunghiulară, cu latura de jos semirotundă. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 5 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului Județean Buzău prin cercetare proprie.

8. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48825. (Pl. 4. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită într-un loc neprecizat, de pe teritoriul județului Buzău. Este realizată din pastă semifină, cu nisip în compoziție, de culoare cenușie – negricioasă. Se încadrează tipului a.2, cu butuc pe o singură parte. În secțiune muchia este triunghiulară. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 3 mm. Piesa este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru. A intrat în colecția Muzeului Județean Buzău prin cercetare proprie.

9. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48848. (Pl. 4. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie, bine arsă. Fragmentul păstrat nu permite încadrarea tipologică. În secțiune muchia este rotundă. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: D: 7 mm; g: 3 mm; Este

³ I. Motzoi – Chicideanu, D. Sârbu, M. Constantinescu, N. Sultana, *Cimitirul din epoca bronzului de la Cârломănești – La Arman (Campania 2003)*, Mousaios, IX, 2004, p. 15 – 38;

⁴ I. Motzoi – Chicideanu, D. Sârbu, M. Constantinescu, N. Sultana, *op. cit.*, Mousaios, IX, 2004, p. 20;

încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

10. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48849. (Pl. 4. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie, bine arsă. Se încadrează tipului b. În secțiune muchia este triunghiulară, cu latura de jos semirotundă. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: D. max: 56 mm; g: 6 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

11. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48850. (Pl. 4. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină de culoare cărămizie. Se încadrează tipului b, fără urme de bușe. În secțiune muchia este pătratiformă. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: D: 57 mm; g: 4 mm. Este atribuită epocii bronzului, cultura Monteoru. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

12. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48851. (Pl. 4. Fig. 6)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este lucrată din pastă semifină, cu nisip în compoziție, de culoare cenușie - roșiatică, bine arsă. Fragmentul păstrat nu permite încadrarea tipologică. În secțiune muchia este triunghiulară, cu latura de jos semirotundă. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 5 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

13. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48852. (Pl. 5. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este lucrată la mână, din pastă semifină, cu calcar în compoziție, de culoare neagră - cenușie, bine arsă. Se încadrează tipului b, fără butuc. În secțiune muchia este triunghiulară, cu latura de jos semirotundă. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 13 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

14. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48853. (Pl. 5. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003⁵. Este lucrată la mână, din pastă semifină, cu calcar în compoziție, de culoare roșiatică deschisă, bine arsă și nu prezintă urme de decor. Se încadrează tipului a.1, cu butuc pe ambele părți. În secțiune muchia este triunghiulară. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 9 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

15. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48854. (Pl. 5. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, cu nisip în compoziție, de culoare cenușie - roșiatică, bine arsă și prezintă urme de ardere secundară. Se încadrează tipului b, fără butuc. În secțiune muchia este triunghiulară, cu latura de jos semirotundă. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 7 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

16. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48855. (Pl. 5. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie, bine arsă. Se încadrează tipului b, fără butuc. În secțiune muchia este triunghiulară. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: g. 8 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

17. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48856. (Pl. 5. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, cu nisip în compoziție, de culoare cenușie - roșiatică, bine arsă și prezintă urme de ardere secundară. Se încadrează tipului b, fără butuc. În secțiune muchia este triunghiulară, cu latura de jos semirotundă. Grosimea medie a fragmentului păstrat este de 5 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

⁵ I. Motzoi - Chicideanu și colab., *Năeni – Zănoaga*, CCA, 2003, p. 129;

18. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48857. (Pl. 5. Fig. 6)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, cu nisip în compoziție, de culoare cenușie, bine arsă. Fragmentul păstrat nu permite încadrarea tipologică. În secțiune muchia este rotundă. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: g. 6 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

19. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 48858. (Pl. 6. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie, bine arsă. Prezintă urme de ardere secundară. Pe margine poate fi observată o alveolare circulară, paralelă cu linia muchiei. Fragmentul păstrat nu permite încadrarea tipologică. În secțiune muchia este rotundă. Dimensiunile fragmentului păstrat sunt: g. 8 mm. Este încadrată în epoca bronzului, cultura Monteoru, faza I. A intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

20. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 49867. (Pl. 6. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 1, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, de culoare cărămizie, cu urme de ardere secundară. Se încadrează tipului b. În secțiune muchia este semirotundă. Dimensiunile piesei sunt: D: 31 mm; g: 5 mm. Este atribuită generic epocii bronzului, cultura Monteoru. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

21. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50072. (Pl. 6. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Mircea Babeș și colectiv la Cărlomănești, com. Vernești, jud. Buzău, punct *Cetățuia*, în campania din anul 2007. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușiu – negricioasă. Se încadrează tipului a1, cu urme de bușe pe ambele părți. În secțiune muchia este semirotundă. Dimensiunile piesei sunt: D: 67 mm; g: 6 mm. Este atribuită epocii bronzului, cultura Monteoru II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

22. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50082. (Pl. 6. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Mircea Babeș și colectiv la Cărlomănești, com. Vernești, jud. Buzău, punct *Cetățuia*, în campania din anul 2007. Este realizată din pastă semifină, de culoare cărămizie, cu urme de ardere

secundară. Se încadrează tipului a2, cu urme de bușe pe o singură parte. În secțiune muchia este semirodună. Dimensiunile piesei sunt: D: 54 mm; g: 8 mm. Este atribuită epocii bronzului, cultura Monteoru II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

23. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50086. (Pl. 6. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Mircea Babeș și colectiv la Cârloănești, com. Vernești, jud. Buzău, punct *Cetățuia*, în campania din anul 2007. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușiu închisă, cu urme de ardere secundară. Se încadrează tipului a1, cu urme de bușe pe ambele părți. În secțiune muchia este pătratiformă. Dimensiunile piesei sunt: D: 51 mm; g: 8 mm. Este atribuită epocii bronzului, cultura Monteoru faza II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

24. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50119. (Pl. 6. Fig. 6)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare neagră – cenușie. În secțiune muchia este pătratiformă. Dimensiunile piesei sunt: g: 3 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

25. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50143. (Pl. 7. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1991. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie – roșatică, cu urme de ardere secundară pe o parte. Dimensiunile piesei sunt: g: 7 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

26. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50144. (Pl. 7. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1991. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie – roșatică; netezită pe o parte; se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 9 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, faza Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

27. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50146. (Pl. 7. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din

anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare negricioasă; cu muchia dreaptă. Dimensiunile piesei sunt: g: 8 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, faza Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

28. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50147. (Pl. 7. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare negricioasă; cu muchia dreaptă. Dimensiunile piesei sunt: g: 5 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

29. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50153. (Pl. 7. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1991. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie – închisă; muchia dreaptă, se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 6 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

30. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50154. (Pl. 7. Fig. 6)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1991. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie – închisă; muchia dreaptă, se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 4 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

31. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50159. (Pl. 8. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare roșiatică – negricioasă, cu muchiile drepte, se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 3 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

32. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50161. (Pl. 8. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie – negricioasă,

cu muchiile drepte, se încadrează tipului b. Dimensiunile piesei sunt: g: 6 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

33. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50163. (Pl. 8. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1990. Este realizată din pastă semifină, de culoare roșiatică, cu muchia ascuțită, se încadrează tipului a.1. Dimensiunile piesei sunt: D: 21 mm; g: 3 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie proprie.

34. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50164. (Pl. 8. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1988. Este realizată din pastă semifină, de culoare brun - cenușie, cu muchia dreaptă, se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 5 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

35. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50168. (Pl. 8. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1991. Este realizată din pastă semifină, de culoare neagră, spartă din vechime, cu muchia ușor rotunjită, se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 14 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, faza Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

36. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50169. (Pl. 8. Fig. 6)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1991. Este realizată din pastă semifină, de culoare neagră, spartă din vechime, cu muchia dreaptă, se încadrează tipului b. Dimensiunile piesei sunt: g: 6 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

37. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50173. (Pl. 9. Fig. 1)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1990. Este realizată din pastă semifină, de culoare neagră, spartă din vechime, cu muchia ușor rotunjită. Dimensiunile piesei sunt: g: 9 mm. Este

atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

38. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50174. (Pl. 9. Fig. 2)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie, spartă din vechime, cu muchia dreaptă; se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: g: 7 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

39. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50177. (Pl. 9. Fig. 3)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare cărămizie, muchia dreaptă se încadrează tipului a.2. Dimensiunile piesei sunt: D: 49 mm; g: 13 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

40. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50178. (Pl. 9. Fig. 4)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zănoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 1989. Este realizată din pastă semifină, de culoare brun - cenușie, prezintă urme de ardere secundară, muchia ușor rotunjită; se încadrează tipului b. Dimensiunile piesei sunt: D: 69 mm; g: 9 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

41. Rotiță miniaturală de car – nr. inv. 50195. (Pl. 9. Fig. 5)

Piesa a fost descoperită de către Ion Motzoi Chicideanu și colectiv la Năeni, com. Năeni, jud. Buzău, punct *Zonoaga*, Cetatea 2, în campania din anul 2003. Este realizată din pastă semifină, de culoare cenușie, cu orificiu central doar pe o parte, iar pe cealaltă parte un bulb rezultat prin impresiune. Dimensiunile piesei sunt: D: 25 mm; g: 8 mm. Este atribuită epocii bronzului timpuriu, etapa Zn II. Piesa a intrat în colecția Muzeului județean Buzău prin cercetare proprie.

Așa cum se poate observa din descrierea fiecărei piese în parte rotițele de care miniaturale din colecția Muzeului județean Buzău au fost în majoritate

descoperite la Năeni – Zănoaga – Cetatea 2, 33 piese și Cetatea 1, o piesă, Cărlomănești – Cetățuia 3 piese și La Arman 2 piese, Sărata Monteoru o piesă și o piesă provine dintr-un loc neprecizat, de pe teritoriul județului Buzău (PL. I/1).

Descoperiri frecvente în cadrul inventarului arheologic al epocii bronzului pentru întreg spațiul românesc, rotițele de care miniaturale au constituit subiectul multor studii de specialitate fie individual⁶, fie raportat la considerații referitoare la mijloacele de transport de uscat⁷ dar și cu privire la analiza modelelor de care miniaturale⁸. Problematicile atinse de studiile referitoare la rotițele de care miniaturale sunt multiple și se referă la origine și la semnificație/utilitate. Cele mai vechi astfel de rotițe din spațiul carpato-danubian aparțin culturilor bronzului timpuriu⁹, iar cele mai târzii Hallstattului¹⁰, cu o largă arie pentru întreaga epocă a bronzului. Astfel au fost descoperite în medii Glina¹¹, Wietenberg¹², Tei¹³, Otomani¹⁴, Noua¹⁵,

⁶ Gh. Bichir, *Autour du problème des plus anciens modèles des chariots découvertes en Roumanie*, Dacia N.S., 8, 1964, p. 67 – 86; C. Schuster, *op. cit.*, p. 117 – 137.

⁷ D. W. Anthony, *The Horse, the Wheel and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World*, Princeton, 1998; K. Kristiansen, Th. B. Larsson, *The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transmissions and Transformations*, Cambridge, 2006; B. Arnold, P. Clark, *The Dover Bronze Age Boat in Context*, 2003; W.J. Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC. Holy Warriors at the Dawn of History*, 2006; L. Nikolova, I. V. Manzura, C. Schuster, *The Balkans in Later Prehistory*, 1999; K. Kristiansen, *Social Transformations in Archaeology*, 1998; R. Drews, *The End of Bronze Age*, 1993;

⁸ A. D. Popescu, *Un fragment de car miniatural din lut de la Ruginești (jud. Vrancea)*, SCIVA, 57, 1 – 4, 2006, p. 113 – 128; I. Bona, *Clay Models of Bronze Age Wagons and Wheels in the Middle Danube Basin*, AAH, 12, 1960, p. 83 – 111; I. Ordentlich, N. Chidioșan, *Cărucioare miniatură din lut aparținând culturii Otomani (Epoca bronzului) de pe teritoriul României*, Crisia, 5, 1975, p. 27 – 44; Zs. Székely, *Contribuții la răspândirea cărucioarelor de lut în epoca bronzului în sud-estul Transilvaniei*, Aluta XVII – XVIII, 1985 – 1986, (1988), p. 189 – 196; N. Boroffka, *Bronzezeitliche Wagenmodelle im Karpatenbecken* în M. Fansa, S. Burmeister (ed.), *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation Wagen im Vorderen Orient und Europa*, Mainz am Rhein, 2004, p. 347 – 354.

⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 80 – 81;

¹⁰ C. Dobrinescu, V. Voinea, *Capidava, com. Topalu, jud. Constanța, Punct: La Bursuci*, CCA 2004; I. Niculiță, A. Zanoci, T. Arnăut, *Sistemul defensiv al cetății din epoca fierului – Saharna Mare*, Tyrageția S.N., I (XVI), 2007, p. 38, fig. 14/11 – 12 (Republica Moldova);

¹¹ I. Nestor, *Fouilles de Glina*, Dacia 3-4, 1927-1932, p. 226-252; M. Turcu, *Cercetări arheologice la Dudești*, Carpica, 8, 1976, p. 41 – 48, fig. 2/6; D. Berciu, *Rezultatele primelor săpături de la Crivăț*, SCIV, 17, 1966, 3, p. 533; C. Schuster, *Cercetări arheologice în așezarea culturii Glina de la Varlaam, județul Giurgiu*, CCDJ, 13 – 14, 1995, p. 54; N. Boroffka, *op. cit.*, p. 167; A. Ulanici, *Noi cercetări arheologice la Branef*, CA, 2, 1976, pl. I/5, 7 – 8, II/2; R. Vulpe, *Săpăturile de salvare de la Sâncrăieni (1945) (r. Ciuc, Regiunea Autonomă Maghiară)*, SCIV, 6, 1955, 3 – 4, fig. 5/1; G. Marinescu,

Șoimuș¹⁶, Scheckenberg¹⁷, Balta Sărată¹⁸, Jigodin¹⁹, Suciu de Sus²⁰. Gârla Mare²¹ ș.a.

Cercetări și descoperiri arheologice de Epoca bronzului în nord-estul Transilvaniei, Rev. Bistriței, 7, 1993, pl. VIII/3; I. Andrițoiu, *Câteva considerații privind descoperirile funerare din aria culturii Wietenberg*, în *Relations Thraco – Illyro – Helléniques*, București, 1994, fig. 6; I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în Epoca bronzului*, Bibliotheca Thracologica, 2, 1992, pl. 36/3; M. Turcu, *op. cit.*, Carpica, 8, 1976, fig. 2/6; M. Turcu, *Cercetări arheologice la Militari – Câmpul Boja*, CAB, 3, 1981, fig. I/5, V/6; I. Nestor, *op. cit.*, Dacia, 3 – 4, 1927 – 1932, fig. 15; M. Constantiniu, P. I. Panait, *O așezare din epoca bronzului la Roșu*, CAB, 1, 1963, pl. I/2 – 3; E. Tudor, *Săpături de salvare din comuna Văcărești, județul Dâmbovița*, Scripta Valachica, 1971, fig. 8/2; E. Tudor, *Neue Angaben zur Bronzezeit in Sudrumanien*, Dacia, 26, 1982, 1 – 2, fig. 5/14 – 15, fig 6/1 – 2;

¹² Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 80; I. Andrițoiu, *op. cit.*, pl. 36/2; A. Vulpe ș.a., *Rotbav – La Pârâuș*, CCA, 2006; *Ibidem*, CCA, 2008; R. Totoianu, *Materiale arheologice de la Sighișoara - "Wietenberg"*, din colecția Haldenwang, aflate în depozitele muzeului din Sebeș, p. 65 – 69, pl. I/1, 2, 4, 5, 7, 8, 13 – 15, BCSS, 4, 1998; N. Boroffka, *op. cit.*, pl. 33/7; H. Ciugudean, *Noi descoperiri arheologice pe teritoriul județului Alba (I)*, Apulum, 16, 1978, fig. 7, 3; K. Horedt, *Die Wietengergkultur*, Dacia, N.S., IV, 1960, p. 124, fig. 12/j; Zs. Szekely, *Cernat – Grădina lui Csizsér*, CCA., 2001; F. Costea ș.a., *Racoșu de Jos, punct Piatra detunată*, CCA, 2008;

¹³ A. Ulanici, *Noi cercetări arheologice la Greci, jud. Ilfov*, CA, 3, 1979, fig. 9/6; V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Giulești – Sârbi*, CAB, 1, 1963, fig. 9/6; V. Boroneanț, *Cercetările arheologice privind cultura Tei de la Chitila – Căramidărie*, CAB, 3, 1981, p. 208; D. Berciu, *Cercetări arheologice în regiunea București*, MCA, 2, 1956, fig. 8/10, 10/3; V. Leahu, *op. cit.*, fig. 36/7; A. Ulanici, *Noi cercetări arheologice la Branef*, CA, 2, 1976, fig. 12/7 – 8; A. Ulanici, *Săpăturile arheologice efectuate la Branef în anul 1976*, CA, 3, 1979, p. 27, fig. 7/4 – 6; A. Ulanici, *Cercetările arheologice din anul 1979 de la Branef, jud. Olt*, CA, 4, 1981, fig. 374 – 6; V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Otopeni, București*, Materiale de Istorie și Muzeografie, 6, 1968, fig. 5/7; T. Bader, *Epoca bronzului în nord – vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, 1978, pl. 36/17 – 18; Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 80 – 81;

¹⁴ I. Ordentlich, N. Chidioșan, *op. cit.*, pl. VIII/3 – 7; T. Bader, *op. cit.*, pl. 36/9; T. Bader, S. Dumitrașcu, *Săpăturile arheologice la așezarea de tip Otomani de la Medieșul Aurit*, MCA, 9, 1970, fig. 4/6; T. Bader, *op. cit.*, pl. 35/24 – 25; pl. 36/8 – 11, 14 – 15;

¹⁵ A. Florescu, *Repertoriul culturii Noua – Coslogeni din România. Așezări și necropole*, CCDJ, 1, 1991, fig. 97/2; M. Florescu, A. Florescu, *Unele observații cu privire la geneza culturii Noua în zonele de curbură ale Carpaților*, ArhMold, XIII, 1990, fig. 31/3, 7 – 8; V. Cavruc, D. Buzea, *Olteni – Cariera cu nisip*, CCA, 2001;

¹⁶ I. Andrițoiu, *Contribuții la cunoașterea bronzului timpuriu în sud – vestul Transilvaniei. Grupul cultural Șoimuș*, Th. Dacica, X, 1989, 1 – 2, fig. VIII/21, 30; I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud – vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, Bibliotheca Thracologica, 2, 1992, pl. 10/21, 30; O. Ghenescu, D.V. Sana, V. Ștefu, *Cercetări arheologice de suprafață în sectorul Vințu de Jos – Tărtăria (jud. Alba)*, BCSS, 6, 2000, p. 69 – 85; N.C. Rișcuța, *Bronzul timpuriu de la Epi – Coșofeni până la apariția culturii Wietenberg între Valea Mureșului și Bazinul Superior al Crișului Alb*, rezumat, teză de doctorat, 2008;

Pentru arealul culturii Monteoru rotițe de care miniaturale au fost descoperite la Răcăciuni²², Căndești²³, Adjudu Vechi²⁴, Cărlomănești - Cetățuia²⁵, Cărlomănești - La Arman²⁶, Năeni - Zănoaga²⁷, Sărata Monteoru - Cetățuia²⁸, Bonțești²⁹, Mândrișca³⁰ ș.a.

Piesele luate în discuție, descoperite pe teritoriul județului Buzău și aflate în colecția Muzeului județean Buzău sunt în totalitate lucrate din lut; din piatră (gresie) și os sunt exemplarele de la Căndești³¹, jud. Vrancea și de la Olteni - Cariera de nisip (Tag)³², jud. Covasna - cultura Noua. Spre deosebire de piesele de același tip aparținând culturilor Wietenberg³³, Otomani³⁴ și Tei³⁵

¹⁷ Gh. Bichir, *op. cit.*, fig. 1;

¹⁸ C. Schuster, *Cărucioarele din lut ars din Epoca bronzului de pe teritoriul României*, Thr. Dacica, XIV, 2, 1996, pl. 6/1; M. Gumă, N. Gumă, *Săpături de salvare la Valea Timișului (județul Caraș Severin)*, Banatica, 4, 1977, pl. XIII/8; R. Petrovazky, M. Gumă, *Un nou grup cultural al Epocii bronzului în sud - vestul României. Descoperirile de tip Balta Sărată*, St.Com. Caransebeș, 3, 1979, pl. 2/8; P. Rogozea, *Balta Sărată cultural group ceramics. Ceramic artifacts decoration and shapes typoplogy*, Th. Dacica, XVI, 1995, 1 - 2, p. 83.

¹⁹ Z. Szekely, *Contribuții la cronologia Epocii bronzului în Transilvania*, SCIV, 6, 1955, 3 - 4, fig. 4/9;

²⁰ T. Bander, *op. cit.*, pl. 49/28;

²¹ Gh. Bichir, *op. cit.*

²² S. Iacobescu, *Colecția de arheologie Vasile Heisu, Răcăciuni*, Carpica, 23, 1992, fig. 4/5;

²³ V. Bobi, *Descoperiri arheologice din epoca bronzului în județul Vrancea*, Vrancea, Studii și Comunicări, IV, 1981, fig. 6/2;

²⁴ *Ibidem*, fig. 10/1;

²⁵ M. Babeș și colectiv, *Cărlomănești, punct Cetățuia*, CCA, 2007; *Idem*, CCA, 2008; A. Oancea, *Unele observații cu privire la fazele finale ale culturii Monteoru în lumina cercetărilor de la Cărlomănești, județul Buzău*, CA, 2, 1976, fig. 4/5;

²⁶ I. M. Chicideanu, *Cercetările arheologice de la Cărlomănești - La Arman. Campania 2004*, Mousaios, X, 2005, p. 31 - 44; I. M. Chicideanu, *Cimitirul din epoca bronzului de la Cărlomănești - La Arman (Campania 2003)*, Mousaios, IX, 2004, p. 15 - 38;

²⁷ I. M. Chicideanu ș.a., *Năeni, punct Zănoaga*, CCA, 2003; *Ibidem*, 2004; I. M. Chicideanu, M. Șandor Chicideanu, *Cercetările arheologice de la Năeni - Zănoaga (jud. Buzău). Campaniile 1982 - 1986, 1988 - 1993 și 1996*, MCA, 1, 1999, fig. 19/9 ;

²⁸ E. Zaharia, *La Culture de Monteoru. La IIIe étape Mlc2. Les Fouilles de Sărata Monteoru (dép. de Buzău)*, Dacia N.S., 35, 1991fig. 11/10;

²⁹ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 80, n. 58;

³⁰ *Ibidem*, n. 59;

³¹ V. Bobi, *op. cit.*, fig. 6/2;

³² V. Cavruc, D. Buzea, *op. cit.*, CCA, 2001.

³³ N. Boroffka, *op. cit.*, pl. 67/11 - 12, pl. 78/16;

³⁴ T. Bader, *op. cit.*, pl. 36/8 - 11, 14 - 15; C. Schuster, T. Popa, *Raport preliminar privind săpăturile de la Mogoșești, județul Giurgiu*. Cercetări arheologice în aria nord - tracă, I, 1995, fig. 4/4;

³⁵ V. Boroneanț, *op. cit.*, CAB, 3, 1981, p. 208;

acestea nu prezintă urme de decor și nici orificii laterale care să sugereze prezența spițelor, precum piesa de la Miercurea Ciuc³⁶.

Aria de răspândire a roțițelor de care miniaturale cuprinde întreg spațiul românesc, pentru toate culturile epocii bronzului. Momentul apariției lor în acest areal este însă mai timpuriu. Primele astfel de piese aparțin eneoliticului, la nivelul culturii Gumelnița și Cucuteni din siturile de la Tangâru, Căscioarele, Bontăști. Roțițe de care miniaturale au mai fost descoperite la Ulmeni, cultura Cernavoda I și în mediul Coțofeni la Boarta și Țebea³⁷. O densitate mai mare a acestor piese este întâlnită în Transilvania, în principal în aria culturilor Wietenberg și Otomani³⁸, însă în ultimul caz sunt multe importuri Wietenberg³⁹. Tot aici predomină atât piesele cu decor, motivele decorative întâlnite pe roțițele de care miniaturale fiind cele specifice decorului ceramicii, cercuri concentrice⁴⁰, romburi, zig – zag-uri, spirale, triunghiuri etc. executate prin incizie⁴¹ cât și cele cu perforații laterale⁴². În sud – vestul Transilvaniei, pentru bronzul timpuriu se cunosc însă doar patru roțițe miniaturale de care, două din nivelul Șoimuș de la Țebea – Ruști⁴³, una la Poiana Ampoiului – Piatra Corbului⁴⁴ și una la Vințu de Jos – Tărtăria⁴⁵, cele mai multe fiind concentrate în sudul și sud – estul arcului carpatic. Pentru spațiul extracarpatic cele mai multe descoperiri aparțin culturii Monteoru; celor 41 de exemplare din materialul prezentat mai sus li se adaugă descoperirile de la Căndești⁴⁶, Adjudu Vechi⁴⁷, Răcăciuni⁴⁸ câte o piesă și de la Pietroasa Mică – Gruiu Dării încă patru piese⁴⁹, majoritatea fiind identificate în nivelurile timpurii monteorene⁵⁰.

³⁶ C. Schuster, *op. cit.*, Th. Dacica, XIV, 1 – 2, 1996, pl. 10/3;

³⁷ Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 78 – 79; S. Dumitrașcu, G. Togan, *Săpăturile arheologice de la Boarta – Cetățuie*, AMN, 8, 1971, pl. VII/5; P. Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, pl. 52/20, 35, 40; C. Schuster, *op. cit.*, Th. Dacica, XIV, 1 – 2, 1996, p. 125, n. 156;

³⁸ I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud – vestul Transilvaniei în Epoca bronzului*, București, 1992, p. 39;

³⁹ C. Schuster *op. cit.*, Th. Dacica, XIV, 1 – 2, 1996, p. 125, n. 142;

⁴⁰ *Ibidem*, pl. 4/2;

⁴¹ *Ibidem*, pl. 4/1, 3 – 6, pl. 5/10 – 11, pl. 6/7, 12 – 13, pl. 8/2 – 6, 11 – 12, pl. 9/1, 3 – 4;

⁴² *Ibidem*, pl. 6/8, pl. 8/7, 9, pl. 10/3;

⁴³ I. Andrițoiu, *op. cit.*, Th. Dacica, X, 1 – 2, 1989, fig. VIII, 21, 30; *Idem*, *Civilizația tracilor din sud – vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, București, 1992, pl. 10/21; 30;

⁴⁴ H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud – vestul Transilvaniei*, 1996, fig. 59/3;

⁴⁵ O. Ghenescu, D.V. Sana, V. Ștefu, *op. cit.*, BCSS, 6, 2000, pl. III/3;

⁴⁶ V. Bobi, *op. cit.*, pl. 6/2;

⁴⁷ *Ibidem*, fig. 10/1;

⁴⁸ S. Iacobescu, *op. cit.*, Carpica, 23, 1992, fig. 4/5;

⁴⁹ Pentru două piese informație M. Sebastian, arheolog MjB, membru al colectivului de cercetare pe șantierul de la Pietroasa Mică – Gruiu Dării, com. Pietroasele, jud. Buzău și

Referitor la originea rotițelor de care miniaturale se consideră că este legată de apariția carelor, ca mijloace de transport de uscat, acestea reprezentând în primul rând transpuneri în plastică ale roților utilizate la astfel de atelaje, trase inițial de măgari⁵¹. Ele s-au răspândit dinspre Orientul Apropiat către Europa, ajungând până în Europa de Nord⁵² și Țările de Jos⁵³. Asupra căilor de difuziune au fost formulate mai multe ipoteze: prin nordul Caucazului și stepele nord - pontice⁵⁴, prin zona Balcanilor și a Dunării de Jos⁵⁵, dinspre Marea Mediterană și pen. Italică⁵⁶. Subscriem însă ideii că nu a existat o rută exclusivă urmată de aceste piese până în spațiul nord - dunărean⁵⁷ difuziunea având loc gradual, etapizat, mai ales că în nordul Greciei continentale se consideră că roțile de care, atât cele cu spițe cât și cele pline au pătruns dinspre Europa Centrală⁵⁸.

Referitor la rolul/funcționalitatea rotițelor de care miniaturale au fost emise mai multe ipoteze. În punerea în valoare a acestora s-a avut în vedere contextul și tipul descoperirii, precum și comportamentul observabil asupra unora dintre piese. Unele dintre ele au făcut parte din inventare funerare precum la Tiszafüred, Ungaria, cultura Otomani⁵⁹. Dintre piesele din colecția Muzeului județean Buzău două au fost descoperite în necropolă – Cârlomanești – *La Arman*; este vorba despre piesele cu nr. de inv. 48823 și 48824. Prima a fost descoperită deasupra bolovanilor de râu depuși peste groapa mormântului notat M4 și este greu de stabilit dacă făcea parte din inventarul funerar sau aparține locuirii ce a suprapus necropola⁶⁰. Cea de a doua rotiță de car miniatural a fost identificată într-un context relativ similar, deasupra M13/cpl.

două piese descoperite în campania din anul 2008. Acestea nu fac obiectul studiului de față deoarece sunt încă supuse proceselor de restaurare – conservare în laboratoarele instituției.

⁵⁰ Din piesele materialului de față 34 de piese aparțin nivelurilor Zn II și Mlc; această situație este determinată și de atenția acordată siturilor monteorene timpurii, precum Năeni – Zănoaga.

⁵¹ K. Kristiansen, Th. B. Larsson, *op. cit.*; W. J. Hamblin, *op. cit.*;

⁵² K. Kristiansen, *op. cit.*;

⁵³ A.F. Harding, *European Societies in the Bronze Age*, Cambridge, 2003, p. 165, p. 168, fig. 5/2;

⁵⁴ G. V. Childe, *Prehistoric migrations in Europa*, Oslo, 1950, p. 1 – 17; F. Hancar, *Das Pferd in prähistorischer und früher historischer zeit*, Viena, 1955, p. 555; I. Bona, *op. cit.*, p. 110 – 111;

⁵⁵ I. Bona, *op. cit.*, p. 110 – 111;

⁵⁶ *Ibidem*, p. 110 - 111; I. Ordentlich, N. Chidioșan, *op. cit.*, Crisia, 5, 1975, p. 34;

⁵⁷ C. Schuster, *op. cit.*, Th. Dacica, XIV, 1 – 2, 1996, p. 120;

⁵⁸ B. Arnold, P. Clark, *op. cit.*, 2003, p. 128;

⁵⁹ T. Kovacs, *Die Füzesabony – Kultur*, în *Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans*, Belgrad, 1984, p. 240 – 241;

⁶⁰ I. M. Chicideanu, D. Sârbu, M. Constantinescu, N. Sultana, *op. cit.*, Mousaios, IX, 2004, p. 18 – 19;

2, fără a putea fi atribuită cu certitudine inventarului funerar. Din păcate nu dispunem de datele complete referitoare la contextul descoperirii tuturor roțițelor de care miniaturale din colecția supusă analizei de față, ceea ce face imposibilă raportarea lor la descoperiri similare în contexte date. Amintim însă faptul că în cadrul culturii Tei, la Mogoșești a fost descoperită o astfel de piesă într-o construcție în asociere cu un depozit de cești, pahare și mai multe piese de bronz și argint⁶¹. O situație deosebită întâlnim și la Păuleni – Ciuc, punct *Dealul Cetății*, cultura Wietenberg, unde a fost descoperit un vas din pastă semifină în interiorul căruia se afla o roțiță de car miniaturală⁶². Cele mai multe dintre roțițele de care miniaturale prezentate în materialul de față (29 de piese) provin din stratul de cultură, fără a face parte sau a fi susceptibile de a face parte, din inventarul vreunui complex; această situație nu este singulară referitor la descoperirile aparținând epocii bronzului de pe teritoriul României.

Una dintre aceste ipotezele referitoare la rolul/funcționalitatea acestor piese le consideră jucării din lut⁶³. O altă teorie, către care înclină majoritatea specialiștilor, le consideră obiecte de cult, roțițe și care deopotrivă. Un argument în acest sens îl reprezintă descoperirile de care precum cele de la Dupljaja⁶⁴, Tiream⁶⁵, Baraolt⁶⁶ etc. În plus, descoperirile izolate numai de roțițe, fără lădițe de care și de cele mai multe ori singulare, fără a constitui perechi pot sugera un rol cultic al acestora. De altfel în întreg arealul monteorean, raportat numai la exemplele de roțițe analizate, numărul acestor piese depășește cu mult pe cel al lădițelor de care. Aparținând culturii Monteoru au fost descoperite lădițe, întregi sau fragmentare, la Bărboasa, com. Oncești, jud. Bacău⁶⁷, Bogdănești, com. Bogdănești, jud. Bacău⁶⁸, Căndești,

⁶¹ C. Schuster, T. Popa, *op. cit.*, fig. 4/4;

⁶² V. Căvruc, D. Buzea, Gh. Lazarovici, *Păuleni – Ciuc, punct Dealul Cetății*, CCA, 2003; V. Căvruc, D. Buzea, Gh. Dumitroaia, M. Rotea, Sz. Zsolt, *Păuleni – Ciuc, punct Dealul Cetății*, CCA, 1999;

⁶³ M. Bondár, *Das frühbronzezeitliche Wagenmodell von Börzönce*, CAH, 1990, p. 89, cu privire la căruciorul de la Börzönce, Ungaria; C. Schuster, *op. cit.*, Th. Dacica, XIV, 2, 1996, p. 121.

⁶⁴ M. V. Garašanin, A. Benac, N. Tasić, în *Actes du VIIIe congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques*, Belgrad, 9 – 15 septembre 1971, ed. Union internationale des sciences préhistoriques et protohistoriques, 1973.

⁶⁵ T. Bader, *op. cit.*, București, 1978, p. 60 pl. 36/26; R. Forrer, *Les chars culturels préhistoriques et leurs survivances aux historiques*, *Préhistoire*, I, 1932, p. 76;

⁶⁶ Sz. Zsolt, *op. cit.*, Aluta, XVII – XVIII, 1985 – 1986, fig. I/1;

⁶⁷ V. Căpitanu, M. Florescu, *Așezarea din epoca bronzului de la Podul Morii – Bărboasa, com. Oncești*, *Carpica*, 2, 1969, p. 30, fig. 7;

⁶⁸ M. Florescu, C. Buzdugan, *Așezarea din epoca bronzului de la Bogdănești (jud. Bacău)*, *ArhMold*, VII, 1972, p. 177;

com. Dumbrăveni, jud. Vrancea⁶⁹, Costișa⁷⁰, com. Costișa, jud. Neamț, Ruginești, jud. Vrancea⁷¹, Răcățeau de Jos, com. Horgești, jud. Bacău⁷², Sohodor, com. Horgești, jud. Bacău⁷³.

Pentru spațiul nord european reprezentările de roți de care aparținând epocii bronzului, nu sunt numai din lut sau metale, precum descoperirea de la Trundholm, Danemarca⁷⁴ sau Bohuslän, Suedia⁷⁵, ele apărând și în picturile rupestre, precum la Tanum, în Suedia⁷⁶ dar și ca motive ornamentale executate pe diferite piese⁷⁷. Unii specialiști consideră că, rotițele în sine constituiau piese cultice, simbol al discului solar⁷⁸, fiind reprezentări ale acestuia⁷⁹. Considerăm că în această situație reliefaarea pe o singură parte sau chiar pe ambele părți a bușelor, ori sugerarea prin orificii laterale sau decor a spițelor nu concordă cu o astfel de realitate. Este posibil ca rotițele de care miniaturale să fi fost reprezentări stilizate ale carelor votive, legate de cultul soarelui întrucât se diferențiază de simplele discuri din lut sau piatră prin evidențierea bușelor, și uneori a spițelor, ceea ce sugerează în opinia noastră ideea de car.

Catalogue of Wheels of Miniaturized Chariots from Museum of Buzau County

Abstract

The author of this article wants to show to the specialists the collection of wheels of miniaturized chariots from Museum of Buzau County. The collection has 41 museum pieces discovered in Buzau County in the settlements of Năeni – Zănoaga, Sărata Monteoru, Cârlo-mănești – Cetățuia and La Arman. Most of these pieces belong

⁶⁹ M. Florescu, *Contribuții la cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a comunităților tribale montene*, Carpica, 11, 1979, p. 75, 102, fig. 22/2, 30/6;

⁷⁰ Anca – Diana Popescu, *op. cit.*, SCIVA, 57, 1 – 4, 2006, fig. 4/4;

⁷¹ *Ibidem*, p. 126, fig. I/1;

⁷² *Ibidem*, punct 36; fig. 4/1;

⁷³ V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață pe teritoriul județului Bacău (II)*, Carpica, 14, 1982, p. 145; S. Iacobescu, *Repertoriul descoperirilor arheologice din epoca bronzului, din județul Bacău*, Carpica, 29, 2000, p. 43; Anca – Diana Popescu, *op. cit.*, p. 126, punct 42; fig. 4/2;

⁷⁴ P. S. Wells, *The Barbarian Speak*, Princetown, 1999, p. 220;

⁷⁵ K. Kristiansen, Th. B. Larsson, *op. cit.*;

⁷⁶ B. J. Nordstrom, *The History of Sweden*, Greenwood Press, 2002, p. 17;

⁷⁷ I. Emodi, *Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului din Bihor*, Crisia, 24, 2004, p. 33 – 34;

⁷⁸ M. Jane Green, *The Wheel as a Cult – symbol in the Romano – Celtic World*, Bruxelles, 1984, p. 21;

⁷⁹ E. Neustupný, J. Neustupný, *Czechoslovakia before the Slavs*, Londra, 1961, p. 106;

to the Early Bronze Age. They are made of good clay and they had been classified about Ch. Schuster's typology.

This catalogue also has been the subject of some considerations, because the pieces are comparative with similarly discoveries from Glina, Tei, Otomani and Noua cultures.

From this analyze, the conclusion is that: in Monteoru culture's area has not been discovered decorated wheels of miniaturized chariots; does not exist wheels of miniaturized chariots with lateral hole; most of this pieces belong to the type b, without socket.

The article exposes the theorems about the penetration routs of the pieces in the Carpathian area: trough the north of Caucaz and north – pontic steppes, through the north of the Balkans and long ways of the Danube, through the Mediterranean Sea and Italic peninsula.

The author also exposes the theorems about the functions of this type of artifacts and presents some specialist's opinions. Some of them think that these pieces are simple „clay toys”, other think that are cult pieces and represents the solar disc. The author of this article thinks that these pieces are schematizations of votive chariots. He does not agree with the fact that these are representations of the solar disc because the sockets and the spokes from décor suggest the idea of a chariot. Also, analyzing the discoveries and the archaeological context, he thinks that the wheels of miniaturized chariots are themselves religious symbols and that are why analyzed them apart. It is also important to say that the number of chariot fragments it's lesser than the number of miniature wheels.

Translated by Costache Mihaela

Situația grafică a descoperirilor roțitelor miniaturale de car din colecția Muzeului județean Buzău

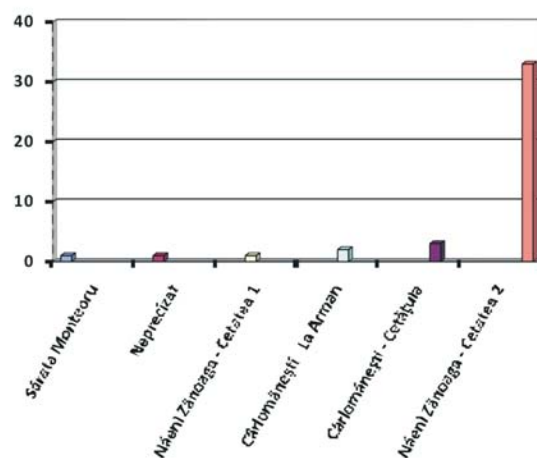

Fig. 1

Încadrare tipologică a roțitelor miniaturale de car din colecția Muzeului județean Buzău

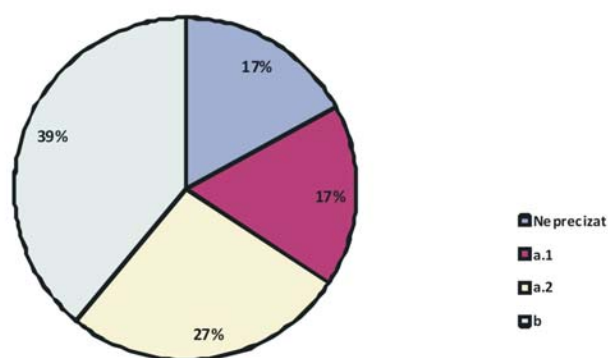
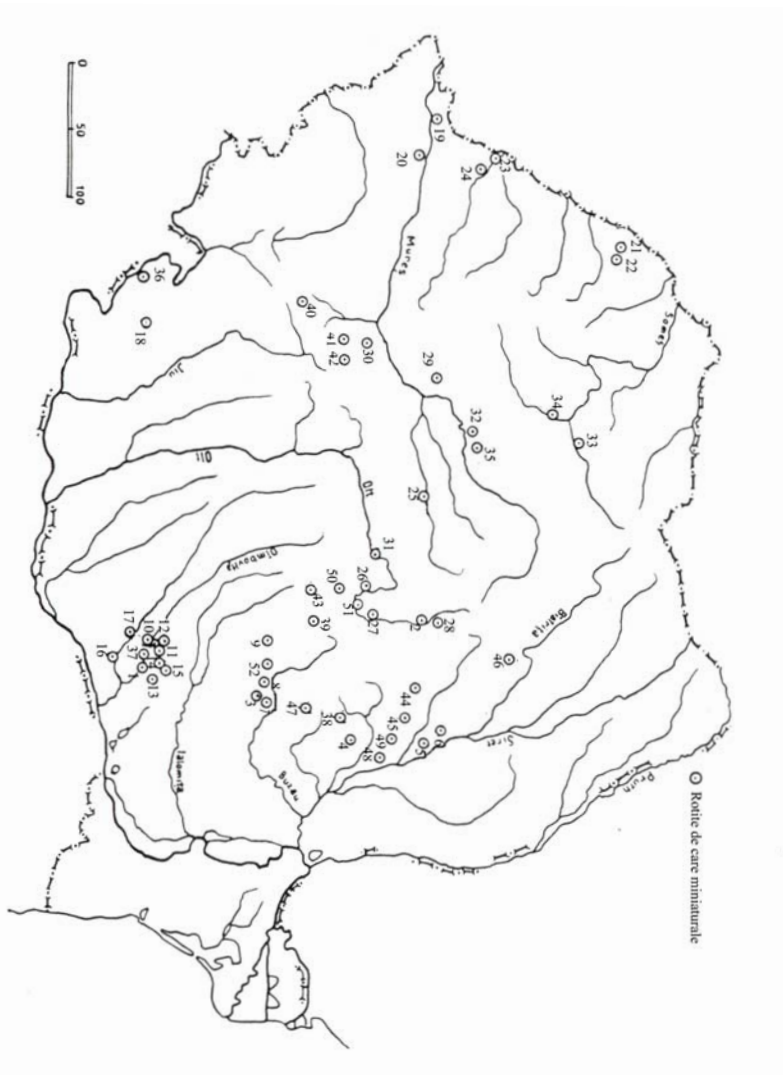

Fig. 2

Pl. II

1. Gilina, 2. Jigodin, 3. Sărata Monteoru, 4. Bontăști, 5. Mândrișca, 6. Răcăciuni, 7. Cărlomănești - Cetățuia,
8. Cărlomănești - La Arman, 9. Năeni - Zănoaga, 10. Buceurești Giulești - Sârbi, 11. Buceurești - Tei,
12. Buceurești - Băneasa, 13. Buceurești - Cernica, 14. Buceurești - Fundeni, 15. Buceurești - Pantelimon,
16. Grădiște, 17. Popești - Novaci, 18. Verbișoara, 19. Pecica, 20. Șemlac, 21. Otomani - Cetățuia,
22. Otomani - Cetățuia de pământ, 23. Vârșand, 24. Socodol, 25. Weitenberg, 26. Feldioara, 27. Sf. Gheorghe,
28. Miercurea Ciuc, 29. Cetea, 30. Ciocara, 31. Cucuș, 32. Ranta, 33. Coldău, 34. Gherla - Pietriș,
35. Lechința de Mureș, 36. Gârta Mare, 37. Buceurești - Mihai Vodă, 38. Ajlud Vechi, 39. Otteni, 40. Tebea Ruși
41. Poiana Ampoiului, 42. Vințu de Jos, 43. Baraolt, 44. Bărbosa, 45. Bogdănești, 46. Coșuș, 47. Ruginești,
48. Răcățiu de Jos, 49. Sohodor, 50. Schneckenberg, 51. Arieș, 52. Pietroasa Mică - Gruu Dâni

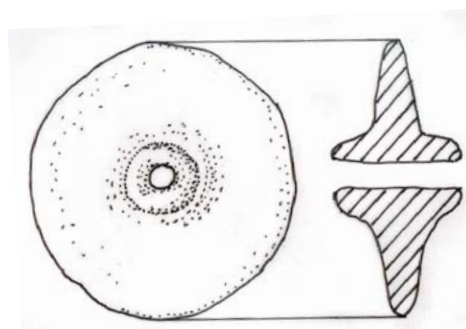

Fig. 1

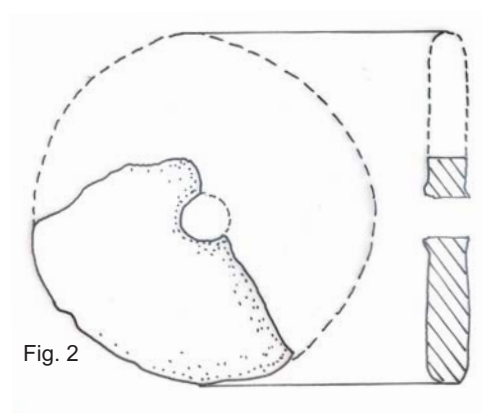

Fig. 2

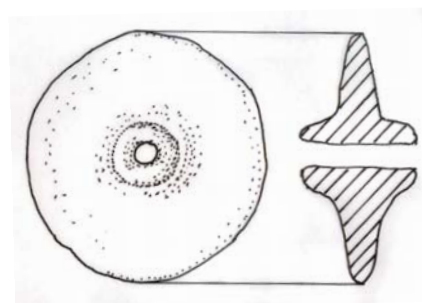

Fig. 3

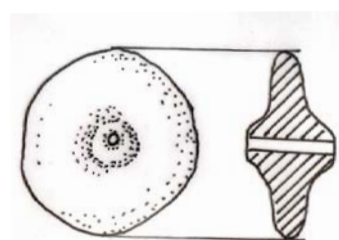

Fig. 4

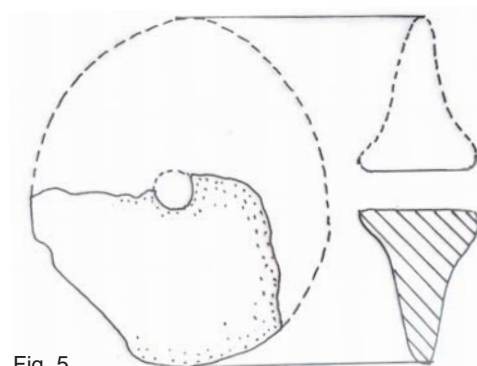

Fig. 5

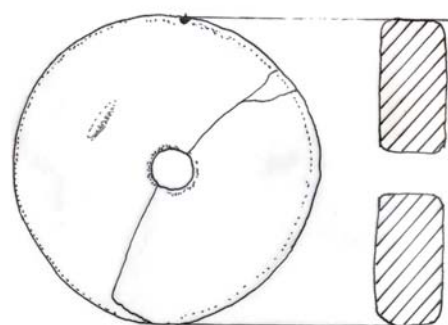

Fig. 6

PL. III Rotițe de care miniaturale: Fig. 1 Sărata Monteoru - Cetățuia; Fig. 2 - 5 Năeni - Zănoaga Cetatea 2; Fig. 6 Cârlomânești - La Arman

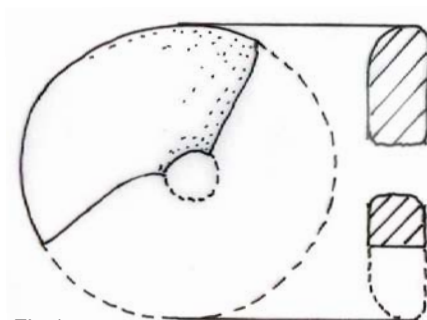

Fig 1

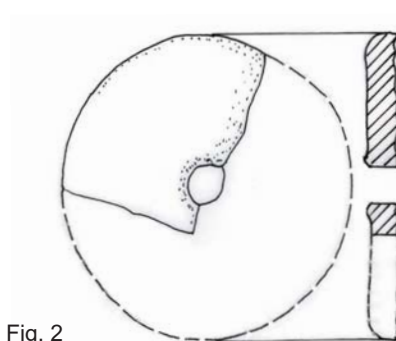

Fig. 2

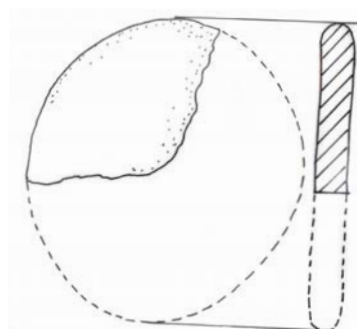

Fig. 3

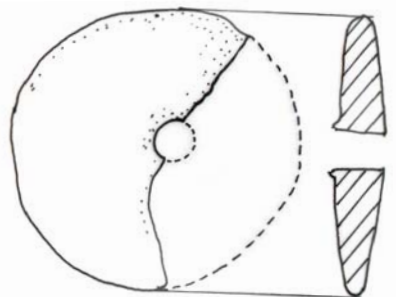

Fig. 4

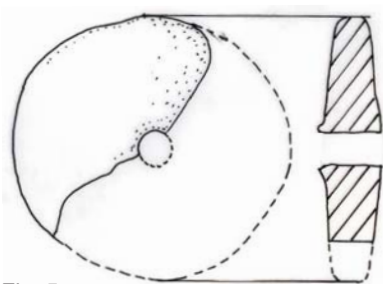

Fig. 5

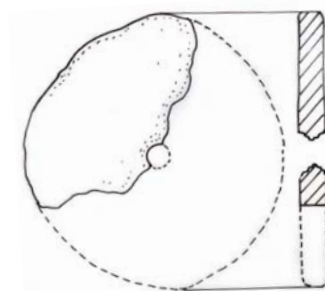

Fig. 6

PL. IV. Rotițe de care miniaturale: Fig. 1 Cârlomănești - La Arman; Fig. 2 Neprecizat;
Fig. 3 - 6 Năeni - Zănoaga, Cetatea 2;

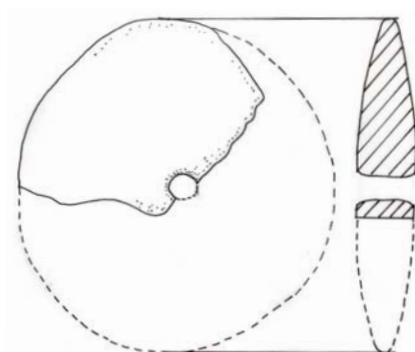

Fig. 1

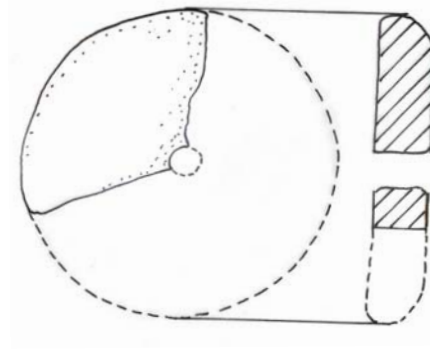

Fig. 2

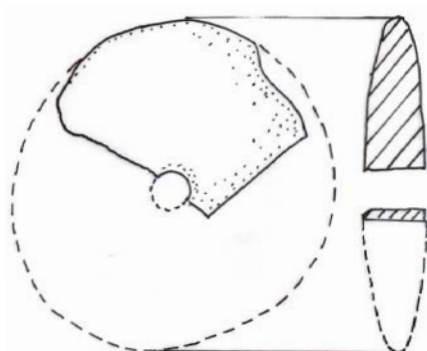

Fig. 3

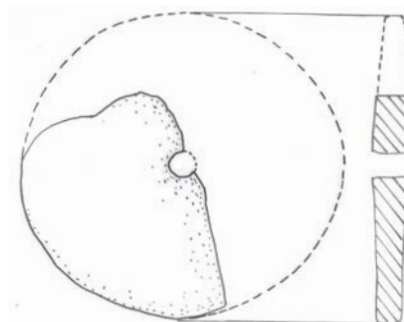

Fig. 4

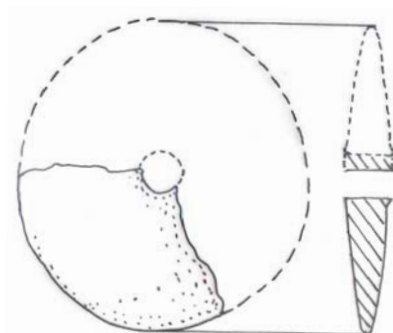

Fig. 5

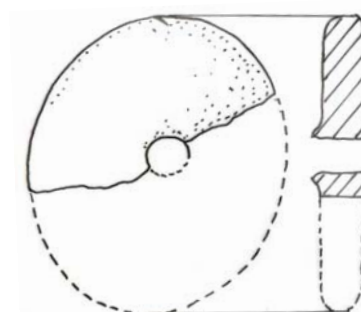

Fig. 6

PL. V Rotițe de care miniaturale: Fig. 1 - 6 Năeni - Zănoaga, Cetatea 2

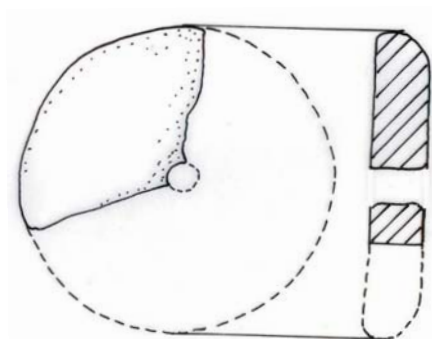

Fig. 1

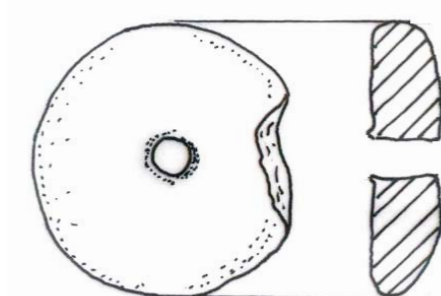

Fig. 2

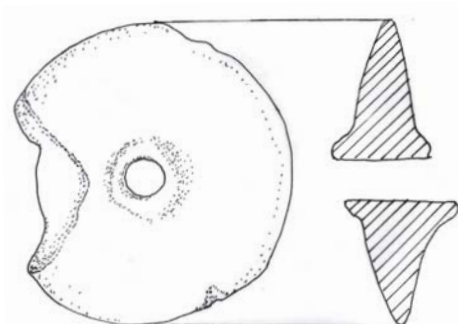

Fig. 3

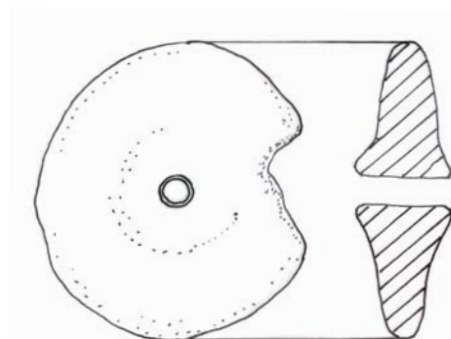

Fig. 4

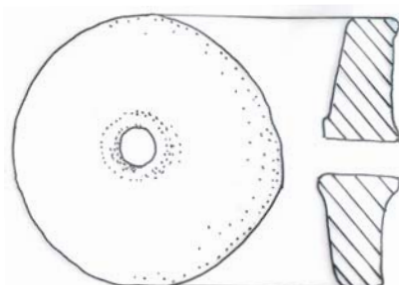

Fig. 5

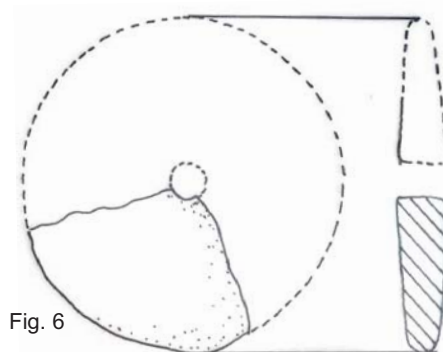

Fig. 6

PL. VI Rotițe de care miniaturale: Fig. 1, 6 Năeni - Zănoaga, Cetatea 2; Fig. 2 Năeni - Zănoaga, Cetatea 1; Fig. 3 - 5 Cârlomănești - Cetățuia

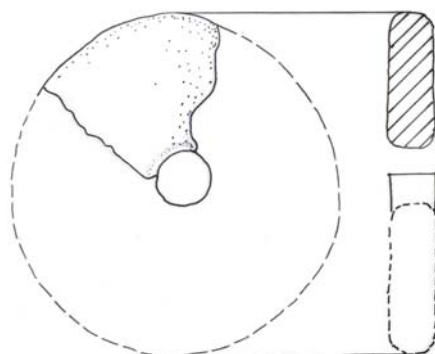

Fig. 1

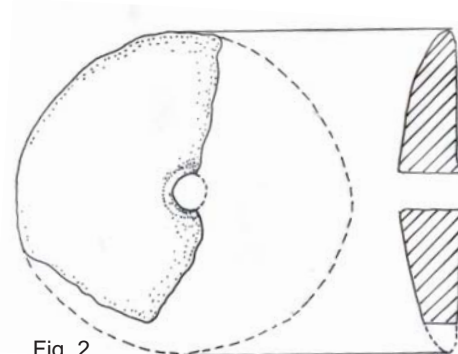

Fig. 2

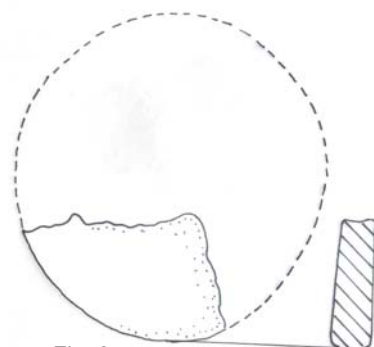

Fig. 3

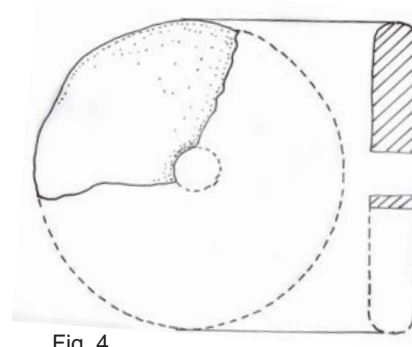

Fig. 4

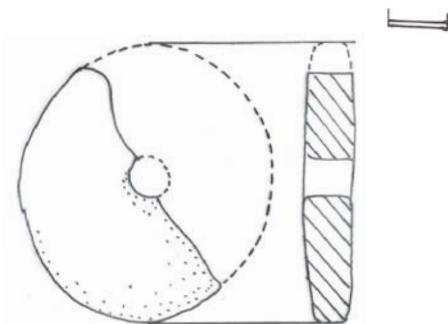

Fig. 5

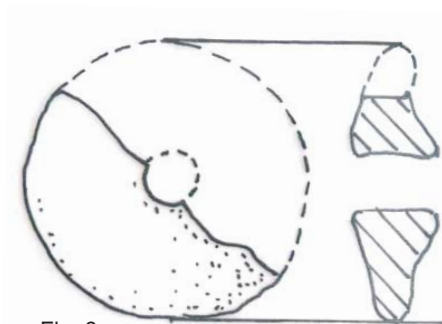

Fig. 6

PL. VII Rotițe de care miniaturale: Fig. 1 - 6 Năeni - Zănoaga, Cetatea 2

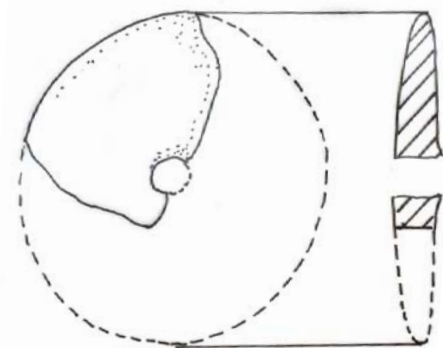

Fig. 1

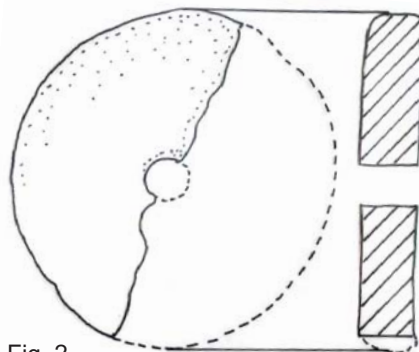

Fig. 2

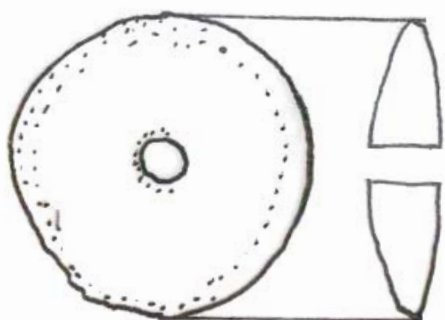

Fig. 3

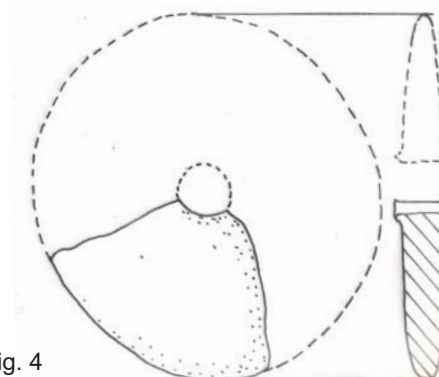

Fig. 4

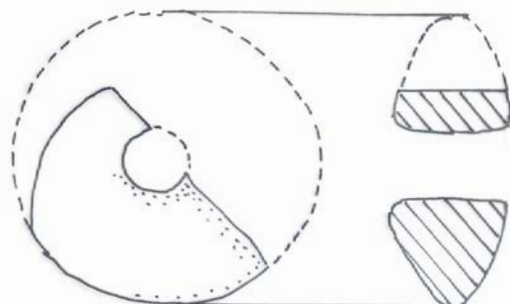

Fig. 5

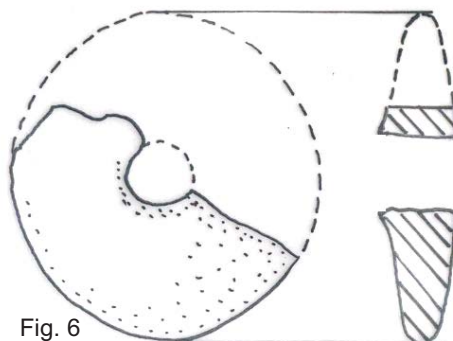

Fig. 6

PL. VIII Rotițe de care miniaturale: Fig. 1 - 6 Năeni - Zănoaga, Cetatea 2

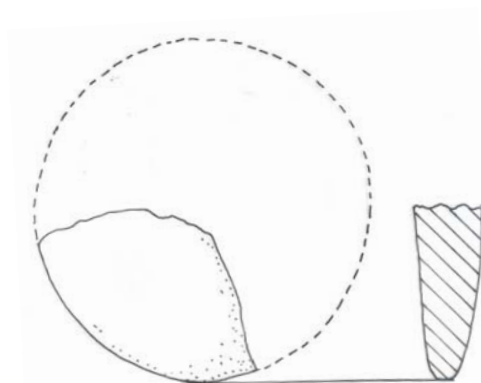

Fig. 1

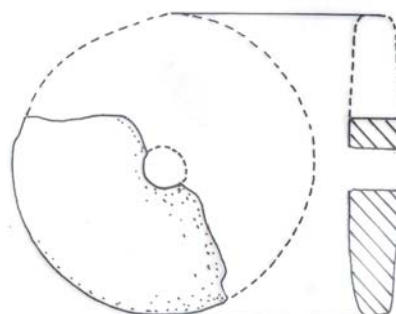

Fig. 2

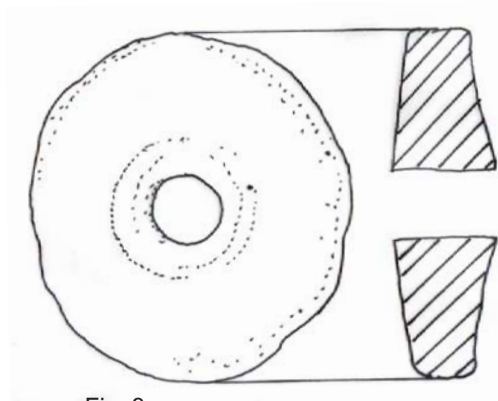

Fig. 3

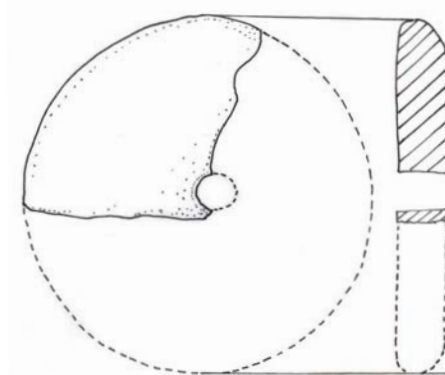

Fig. 4

Fig. 5

TOMBE D'INCINÉRATION DÉCOUVERTE À IZVORU DULCE - MEREI, DÉP. DE BUZĂU

dr. Eugen - Marius CONSTANTINESCU

La tombe de Izvoru Dulce - Borcănița, commune de Meriei, a été découverte par hasard, printemps de 1972 et s'inscrit dans le petit nombre de complexes funéraires hallstattiennes connus dans la région de Buzău¹. Quelques jours après la découverte, l'habitant Ștefan Bădulescu m'en a informé et j'y suis allé pour récupérer l'inventaire que celui-ci avait trouvé: deux vases complétables et plus de la moitié d'un troisième. Le découvreur a déclaré que le vase ventru bitronconique contenait „un poignée d'os brulés, certains jaunes” (?) et, dans le remplissage de la tombe, il y avait aussi un fragment de lèvre d'écuelle invasée décorée par un triangle imprimé au cordonnet² (Fig. 1, 6).

En septembre 1974 j'ai fait un sondage sur la place de la découverte afin d'en établir les circonstances. A cette occasion, j'ai constaté que la tombe avait été partiellement fouillée, ce qui nous a permis d'établir la forme et les dimensions de la fosse et de récupérer le matériel archéologique qui se trouvait dans la partie non-fouillée de celui-ci.

La fosse avait la forme de cloche et a été fouillée jusqu'à 0,30 m de profondeur, ou elle avait 0,70 m diamètre. La partie non-fouillée avait 0,29/0,35 m profodeur et diamètre maximum 0,87 m. Le fond de la fosse a été aménagé en marches, la partie orientale étant 0,06 m plus profonde (fig. 1/1). Dans le remplissage de la fosse il y avait un fragment de la partie supérieure d'un vase sur lequel se trouvaient quelques os calcinés, un pierre brulée, un fragment de mandibule d'une *ovis capra*, cendre et charbons.

Le mobilier de la tombe: 1. vase bitronconique ventru, cou haut, lèvre simple, aux bords angulaires, évasée; parois épaisses; à la base du cou était une bande tordue marquée par quatre proéminences rangées en forme de croix et quatre anses triangulaires obliques sous le diamètre maximum (fig. 1/2); couleur cendrée, lustre mat; dimensions: H = 50 cm, D = 37,5 cm, D_{bouche} =

¹ M. Constantinescu, „SCIVA”, tome 29, nr. 1, 1978, p. 123-138.

² Al. Vulpe, „Dacia”, N.S., XXX, 1 – 2, 1986, p. 59 și fig. 15, 1.

22 cm; il contenait des charbons, cendre, terre ameublie, petit os calcinés, certains jaunes (?); 2. vase globulaire („citrouille”), au cou cylindrique, lèvre simple évasée; décoré a cannelures larges, rangées horizontalement sur le cou et inclinées vers la droite dans la partie supérieure du corps; vers la base il a quatre anses plates semicirculaires (fig. 1/3); couleur noire, lustre mat; dimensions: H = 24,5 cm, D = 30,2 cm; le vase contenait cendre, charbons, torchis, terre mêlée noire et cendrée, ameublie; il se trouvait a l'intérieur du vase-sac; 3. vase-sac, grand, aux parois épaisses, en pâte grossière; lèvre simple verticale; gardé en fragments, dépourvu du fond et la moitié du corps (fig. 1/4); couleur noire; dimensions: H = 42,5 cm, D = 47 cm; incliné vers l'est; au-dedans se trouvait le vase „citrouille”; il contenait de la terre ameublie; 4. vase bitronconique (?) (fragmentaire); découvert *in situ*; cou cylindrique haut, lèvre simple évasée (fig. 1/5); parois épaisses; couleur rouge brique à l'intérieur et noire à l'extérieur. Il se trouvait sur un couche de terre de remplissage grosse de 0,14 m; au-dessus se trouvaient quelques os calcinés, cendre, charbons, terre noire; 5. moitié de mandibule de *ovis capra*; 6. pierre brûlée.

Le vase globulaire a cannelures sur le cou et la partie supérieure du corps est rarement rencontré. Les exemplaires les plus rapprochés se retrouvent à Stoicani dans les tombes 45³ („On n'a trouvé plus aucun os du squelette” - tombe d'incinération?; attribuée a la phase Iere) et 55⁴ (tombe d'inhumation, enfant, attribuée a la phase IIeme). On a encore découvert des vases à cannelures obliques sur le corps, à Popești sur Argeș⁵, attribués au niveau pré-Basarabi. Les cannelures, en tant qu'élément de décor, sont spécifiques à la céramique hallstattienne ancienne, mais cet élément se retrouve aussi dans la première phase de la culture Basarabi (Al. Vulpe, op. cit.).

Le vase bitronconique ventru est semblable à l'urne de Balta Verde, découverte, par malheur, dans la rivière de Blahnița (MCA, II, p. 319, fig. 51) et à celle de Blejești⁶, provenant d'une tombe d'incinération (p. 547), datée dans Halstatt B (Ha II, étape I: 800 - 750, d'après D. Berciu, *Zorile...*, (L'aube), p. 243) ou, plus largement, Hallstatt moyen⁷. Ce qui est vrai, c'est que cette forme a eu une longue existence, étant présente dans les découvertes de

³ M. Petrescu – Dâmbovița, *Cimitirul hallstattian de la Stoicani*, în MCA, I, 1953, p. 157 – 212; p. 189/e, fig. 10/1e, pl. X/45

⁴ Ibidem, p. 189/d, fig. 10/1d, pl. X/55 b

⁵ Al. Vulpe, MCA, VIII, 1962, p. 359 - 367; Al. Vulpe et V. Veselovschi - Bușilă, SCIV, 18, 1967, 1, p. 101

⁶ D. Berciu, în MCA, II, p. 547, 553, fig. 90

⁷ Al. Vulpe, în *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, p. 116 - 213

Ferigile aussi (Tertre 7 - tombe 2, tertre 19 - tombe 1, tertre 105 - tombe 2)⁸.

Le complexe funéraire de Izvoru Dulce - Merei est une tombe plane, individuelle. Vu que la structure de l'inventaire ne comprend pas d'objets en metal, il est difficile à dater cette tombe ou à l'attribuer à telle ou telle culture. Si l'on en considère le mobilier, il appartient au Hallstatt moyen; du point de vu culturel, y compris le rite, il pourrait appartenir à l'horizon Basarabi, phase ancienne, probablement, pré-Basarabi.

*

Découvert dans le périmètre de la culture Basarabi, le tombeau de Izvoru Dulce a aussi certains éléments Babadag, dont la forme de la fosse, le fragment de lèvres d'écuelle décorée au cordonnet et le fragment de vase, couleur brique à l'intérieur et noire à l'extérieur.

Son emplacement sur les premières pentes de la Colline d'Istrița est un repère pour connaître l'évolution de l'aire de diffusion de la culture Basarabi. Son inventaire suggère l'existence des rapports entre les porteurs des cultures Basarabi et Babadag, rapports confirmés par les découvertes récentes de Gherăseni⁹.

Dans le département de Buzău, on a découvert d'autres complexes funéraires hallstattiens à Bozioru, Costești, Fântânele¹⁰ (commune de Năeni), Gherăseni¹¹, Gura Călnăului (commune de Vadu Pașii), Pietroasa Mică (commune de Pietroasele), Potârnichești (commune de Poșta Călnău) et Smeeni¹². Les tombes de Pietroasa Mică et Smeeni sont d'inhumation, celle de Gherăseni a un rite non-précisé et les autres sont d'incinération. A part les deux tombes d'inhumation de Pietroasa Mică (probablement Ha A) et Smeeni (qui n'est pas attribuée mais qui appartient, probablement, au Hallstatt ancien), celle de Izvoru Dulce est la plus ancienne parmi les tombes d'incinération.

Explication de figures

Fig. 1. **Izvoru Dulce - Merei**, dép. de Buzău. 1. La fosse du tombeau - plan et profil. 2 - 5. Les vases en céramique; 6. Lèvre de bol.

⁸ Al. Vulpe, *Ferigile...*, 1967; idem, în DACIA, XXI, 1977, p. 81 - 111, Abb. 6/B/7, 7/B/1, 11/B/20

⁹ E. M. Constantinescu, *Cronica cercetărilor arheologice. Campania 1996*, București, 1997, p. 20

¹⁰ Al. Vulpe, V. Drâmbocianu, *Cercetări arheologice în raza comunei Năeni (Buzău)*, în SCIVA, 32, 1981, 2, p. 171 - 193 (186 - 192), fig. 11, 12

¹¹ Gh. Diaconu, *Așezarea și necropola de la Gherăseni - Buzău*, în SCIVA, 28, 1977, 3, p. 431 - 457 (431), fig. 2

¹² N. I. Simache, V. Teodorescu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Smeeni*, în MCA, VIII, 1962, p. 273 - 281 (279), fig. 1/5

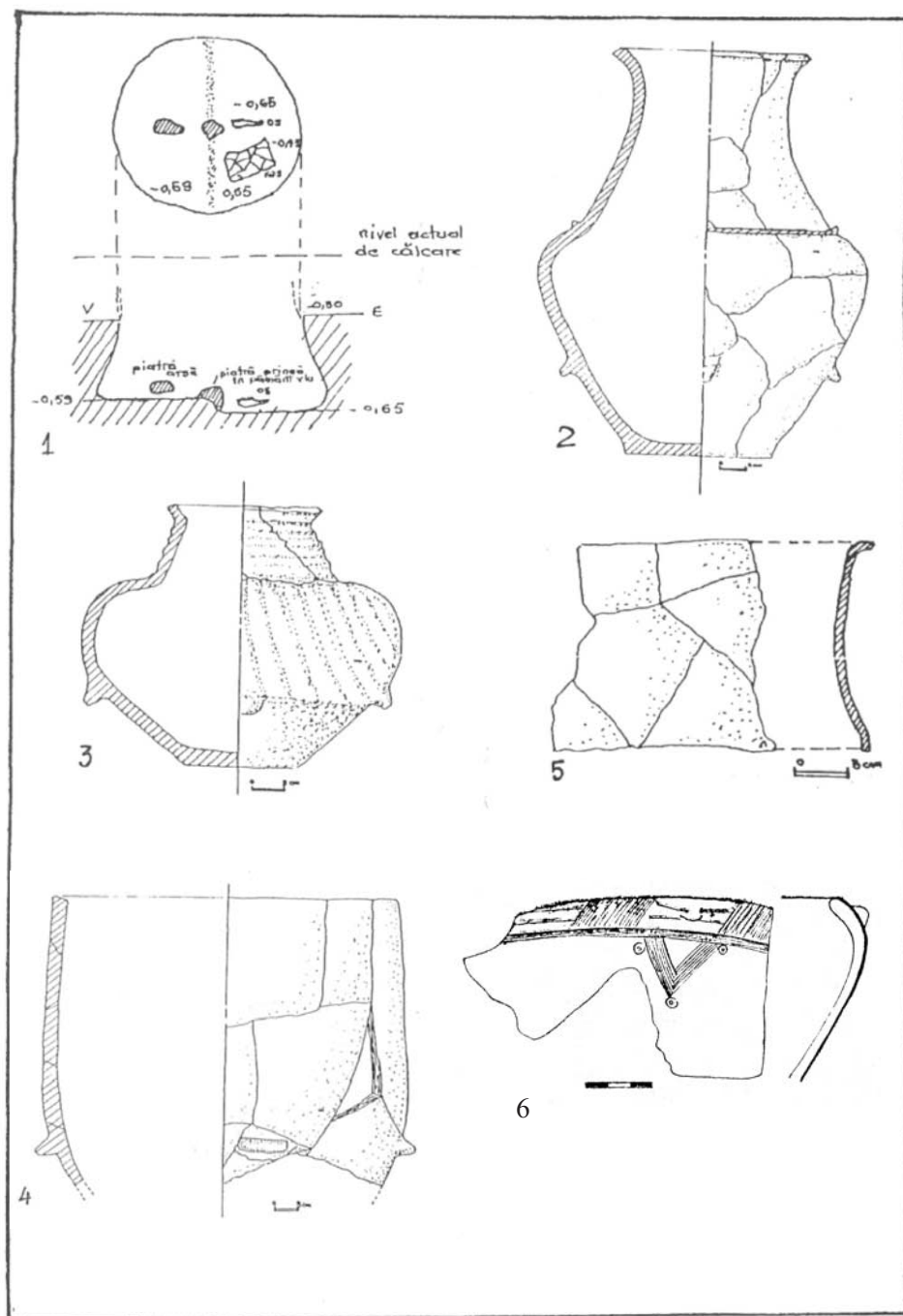

Fig. 1. **Izvoru Dulce - Merei**, dép. de Buzău. 1. La fosse du tombeau - plan et profil.
2 - 5. Les vases en céramique; 6. Levre de bol.

CUPTOARE DE ARS CERAMICĂ DIN PERIOADA CLASICĂ GETO-DACĂ (sec. II a. Chr. – I p. Chr.)*

Sebastian MATEI

Tehnologia arderii vaselor ceramice reprezintă un domeniu relativ slab cercetat în arheologia preistorică din România. Informațiile pe care le putem obține au la baza studiul vaselor ceramice propriu-zise și a instalațiilor în care sunt arse asemenea recipiente. Studiul de față își propune o analiză a cuptoarelor de ars ceramică din secolele II a. Chr. – I p. Chr., atribuite cu precădere spațiului în care s-a manifestat cultura geto-dacică clasică, analiză centrată pe morfologia și tipologia acestora.

Morfologia

Pentru această perioadă dispunem de suficiente descoperiri arheologice, chiar dacă nu întotdeauna ele sunt bine cercetate și publicate, pentru a putea face o descriere a modului de construcție, a dimensiunilor și arhitecturii cuptoarelor de ars ceramică. În sec. II a. Chr. – I p. Chr. s-au folosit două tipuri de cuptoare pentru arderea vaselor ceramice și anume, cuptoare simple cu o singură cameră și cuptoare cu două camere, separate de un grătar.

Cuptoarele cu o singură cameră erau săpate în pământ, cu pereții curbați în exterior (Biharea) sau cu pereții drepecți, descriind o formă tronconică (Podvinogradovo, Blažice-Bognanovce). Accesul la gura de foc se făcea printr-o groapă de deservire săpată alături. Focul se făcea la intrarea gurii, unde grație tirajului, căldura pătrundea în interior asigurând arderea vaselor.

Mult mai elaborate au fost *cuptoarele compuse din două camere*:

- *camera de foc*, cu gura sau canalul de alimentare cu lemne, unde se făcea focul și se controla arderea.

- *camera de ardere a vaselor*, compusă dintr-un grătar perforat (sprijinit pe un perete, pilon sau chiar pe pereții camerei de foc) și cupolă.

În funcție de modul cum erau construite, cuptoarele puteau fi *îngropate*, când ambele camere erau obținute prin săpare în pământ sau *semiîngropate*, cu

* Prezentul studiu constituie varianta extinsă a textului „*The morphology and typology of kilns for firing ceramic in the geto-dacian classical period (II century BC – I century AD)*”, publicat de noi în volumul Istros, XIV, Braila, 2007, p. 279-296.

camera de ardere a vaselor în elevație, construită din lut. Nu au fost identificate până în prezent cuptoare de suprafață.

Camera de foc sau focarul, era săpată în pământul viu având două forme: *circulară sau ușor ovală* (Andrid, Bâtea Doamnei, Biharea, Cățelul Nou, Ciceu Corabia, Deva, Ocnița, Poiana, Radovanu, Sântimbru, Șura Mică) și *patrulateră* (Ostrovul Șimian).

Dimensiunile camerelor de foc circulare sau ovale variaua între 0,95/1,00/1,10 m diametru (Andrid, Biharea, Deva, Ocnița, Poiana, Sântimbru, Șura Mică), putând ajunge la 1,40/1,50 m diametru (Bâtea Doamnei, Biharea, Cățelul Nou, Ciceu-Corabia) mai rar la 1,75/1,80 m (Pădureni, Zemplin, Prešov). Excepție face camera de foc a cuptorului de la Ostrovul Șimian, care are o lungime de 2,70 m și o lățime de 1,10 m. Date fiind aceste dimensiuni, pentru creșterea tirajului, olarul a executat, în peretele opus gurii de foc, patru orificii triunghiulare care comunicau cu exteriorul printr-o groapă. Pentru a îmbunătății performanțele termice ale camerelor de foc, unii olari le-au acoperit cu un strat de lut fin (Ocnița, Pădureni, Zemplin, Prešov).

Canalul de alimentare era de asemenea săpat în pământ, deși în puține cazuri avem indicii în acest sens. Lungimile sale variaua între 0,30 (Deva) și 0,60/0,80 m (Andrid, Ciceu-Corabia, Ocnița). La Andrid, canalul de alimentare era împărțit în două cavități, prin prelungirea peretelui median.

Camera de ardere a vaselor avea de obicei o formă tronconică, păstrându-se în cel mai bun caz partea inferioară. La bază avea un grătar perforat, care era sprijinit, fie pe un perete median sau pilon central, fie plasat direct pe pereții camerei de foc. Camera de ardere a vaselor putea fi îngropată, obținută în urma săpării ei în pământ (Poiana, Andrid), sau la suprafață construită din lut amestecat cu pleavă (Deva, Ocnița, Ciceu-Corabia). Într-un singur caz ni se semnalează și modul cum era realizată cupola. Astfel, la Ocnița s-a observat că pereții au fost făcuți din lut, pe un schelet-cadru din lemn. În urma arderii, lemnul a dispărut, iar urmele lăsate au fost acoperite cu un strat fin de lut¹. Pereții nu erau foarte groși, ei variind între 10-15 cm grosime (Ciceu-Corabia, Radovanu). Partea superioară a camerei era descoperită, prin ea introducându-se vasele în cuptor. La Poiana a fost surprins un detaliu interesant și anume, în jurul gurii a fost amenajat un „colac” pentru a nu permite scurgerea apei în cuptor². Datorită distrugerilor suferite încă din vechime, înălțimea camerelor de ardere, în toate cazurile, a fost doar estimată.

¹ Cadrul era realizat sub forma unui con, care era acoperit cu lut amestecat cu pleavă. În partea superioară se lăsa o deschidere pe unde se introduceau vasele. Asemenea reconstituiri sau realizat și în zilele noastre (vezi Björn 1978-1979, p. 11, fig. 7). Același mod de construcție a fost observat și la Butnărești (vezi Bichir 1966, p.489-509).

² Asemenea „colaci” au fost observați și la cuptoarele actuale de la Marginea (Florescu 1958, p. 15).

Ea era de aproximativ 0,70 m la Poiana, ajungând până la 1,00 m la Ocnița, putând fi chiar mai înaltă la cuptoarele de mari dimensiuni de la Biharea, Bâta-Doamnei, Ciceu –Corabia sau Ostrovu Șimian. Această componentă a cuptoarelor era prima care ceda, datorită arderilor intense, sau a altor factori, ducând la abandonarea cuptorului.

Grătarul separa camera de ardere a vaselor, de focar, fiind construit din lut amestecat cu pleavă, pe un suport-cadru din nuiele (Andrid, Ciceu-Corabia, Radovanu, Poiana). Grătarul trebuia să fie suficient de gros pentru a putea suporta o sarcină, ce putea ajunge la câteva sute de kilograme. Grosimea acestuia era variabilă, cuprinsă între 0,10/0,15 cm (Andrid, Biharea, Ciceu-Corabia, Ocnița) ajungând până la 0,20/0,22 (Pădureni, Radovanu) sau 0,25/0,28 (Deva). Nu s-a constatat o legătură directă a grosimii grătarului cu dimensiunile cuptorului. Datorită arderilor intense și a greutateii pe care o suporta, grătarul era o componentă care putea ceda relativ repede, însă putea fi reparat. Numai așa s-ar putea explica existența în cadrul cuptorului de la Deva, a două nivele de lutuială, care veneau peste grătarul original, explicând fără doar și poate, momente de refacere a grătarului.

În momentul când lutul era moale, se efectua perforarea grătarului cu orificii circulare, dispuse vertical, fie în cercuri concentrice, fie dispuse întâmplător, dar urmărindu-se o anumită simetrie. Diametrele găurilor variau între 4-7 cm (Ciceu-Corabia, Ocnița, Pădureni, Radovanu, Biharea) ajungând mai rar la 9-10 cm (Deva, Șura Mică). Pentru controlul arderii, o parte din orificii, puteau fi astupate, cu dopuri de lut, cum ar fi cel descoperit lângă cuptorul nr. 2 de la Ocnița³.

În vederea susținerii grătarului, olarii au folosit trei modalități: pe un *perete* (Andrid, Biharea, Ostrovu Șimian, Poiana, Prešov, Radovanu, Sântimbru, Zemplin) pe un *pilon* (Ciceu-Corabia, Deva, Ocnița, Pădureni) ambii dispuși în centrul camerei de foc, sau *direct pe pereții camerei de foc* (Șura Mică).

Pereții mediani și pilonii centrali erau, în cele mai multe cazuri, obținuți prin cruțarea lutului în momentul amenajării focarului (Andrid, Biharea, Deva, Ciceu-Corabia, Poiana). La Ocnița, pilonii centrali au fost amenajați, fie prin folosirea a două dale de piatră dispuse pe cant, fie prin utilizarea unor bolovani de râu, puși unul peste altul, ulterior urmând, în ambele cazuri, acoperirea acestora cu lut. Pentru o mai bună stabilitate, grătarul putea fi susținut, pe lângă perețele median și de o gardină, cruțată special în momentul săpării cuptorului, situație observată la Poiana și Pădureni.

³ O analogie în acest sens avem la Micia, unde au fost descoperite mai multe asemenea dopuri, dintre care unul era fixat chiar în grătar (Floca, Ferenczi, Mărghită 1970, p.28-29).

Tipologia

Neexistând până în prezent un studiu exhaustiv asupra cuptoarelor geto-dacice de ars ceramică din sec. II a. Chr. – I p. Chr., nu putem vorbi de o tipologie care să reflecte stadiul actual. Elementul de sprijin al platformelor perforate a constituit până în prezent unicul criteriu de clasificare a cuptoarelor cu două camere fără a se ține cont și de forma camerei de foc. De asemenea nu s-a luat în discuție cuptoarele cu o singură cameră, deși ele erau prezente în literatură.

Din datele acumulate până acum se poate realiza o tipologie, care are la bază mai multe criterii cum ar fi, arhitectura, forma, numărul de camere și modalitățile de sprijin a platformei perforate. Astfel, avem două tipuri de cuptoare:

Tipul 1 – cuptoare simple cu o singură cameră;

Tipul 2 – cuptoare cu două camere;

Tipul 2 are două subtipuri cu mai multe variante după cum urmează:

2A – cuptoare circulare sau ușor ovale

varianta 1 – cu perete median

varianta 2 – cu pilon central

varianta 3 – cu grătarul sprijinit pe pereții camerei de foc

2B – cuptoare patrulatere cu perete median

Tipul 1 a fost mai rar utilizat de geto-daci, fiind atestat doar în câteva așezări. Acest tip de cuptor apare încă din neo-eneolitic la Ariușd⁴, Kamenin în Slovacia, Reichstett în bazinul Rinului sau la Postoloprty în Boemia, fiind prezent și în prima epocă a fierului la Rosheim⁵. În mileniul I p. Chr., asemenea instalații apar în România, Ungaria și Serbia, fiind mai numeroase în NE Bulgariei⁶. Și olarii din evul mediu au preferat să utilizeze acest tip de cuptor, după cum ne arată descoperirea de la Hangu⁷, jud. Neamț, el fiind prezent până în zilele noastre, la olarii din Marginea⁸ sau la cei din Săcel (Transilvania)⁹.

⁴ Comșa E. 1976, p. 23-24, fig. 1.

⁵ Duhamel 1978-1979, p. 56-58, fig. 8-10, 16.

⁶ Henning 1977, p. 197, fig. 8.

⁷ Godea 1995, fig. 75.

⁸ Florescu 1958, p. 15.

⁹ Godea 1995, fig. 74.

Cuptoarele cu perete median sunt prezente încă din eneolitic, fiind descoperite în aria culturii Cucuteni, la Glăvăneștii Vechi, sau Valea Lupului¹⁰. În epoca bronzului asemenea cuptoare au fost descoperite la Micene și Tiryns¹¹, la sfârșitul mileniului II a. Chr. sunt atestate în Orientul apropiat¹², ulterior fiind foarte răspândite în lumea celtică¹³. O prezentă masivă este constatată și în secolele II – IV la dacii liberi și în aria culturii Sântana de Mureș¹⁴.

Cuptoarele cu pilon central sunt tot atât de vechi, ele fiind atestate în epoca bronzului din Europa Occidentală la Sévriér și Marlenheim-Fessenheim¹⁵ dar și în România la Petrișoru-Racovițeni¹⁶. În secolele VI – IV a. Chr. ele se răspândesc în lumea greacă, fiind descoperite la Histria¹⁷, iar în secolele IV-III a. Chr. apar în lumea romană¹⁸. În spațiul getic ele sunt atestate încă din secolul III a. Chr. prin descoperirile făcute la Sboryanovo¹⁹. În secolele II – IV p. Chr., cuptoarele cu pilon central cunosc o mare răspândire, atât în Dacia cât și în cadrul culturilor carpice și Sântana de Mureș²⁰.

Cuptoare care au grătarul susținut pe pereții camerei de foc, sunt prezențe extrem de rare, fiind semnalate pentru prima dată în epoca hallstattiană. O asemenea instalație a fost cercetată la Achenheim (Franța)²¹, datată în Ha B și în așezarea eponimă a culturii Babadag²², pentru ca în epoca arhaică ele să fie utilizate la Histria²³. Și în secolele II – VII p. Chr. ele sunt rar utilizate, fiind atestate în provinciile romane de la Dunăre, pentru ca în secolele VIII – X p. Chr. să devină foarte numeroase în NE Bulgariei²⁴.

Cuptoare aparținând *tipului 2B*, de formă dreptunghiulară, nu se cunosc în preistorie, ele fiind cu siguranță legate de originea lor romană, fiind atestate

¹⁰ Comșa E. 1976, p. 24-25, fig. 2; Florescu 1965, p. 138-139.

¹¹ Floca, Ferenczi, Mărghitan 1970, p. 62-63, nota 50.

¹² Drews, 1978-1979, p. 37, fig. 10.

¹³ Duhamel 1978-1979, p. 59-62, cu harta de la fig. 17; Drews 1978-1979, p.42-43, fig. 22-24; Nemeti 1974, p. 581, cu principalele descoperiri și bibliografia.

¹⁴ Comșa 1985, p. 171-184, fig 4; Henning 1977, p. 195, fig. 6.

¹⁵ Duhamel 1978-1979, p. 58, fig. 14-15.

¹⁶ Trohani 2000, p. 167.

¹⁷ Coja, Dupont 1979, p. 20-27 (cuptorul 2/1957, 2/1973, 3/1974).

¹⁸ Cuomo di Caprio 1978-1979, p. 24, fig. 1, 5.

¹⁹ Stoyanov, Mihaylova, Nikov, Nicolaeva, Stoyanova 2004, p.8-11, fig. 11-12.

²⁰ Henning 1977, p. 194, fig. 5.

²¹ Drews, 1978-1979, p. 40, fig. 19; P. Duhamel datează acest cuptor la sfârșitul epocii bronzului (vezi Duhamel 1978-1979, p. 74).

²² Morintz, Jugănar, Munteanu 1995, p. 223, fig. VII/1-2.

²³ Coja, Dupont 1979, p. 17-22 (cuptorul 11/1970, 4/1973).

²⁴ Henning 1977, p. 196, fig. 7.

încă din secolele IV-III a. Chr. în Italia²⁵ Un cuptor asemănător a fost descoperit și la Bratislava, datat în Latene-ul târziu și atribuit celților²⁶.

Din datele pe care le deținem până acum se poate lesne vedea că nu putem vorbi de o origine grecească a cuptoarelor cu pilon central sau a celor cu grătarul susținut pe pereții camerei de foc, așa cum susțin unii cercetători²⁷, de vreme ce ele sunt anterioare culturii grecești. Influențele celtice și grecești trebuie privite cu rețineră, fără însă a le exclude, atâta timp cât nu cunoaștem cuptoarele geto-dacice din sec. VI-III a. Chr.

*

Până în prezent au fost descoperite 32 de cuptoare de ars ceramică, în 24 de locații. Majoritatea cuptoarelor, reprezentând 78%, au fost descoperite în așezări, contrar opiniei multor cercetători, care le credeau în afara așezărilor, opinie datorată lipsei unor studii cât mai complete în acest domeniu și nepublicării sistematice în reviste de circulație mare, a unor asemenea descoperiri. Apropiat de acest procent, și nu întâmplător, este și caracterul descoperirilor, 69 % din cuptoare fiind descoperite în urma unor cercetări sistematice.

Dacă ar fi să ținem cont de aceste statistici, concluzia ar fi cât se poate de evidentă, însă nu credem că majoritatea atelierelor de prelucrare a ceramicii erau în așezări, din mai multe considerente. În primul rând un olar avea nevoie de materie primă, argila, de calitate, de apă și combustibil lemnos, resurse pe care olarii de la Ocnița sau cei de la Biharea le aveau din abundență în apropierea atelierelor. Dacă aceste resurse esențiale nu erau la îndemâna olarului, buna funcționare a atelierului era prejudiciată. În acest sens, un simplu exercițiu de imaginație, legat de posibilitatea de a transporta cele trei resurse de la distanțe mari de atelier, ne demonstrează faptul că timpul și resursele tehnice și umane alocate erau foarte mari. Dacă mai luăm în calcul și faptul că doar în 14 așezări, din cele mai bine de o sută, cercetate sistematic, s-au descoperit cuptoare de ars ceramică, atunci putem afirma că în general așezările nu erau preferate de olari. Cu toate că, multe așezări nu întrunesc, cerințele pe care și le-ar dori un olar, descoperirile arheologice au arătat că o parte dintre aceștia au fost dispuși să facă eforturi mai mari în procurarea resurselor, în schimbul unei siguranțe pentru atelier și produselor sale.

Accesul cât mai facil la resurse și nevoia de spațiu, sunt motivele pentru care olarii au preferat să-și stabilească atelierele în afara așezărilor și nu pericolul de incendiu pe care îl invocă unii cercetători. În așezări existau

²⁵ Cuomo di Caprio 1978-1979, p. 28, fig. 2, 9.

²⁶ Duhamel 1978-1979, p. 60, fig. 20.

²⁷ Comșa 1986, p. 148-149.

instalații de foc (vetre, cuptoare menajere) mult mai periculoase decât cuptorul de ars vase ceramice, în generarea unui incendiu.

Ținând cont de cele expuse mai sus, o analiză mult mai detaliată a microzonei în care se afla o așezare, coroborate cu resursele existente, utilizându-se în primul rând cercetările interdisciplinare, ne-ar putea oferi date prețioase despre locul unde ar putea fi un atelier de olar, situație în care numărul relativ mic de cuptoare, identificate până acum în afara așezărilor, ar putea să crească.

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR DE CUPTOARE (Fig. 1-2)

ACÎȘ DOBRA (jud. Satu Mare)²⁸

În anul 1980 a fost descoperit întâmplător un cuptor, plasat probabil în cadrul unei așezări, care avea camera de ardere prevăzută cu un perete median, ce susținea la rândul lui un grătar. În baza materialelor descoperite, așezarea, împreună cu cuptorul, au fost datate în sec. III – I a. Chr.

ANDRID (jud. Satu Mare)²⁹ (Fig. 4/4)

În această localitate au fost descoperite întâmplător două cuptoare, care erau deservite de aceeași groapă, formând împreună un complex unitar.

Primul cuptor avea focarul de formă circulară în plan, cu diametru de 1,20 m, pereții fiind drepecți. Acesta a fost săpat în pământul viu, separat în două parți egale de un perete median, realizat prin cruțarea pământului, a cărui înălțime era de 0,30 m și grosimea de 0,15 m. Focarul se prelungea cu canalul de alimentare, lung de 0,70 m și înalt de 0,25 m, fiind împărțit în două cavități prin prelungirea peretelui median. Grătarul, realizat din lut amestecat cu pleavă, așezat în prealabil pe un suport de nuiele, avea diametrul de 1,30 m și o grosime de 0,12 m, fiind perforat de găuri mici dispuse în două cercuri concentrice. Camera de ardere a vaselor, păstrată pe o înălțime de 0,32 m, avea o formă tronconică, fiind săpată în pământul viu.

Cuptorul al doilea, aflat la 0,55 m distanță, era asemănător cu primul, ca arhitectură și mod de construcție, având însă dimensiuni mai reduse. Astfel, focarul avea diametrul de 0,95, prelungindu-se cu canalul de alimentare, lung de 0,80, ambele separate de un peretele median era gros de 0,14 și înalt de 0,25. Grătarul, cu un diametru de 0,95 m, era perforat de 22 de orificii dispuse în două cercuri concentrice. Camera de ardere a vaselor, se păstra pe o porțiune înaltă de 0,38, având diametrul la partea superioară de 0,35 m. Groapa de

²⁸ Lazin 1981 – 1982, p. 71; nu se fac referiri privind modul de construcție și dimensiuni.

²⁹ Nemeti 1974, p.579-584, fig. 1.

acces, comună ambelor cuptoare, s-a păstrat parțial, având o lungime de 2,50 m³⁰. În interiorul ambelor cuptoare cât și în groapa de deservire au fost descoperite fragmente ceramice lucrate exclusiv la roată și încadrate în secolele III – II a. Chr.³¹

BÂTCA DOAMNEI (Piatra Neamț)³²

Cuptorul a fost descoperit în marginea terasei IV, din cadrul cunoscutei cetăți dacice de la Bâta Doamnei. Din datele extrem de succinte pe care autorii cercetării ni le-au oferit, putem afla că acest complex se păstra parțial, camera de ardere avea în centru un pilon, ce susținea un grătar perforat. Cuptorul avea o formă circulară în plan cu un diametru de aproximativ 1,50 m și se datează în sec. I a. Chr. - I p. Chr.³³.

BIHAREA (jud. Bihor)³⁴ (Fig. 3)

În săpăturile din anii 1977 – 1978 a fost cercetat un atelier de prelucrat ceramică compus dintr-o încăpere unde se modelau probabil vasele și 3 cuptoare de ars vase, cu groapa de deservire a acestora. Cele trei cuptoare erau dispuse în linie, pe latura de est a gropii de deservire, ce avea o formă ovală cu dimensiunile de aproximativ 6,80/7,00 x 4,50 m și adâncimea de 1 – 1,10 m.

Forma și modul de construcție a celor trei cuptoare era asemănătoare, diferențele fiind date de dimensiuni. Astfel, ele au fost săpate în pământul viu, camera de ardere era circulară în plan, fiind împărțită în două compartimente, de un perete median, obținut prin crutare, ce susținea la rândul lui grătarul, pe care se ardeau vasele. La nici unul dintre cuptoare nu s-a păstrat camera de ardere a vaselor în elevație, dar probabil că aceasta era tronconică³⁵.

³⁰ Conform profilului prezentat în figura 1/3 (Nemeti 1974, p.580).

³¹ În baza analogiilor privind cuptoarele și materialul ceramic autorul atribuie cele două complexe celților din sec. III – II a. Chr. (Nemeti 1974, p.581). Cuptoare de acest tip se întâlnesc și în mediul dacic (sec. II a. Chr. – I p. Chr.), iar cele câteva fragmente ceramice prezentate își găsesc bune analogii în ceramica dacică din perioada clasică descoperită cu precădere în bazinul superior al Tisei (Kotigoroško 1995, p.269, fig. 45; Kotigoroško 1989, p. 60, tab. III). Având în vedere caracterul izolat al descoperirii (prezența lor în afara unei așezări) și argumentele de mai sus, ne manifestăm rezerve privind încadrarea cronologică și atribuirea propusă de I. Nemeti.

³² Mătase, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu 1969, p. 339-340, fig. 1/4.

³³ Mătase, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu 1969, p. 340, conform planului general din fig. 1/4.

³⁴ Dumitrașcu 1994, p.127-131, fig. 45-50; Dumitrașcu 1979, p. 297-307.

³⁵ Autorul nu menționează locul pe care îl ocupă atelierul în cadrul așezării și nici nu ne putem da seama de acest lucru din planurile publicate; nu există un profil care să lege cuptoarele, groapa de deservire și încăperea-atelier, pentru a certifica legătura dintre ele; cuptoarele 2 și 3 nu au profile.

Cel mai bine s-a păstrat cuptorul nr. 1. Dimensiunile camerei de foc sunt de 1,40 x 1,35 m, peretele median are o înălțime de 0,37, o lățime de aproximativ 0,12 m și o lungime păstrată de 1,20 m. Grătarul are o grosime de 0,10 m fiind perforat cu orificii verticale cu diametrul de 7 cm, iar gura de alimentare are o lungime păstrată de 0,50 m. Cuptorul nr. 2 are un diametru de aproximativ 1,10 m și o grosime a grătarului de 0,12 m, în timp ce cuptorul nr. 3 are o formă ușor ovală cu dimensiuni de 1,37 x 1,25 și o grosime a grătarului ce variază între 0,15 – 0,20 m.

Cuptoarele 2 și 3 se pare că au funcționat în același timp, ulterior construindu-se cuptorul 1 care a afectat parțial cuptorul 2. Autorul cercetării, a datat atelierul, împreună cu cuptoarele, în a doua jumătate a sec II a. Chr. – prima jumătate a sec. I a. Chr., atribuindu-l celților.³⁶

În apropierea atelierului, fără a cunoaște o eventuala legătură cu acesta, a fost descoperit un alt cuptor, cu o singură încăpere, respectiv camera de ardere a vaselor, de forma unui „butoi”, săpată în lutul galben. În fața gurii de foc a fost crăpată în lut o „prispă”, pe care se făcea focul. Accesul la gura de foc se făcea printr-o groapă de deservire, săpată lângă cuptor, în umplutura căreia s-au găsit numeroase fragmente de factură Latène³⁷.

BLAŽICE-BOGNANOVCE (Slovacia)³⁸

În perimetrul acestei localități a fost descoperit un cuptor de ars vase cu o singură cameră de ardere. Cuptorul, săpat în pământ, avea o formă tronconică cu baza de 1,80 m și înălțimea de aproximativ 1,00 m. Această instalație se datează în sec. I a. Chr. – I p. Chr.

CĂTELUL NOU (București)³⁹ (Fig. 4/5)

Cuptorul a fost descoperit, cu prilejul unor cercetări sistematice efectuate, într-o așezare nefortificată, în care erau prezente mai multe nivele de locuire din epoci diferite. Cu toate că s-a păstrat o parte însemnată din acest cuptor, descrierea este aproape inexistentă. Camera de foc, ce avea o formă circulară în

³⁶ Dumitrașcu 1994, p. 133; în ce privește atribuirea etnică, avem rezerve: tipul de cuptor, deși este foarte răspândit la celți nu poate fi un criteriu de atribuire, întrucât el se întâlnește și în mediul geto-dacic; toate cele 1650 de fragmente ceramice au fost găsite doar în groapa de acces, însă autorul a selectat doar câteva (pl.XIV-XVI); în acest punct se află și un nivel de locuire dacic, care suprapune așezarea celtică, iar în imediata apropiere se află o așezare dacică contemporană cu atelierul de modelat ceramica și cu cuptoarele; nu sunt prezentate planuri și profile relevante ale situației arheologice.

³⁷ Dumitrașcu 1979, p. 303; Nu sunt oferite date privind dimensiunile, nu sunt publicate planuri, profile, fotografii.

³⁸ Kotigoroško 1995, p. 70.

³⁹ Leahu 1963, p. 30-35, fig. 19-20.

plan, era separată de un perete median, care sprijinea la rândul lui un grătar cu orificii circulare. Camera de ardere a vaselor, păstrată parțial, avea pereții ușor înclinați spre interior, descriind o formă tronconică. Diametru maxim al cuptorului este de 1,76 m, astfel că, scăzând grosimea pereților, rezulta un diametru al camerei de ardere a vaselor de aproximativ 1,40 m⁴⁰. Autorul cercetării atribuie acest cuptor nivelului de locuire geto-dacic, plasat în sec. II – I a. Chr.⁴¹

CETĂȚUIA (com. Sânsimion, jud. Harghita)⁴²

A fost descoperit întâmplător, în peretele unei cariere de lut, fiind se pare de tipul, cu perete median și având camera de ardere a vaselor de formă tronconică, cu pereți construiți din lut amestecat cu pleavă. În interiorul acestui cuptor s-au descoperit fragmente ceramice de factură dacică, încadrate în sec. III a. Chr. – I p. Chr.⁴³.

CICEU-CORABIA (jud. Bistrița-Năsăud)⁴⁴

Cuptorul a fost descoperit pe una dintre terasele așezării, situată pe culmea Ciceului, așezare datată în secolele II a. Chr. – I p. Chr. Camera de foc, ce avea o formă circulară în plan, a fost săpată, se pare parțial, în pământul viu și avea diametrul de 1,40 m, continuându-se cu canalul de alimentare ce avea o lungime de 0,80 m, înălțimea de 0,35 m și lățimea de 0,40 m. În centrul camerei de foc se afla un pilon de forma unui trunchi de piramidă cu înălțimea de 0,40, cu laturile superioare de 0,30 m și laturile bazei de 0,50 m. Acest pilon sprijinea un grătar, confecționat din lut amestecat cu resturi vegetale, ce avea o grosime de 12 cm și era perforat cu trei rânduri concentrice de găuri cu diametre de 3-4 cm. Camera de ardere a vaselor s-a păstrat parțial, pe o înălțime de 0,20 m, pereți acesteia, cu grosimi ce variau între 10-15 cm, se curbau ușor spre interior. Groapa de deservire avea o formă ovală cu dimensiunile de 2,40 x 1,40, nedepășind adâncimea de 0,50 m, după

⁴⁰ Reconstituirea din fig. 20 este ușor forțată, lipsind orice element care ne-ar fi putut ajuta în calcularea unor dimensiuni; de asemenea scara lipsește și din fotografia prezentată la pagina 33;

⁴¹ Deși a fost descoperit în interiorul unei așezări, nu ne sunt prezentate profile pentru a susține această datare, care este contestată de unii cercetători, atribuindu-l fără argumente solide, secolelor III – IV p. Chr. (Crișan 1967, p. 111, nota 3) sau secolelor VI – VII p. Chr. (Turcu 1979, p. 142). Gh. Bichir contestă încadrarea cronologică propusă de I.H. Crișan, întărind datarea lui V. Leahu (Bichir 1973, p. 59, nota 168).

⁴² Crișan V. 2000, p. 93.

⁴³ Nu există amănunte despre modul cum arăta acest cuptor.

⁴⁴ Marinescu 2002, p. 95 – 120, (fotografia de la pagina 96).

informațiile oferite de scurta explicație a stratigrafiei⁴⁵. În această groapă s-a găsit o cantitate destul de însemnată de fragmente de vase lucrate la mână dar și la roată, vase ce permit încadrarea cuptorului în perioada clasică a culturii geto-dacice⁴⁶.

COSTEȘTI (jud. Hunedoara)⁴⁷

În apropierea cetății de la Costești, a fost descoperit întâmplător, cu ocazia construcției șoselei moderne, un cuptor de ars ceramică. Autorul citat nu prezintă nici o informație privind acest complex însă din altă sursă se poate deduce că era de tipul cu două camere, separate de o platformă perforată ce se sprijinea pe un perete median⁴⁸.

DEVA, strada Petru Maior (jud. Hunedoara)⁴⁹ (Fig. 5/3)

Cuptorul a fost descoperit întâmplător, în vatra actuală a orașului Deva⁵⁰. Starea de conservare destul de bună a permis efectuarea unei descrieri amănunțite a acestuia. Astfel, camera de foc, săpată în pământul viu, avea o formă circulară în plan, cu un diametru de 1,10 m, pereții fiind drepți. Gura de ardere, destul de afectată, avea o formă circulară și o lungime de 0,30 m. În centru camerei de foc, se afla un pilon, având în plan o formă dreptunghiulară cu laturile 0,45 x 0,25 și o înălțime de 0,50 m. Acest pilon sprijinea un grătar, gros de 25-28 cm, fiind prevăzut cu o serie de orificii dispuse aproximativ în cercuri concentrice. Orificiile aveau diametre cuprinse între 9-10 cm. Grătarul, cu diametrul de 1,10 m, a fost construit, după descrierea autorului, din „*trei straturi orizontale, suprapuse, de chirpici*” însă probabil este vorba de două nivele de lutuieri succesive, corespunzând unor refaceri. Culoarea albăstruie, caracteristică vitrifierii, pe care a căpătat-o grătarul, ne sugerează arderi puternice și repetate. Camera de foc nu s-a păstrat decât pe o înălțime de 15-20 cm, având pereții curbați în interior, sub forma unei cupole. Ea se ridica

⁴⁵ Autorul publicației nu prezintă un plan al acestui cuptor; nu sunt oferite date suficiente privind adâncimea de la care s-a început construcția pereților, a modului de realizare a canalului de alimentare și a pilonului central.

⁴⁶ Marinescu 2002, planșele III – VII; faptul că fructierele și cămile lucrate cu mâna sunt mai numeroase decât cele lucrate la roată ar putea sugera o datare în sec. I a. Chr.

⁴⁷ Ferenczi 1977, p. 73 – 79.

⁴⁸ Dumitrașcu 1994, p. 135.

⁴⁹ Floca 1971, p. 263-270, fig. 2 și 3.

⁵⁰ Cercetarea acestui cuptor a avut un caracter de salvare, autorul nefurnizând informații despre nivelele de cultură din jur, dacă acestea existau; descoperirile arheologice au pus în evidență existența unor așezări atât pe muntele cetății Deva, cât și la baza acestuia și împrejurimile sale (Floca 1971, p. 264).

deasupra nivelului de călcare antic, fiind construită probabil tot din lut⁵¹. În interiorul cuptorului s-au descoperit fragmente de vase lucrate cu mâna și la roată care permit încadrarea cuptorului în sec. II a. Chr. – I p. Chr.

DEVA, cartier Bejan (jud. Hunedoara)⁵²

În cartierul Bejan din municipiul Deva, a fost descoperit, cu prilejul unor lucrări utilitare, un cuptor de ars vase, ce avea grătarul sprijinit pe pereții camerei de foc⁵³. Acesta avea o grosime de 17 cm, și un diametru de 0,80 x 0,86 m, fiind perforat de mai multe orificii, cu diametre cuprinse între 7-9 cm. Pereții camerei de ardere a vaselor nu se păstrau decât pe o înălțime de 10 cm, având o grosime de 12 cm. Camera de foc a fost săpată în pământul viu, fiind ușor albiată pe mijloc. Diametru maxim era de 1,10 m, restrângându-se în partea superioară unde era așezat grătarul, iar înălțimea maximă era de 0,50 m. Gura de foc, cu care era prevăzută această cameră, avea dimensiunile de 0,50 x 0,20 m fiind alimentată cu combustibil dinspre groapa de acces, care era săpată tot în pământul viu, la o adâncime de 0,50 m. Atât în interiorul cuptorului cât și în groapa de acces s-a descoperit o cantitate mare de cenușă și cărbune asociată cu numeroase fragmente ceramice, lucrată la mână sau la roată. Pe baza materialului ceramic, autorul încadrează acest complex în secolul I a. Chr.

GUȘTERIȚA (jud. Sibiu)⁵⁴

În raza acestei localități a fost descoperit un cuptor de ars vase, de tipul cu două camere, separate de un grătar perforat. Nu sunt furnizate amănunte despre localizarea mai precisă, arhitectura, modul de construcție și dimensiunile instalației.

FETELE ALBE (jud. Hunedoara)⁵⁵

În interiorul așezării a fost descoperit un cuptor de ars vase cu două camere, separate de un grătar perforat. Nu sunt precizate alte informații privind contextul, dimensiunile și modul de construcție, deși acest complex a făcut obiectul unei cercetări sistematice.

⁵¹ Nu se dau detalii privind modul de construcție; Profilul prezentat de autor în figura 3/b, lasă de dorit și anume modul de reprezentare a grătarului care nu corespunde cu planul precum și reconstituirea cupolei care nu lasă decât un spațiu foarte mic prin care erau introdu-se vasele.

⁵² Lazăr 1979, p. 637 – 642, fig. 1-2; Pl. 1; Autorul nu prezintă planuri sau profile.

⁵³ Se pare că acesta făcea parte dintr-o așezare întrucât, în apropiere s-au găsit și alte descoperiri arheologice, datând din aceeași perioadă cu cuptorul (Lazăr 1979, p. 637).

⁵⁴ Florea 1998, p. 97; Popescu 2004, p. 291-292.

⁵⁵ Gheorghiu 2005, p.138, fig. 38.

OCNIȚA (com. Ocnele Mari, jud. Vâlcea)⁵⁶ (Fig. 5/1)

În anul 1984 au fost descoperite 4 cuptoare care se plasează în limita așezări civile, aflată la poalele celor două dealuri, denumite *Cetatea 2* și *Cetatea 3*, care împreună cu *Cetatea 1* alcătuiesc o impresionantă așezare fortificată de tip *dava*, cunoscută și sub numele de Buridava. Cuptoarele s-au păstrat relativ bine, însă descrierile și reprezentarea grafică a lor este insuficientă.

Cuptorul 1 avea camera de foc circulară în plan, cu diametrul de 1,10 m, fiind săpată în pământ. Pereții erau drepecți și lutuiți cu un stat de argilă fină, de culoare cenușiu-închisă, datorată probabil arderilor reducătoare. În centru camerei de foc se afla un pilon de formă dreptunghiulară cu laturile de 0,18 x 0,35 m și înalt de 0,40 m. Pilonul era construit din două dale de piatră dispuse pe cant și acoperite cu un strat de lut fin. Acesta susținea un grătar, gros de 10 cm, perforat cu orificii verticale, cu diametre de nu depășeau 5 cm⁵⁷. Camera de foc se prelungea cu canalul de alimentare, lung de 0,75 m, lat de 0,50 m și înalt de 0,40 m. Spre gură canalul se îngusta, ajungând la o lățime de 0,35. Camera de ardere a vaselor, distrusă din vechime, avea o formă tronconică și o înălțime reconstituită de aproximativ 1,00 m. Pereții camerei au fost construiți din lut, după ce s-a așezat grătarul, folosindu-se un schelet din lemn. Ulterior, interiorul a fost finisat cu un strat de lut fin. În interiorul acestui cuptor au fost găsite două fragmente de vase, unul lucrat cu mâna, provenind de la un borcan, de culoare cărămizie și celălalt lucrat cu roata, având o culoare cenușie.

Al doilea cuptor se afla la 1,60 m N-E față de primul, dimensiunile și modul de construcție fiind apropiate de acesta. Camera de foc, săpată în pământ viu, are diametrul de 1,10 m, având în centru un pilon alcătuit din două pietre, ce susținea un grătar perforat cu orificii verticale cu diametru de 4 cm. Canalul de alimentare, păstrat bine, avea o lungime de 0,60 și o lățime de 0,50. În apropiere s-au găsit fragmente de vase lucrate cu mâna și la roată, precum și un dop de lut, fragmentar, lung de 5 cm, rotund în secțiune, folosit probabil la astuparea orificiilor grătarului, în vederea reglării pătrunderii aerului fierbinte.

Al treilea cuptor se afla la 1,80 S-V de cuptorul 2, având aceiași formă și dimensiuni cu acesta, pilonul fiind construit din două pietre de râu puse una peste alta. La 0,25 m se afla cuptorul 4, afectat parțial de cuptorul 1, ce avea dimensiuni identice cu a cuptoarelor 2 și 3, în interiorul său găsindu-se

⁵⁶ Berciu, Iosifaru, Purice, Andreescu 1985, p.168, fig. 1.

⁵⁷ Nu sunt date alte amănunte privind grătarul; grosimea este aproximativă fiind calculată de pe planul din fig.1.

fragmente ceramice lucrate cu mâna. Cele patru cuptoare au fost datate în sec. II – I a. Chr., cuptorul 1 fiind ulterior celorlalte trei⁵⁸.

OSTROVU ȘIMIAN (jud. Mehedinți)⁵⁹ (Fig. 7)

Cuptorul a fost descoperit și cercetat între anii 1933 – 1935, însă din păcate nu se dau detalii privind locul descoperiri și modul de construcție a acestuia. Din cuptor s-a păstrat doar partea inferioară, gura cuptorului, grătarul și camera de ars vase fiind distruse. Camera de foc, avea o formă alungită, asemănătoare cu un dreptunghi cu colțurile rotunjite, având dimensiunile de 2,70 x 1,10. Ea era împărțită în două compartimente egale, de un perete median cu dimensiunile de 2,30 x 0,20 m și înălțimea de 0,40 m. Pentru a îmbunătăți tirajul cuptorului, afectat datorită dimensiunilor sale, au fost executate în peretele din spatele camerei, pe partea opusă a gurii, 4 „ferestre” triunghiulare, a căror lungime nu depășea 0,40 m. Comunicarea cu exteriorul se făcea printr-o groapă ce avea aspectul unui horn. La intrarea în camera de foc au fost descoperite fragmente ceramice, care au permis datarea cuptorului în sec. I p. Chr.

PĂDURENI (com. Jariștea, jud. Vrancea)⁶⁰ (Fig. 5/2)

În anul 1987 a fost descoperit întâmplător, cu ocazia unei cercetări de suprafață, un cuptor de ars vase⁶¹. Acesta era probabil săpat în pământul viu, având o înălțime totală păstrată de 1,60 m. Camera de foc avea o formă circulară în plan, cu diametrul de 1,75 m, iar în mijloc era plasat un pilon cu o formă ușor tronconică, având diametrul bazei de 0,50 m și înălțimea de 0,75 m. Vatra era amenajată pe o fundație de pietre de râu, care stăteau la rândul lor pe

⁵⁸ Cuptoarele 2, 3 și 4 aparțineau primului nivel de locuire, în timp ce cuptorul 1 a fost amenajat din nivelul IIa, fiind ulterior acestora (Berciu, Iosifaru, Purice, Andreescu 1985, p. 168-170); inexplicabilă este confuzia autorilor, care ulterior vorbesc de cuptorul 1 că ar aparține nivelului 1, iar cuptoarele 2, 3, 4 ar aparține nivelului 2, deși planul complexelor nu pare să susțină acest lucru (*idem*, p. 172-173). Încadrarea cronologică a nivelelor, pe baza cărora s-a făcut datarea cuptoarelor, este contestată cu argumente solide de M. Babes, care vede începuturile locuirii la Ocnița în primele decenii ale sec. I a. Chr. și continuând până la cucerirea romană (Babes 1982, p. 250-257).

⁵⁹ Comșa 1985, p.172, fig. 2. Reconstituirea a fost făcută pe baza datelor furnizate de D. Berciu.

⁶⁰ Bobi, Cernat, 1991, p. 351-356, fig. 1-3; Bobi 1999, p. 117-118, pl. XL/2-4; Nu se dau detalii sigure despre modul de construcție a cuptorului și despre groapa de acces; Așa numita „fundație” de pietre de râu și pietriș sunt naturale și nu adăugate intenționat.

⁶¹ Autorii cercetării menționează că la cca 40 m au descoperit, într-un mal, o locuință ce conținea o vatră de foc și numeroase fragmente de vase de aceeași factură cu cele descoperite în cuptor. În aceste condiții este probabil ca această instalație de foc să fi aparținut unei așezări (Bobi, Cernat, 1991, p. 351, nota 2).

un strat de pietriș. Camera de foc era prevăzută cu o intrare înaltă de 0,30 m, prin care se făcea alimentarea din groapa de acces. Camera superioară, păstrată pe o înălțime de aproximativ 0,60, avea o formă tronconică și diametrul la bază de 1,60 m. În momentul amenajării acesteia a fost cruțată o bordură, care împreună cu pilonul central din camera de foc, susțineau platforma perforată. Grătarul, construit din pleavă și lut pe un schelet din lemn, avea o grosime de 0,20 m, iar orificiile verticale aveau un diametru de 4 cm. Descoperirea, în interiorul cuptorului, a unui număr mare de fragmente ceramice lucrate la roată dar și la mână, permite datarea complexului în sec. I a. Chr. – I p. Chr.

PODVINOGRADOVO (Ukraina)⁶²

A fost surprins cu prilejul unor cercetări sistematice în așezarea nefortificată geto-dacă din această localitate. Cuptorul a fost săpat în pământ, având o formă tronconică, cu baza de 1,80 m diametru și o înălțime de aproximativ 1,00 m. Pereții și baza au fost acoperite cu lut, care a devenit roșu în urma arderilor. Acest complex se datează în sec. I a. Chr. – I p. Chr.

POIANA-DULCEȘTI (jud. Neamț)⁶³

În interiorul unei așezări, situată în punctul *Broșteanu*, s-a cercetat partea inferioară a unui cuptor, respectiv camera de foc, împărțită în două de un perete median, care se continua cu canalul de alimentare. Acest complex a fost datat în sec. I a. Chr. – I p. Chr.

POIANA (com. Nicorești, jud. Galați)⁶⁴ (Fig. 4/3)

A fost descoperit în interiorul importantei *dave* de la Poiana, necunoscându-se poziția exactă a acestuia în așezare. Întregul complex a fost săpat în pământ galben, având o înălțime totală de 1,36 m⁶⁵. Camera de foc avea o formă circulară în plan, cu diametrul de 1,00 m, continuându-se cu canalul de acces ce se păstra pe 10 cm. Focarul era împărțit în două părți egale de un perete median obținut prin cruțare. Înălțimea acestuia era de 0,43 m iar lungimea și lățimea erau de aproximativ 1,00 x 0,15 m. Acesta sprijinea un grătar perforat, gros de 0,18 m care era construit din lut, pe un schelet de

⁶² Kotigoroško 1995, p. 70. Nu se dau amănunte în privința gurii de foc și a gropii de acces.

⁶³ Bichir 1973a, p.103. Nu se dau detalii în privința modului de construcție și a dimensiunilor.

⁶⁴ Vulpe și colab 1950. *Evoluția așezărilor omenesti în Moldova de Jos raport sumar despre activitatea șantierului arheologic Poiana-Tecuci, 1949*, în SCIV, 1, 1950, p. 50; Florescu, 1965, 142-144, fig. 5-6; Vulpe, Teodor 2003, p. 207.

⁶⁵ O reconstituire grafică și o descriere rapidă a efectuat-o Fl. Bobu Florescu, bazându-se pe notele și schițele de șantier, puse la dispoziție de Radu Vulpe, precum și pe resturile din cuptor, aflate atunci la Muzeul Național de Antichități (Florescu 1965, p. 142-144).

nuiele. Marginile grătarului se sprijineau și pe o gardină, de câțiva centimetri, realizată prin cruțare, în timpul săpării camerei de ardere a vaselor⁶⁶. Accesul la cuptor se făcea printr-o groapă săpată până la nivelul gurii cuptorului. Camera de ardere a vaselor avea o formă tronconică, și o înălțime reconstituită de 0,70 m. Interesant este faptul că s-a putut identifica, prin cercetarea resturilor cuptorului, fragmente din colacul, aflat în gura camerei de ardere a vaselor, deasupra nivelului de călcare antic, ce avea rolul de a împiedica apa să se scurgă în cuptor. Cuptorul a fost datat în sec. I p. Chr.

PREŠOV (Slovacia)⁶⁷

În așezarea geto-dacică de la Prešov a fost descoperit un atelier de olar căruia îi aparținea două cuptoare de ars ceramică, ce erau deservite de o singură groapă. Cuptoarele sunt de tipul, cu două camere, separate de un grătar ce se sprijinea pe un perete median. Dimensiunile camerelor inferioare variaua între 1,50-1,80 m, fiind lipite cu lut. Atelierul se datează în sec. I a. Chr. – I p. Chr.

RADOVANU (jud. Călărași)⁶⁸ (Fig. 4/2)

A fost descoperit în marginea unei așezări nefortificate nu departe de importanta davă de la Radovanu. Datorită faptului că s-a păstrat mai puțin de 1/3 din acest cuptor, nu sunt suficiente elemente pentru a avea o descriere cât mai amplă a acestui complex. Camera de foc avea o formă rotundă, cu diametrul de aproximativ 1,25 m și pereții arcuiți spre interior, ea fiind separată pe mijloc de un perete median, lat de 0,37 m și înalt de 0,40 m. Peretele median, a cărui lungime totală nu s-a păstrat, sprijinea un grătar gros de 0,22 m, perforat cu găuri circulare ce aveau diametre de 5-6 cm. Grătarul, distrus în cea mai mare parte, era confecționat din lut amestecat cu pleavă, așezat în prealabil pe un suport de nuiele. Camera de ardere a vaselor, canalul de alimentare și groapa de acces nu s-au păstrat. Lângă cuptor au fost descoperite fragmente de vase lucrate cu mâna și la roată care permit o încadrare a acestui complex în sec. I p. Chr.

⁶⁶ R. Vulpe menționa că peretele median și grătarul sunt făcute „din marnă arsă” (Vulpe și colab. 1950, p. 50); datorită faptului că marna este o rocă sedimentară, friabilă, asemănătoare cu lutul puternic ars, credem că a fost vorba de o confuzie, pe care Fl. Bobu Florescu, nu o mai menționează; Inexplicabilă este și sumara descriere a aceluiași cuptor, nesușținută de fotografii, planuri sau profile, ca fiind construit din piatră și având un „suport de piatră” peste care era așezat grătarul (vezi Vulpe, Teodor 203, p. 27).

⁶⁷ Kotigoroško 1995, p. 70.

⁶⁸ Comșa 1986, p. 143 – 151, fig. 1.

SÂNTIMBRU (com. Sâncrăieni, jud. Harghita)⁶⁹ (Fig. 4/1)

A fost descoperit în interiorul unei așezări nefortificate, aflată pe o terasă din apropierea râului Olt. Cuptorul a fost din căte se pare săpat în pământul steril, din el lipsind doar partea superioară. Camera de foc avea o formă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,20 x 0,95 m și cu pereții drepecți. Ea era împărțită în două părți egale de un perete median lung de aproximativ 1,20 m, lat de 0,14 m și înalt de 0,35 m, ce sprijinea un grătar perforat. Accesul la camera de foc se făcea printr-un canal de alimentare lung de 0,50 m și lat de 0,35. Din camera de ardere a vaselor s-a păstrat foarte puțin din pereți, care se curbau spre interior, descriind o formă tronconică. Pereții au fost confecționați din lut amestecat cu pleavă și aveau o grosime de 0,10 m⁷⁰. Descoperitorii acestui complex menționează că pe grătarul cuptorului erau prezente fragmente ceramice dacice. Materialul ceramic s-a pierdut astfel că, încadrarea cuptorului s-a făcut pe baza materialelor din așezare, respectiv sec. III a. Chr. – I p. Chr.⁷¹

ȘURA MICĂ (jud. Sibiu)⁷² (Fig. 6)

Cuptorul a fost descoperit în interiorul unei așezări nefortificate, plasată în punctul *Râșloave*. În momentul descoperiri, din acest complex nu se păstra decât grătarul și camera de foc. Grătarul avea o formă ovală cu dimensiunile de 0,95 x 1,30 m, fiind perforat cu 22 de orificii. După descrierea autorilor, placa perforată era compusă din două segmente: unul aflat mai jos, cu grosimea de 4-5 cm, de formă semilunară și altul mai sus, de formă rotundă, cu grosimea de 7-9 cm. Așadar cele două segmente, probabil suprapuse, aveau împreună o grosime de 11-14 cm⁷³. Grătarul se sprijinea pe pereții camerei de foc, care era adâncită în pământ 18 cm. Acest cuptor a fost încadrat de autorul cercetării, la sfârșitul sec. II a. Chr. – prima jumătate a sec. I p. Chr

ZEMPLIN (Slovacia)⁷⁴

În așezarea fortificată de la Zemplin a fost cercetat un cuptor cu două camere, separate de un grătar perforat, ce se sprijinea pe un perete median. Camera de foc a fost săpată în pământ, având o formă aproximativ circulară cu diametru de 1,80 m. Cuptorul era prevăzut cu o groapă de deservire în care s-au

⁶⁹ Crișan V. 2000, p. 93, fig. C; Popescu 2002, p. 267-270, planșa 1.

⁷⁰ Nu avem date mai exacte privind modul de construcție a cuptorului; grătarul nu apare în plan și nu ne sunt furnizate elemente privind groapa de acces la gura cuptorului.

⁷¹ Crișan V. 2000, p. 93.

⁷² Glodariu 2006, p. 251-256, fig. 1-4;

⁷³ Este posibil ca cele două segmente să reprezinte două momente în timp, indicând un moment de refacere a grătarului, parțial peste cel vechi și o restrângere a cupolei. O secționare longitudinală al acestui complex, ar fi adus probabil informații în acest sens.

⁷⁴ Benadik 1965, p. 72, fig. 5.

descoperit fragmente ceramice lucrate la roată. Complexul se datează în sec. I a. Chr. – I p. Chr.

BIBLIOGRAFIE

- Benadik 1965 - B. Benadik, *Die spätlatènezeitliche Siedlung von Zemplin in der Ostslowakei*, Germania, 43, 1965, p. 63 – 91.
- Berciu, Iosifaru, Purice, Andreescu 1985 - D. Berciu, M. Iosifaru, S. Purice, Gh. Andreescu, *Descoperiri și însemnări de la Buridava dacică. III*, Thraco – Dacica, VI, 1985, p.168-177.
- Bichir 1966 - Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vârteșcoiu – Poienești. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, SCIV, 3, 1966, p. 489-509.
- Bichir 1973 - Gh. Bichir, *Șantierul arheologic Poiana-Dulcești, jud. Neamț (1961-1970)*, Materiale și Cercetări Arheologice, X, București, 1973, p.103.
- Björn 1978-1979 - A. Björn, *Rekonstruktion einfacher Topferofen und Brennversuche*, Acta Praehistorica et Archaeologica, 9/10, 1978-1979, p. 7 - 11.
- Bobi 1999 - V. Bobi, *Civilizația geto-dacilor de la curbura Carpaților (sec. VI a. Chr. – II p. Chr.)*, București, 1999.
- Bobi, Cernat, 1991 - V. Bobi, I. Cernat, *Un cuptor dacic de ars ceramică, descoperit la Pădureni – Jariștea, județul Vrancea, Vrancea. Studii și comunicări*, VIII – X, 1991, 351-356.
- Coja, Dupont 1979 - M. Coja, P. Dupont, *Histria V. Ateliers céramique*, București-Paris, 1979.
- Comșa 1985 - M. Comșa, *Cuptoare de ars oale din secolele I î.e.n. – IV e.n. în regiunile de la est și sud de Carpați*, Memoria Antiquitatis IX-XI, 1985, p.171-184.
- Comșa 1986 - M. Comșa, *Un cuptor getic de ars oale descoperit la Radovanu. Contribuții privind olăritul la geto-daci*, Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, II, 1986, p. 143 – 151.
- Comșa E. 1976 - E. Comșa, *Caracteristicile și însemnătatea cuptoarelor de ars oale din aria culturii Cucuteni – Ariușd*, SCIVA, 1,1976, p. 23-33.
- Crișan V. 2000 - V. Crișan, *Dacii din estul Transilvaniei*, Sfântu Gheorghe, 2000.
- Cuomo di Caprio 1978-1979 - N. Cuomo di Caprio, *Updraught pottery kilns and tile kilns in Italy in pre-Roman and Roman times*, Acta Praehistorica et Archaeologica, 9/10, 1978-1979, p. 23-31.
- Drews 1978-1978 - G. Drews, *Entwicklung der Keramik-Brennöfen*, Acta Praehistorica et Archaeologica, 9/10, 1978-1979, p. 33 – 48.

- Duhamel
1978- 1979 - Pascal Duhamel, *Morphologie et évolution des fours céramiques en Europe Occidentale – prothoistoire monde celtique et Gaule Romaine*, Acta Praehistorica et Archaeologica, 9/10, 1978-1979, p. 49 – 76.
- Dumitrașcu 1979 - S. Dumitrașcu, *Raport asupra săpăturilor arheologice din anul 1978 de la Biharea*, MCA, Oradea, 1979, p. 297-307.
- Dumitrașcu 1994 - S. Dumitrașcu, *Biharea I. Săpăturile arheologice din anii 1973 – 1980*, Oradea, 1994.
- Ferenczi 1977 - I. Ferenczi, *Problema așezărilor civile dacice din Munții Orăștiei din punct de vedere geografic*, AMN, XIV, 1977, p. 73 – 79.
- Floca 1971 - O. Floca, *Cuptor dacic de ars ase descoperit la Deva*, Apulum, IX, 1971, p. 263-270.
- Floca, Ferenczi,
Mărghitani 1970 - O. Floca, Șt. Ferenczi, L. Mărghitani, *Micia. Grupul de cuptoare romane pentru ars ceramică*, Deva, 1970.
- Florea 1998 - G. Florea, *Ceramica pictată dacică. Artă, meșteșug și societate în Dacia preromană (sec. a. Chr. – I p. Chr.)*, Cluj, 1998.
- Florescu 1958 - Fl. B. Florescu, *Ceramica neagră lustruită de la Marginea*, București, 1958.
- Florescu 1965 - Fl. B. Florescu, *Evoluția cuptoarelor de ceramică din Moldova. Din neolitic până astăzi*, Studii și cercetări de etnografie și artă populară, București, 1965, p. 135-191.
- Gheorghiu 2005 - G. Gheorghiu, *Dacii pe cursul mijlociu al Mureșului (sfârșitul sec. II a. Ch. – începutul sec. II p. Ch.)*, Cluj-Napoca, 2005.
- Glodariu 2006 - I. Glodariu, *Un neobișnuit cuptor de ars ceramic*, Fontes Historiae. Studia in honorem Demetrii Protase, Bistrița – Cluj-Napoca, 2006, p. 251- 256.
- Godea 1995 - I. Godea, *La ceramique*, Timișoara, 1995.
- Gheorghiu 2005 - G. Gheorghiu, *Dacii de pe cursul mijlociu al Mureșului (sfârșitul sec. II a. Ch. – începutul sec. II p. Ch.)*, Cluj Napoca, 2005.
- Henning 1977 - J. Henning, *Entwicklungstendenzen der Keramikproduktion an der mittleren und unteren Donau im I. Jahrtausend u. Z.*, Zeitschrift für Archäologie, 11, 1977, p.181 – 206.
- Kotigoroško 1995 - V. Kotigoroško, *Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.n. (Perioadele La Tene și romană)*, București, 1995.
- Lazăr 1979 - M. D. Lazăr, *Un nou cuptor dacic pentru ars ceramică descoperit la Deva*, Sargeția, XIV, 1979, p. 637 – 642.

- Lazin 1981-1982 - Gh. Lazin, *Descoperiri dacice din sec. III î.e.n. – I e.n. în județul Satu Mare*, Satu Mare. Studii și comunicări, V-VI, 1981 – 1982, p. 71.
- Leahu 1963 - V. Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la cățelul Nou*, Cercetări arheologice în București, 1963, p. 30-35.
- Marinescu 2002 - G. Marinescu, *Un cuptor dacic de ars ceramică de la Ciceu-Corabia (jud. Bistrița-Năsăud)*, Ateliere și centre meșteșugărești. Contribuții arheologice, Cluj Napoca, 2002, p. 95 – 120.
- Mătase, I.
Zamoșteanu, M.
Zamoșteanu 1969 - C. Mătase, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț*, MCA, VII, 1969, p. 339-340.
- Morintz, Jugănar, Munteanu 1995 - S. Morintz, G. Jugănar, M. Munteanu, *Așezarea din prima epocă a fierului de la Babadag*, Cercetări arheologice în aria nord-tracă, p. 222-235.
- Nemeti 1974 - I. Nemeti, *Cuptoare de ars ceramică din epoca Latene de la Andrid (jud. Satu Mare)*, SCIVA, 4, 1974, p.579-584.
- Popescu 2004 - M. C. Popescu, *Aspecte sociale privind meșteșugul olăritului în Dacia preromană*, Daco-Getii. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei, Deva, 2004, p. 287-295.
- Stoyanov, Mihaylova, Nikov, Nicolaeva, Stoyanova 2004 - T. Stoyanov, Z. Mihaylova, K. Nikov, M. Nicolaeva, D. Stoyanova, *The Thracian city at Sboryanovo*, Sofia, 2004.
- Trohani 2000 - G. Trohani, *Tehnice de prelucrare a ceramicii getice*, Istro-Pontica, Tulcea, 2000, p. 163-174.
- Vulpe R., Teodor 2003 - R. Vulpe, Silvia Teodor, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, București, 2003.

Abstract

The technology of firing ceramic vessels is a relatively poorly researched subject in the prehistoric Romanian archaeology. The available information is based on the study of ceramic vessels and installations where these pots were fired. The present study aims an analysis of the kilns for ceramic firing dated in the II century BC – I century AD, centered on their morphology and typology.

For this period we have sufficient archaeological discoveries, even if, not always, properly researched or published, to consider a description of the construction technique, dimensions and architecture of kilns for ceramic firing. In the II century BC - I century AD, two types of kilns for firing ceramic pots were in use: simple kilns with one chamber and kilns with two chambers, separated by a grate. The kilns with two chambers were designed more elaborately: *the fire chamber*, with the channel for

wood feeding, where the fire was made and the firing was controlled; the *pots firing chamber*, consisting of o a perforated grate (backed against a wall, sustained by a pillar, or positioned directly on the walls of the firing chamber) and a dome.

As presently, there is no complete study regarding Geto-Dacian kilns for firing ceramic pots dated between the II century BC – I century AD, we cannot find a typology able to reflect the actual state of documentation. The sustaining element of the perforated platforms represented, until now, the single classification criterion of the kilns for ceramic firing, except for the shape of firing chambers. Likewise, the single chambered kilns were not regarded, even if they were documented in the published scientific literature.

Based on the existing data, one can realize a typology using several criteria, such as, architecture, shape, number of chambers and modalities of sustaining the perforated platform. We identified two types of kilns:

Type 1 – simple kilns with a single chamber

Type 2 – kilns with two chambers

Type 2 has two subtypes with several variants:

2A – circular or slightly oval kilns

variant 1 – with median wall

variant 2 – with central pillar

variant 3 – with the grate sustained on the firing chamber walls

2B – quadrangular kilns with a median wall

Until now, there were identified 32 kilns for firing ceramic in 24 localities. The majority of these kilns, 78%, were discovered in settlements, opposite to the common belief, that kilns were usually put outside settlements. This belief appeared because the materials were not published systematically in scientific magazines with a large circulation. Close to this percent, and not by chance, is the character of the discoveries, as 69% of them were identified during systematic research.

If we consider these statistics, the conclusion would be obvious, but, in fact, we do not really believe that the majority of workshops for crafting ceramic were inside the settlements. First of all, a potter needed quality prime resource as clay, water and wood. If these essential materials were not available, the workshop could not work properly. A simple imaginative exercise regarding the possibility of transporting these three resources on long distances to the workshop, confirms the fact that time, technical and human resources involved were considerable. If we consider that kilns were identified in just 14 from 100 settlements systematically excavated, then we can conclude that, in fact, settlements were not preferred by potters. Even if many settlements do not comprise all the needs of a potter, the archaeological discoveries attested that some craftsmen were willing to make great efforts to obtain their resources, in order to gain their workshop functionality.

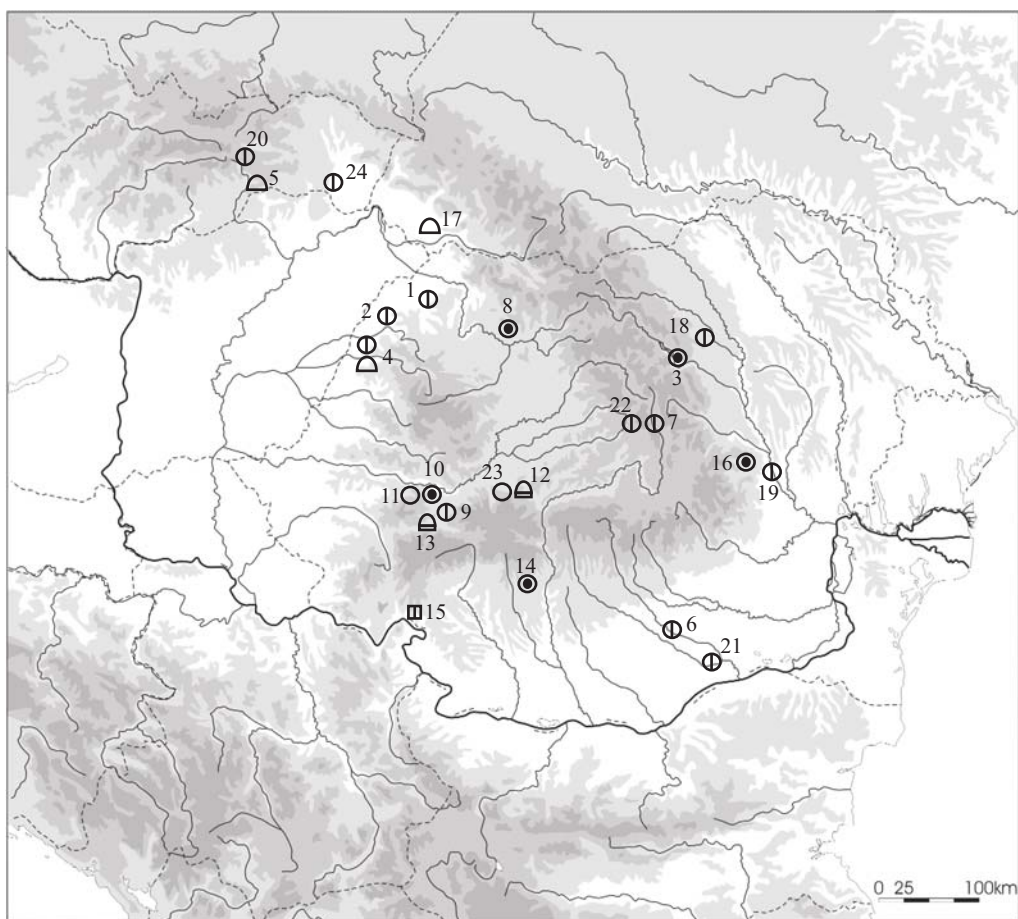
The facile access to resources and the need for space were the main reasons for which potters preferred to build their workshops outside settlements and not because

they feared fire, as some authors wrote. Fire installations (fireplaces, domestic kilns) functioned inside settlements and were much more dangerous than the kilns for firing ceramic, as fire provoking elements

Considering the above mentioned ideas, a more detailed, interdisciplinary analysis of the micro region surrounding a settlement, including the identification and mapping of natural resources, might be able to indicate possible locations for ceramic kilns, and therefore, lead to a better inventory of kilns identified outside settlements.

Fig. 1 - Cuptoare de ars ceramică din epoca clasică geto-dacă (sec. II a. Chr. – sec. I p. Chr.)

Nr	Locul descoperiri	Nr. cuptoare	Tip cuptor	Plasarea cuptoarelor	Caracterul descoperirii	Datare
1	ACÎȘ-DOBRA	1	Tip 2A – varianta 1	așezare ?	descoperire întâmplătoare	III – I a. Chr.
2	ANDRID	2	Tip 2A – varianta 1	în afara așezării	descoperire întâmplătoare	III – II a. Chr.
3	BÂTCA DOAMNEI	1	Tip 2A – varianta 2	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.
4	BIHAREA	4	Tip 2A – varianta 1 (3); Tip 1 (1)	așezare	cercetare sistematică	II – I a. Chr.
5	BLAŽICE-BOGNANOVCE	1	Tip 1	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.
6	CĂTELUL NOU	1	Tip 2A – varianta 1	așezare	cercetare sistematică	II – I a. Chr.
7	CETĂȚUIA	1	Tip 2A – varianta 1	în afara așezării	descoperire întâmplătoare	III – I a. Chr.
8	CICEU-CORABIA	1	Tip 2A – varianta 2	așezare	cercetare sistematică	II a. Chr. – I p. Chr.
9	COSTEȘTI	1	Tip 2A – varianta 1	în afara așezării	descoperire întâmplătoare	I a. Chr. – I p. Chr.
10	DEVA, strada Petru Maior	1	Tip 2A – varianta 2	în afara așezării	descoperire întâmplătoare	II a. Chr. – I p. Chr.
11	DEVA, cartier Bejan	1	Tip 2A – varianta 3	așezare ?	descoperire întâmplătoare	I a. Chr.
12	GUȘTERIȚA	1	Tip 2 – variantă neprecizată	nu se precizează	nu se precizează	I a. Chr. – I p. Chr.
13	FETELE ALBE	1	Tip 2 – variantă neprecizată	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.
14	OCNIȚA	4	Tip 2A – varianta 2	așezare	cercetare sistematică	II – I a. Chr.
15	OSTROVU ȘIMIAN	1	Tip 2B	așezare ?	cercetare sistematică	I p. Chr.
16	PĂDURENI	1	Tip 2A – varianta 2	așezare ?	descoperire întâmplătoare	I a. Chr. – I p. Chr.
17	PODVINOGRADOVO	1	Tip 1	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.
18	POIANA-DULCEȘTI	1	Tip 2A – varianta 1	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.
19	POIANA	1	Tip 2A – varianta 1	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr.
20	PREȘOV	2	Tip 2A – varianta 1	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.
21	RADOVANU	1	Tip 2A – varianta 1	în afara așezării	descoperire întâmplătoare	I p. Chr.
22	SÂNTIMBRU	1	Tip 2A – varianta 1	așezare	descoperire întâmplătoare	III a. Chr. – I p. Chr.
23	ȘURA MICĂ	1	Tip 2A – varianta 3	așezare	cercetare sistematică	II – I a. Chr.
24	ZEMPLIN	1	Tip 2A – varianta 1	așezare	cercetare sistematică	I a. Chr. – I p. Chr.

Legendă

- △ - cuptoare de tipul 1 (cu o singură cameră)
- ⊖ - cuptoare de tipul 2A, varianta 1 (cu perete median)
- ⊙ - cuptoare de tipul 2A, varianta 2 (cu pilon central)
- - cuptoare de tipul 2A, varianta 3 (cu grătarul sprijinit pe pereții camerei de foc)
- ▢ - cuptoare de tipul 2B (patrulete, cu perete median)
- ⊕ - cuptoare de tipul 2A, variantă neprecizată

Fig. 2 - Harta cu răspândirea tipurilor de cuptoare în secolele II a. Chr - I p. Chr.

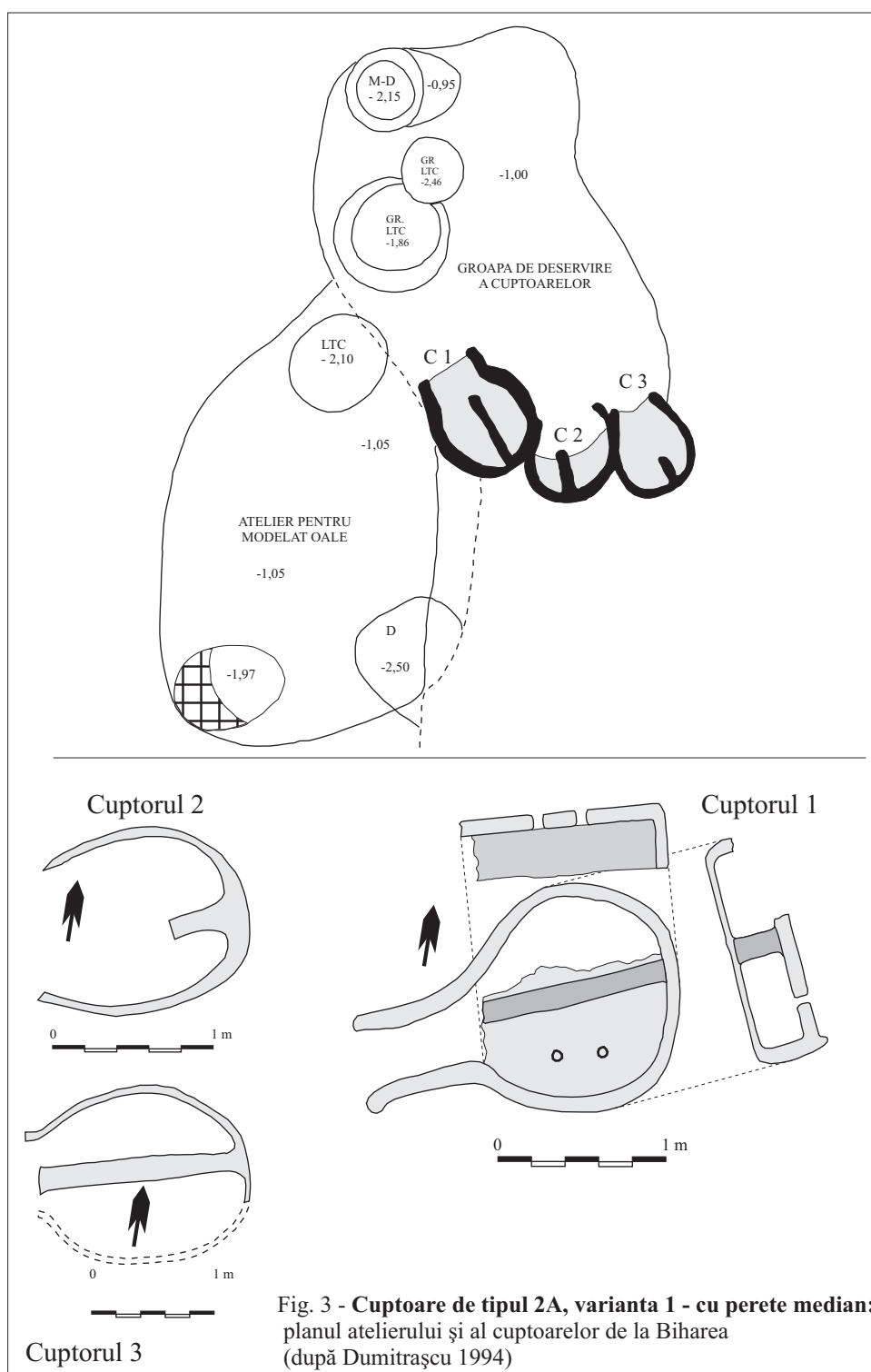

Fig. 3 - Cuptoare de tipul 2A, varianta 1 - cu perete median: planul atelierului și al cuptoarelor de la Biharea (după Dumitrașcu 1994)

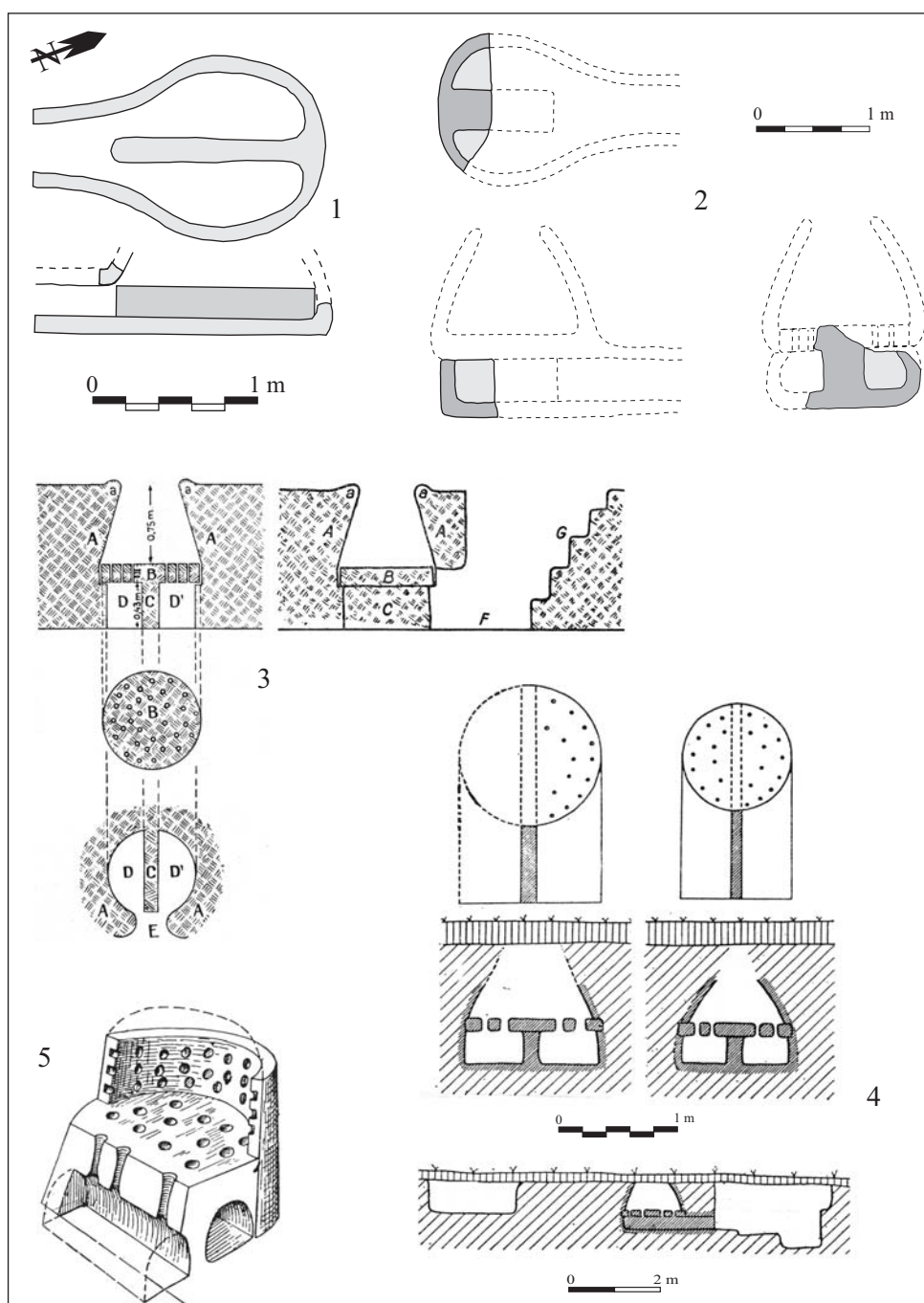

Fig. 4 - Cuptoare de tipul 2A, varianta 1 - cu perete median:

1. Sântimbru (după Crișan 2000); 2. Radovanu (după Comșa 1986); 3. Poiana (după Florescu 1965); 4. Andrid (după Nemeti 1974); 5. Cățelul Nou (după Leahu 1963);

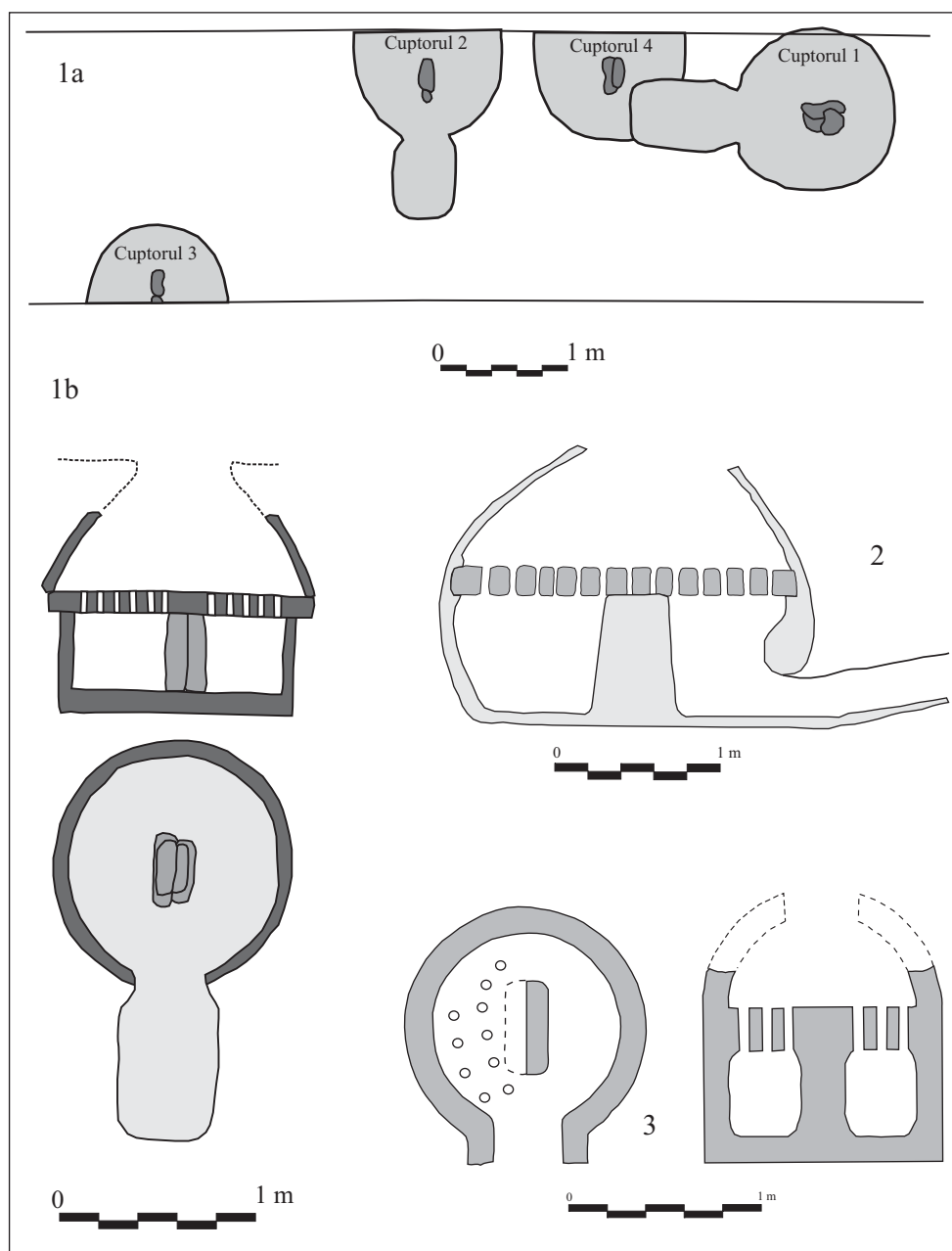

Fig. 5 - Cuptoare de tipul 2A, varianta 2 - cu pilon central:

1. Ocnița - a) planul șanțului XII cu cele patru cuptoare; b) planul și profilul cuptorului 1 (după Berciu, Iosifaru, Purice, Andreescu 1985); 2. Pădureni (după Bobi, Cernat 1991); 3. Deva - strada Petru Maior (după Floca 1971)

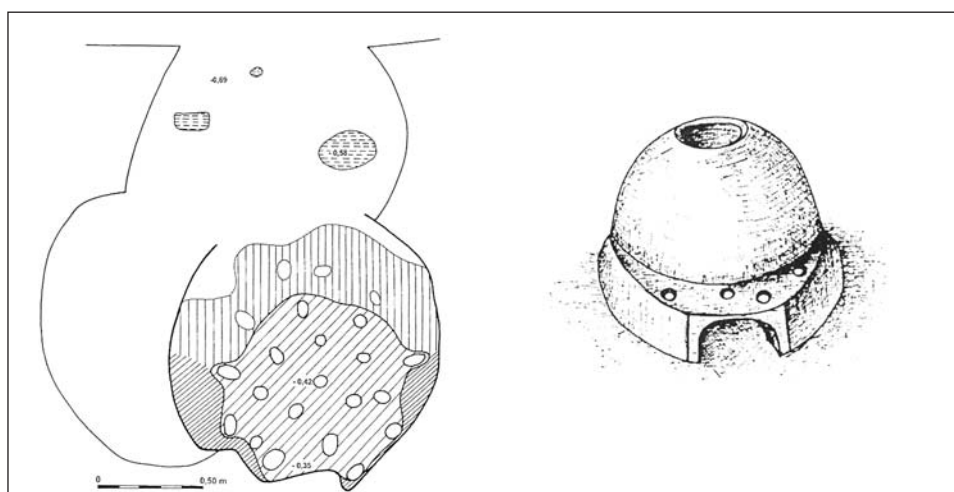

Fig. 6 - **Cuptoare de tipul 2A, varianta 3 - cu grătarul sprijinit pe pereții camerei de foc:** Șura Mică - 1. Planul cuptorului; 2. Reconstituire (după Glodariu 2006)

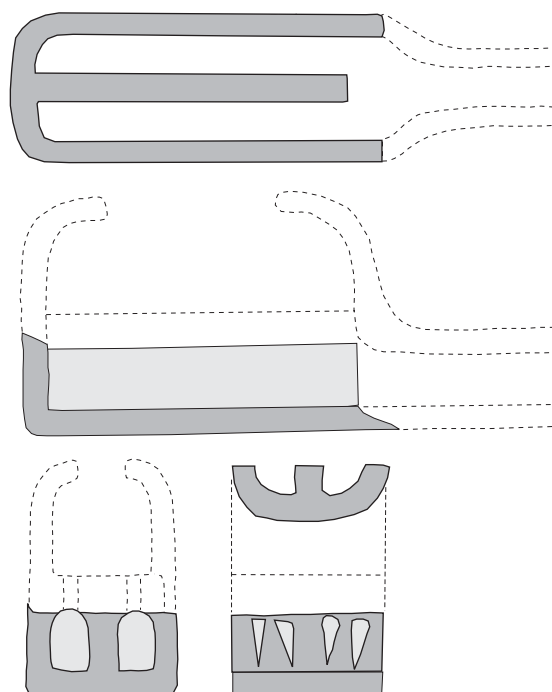

Fig. 7 - **Cuptoare de tipul 2B:** Ostrovul Șimian (Comșa 1985)

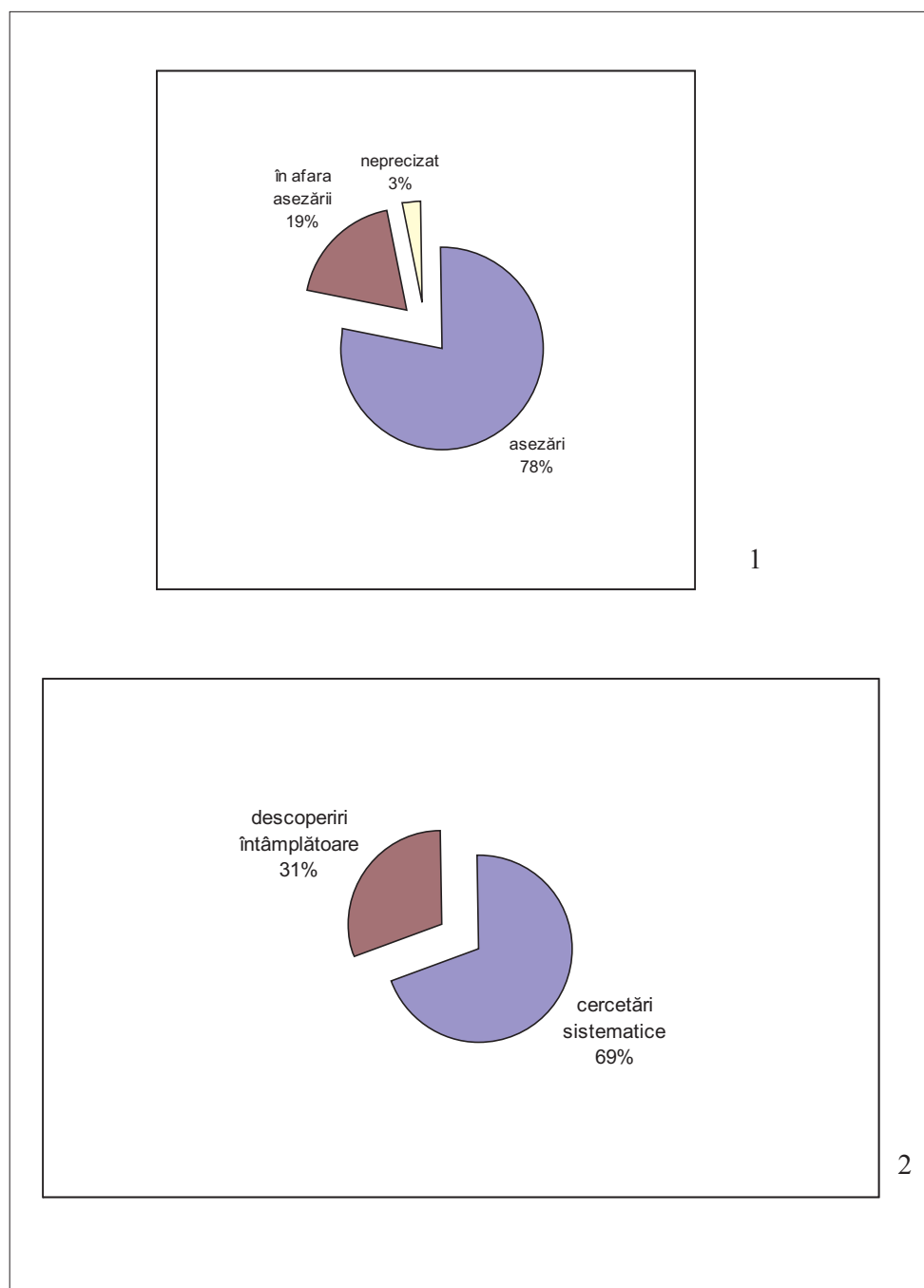

Fig. 8 - Statistică privind descoperirile de cuptoare: 1. În funcție de plasarea acestora; 2. În funcție de caracterul descoperiri;

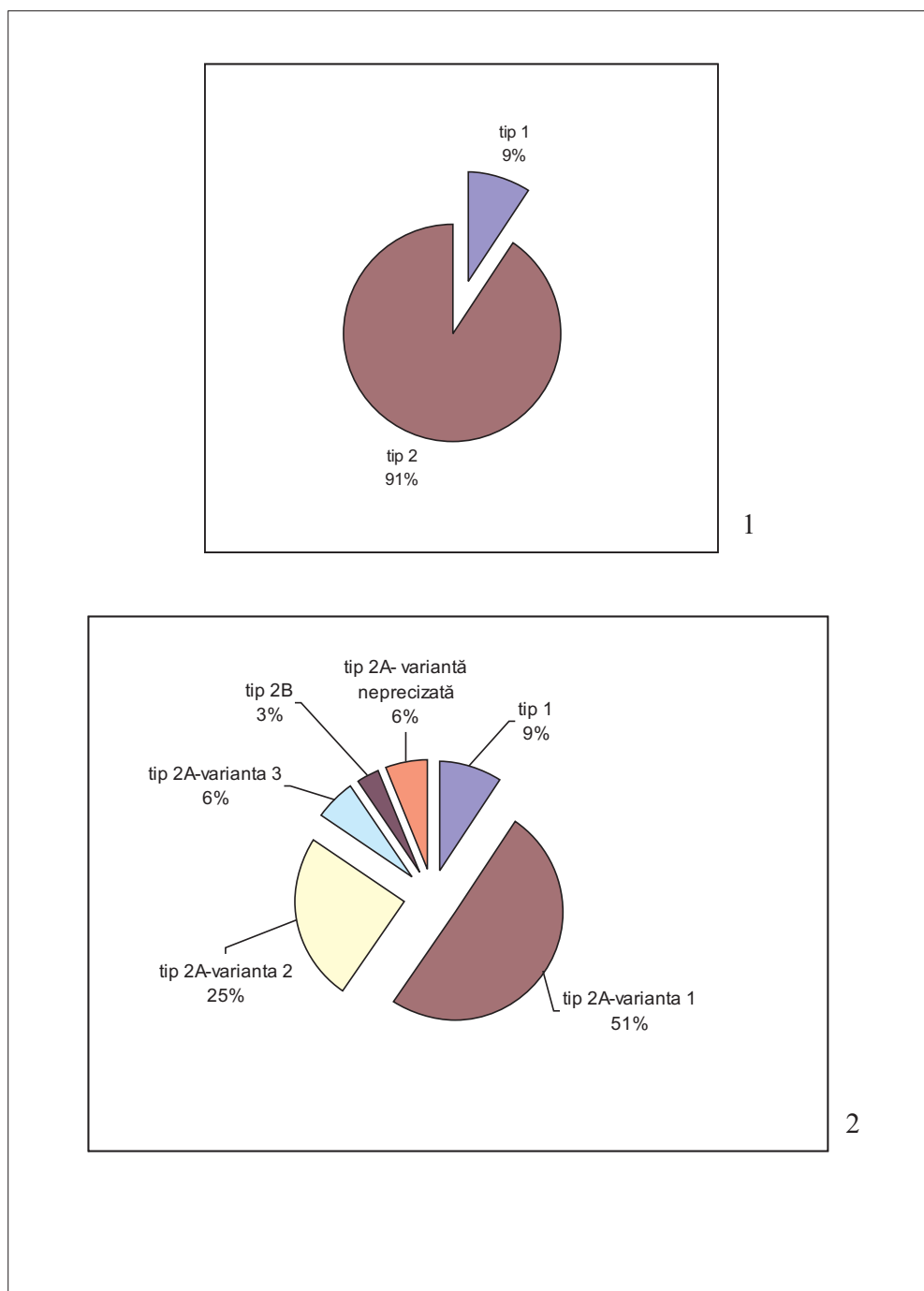

Fig. 9 - Distribuția în procente a tipurilor și variantelor de cuptoare

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC PIETROASELE CAMPANIA 2008

dr. Eugen-Marius CONSTANTINESCU,
Cătălin Constantin DINU

În campania 2008 cercetările arheologice de la Pietroasele s-au desfășurat în perioada 3 martie - 15 octombrie, în sectoarele **a. Castru** și **a.1. Așezarea civilă est castru**. În așezarea civilă au fost continuate cercetările începute în octombrie 2007.

În octombrie 2007 am început cercetarea preventivă pentru descărcarea de sarcină arheologică a terenului situat în incinta Scolii Generale nr. 2, Școala nouă, pe care urma să se extindă clădirea actuală, datând din ultimele decenii ale secolului al XIX - lea, fostă primărie, transformată în școală din anul 1934. Finanțat din fonduri guvernamentale, proiectul prevedea reabilitarea și extinderea clădirii.

În răstimpul scurt pe care l-am avut atunci la dispoziție nu s-a putut epuiza cercetarea, ulterior dovedindu-se că era nevoie de o perioadă de timp mult mai lungă pentru finalizarea lucrărilor. Motiv pentru care în luna martie 2008 am reluat cercetările pentru descărcare de sarcină arheologică, acestea fiind epuizate după trei luni.

La 1 septembrie 2008 am început cercetarea în castru, deschizând un sector nou, **Sectorul D**, în zona de nord-est a incintei fortificate¹, unde am deschis două secțiuni, S I D și S II D. Acestea sunt amplasate la circa 40 m vest de zidul de est a castrului, secțiunea S II D sprijinindu-se chiar pe zidul de nord al acestuia, în apropierea locului în care, în anul 1866, Alexandru Odobescu a executat unul din sondajele sale².

¹ Terenul, care este proprietatea familiei Alexandru și Maria Tudorică, la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al XX-lea a aparținut lui Ion Niță.

² Din păcate, cu toate că am avut o înțelegere verbală cu Rodrig Ionescu, actualul proprietar, care a achiziționat recent de la un urmaș al lui I. Niță terenul pe care se află colțul de nord-est al castrului, ulterior acesta a refuzat colaborarea, motiv pentru care nu am putut să executăm un sondaj exact pe colțul castrului, sondaj prin care am fi verificat informațiile consemnate de Al. Odobescu cu privire la existența unui turn de colț în această zonă.

I. Istoricul cercetării

Primele informații despre castrul roman din complexul arheologic Pietroasele au fost culese și consemnate de Al. I. Odobescu în anul 1866, când s-a deplasat în localitate pe urma marelui tezaur *Cloșca cu puii de aur*. Cu această ocazie, viitorul savant a făcut primele și singurelor sondaje arheologice pe care le-a executat vreodată în teren, știut fiind că el a fost *mare arheolog de cabinet*³. Prin aceste sondaje Odobescu, surprins să descopere ruinele unei fortificații romane, care se vedeau atunci circa un metru și jumătate deasupra solului, a încercat și a reușit să recupereze primele vestigii arheologice din castrul de sub Dealul Istrița, cu scopul de a le prezenta împreună cu marele tezaur *Cloșca cu puii de aur* la Expoziția Universală ce se organiza în anul următor la Paris. După propria mărturisire, consemnată în capitolul II al volumului III din monumentală sa lucrare dedicată Tezaurului de la Pietroasa⁴, unde apar și primele informații despre dimensiunile castrului, înălțimea păstrată a zidurilor, tehnica de construcție, materialele folosite, densitatea și amplasamentul gospodăriilor existente atunci pe suprafața fostei fortificații etc., Odobescu a practicat sondaje în patru puncte ale acesteia: **a.** în colțul de nord-est; **b.** pe zidul de sud, în dreapta intrării principale, cum o numește el; **c.** aproximativ în centrul incintei și **d.** la intersecția a două drumuri care străbat castrul unul de la sud la nord și altul de la est la vest. Conform planului pe care sunt amplasate aceste sondaje, în colțul de NE al castrului au fost cercetate fundațiile unui turn de colț rotund⁵. În secțiunile executate, Odobescu a descoperit „*amestecate cu multă cenușă, pietre de construcție, cărămizi, vase din lut grosiere, fragmente de butelii din sticlă, vase, arme și bucăți de metal, doi piepteni mici și o daltă din os, numeroase râșnițe din piatră, multe oase de animale domestice, câteva bucăți de lemn putrezit și, în fine, o mică monedă de bronz cu efigie imperială*”, post-constantiniană, nedescifrată deoarece era foarte alterată. „*Fără nici o îndoială aici a existat o mică fortăreață, un post avansat, un castellum, de unde puteau fi urmărite mișcările inamicilor în câmpie. Nu este nimic surprinzător că acest castel, ale cărui resturi atestă o distrugere violentă, a trecut succesiv de la romani la goți și că a aparținut, în*

³ Mircea Babeș, în Alexandru Odobescu, **Opere, IV**, ediția M. Babeș, București, 1976, p. 8, 11.

⁴ **Le Trésor de Pétrossa**, vol. I – III, Paris, 1889 – 1900

⁵ Alexandru Odobescu, **Le Trésor de Pétrossa**, tome IIIeme, Paris, 1900, p. 19 -20 și fig. 2. Amplasamentul sondajelor, turnul rotund din colțul de nord - est, drumurile care străbăteau suprafața fortificației, amplasamentul celor 11 locuințe cu anexe și limitele gospodăriilor, două magazine de porumb (pătule ?) (suprafețele hașurate) apar pe planul executat de Pamfil Polonic, celebrul colaborator apropiat al marelui savant.

aceste momente de agitație, unei bande aventuroase de sarmați, pe care Athanaric a trebuit să-i izgonească pentru a se putea stabili în acest refugiu adosat dealurilor”⁶. (Traducerea textului ne aparține). Piese arheologice pe care Odobescu le-a descoperit în aceste sondaje au fost expuse împreună cu marele tezaur de la Pietroasele în Expoziția Universală organizată la Paris în 1867, expoziție la care România a avut unul din cele mai interesante pavilioane, *Cloșca cu puii de aur* stârnind un imens interes⁷. Nu știm unde au ajuns după expoziție și ce s-a întâmplat cu obiectele descoperite în 1866. La vremea respectivă ruinele zidurilor castrului se vedeau încă pe înălțime de circa 1,50 m, în ciuda faptului că în anii 1836 – 1838 fuseseră intens exploatate de țărani care extrăgeau și cărau piatră pentru construirea Seminarului Episcopiei, pentru refacerea podului peste Călnău (primul pod de piatră din Țara Românească, construit în 1831 și luat de ape în 1835)⁸ și pentru edificarea cheiurilor portului Brăilei. Materiale arheologice și informațiile culese i-au permis lui Odobescu să dateze fortificația de la Pietroasele în secolul IV d. Chr.

În anii '50 ai secolului XX un grup de membri ai Comisiei pentru Studiarea Istoriei Poporului Român a Academiei României, sub conducerea prof. univ. dr. Ion Nestor⁹, a făcut o deplasare la Pietroasele pentru a constata stadiul în care se aflau ruinele fortificației romane de aici la acel moment; ulterior, alți arheologi, membri ai colectivului Șantierului Arheologic Poiana – Tecuci, sub conducerea prof. univ. dr. Radu Vulpe, au făcut o excursie de studii la Pietroasele.

În anii 1957 și 1958 au fost descoperite întâmplător două morminte din cimitirul situat la sud de castru. Primul mormânt a fost descoperit în curtea preotului Nicolae Șerpoianu (astăzi Grădinița de copii), aflată la circa 100 de metri sud - est de colțul de sud - est al castrului; din inventarul acestui mormânt, Vicus Teodorescu, arheolog la Muzeul din Ploiești, a recuperat o fibulă cu capete în formă de bulbi de ceapă. Al doilea mormânt a fost descoperit în 1958 în curtea învățătorului Ion Constantinescu, la circa 80 de metri sud de fortificație; din inventarul acestui mormânt au fost recuperate

⁶ A. Odobescu, **Le Trésor de Pétrossa**, tome IIIeme, Paris, 1900, p. 20 - 21; idem în Alexandru Odobescu, **Opere, IV**, ed. Mircea Babeș, București, 1976, p. 728 - 729

⁷ Pavilionul românesc, pe frontispiciul căruia Al. Odobescu, Comisar General din partea Guvernului român, a scris pentru prima dată ROMANIA, a fost vizitat, între alții, de împăratul Franței, Napoleon al III-lea, dar a fost ocolit de reprezentantul Imperiului Otoman, de care depindea, încă România (Independența a fost obținută peste 10 ani, la 9 Mai 1877).

⁸ Informație comunicată de prof. univ. dr. Aneta Boiangiu la Sesiunea anuală a Muzeului Județean Buzău 1983.

⁹ Profesorul Ion Nestor a revenit la Pietroasele în septembrie 1973, la circa o lună de la deschiderea Șantierului arheologic.

câteva fragmente ceramice, dar un pieptene de os din trei plăci cu nituri de bronz, aflat în stare avansată de friabilitate, nu a putut fi păstrat. În cursul cercetărilor sistematice și preventive din anii 1973 – 1988 au fost investigate alte 6 morminte de înhumatie din această necropolă, datate în secolele IV - V, din care trei, orientate V – E, descoperite în grădina lui Ion Jiganie¹⁰, la circa 50 metri sud de castru, două pe locul actualului magazin universal din localitate, la circa 35 de metri de zidul fortificației și încă unul în gospodăria învățătorului Ion Constantinescu. Astfel a fost deplin confirmată existența unui întins cimitir din secolele IV – V situat la sud de șoseaua care străbate satul de la vest la est. Pe de altă parte, frecvente lucrări gospodărești realizate de proprietarii din zonă în curțile și grădinile lor au distrus un număr de morminte, imposibil de precizat, în orice caz mai mult de 15 după informații obținute ulterior distrugerii. Toate mormintele din această zonă fac parte din Necropola sau Cimitirul 1, reperat de Al. I. Odobescu în 1866, care, pe planul general al localității – al Văii Pietroasa, zice el, publicat în vol. I al monumentalei monografii menționează existența unor *Tombeaux antiques* la sud de castru¹¹.

În august 1973 un colectiv de arheologi condus de dr. Gheorghe Diaconu, cercetător științific și director adjunct al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” București, a deschis Șantierul Arheologic Pietroasele. Șantierul a fost pus sub patronajul științific al unui colectiv de academicieni, condus de prof. univ. dr. Ion Nestor. Din colectivul care lucra în teren împreună cu Gheorghe Diaconu făceau parte Eugen – Marius Constantinescu și Vasile Drâmbocianu de la Muzeul Județean Buzău, Magda Tzony de la Institutul de Arheologie București și Ioana Bogdan - Cătănicu de la Institutul de Arheologie și Artă Cluj - Napoca. În anii care au urmat, pentru o perioadă, din colectiv au făcut parte Radu Harhoiu, cercetător științific și Monica Mărgineanu Cârstoiu, arhitectă, ambii de la Institutul de Arheologie București, iar între 1986 - 1989 la lucrări a participat Bogdan Filipescu, arheolog la Muzeul Județean Ilfov.

În primii ani de activitate a acestui colectiv cercetările s-au desfășurat pe teritoriul castrului în trei sectoare: Sectorul **A** = colțul de sud – vest, în curtea primăriei și alături, la Maria Petrescu; Sectorul **B** = colțul de sud – est, pe un teren al primăriei care aparținuse preotului Frâncu Constantin și în curtea Mariei Potec; Sectorul **C** = colțul de nord – vest, pe ulița din spatele gospodăriei lui Grigore Enache zis Gogu Țesătoru și în curtea casei vechi a soției lui, Aurelia Enache, născută Constantinescu. Cercetările din cele trei

¹⁰ Gh. Diaconu, *Gräber des 5. Jhs. u. Z. von Pietroasa*, în **Dacia**, XXX, 1 – 2, 1986, p. 177 – 180; idem, *Morminte din secolul al V-lea e. n. de la Pietroasele*, în **Mousaios**, IV / I, Buzău, 1994, p. 125 - 131

¹¹ A. Odobescu, **Le Trésor de Pétroussa**, Paris, 1889 - 1900, tome Iere, p. 3, fig. 2; idem în Alexandru Odobescu, **Opere**, IV, ed. Mircea Babeș, București, 1976, p. 85, fig. 2

sectoare au scos la lumină porțiuni din zidurile castrului, două fragmente din zidul de sud – una între clădirea primăriei și șosea, cealaltă spre colțul de sud-est, în fața Căminului Cultural și a Magazinului Universal, restaurate, sunt vizitabile. Totodată, au fost descoperite vase și obiecte din ceramică, unelte și ustensile din os, fier și bronz, podoabe, accesorii vestimentare, monede romane, fundații de locuințe etc. S-a precizat stratigrafia internă și externă a fortificației, materialele folosite și tehnica de construire a fundațiilor și a zidurilor castrului, au fost decelate unele aspecte din edificarea și evoluția acestuia. Rezultatele cercetărilor au confirmat datarea propusă de A. I. Odobescu: castrul de la Pietroasele a fost construit și a funcționat în secolul IV d. Chr. Astfel s-a pus capăt unei controverse științifice care dura de multe decenii.

În toamna anului 1975, în urma unei informații¹² am identificat *edificiul cu hipocaust*, situat la 400 m est de colțul de sud-est al castrului, în gospodăria lui Ștefan / Fane Moldoveanu, unde am practicat, imediat după localizare, prima secțiune, S I T, pentru cercetarea noului obiectiv. În anii următori, casa și terenul lui Fane Moldoveanu au fost achiziționate de stat și cercetările s-au extins după demolarea construcției¹³. În anul 2007, în aceeași zonă au fost achiziționate terenurile și gospodăriile care au aparținut lui Mitică Bratu și Mircea Capotă, sub care se află o parte din ruinele edificiului cu hipocaust, ceea ce deschide noi perspective cercetărilor viitoare.

În ziua de 29 ianuarie 1976, inginerul Valeriu Popa, directorul Stațiunii de Cercetări Viti-Vinicole Pietroasa, m-a anunțat, prin telefon, că în Sectorul Administrativ al unității, unde se construia un bloc-cămin destinat găzduirii studenților agronomiști veniți în practică, au fost descoperite niște morminte. Timp de două luni, februarie și martie 1976, pe o vreme căinoasă, am cercetat primele treisprezece morminte¹⁴ din ceea ce astăzi se numește Necropola 2. În septembrie același an am mai descoperit trei morminte din acest cimitir. Întrerupte mult timp, cercetările în Necropola 2, în castru și la edificiul cu hipocaust au fost reluate în anul 1999. Până în prezent au fost cercetate 45 de morminte, dintre care 3 de incinerare și restul de înhumare. În patru morminte de înhumare - M 6, 9, 10¹⁵ și 19¹⁶, au fost descoperite arme – două săbii, un

¹² Primită de la locuitorul Alexandru Zaharioiu zis Sandu Zarioiu din cătunul Pe Vale al satului Ochiu Boului, azi Pietroasa Mică.

¹³ Vezi L'Ensemble Archéologique de Pietroasele, în DACIA, NS, XXI, 1977, p. 204 - 206 (M. Tzony) și fig. 4, 8, 9

¹⁴ Gh. Diaconu, M. Tzony, E. M. Constantinescu, V. Drâmbocianu, *L'ensemble archéologique de Pietroasele*, în **Dacia**, N. S., XXI, 1977, p. 199 – 220; N. 2 p. 207 – 208, fig. 23 / 1 – 3, fig. 24 / 1 – 3 (E. M. Constantinescu)

¹⁵ Gh. Diaconu & colab., op. cit., p. 208 și fig. 24

pillum și un *gladium*, în șapte morminte au fost găsite monede romane depuse ca *obol la lui Caron* și alte două monede folosite ca podoabe în mormântul M 7. Toate monedele sunt emise în timpul împăratului Constantius II (337 – 361) la *officina* / monetăria din Aquae, în Galia, între 353 / 354 - 361. Cele mai multe dintre mormintele cercetate au avut un bogat inventar format din vase de lut, fusaiole, fibule, cataramă, mărgelă, cercei, brățări, verigi, cuțitașe din fier, ofrande de ovi-caprine etc. Pe lângă depunerea de arme și monede în morminte, alte elemente de ritual particularizează Necropola 2 de la Pietroasele: defuncții înhumați erau depuși între două poduri din scânduri groase și, cu două excepții, erau orientați sud – nord¹⁷, adică invers decât orientarea obișnuită a mormintelor din necropolele culturii Sântana de Mureș, orizont căruia îi aparține acest cimitir.

Începând cu anul 2002, în zona Necropolei 2 au fost descoperite trei locuințe Dridu, datate în secolele X-XI, fiecare având câte un cuptor – pițar de dimensiuni impresionante și indicii ale unor amenajări interioare; în locuința L 2 a fost descoperit un foarte bogat inventar format din vase de lut, obiecte, unelte și ustensile din metal și din os, astragale etc¹⁸.

De-a lungul timpului, după începerea activității Șantierului arheologic Pietroasele, executarea unor lucrări edilitare și gospodărești pe terenurile din jurul castrului spre nord și est până sub poalele dealului și până în Valea torentului Vâjâitoarea, iar spre vest până în Valea torentului Mățioana a scos la lumină diferite complexe arheologice din așezarea civilă, inclusiv fragmente din conductele de oline prin care erau alimentate cu apă castrul, așezarea civilă și edificiul cu hipocaust (thermele). Apa provenea din două izvoare captate, unul la circa 1000 m nord – vest de castru, pe valea pârâului Urgoaia / Pietroasa, celălalt la circa 700 de metri nord de terme, sub poala de vest a dealului Cămălin din actualul cătun Pe Vale, component al satului Ochiu Boului / Pietroasa Mică. Aducțiunea apei se făcea prin două conducte de oline. Prima conductă, cu două coloane, aducea apa în castru și în așezarea civilă din izvorul aflat pe Valea pârâului Urgoaia; cea de a doua, cu o coloană, aducea apa bogatului izvor de sub poala platoului Cămălin în partea de răsărit a așezării civile și la edificiul cu hipocaust (therme). Între 1975 și 1989 au fost descoperite mai multe segmente din aceste coloane. Astfel, în 1975, în timp ce se rectifica șanțul șoselei care traversează castrul spre deal, în dreptul casei familiei Aurora Chiriac, cam la 45 m sud de zidul de nord a apărut o porțiune

¹⁶ E. M. Constantinescu și colab., în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, campania 2000, p. 180

¹⁷ E. M. Constantinescu și colaboratori, *Șantierul arheologic Pietroasele*, în **Cronica cercetărilor arheologice**, Campaniile 1999 – 2006 (mai departe **C C A**); idem, în **Mousaios**, V – XI.

¹⁸ E. M. Constantinescu și colab., în **C C A**, Campania 2003, p. 234; Campania 2006, p. 272

din conducta de olane din lut cu două coloane. În același an și apoi în 1977, în timp ce se săpau șanțuri pentru reamplasarea conductei metalice care alimentează satul Pietroasa de Jos cu apă din bazinul vechi, construit în 1934 – 1935, au apărut fragmente din conducta de olane în trei puncte: **a.** în spatele casei lui Ion Anton zis Bitoacă; **b.** pe panta dealului spre bazin circa 100 m mai sus de casa lui Bitoacă și **c.** la vest de intersecția șoselei spre Ochiu Boului cu drumul ce duce spre Cișmeaua lui Mușat. În anii 2003 – 2005 în secțiunea practică în punctul Valea Bazinului în cadrul cercetărilor sistematice au apărut mai multe fragmente de olane, care proveneau din segmente ale conductei distruse anterior.

Conducta de olane din lut care aducea apa din izvorul de sub poala dealului Cămălin la edificiul cu hipocaust a fost identificată în anul 1976, în timp ce se amenaja drumeagul din spatele gospodăriilor lui Costică Voinea și Mircea Capotă, cea din urmă suprapunând în parte construcția romană. Ulterior, fragmente din această conductă au fost localizate pe terenurile din marginea de sud a cătunului Pe Vale, pe terenurile aparținând lui Sandu Zarioiu și Costantin Enache zis Tache Șerbu.

În anii 2005, 2007 și 2008 au fost cercetate câteva complexe arheologice din așezarea civilă pendinte de castru. Astfel, în anul 2005, în gospodăria lui Gicu lu' Țoacă și Ion Zăinescu, aflată la circa 100 m spre est de castru, au fost cercetate câteva gropi, dintre care unele conțineau materiale arheologice de tip Sântana de Mureș, altele din Evul Mediu timpuriu și altele mai recente, din epocile modernă și contemporană.

În anul 2008 în curtea Școlii Generale nr. 2, sub coasta dealului, a fost descoperit un fragment de apeduct din piatră, lung de aproape 9,00 m, cu un cămin-decantor din care se schimba direcția coloanei principale și se ramifica o conductă de olane din lut smălțuite verde-oliv la interior.

În toate zonele din spațiul ocupat în prezent de gospodăriile locuitorilor din satele Pietroasa de Jos și Pietroasa de Sus, în cursul executării unor lucrări gospodărești de către proprietari, au fost deranjate complexe arheologice care, după descrierea descoperitorilor, conțineau materiale aparținând orizontului Sântana de Mureș și secolelor VI -X.

Prin aceste descoperiri s-a conturat arealul ocupat de așezarea civilă din secolul IV pendinte de castul de la Pietroasele, cu cele două arii: una la nord și est de castru până sub deal și până la torentul Văjâitoarea (circa 100 metri est de edificiul cu hipocaust), cealaltă peste gârla Urgoia / Pietroasa (la vest de castru), de-a lungul șoselei spre Greceanca până la Stațiunea Viticolă și până sub Dealul Alexandru.

În punctul Valea Bazinului, aflat la circa 600 m nord - vest de castru pe valea torentului Urgoia / Pietroasa, acolo unde în timpul construirii castrului au funcționat lagărele de muncă în care s-a scos și s-a fasonat piatra, s-au

pregătit cărămizile, varul și loazbele de lemn folosite la construcție, au fost cercetate complexe de locuire și amenajări menajere din secolele III î. Chr. - VI d. Chr.¹⁹.

Toate aceste descoperiri confirmă importanța deosebită reprezentată de ansamblul arheologic Pietroasele pentru cunoașterea istoriei poporului român, a evoluției acestui neam în două însemnate etape din devenirea sa istorică, anume etapa definitivării procesului de romanizare a populației autohtone și creștinarea daco-romanilor în sec. IV - V d. Chr., precum și aceea a încheierii procesului de formare a populației stră-românești sau vechi românești în secolele IX - XI.

II. Cadrul geografic

Complexul arheologic Pietroasele, format din castru, edificiul cu hipocaust / therme, așezarea/ile civilă/e, cimitirele 1, 2, 3 și 4, lagărele de muncă, conductele de olane pentru aducțiunea apei, este situat în zona de contact a dealurilor pericarpatiche de la Curbura exterioară a Carpaților cu Câmpia Română, fiind amplasat la poalele Dealului Istria, în punctul în care acesta se unește cu câmpia, la altitudine medie de 180 / 240 metri față de nivelul Mării Negre.

III. Cercetările din campania 2008

Campania 2008 a debutat la Pietroasele cu cercetarea preventivă impusă de executarea proiectului *Modernizare și extindere Școala Generală*.

Terenul pe care este construită Școala Generală nr. 2, a cărei clădire a fost sediul primăriei până în anul 1934, se află pe arealul de la est de castru ocupat de așezarea civilă din secolul IV, motiv pentru care s-a impus executarea cercetării arheologice preventive.

Pentru eliberarea de sarcină arheologică a terenului pe care se extinde școala am trasat la sud de clădirea veche o secțiune cu dimensiunile S I = 15,00 x 2,00 m. Existența unei alei betonate între metri 7,70 - 9,00 ne-a obligat să împărțim secțiunea în două suprafețe, SIA și SIB; apariția unor complexe în S I A a impus deschiderea a două casete pe latura de nord a secțiunii, CAS 1 și CAS 2.

Situația stratigrafică se prezintă astfel:

- între 0,00 - 0,25 / 0,30 pământ negru umblat recent (arabil);
- între 0,25 - 1,15 / 1,40 pământ cenușiu mazăros mai închis la culoare spre parte inferioară, unde conține pietre de diferite dimensiuni;

¹⁹ E. M. Constantinescu și colab., în *Cronica Cercetărilor Arheologice, Campaniile 2000*, p. 181 - 182; 2001, p. 237; 2002, p. 233 - 234; 2003, p. 234 - 235; 2004, p. 274 - 275; 2005, p. 270 - 271;

- între 1,15 / 1,40 - 1,65 / 170 pământ maroniu - gălbui;
- între 165 / 170 - 2,25 / 2,90 pământ maroniu închis / brun tasat; conține multe pietre, unele de mari dimensiuni și fragmente ceramice;
- sub 2,25 / 2,90 pământ galben nisipos steril arheologic (Fig. 1).

Ca aspect general, stratele sunt ușor înclinate de la est spre vest. Între metri 2,20 - 4,00 stratul negru - cenușiu tasat a fost tăiat și dislocat, practic a fost întrerupt de un torent care a adus și a depus pământ galben și nisip cu bobul mare, amestecate cu o mare cantitate de pietre, unele de mari dimensiuni, parțial rulate. La partea superioară a stratului, torentul s-a extins spre est circa 1,70 m lăsând o depunere groasă de 12 - 15 cm peste stratul de pământ maroniu închis / brun tasat (Fig. 1, 1). Este posibil ca diluviul care a adus și a depus aluvionarea descrisă să fi întrerup locuirea (hallstattiană?) din zona cercetată. Urme ale acestui diluviu au fost găsite și în alte puncte, chiar fundațiile castrului au fost săpate până la și au perforat în parte această depunere aluvionară post- sau final-hallstattiană, în secțiunea S III B; în această depunere am găsit fragmente ceramice hallstattiene rulate, aduse, probabil, din așezarea care a funcționat în punctul Coasta Rusului, circa 2 km în amonte pe Valea Urgoaia.

În secțiunea S I 2008 au fost cercetate trei gropi menajere, trei complexe de locuire și un fragment de apeduct din piatră.

Groapa 1. A apărut în caroul 1 spre colțul secțiunii. Este o groapă recentă, umplută cu pământ negru afânat în care au apărut fragmente ceramice smălțuite recente, o bucată de tablă și spre fund o monedă din 1906.

Groapa 2. A apărut în carourile 6 – 8, imediat sub stratul arabil; este o groapă menajeră recentă, de mari dimensiuni. Traversa secțiunea dintr-o parte în alta și căpăcuia gropile 3 și 4.

Groapa 3. A apărut în caroul 8. Este o groapă puțin adâncă, semisferică; umplutura era de culoare brun – negricioasă pigmentată cu pietriș și mortar. Taie parțial Gr. 4 și este căpăcuită de Gr. 2.

Groapa 4. S-a văzut în carourile 5 – 6, de la 0,80 m sub nivelul actual de călcare și se adâncea până la 1,90 m; era o groapă lungă și largă, cu pereții aproape verticali; traversa secțiunea dintr-o parte în alta. Era umplută cu pământ cenușiu închis în care erau pietre de dimensiuni medii și mari. Pe fund avea un strat de var stins gros de 15– 22 cm; a fost o groapă de var, folosită, probabil, în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, când s-a ridicat clădirea supusă în prezent modernizării (Pentru gropile 2, 3 și 4 vezi Fig. 1, 2).

Locuința 1. A apărut în carourile 1 – 2, la adâncimea de 0,80 m, sub forma unei mari aglomerări de pietre de diferite dimensiuni. În secțiune și în caseta 1 s-au văzut laturile de sud și vest ale locuinței, marcate de pietre de dimensiuni foarte mari, dispuse liniar; aceste pietre, care au servit, probabil, ca bază pentru tălpile din lemn ce susțineau structura în elevație a locuinței, erau

așezate fiecare pe câte un pat de pietre de mici dimensiuni (Fig. 2, 2). Pereții locuinței au fost construiți din pietre de carieră nefasonate legate cu pământ, din care provine cantitatea foarte mare de pietre care acoperea practic întreaga suprafață a locuinței, depuse într-un strat gros de 0,40 – 0,45 m. Spre jumătatea laturii de est era o vatră amenajată dintr-o piatră de gresie, groasă de 0,23 m, cu colțurile rotunjite, așezată pe un pat de pământ cruțat gros de 0,30 m (Fig. 2, 1). În umplutura locuinței au fost descoperite câteva fragmente ceramice, unul dintre ele, de culoare neagră, avea un decor din puncte incizate dispuse în linie; ceramica este în curs de prelucrare. Locuința 1 a tăiat și a dislocat un apeduct din piatră (Fig. 3, 1).

Locuința 2, îngropată, cu latura de est rectangulară, a apărut parțial în carourile 3 – 4, la adâncimea de 2,10 m și cobora până la 2,90 m (Fig. 4, 1). Umplutura era un pământ maroniu închis / brun tasat, podeaua era simplă, bătătorită. În umplutură se aflau oase de animale și fragmente ceramice lucrate la mână din pastă aspră, de culoare cărmiziu – maronie la exterior, cu miezul negru; între acestea, un fragment de buză de vas și o toartă groasă, cu profil neregulat (Fig. 4, 2; 12, 1-2). Ceramica, în curs de prelucrare, aparține primei epoci a fierului, Hallstatt. La partea superioară a gropii au apărut câteva pietre, care, probabil, fixau acoperișul din tulpini textile al locuinței.

Locuința 3, îngropată. A apărut în carourile 6 – 8 la 2,90 m și se adâncea până la 4,10 m. În plan avea formă de pară, partea îngustă fiind orientată spre nord, aici fiind amenajată, se pare, intrarea. Pereții gropii locuinței au fost săpați în trepte. De o parte și de alta a intrării, cu 0,90 – 1,00 m mai sus față de nivelul podelei, pereții din lut cruțat ai gropii locuinței au fost continuați / înălțați cu o amenajare (perete?) din pietre fixate cu pământ galben. Podina simplă era amenajată din lut bătătorit. Umplutura era pământ maroniu închis, mărunț, bine tasat. La diferite nivele în această umplutură se aflau împrăștiate pe suprafața locuinței aglomerări de fragmente ceramice, oase de animale și păsări, cărbuni, pietre, unele cu urme de ardere. În partea de vest a intrării, între 3,65 – 3,90 m adâncime, în umplutură, era o aglomerare consistentă de cărbuni din bârne de lemn. Ceramica din locuință, în curs de prelucrare, lucrată la mână din pastă aspră, de culoare cărmiziu – maronie la exterior (Fig. 5, 2 – 7; 12, 3 - 10) și cu miezul de culoare închisă, indică apartenența la prima epocă a fierului, Hallstatt. Unele fragmente sunt decorate cu caneluri oblice sau cu linii incizate (Fig. 6, 3 – 4; 12, 9 - 10). La partea superioară a gropii locuinței, pe toată suprafața, erau pietre de dimensiuni mici și medii, care proveneau, probabil, din structura acoperișului.

Din strat au fost recuperate fragmente ceramice de factură hallstattiană și o cute din gresie (Fig. 5, 7 – 8; Fig. 12, 11 - 12).

Apeductul din piatră. În cursul cercetărilor arheologice de la Școala Generală nr. 2 a fost descoperit un fragment dintr-un apeduct de piatră. Acesta

are lungimea de 8,80 m și este realizat din blocuri de piatră fasonate pe cinci părți – fața superioară, în care era săpat un canal tronconic prin care circula apa, fețele laterale și capetele. Blocurile, așezate într-un șanț după reguli ingineresti astfel încât să asigure scurgerea gravitațională a apei, erau legate între ele cu mortar foarte fin din var și nisip. Pentru fixarea în poziția cerută de destinație, fiecare bloc a fost sprijinit la bază, care nu era fasonată, cu una sau mai multe pietre mici; astfel s-a asigurat poziția fiecărei piese din structură astfel încât să se creeze continuitatea canalului și înclinația necesară scurgerii gravitaționale a apei. Unele blocuri, mai scurte și mai late decât celelalte, aveau canalul săpat excentric, fiind plasate în structura apeductului la un anumit interval între ele, cu partea mai lată spre stânga sau spre dreapta (Fig. 8, 1 - 2), având, probabil, sarcina de a asigura echilibrul construcției. Spre capătul de est al apeductului era inserată o chiuvetă – decantor cvasi – pătrată cu două guri de ieșire a apei (Fig. 7, 2): una asigura continuarea circulației apei pe un tronson al apeductului cu direcția modificată ușor spre dreapta, iar cealaltă deservea un racord lateral – dreapta, apa circulând printr-o conductă de olane din lut smălțuite verde – oliv la interior²⁰ (Fig. 7, 3). Prezența smălțului la interiorul olanului este deosebit de importantă, fiind unul din elementele de datare și atribuire. Canalul de scurgere a apei era închis cu plăci de piatră sau cărămizi fixate cu mortar de var – nisip. Din păcate, pe fragmentul cercetat nu am găsit niciuna din aceste piese, dar pe ambele laturi ale canalului de scurgere a apei se păstrează mortarul cu care erau fixate presupusele piese. În această fază nu putem preciza când și cum a fost abandonat și dezafectat apeductul. O constatare sigură este aceea că locuința L 1 a segmentat și distrus o parte din acest apeduct.

Castru, Sectorul D. La 1 septembrie 2008 am început cercetările în castru. În încercarea de a verifica unele din informațiile consemnate de Al. Odobescu în urma cercetărilor efectuate în 1866, am deschis două secțiuni în zona de nord – est a castrului, Sectorul D. În secțiunea S I D, cu dimensiunile 10,00 x 1,20 m (Fig. 9), amplasată la 10 m sud de zidul de nord și la circa 40 m vest de zidul de est, au apărut patru gropi, din care una recentă, un fragment de podină din lut galben (Fig. 10, 1), un fragment de vatră, multă ceramică, oase de animale și păsări, o piatră de râșniță (Fig. 10, 2), cărămizi romane fragmentare ș. a. Pe nivelul post – castrum au apărut fragmente ceramice de culoare cenușie lucrate la roată din pastă cu nisip grosier și pietricele, specia ciment (Fig. 10, 3; 11, 1 – 2; 13, 1 – 2) și un stilus din os (Fig. 11, 3; 13, 3).

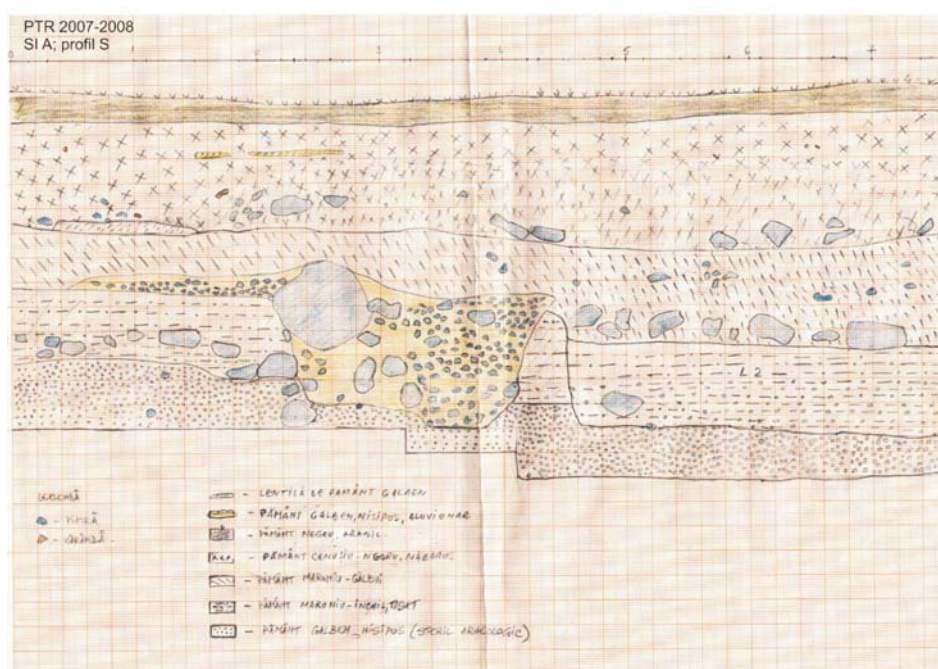
²⁰ Până în prezent au fost descoperite în secțiunile practicate în castru cinci fragmente ceramice smălțuite verde – oliv; între acestea un fragment de opaiț și o toartă de cană.

Secțiunea S II D, în curs de cercetare, cu dimensiunile 10,00 x 1,50 m, amplasată la 4 m vest de S I D, se sprijină pe zidul de nord al castrului. Până în acest moment a apărut un fragment de emplecton de la baza zidului, care stă pe fundația fățuită realizată din piatră legată cu mortar de var – nisip - cărămidă pisată, situația din acest punct fiind identică cu aceea constatată în sectoarele A, B și C. În acest sector lucrările vor fi reluate în campania viitoare.

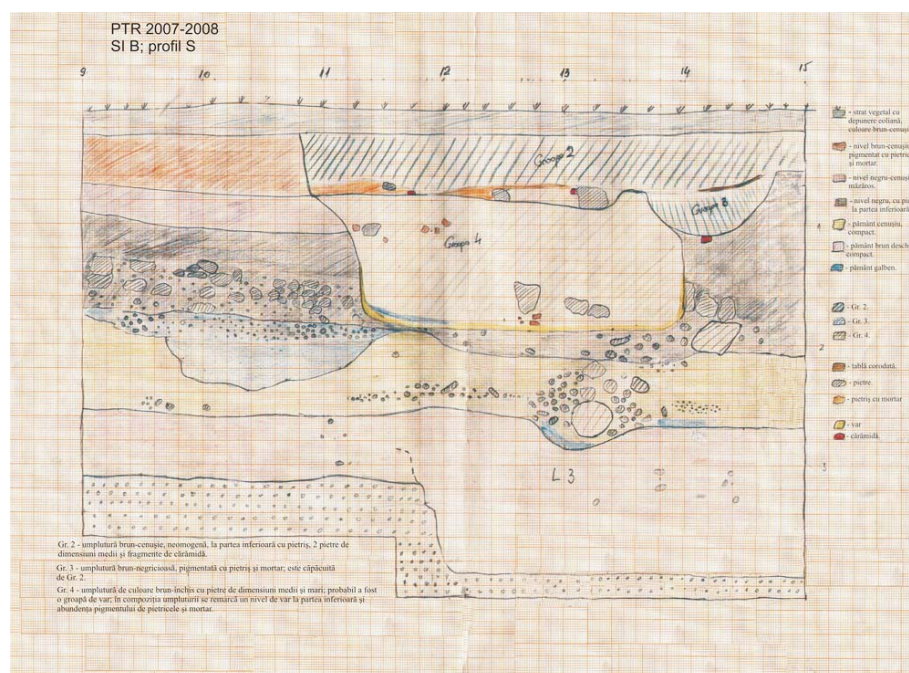
Abstract

In the archaeological campaign of 2008 investigations were made in the following sectors: **a.** Castrum and **a 1.** Civil settlement (the eastern area). A new sector was opened, sector D, located in the northeastern region of the castrum. We recorded an archaeological level in which the northern wall of the castrum was destroyed; large and very large stones were dispersed inside the fortification at a distance of 20 meters from the wall. A post-castrum habitation level existed over the previously mentioned level, in which there were identified 3 pits, a fragment of a floor (made from yellow clay) that belongs to a dwelling and a fragmentary hearth. The archeological material consists of pottery, items made from clay and bone, a handmill, bird and animal bones, much of them in fragmentary state. The pottery consists of wheel-made vessels made from grey clay composed of limestone pebbles and sand, cement category. There are also represented wheel-made vessels made from yellow-bricky clay.

In the civil settlement (located on the property of General School no. 2) we analyzed two late hallstattian dwellings, a dwelling dated to the migration period and a fragment of a stone aqueduct.

1.

2.

Fig. 1. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1. Profil S I B sud. 2. Profil S I A sud.

Fig. 2. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1. Locuința 1. 2. Pietrele de fundație și „patul” de pietre mărunte pe care stăteau acestea (stânga jos).

2.
Fig. 3. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1. Locuința 1 și apeductul de piatră.
2. Locuința 3

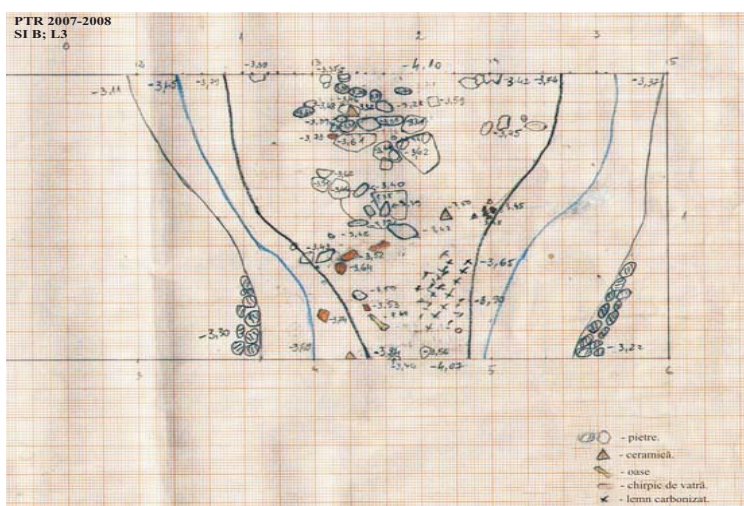

Fig. 5. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1. Plan L 3; 2 - 6 Ceramică din L 3; 7. Buză de cană și cute din strat.

1.

2.

Fig. 6. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1. Apeduct din piatră. 2. Chiuveta decantor cu racordul conductei de olane.

1.

2.

3.

4.

Fig. 7. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1 - 2. Apeductul din piatră;
3 - 4. Olan

1.

2.

Fig. 8. Pietroasele 2008. Școala Generală. 1 2. Apeductul din piatră

Fig.9. Pietroasele 2008. Castru, Sectorul D. Aspect din S I D.

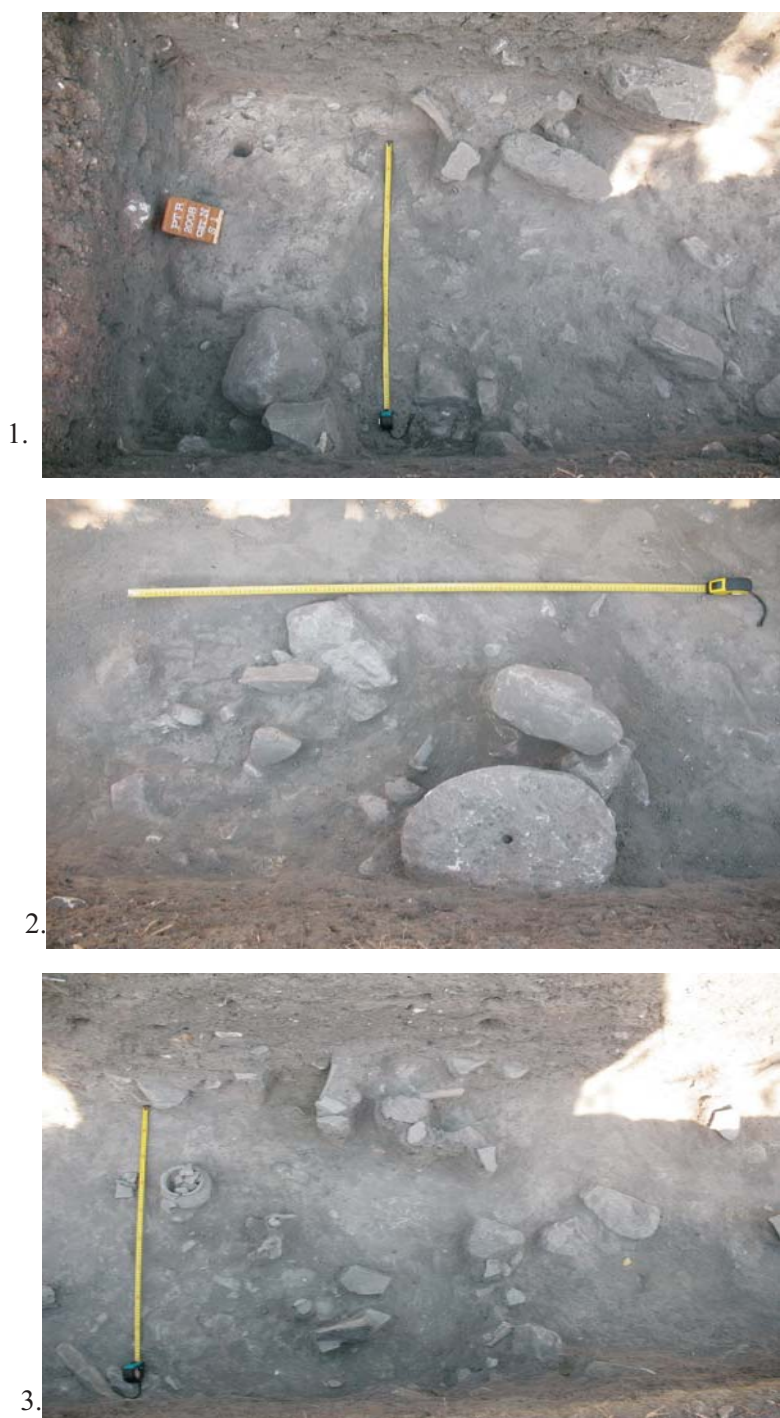

Fig. 10. Pietroasele 2008. Castru, S I D. 1. Fragment de podină. 2. Râșniță, cărămizi, ceramică. 3. Vas fragmentar din nivelul post castrum

Fig. 11. Pietroasele 2008. Castru, Sector D. 1 - 2 Vase (fragm.); 3. Stilus din os.

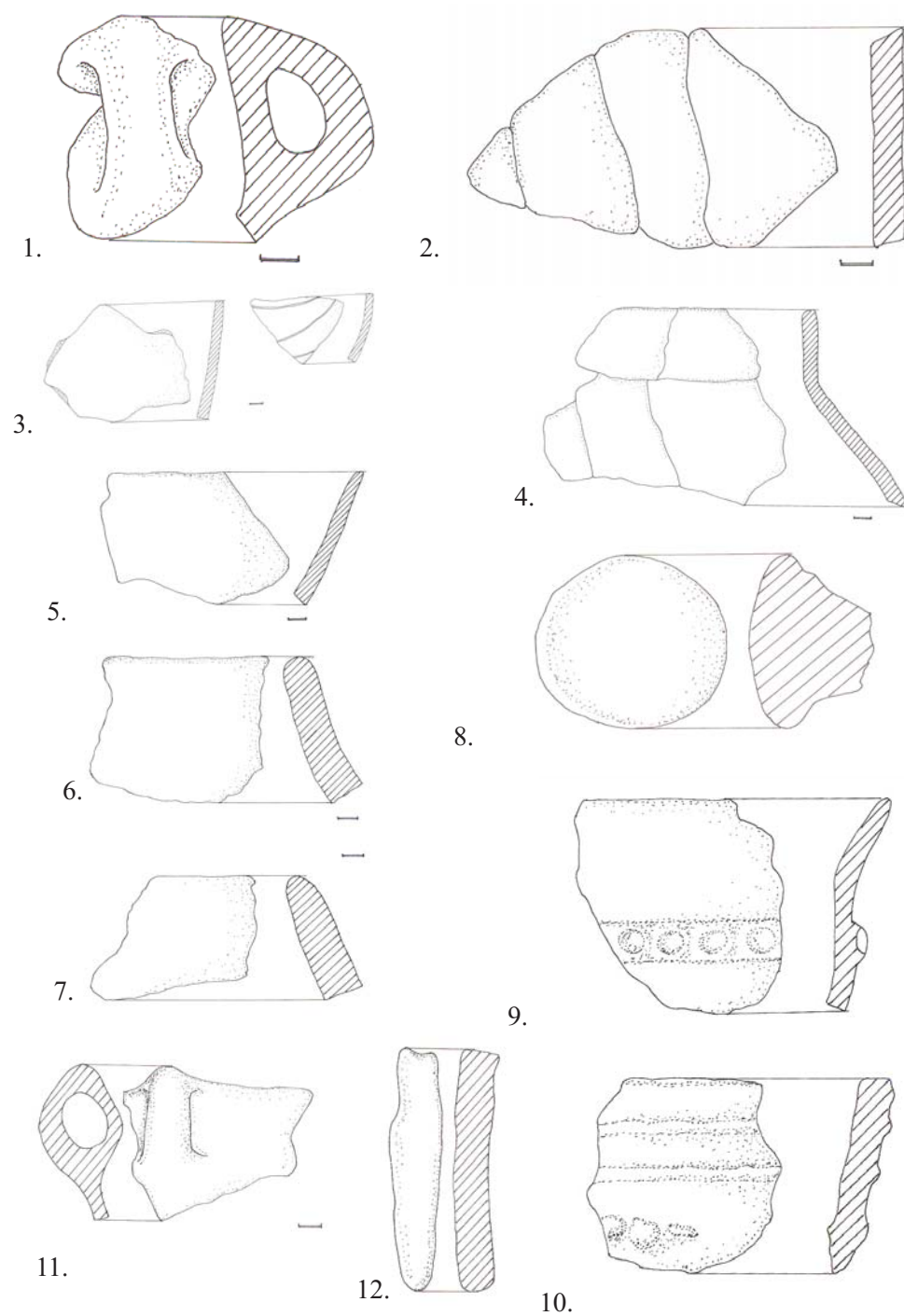
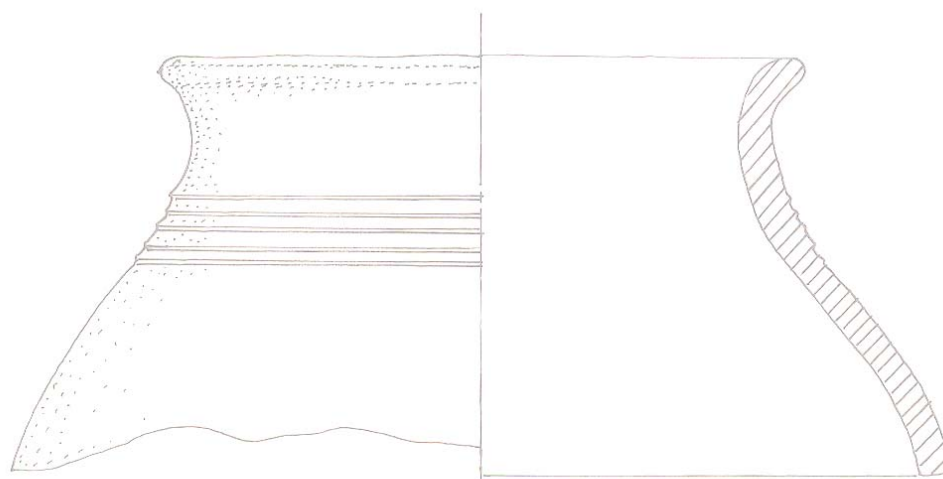
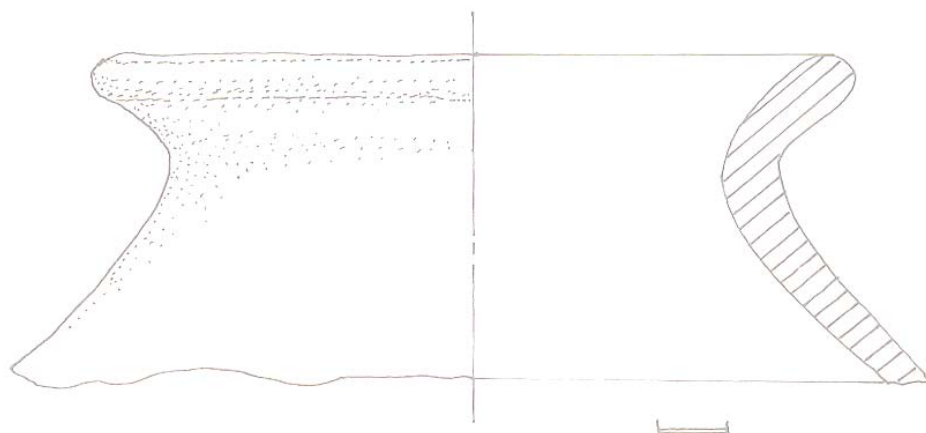

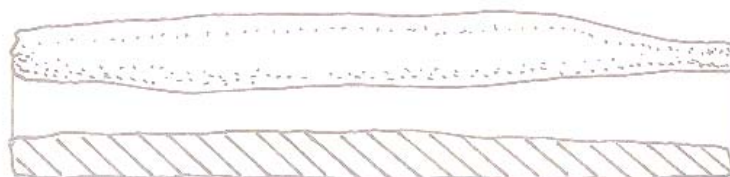
Fig. 12. Petroasele 2008. Școala Generală. 1 - 11. Ceramică: 1-2. din L 2; 3-10. din L3; 11 - Buză cu toartă din strat; 12. Cute din strat.

1.

2.

3.

Fig. 13. Pietroasele 2008. Castru. S I D. 1 - 2. Vase (fragm.); 3. Stilus din os.

RAPORT
PRIVIND CERCETAREA ARHEOLOGICĂ PREVENTIVĂ
DESFĂȘURATĂ LA AMPLASAMENTUL MALL PLOIEȘTI,
SAT PLOIEȘTORI, COM. BLEJOI, JUD. PRAHOVA¹

Eugen PAVELEȚ

Terenul pe care va fi construit obiectivul Mall Ploiești este situat în lunca inundabilă a râului Dâmbu, în zona de câmpie din apropierea dealurilor subcarpatice, la limita de nord a municipiului Ploiești, lângă Spitalul Județean Ploiești, pe partea dreaptă a D. J. 102. Deși este situat în imediata vecinătate a municipiului Ploiești amplasamentul este arondat administrativ satului Ploieștori, comuna Blejoi, jud. Prahova.

Partea de vest a obiectivului se află în zona de protecție a sitului arheologic Ploiești, „*Bloc 122*”, înscris în Lista Monumentelor Istorice, 2004, Județul Prahova, având codul PH-I-m-B-16113.

În zonă au fost descoperite urme arheologice ce datează din epoca bronzului, sec. V-VII și sec. XX.

Cercetările noastre au fost inițiate deoarece în cursul unei verificări de teren, pe profilul nordic al gropii de fundație a Mall-ului, am descoperit resturile incendiate ale unui complex, o locuință, ce a putut fi datată sec. V-VII d.Ch.

Cercetările arheologice preventive s-au desfășurat în lunile mai-iunie ale anului 2008, iar supravegherea arheologică a lucrărilor efectuate în zonă s-a făcut până în luna august.

Am verificat profilele rezultate prin săparea de către constructor a gropii de fundație și am urmărit lucrările ce au afectat solul, în suprafață totală de cca. 5000 mp. Groapa de fundație acoperă peste 80% din terenul alocat întregii investiții.

Lungimea totală a profilelor însuma peste 300 m. În urma cercetării acestora am sesizat conturul unui singur complex, pe care l-am cercetat prin deschiderea suprafeței C 1.

¹ Colectivul de cercetare a fost alcătuit din Dan Lichiardopol - responsabil, Eugen Paveleț, Marinela Peneș, Nina Grigore (MJIA Prahova).

Fragmente ceramice izolate și alte obiecte arheologice (fragmente de fier, o unealtă de silex, ș.a.), au fost descoperite numai în partea de vest a gropii de fundație, cea din imediata vecinătate a D.J. 102.

Pe lângă cercetarea profilelor am deschis și șapte secțiuni, în zona rămasă nesăpată de constructor, notate S I – S VII.

S I a fost trasată în partea nord-vestică a amplasamentului Mall-ului. Are lungimea de 106 m și lățimea de 1 m. Această secțiune a fost săpată mecanizat. Prin trasarea ei am urmărit să verificăm perimetrul din imediata vecinătate a sitului mai sus menționat, dar și zona din preajma locuinței L 1, cercetată în C. 1 (fig. 1).

În această secțiune am descoperit doar câteva fragmente ceramice contemporane. Nu am sesizat urmele nici unui complex arheologic sau nivel cultural.

Stratigrafia surprinsă în profilele S I este unitară. Sub nivelul de pământ vegetal gros de cca. 0,30 m, am sesizat un nivel de pământ galben, gros de cca. 0,60 - 0,70 m, steril arheologic, iar apoi nivelul de pietriș specific zonei.

S II a fost trasată în aceeași zonă ca și S I, fiind paralelă cu aceasta, și a avut 30 m lungime și 1 m lățime. A fost trasată în partea de vest a perimetrului Mall-ului (fig. 1).

În această secțiune am descoperit câteva fragmente ceramice contemporane de dimensiuni mici.

Stratigrafia S II este identică cu cea sesizată în S I.

S III a fost trasată la 8 m sud de S II, paralelă cu aceasta. Lungimea acestui sondaj a fost de 30 m, iar lățimea de 1 m (fig. 1).

În această secțiune nu am descoperit fragmente ceramice sau complexe arheologice.

S IV a fost trasată la 4 m sud de S III, paralelă cu aceasta. Lungimea acestui sondaj a fost de 30 m, iar lățimea de 1 m (fig. 1).

În această secțiune nu am descoperit fragmente ceramice sau complexe arheologice.

Secțiunile I – IV au fost orientate pe direcția nord-est – sud-vest, fiind perpendiculare pe D.J. 102.

S V a fost trasată în partea de sud – vest a proprietății pe care va fi construit Mall-ul, fiind orientată pe direcția nord-vest – sud-est, aproximativ paralelă cu D.J. 102. Lungimea acestui sondaj a fost de 30 m, iar lățimea de 1 m (fig. 1).

În această secțiune nu am descoperit fragmente ceramice și nici complexe arheologice. Stratigrafia S V este identică cu cea sesizată în celelalte secțiuni.

S VI a fost trasată paralel cu S V, la 15 m est de aceasta. Lungimea acestui sondaj a fost de 30 m, iar lățimea de 1 m (fig. 1).

În această secțiune nu am descoperit fragmente ceramice și nici complexe arheologice, stratigrafia S VI fiind identică cu cea descoperită în celelalte secțiuni.

S VII a fost trasată, paralel cu D.J. 102, în partea sud-vestică a amplasamentului, la cca. 10 m de limita vestică a proprietății pe care se va construi centrul comercial. A avut lungimea de 20 m și lățimea de 1 m. Nici în această secțiune nu au fost sesizate complexe arheologice. Am descoperit câteva fragmente ceramice contemporane și urme de mase plastice datorate unor intervenții recente.

Stratigrafia înregistrată în această secțiune este identică cu cea sesizată în celelalte zone sondate.

În afara celor șapte secțiuni trasate pentru a stabili care este potențialul arheologic al zonei aflate în imediata vecinătate a sitului arheologic Ploiești „Bloc 122”, am trasat și cercetat o casetă, notată C 1, cu scopul precis de a descoperi complexul 1, sesizat pe profilul gropii de fundație, săpată cu mijloace mecanizate de către constructori (fig. 3).

C 1 a avut dimensiunea de 5 x 5 m, și a fost trasată pe marginea gropii de fundație a Mall-ului. Inițial, între marginea gropii și casetă, am cruțat un martor stratigrafic de 1 m, care apoi a fost desființat. În partea sudică a C 1, cea aflată în imediata vecinătate a gropii de fundație, am descoperit resturile unei locuințe semiîngropate, incendiate. Locuința a fost distrusă parțial de constructorii Mall-ului. S-a păstrat partea nordică a acestui complex ce avea dimensiuni de 2, 20 x 1,80 m. Partea inferioară a locuinței a perforat nivelul de pământ galben și astfel conturul ei a putut fi ușor delimitat. Partea de deasupra podelei a fost vizibilă de la adâncimea de – 0,70 m până la – 0,80 - 0,83 m (fig. 4).

Complexul arheologic se prezenta sub forma unor depuneri de chirpic fărâmițat amestecat cu urme de lemn carbonizat, pietre și ceramică. Pietrele erau concentrate în partea sud-estică a complexului și probabil făceau parte dintr-un pietrar (instalația de foc din locuință). Locuința 1 era orientată pe direcția nord-est – sud-vest și era de formă aproximativ dreptunghiulară.

Remarcăm prezența numeroasă a materialelor ceramice. Acestea au fost descoperite printre resturile pietrarului, dar mai cu seamă în partea sud-vestică a complexului L 1 (fig. 3, 4). Calitatea ceramicii este în general medie sau grosieră. Majoritatea fragmentelor ceramice au suferit ardere secundară.

Fragmentele ceramice descoperite în timpul cercetărilor sunt majoritatea databile în sec. V-VII d.Ch.

Ceramica poate fi încadrată în două mari categorii:

1. Ceramică lucrată la roată
2. Ceramică lucrată la mână

1. **Ceramica lucrată la roată** este realizată din pastă ceramică amestecată cu pietricele, arsă oxidant sau reducător (fig. 4). Majoritatea fragmentelor ceramice descoperite prezintă ardere secundară. Nu am găsit vase sau profile întregi ci numai fragmete. Majoritatea fragmetelor provin de la vase bitronconice - oale. Ca o remarcă generală, ceramica descoperită în complexul 1 este sfărâmicioasă, fiind arsă precar.

2. **Ceramica lucrată la mână** este de calitate precară, fiind făcută din lut amestecat cu pietricele sau fragmente ceramice. Este arsă în majoritatea cazurilor reducător. Și în acest caz predomină oalele (fig. 4).

Toată ceramica supusă analizei noastre a fost descoperită în complexul L1.

Concluzii

În perimetrul viitorului centru comercial Mall Ploiești am descoperit un singur complex arheologic, o parte dintr-o locuință semiîngropată de tip Ipotești-Cândești (sec. V-VII d. Ch).

Locuirea în acest perimetru a fost de mică amploare și limitată în timp. Acest lucru se poate datora și faptului că în perioadele ploioase ale anului această zonă, aflată în lunca râului Dâmbu, era inundabilă. Nu am sesizat un nivel arheologic compact ci numai complexe sau materiale ceramice dispersate pe o zonă mai mare, ce acoperă partea dinspre D.J. 102, a amplasamentului viitorului Mall.

Astfel de descoperiri au fost făcute în mai multe localități din Muntenia. Amintim aici cercetările de amploare desfășurate în zona Budureasca² și în așezarea de la Șirna,³ ce au scos la lumină mai multe complexe de același tip.

Lista ilustrațiilor

Fig. 1. Planul general al amplasamentului Mall Ploiești

Fig. 2. A. Vedere generală, B. Vedere asupra S I, C-E. Vedere și detalii asupra S II.

Fig. 3. Caseta 1 (C 1) cu locuința semiîngropată.

Fig. 4. Ceramică descoperită în C 1, locuința 1.

² Victor Teodorescu, Marinela Peneș, *Matricea de incidență a siturilor arheologice de la Budureasca (Budureasca 1 – Budureasca 31), jud. Prahova, oglindă a continuității multimilenare de viață, a unității culturale și a densității paleodemografice în zonă*, în „Anuarul Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova; studii și cercetări”, I, Ploiești, 1984.

³ Ștefan Olteanu, Nina Grigore, Victor Nicolae, *Comunitatea sătească de la Șirna, județul Prahova (sec. II-X d.H.), în lumina izvoarelor arheologice*, 2007, p. 42-50.

**Rapport sur la recherche archéologique
préventive sur le Mall Ploiesti**

Au nord de Ploiesti a été découvert un complexe archéologique type habitacle datable le V-VII siècles. L'habitat étaient à moitié enterre et étaient dote avec four en pierre.

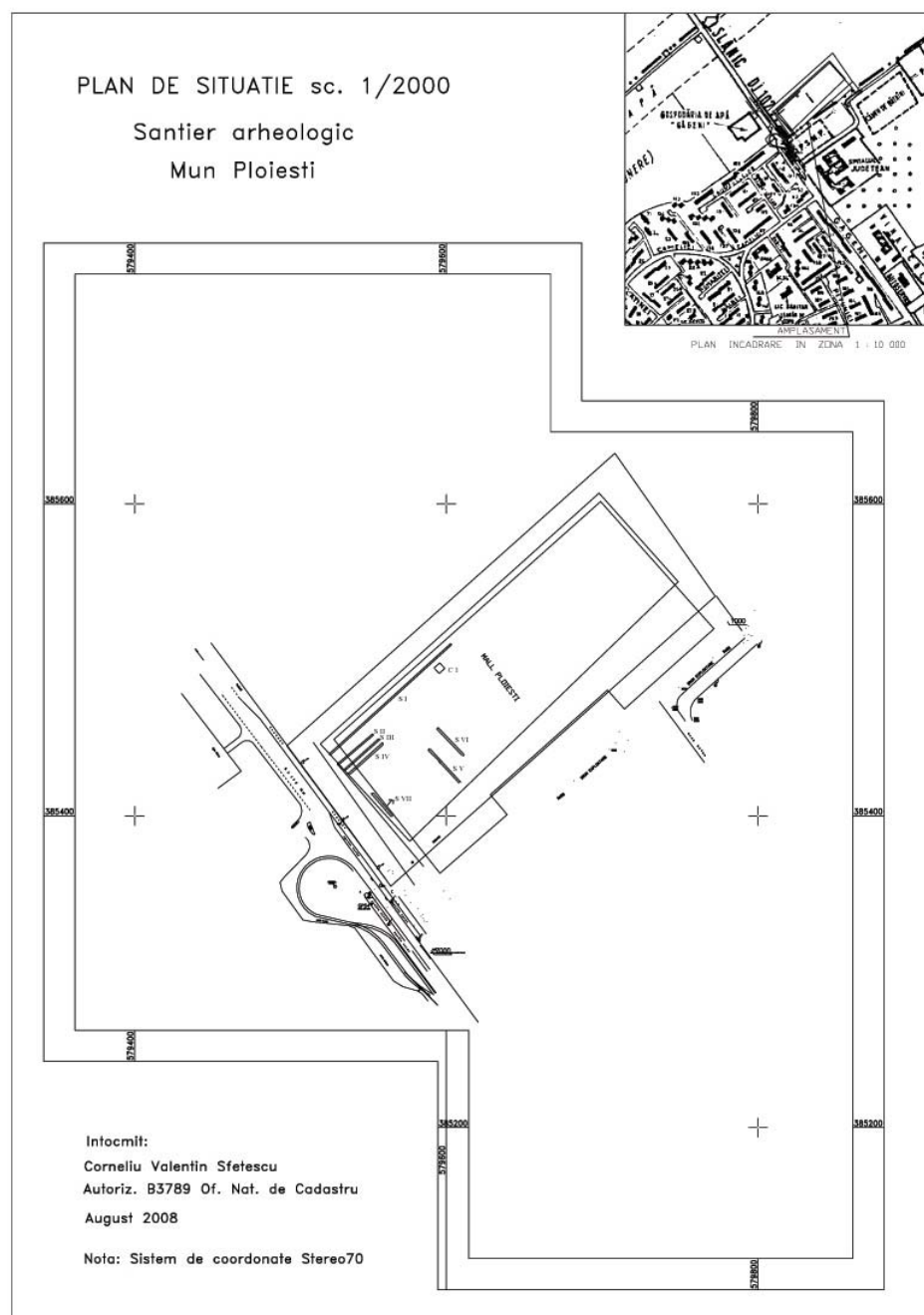

Fig. 1. Planul general al amplasamentului Mall Ploiești

A

B

C

D

E

Fig. 2. A. Vedere generală, B. Vedere asupra S I, C-E. Vedere și detalii asupra S II.

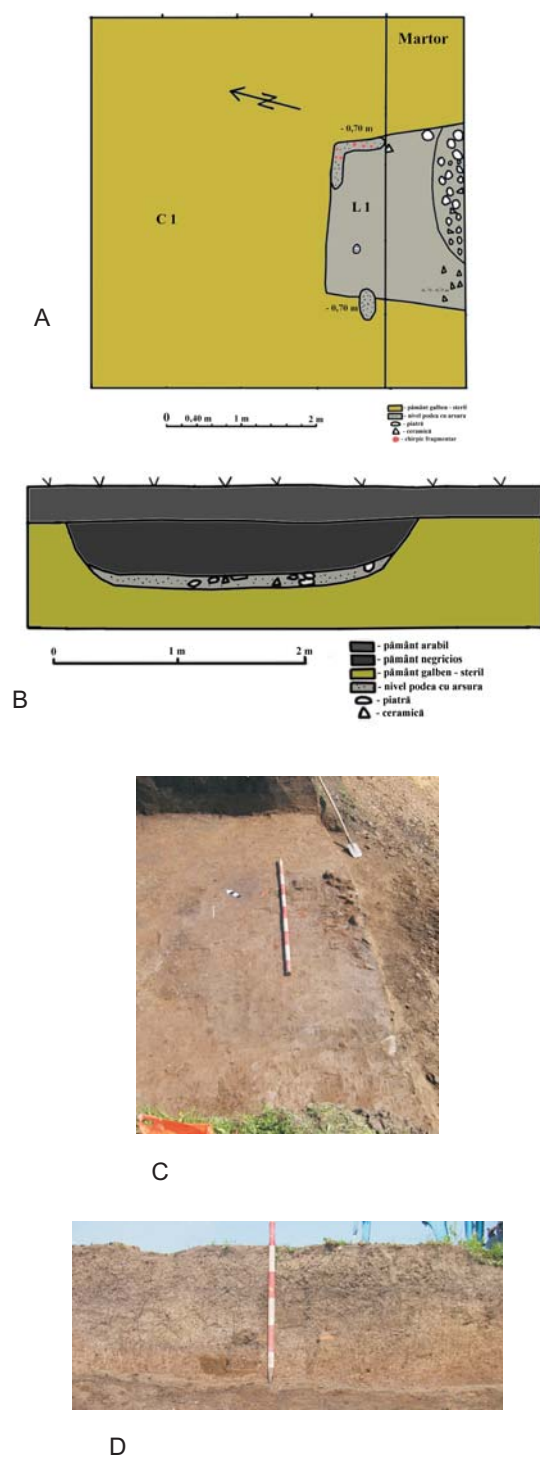

Fig. 3. Caseta 1 (C 1) cu locuința semiîngropată.

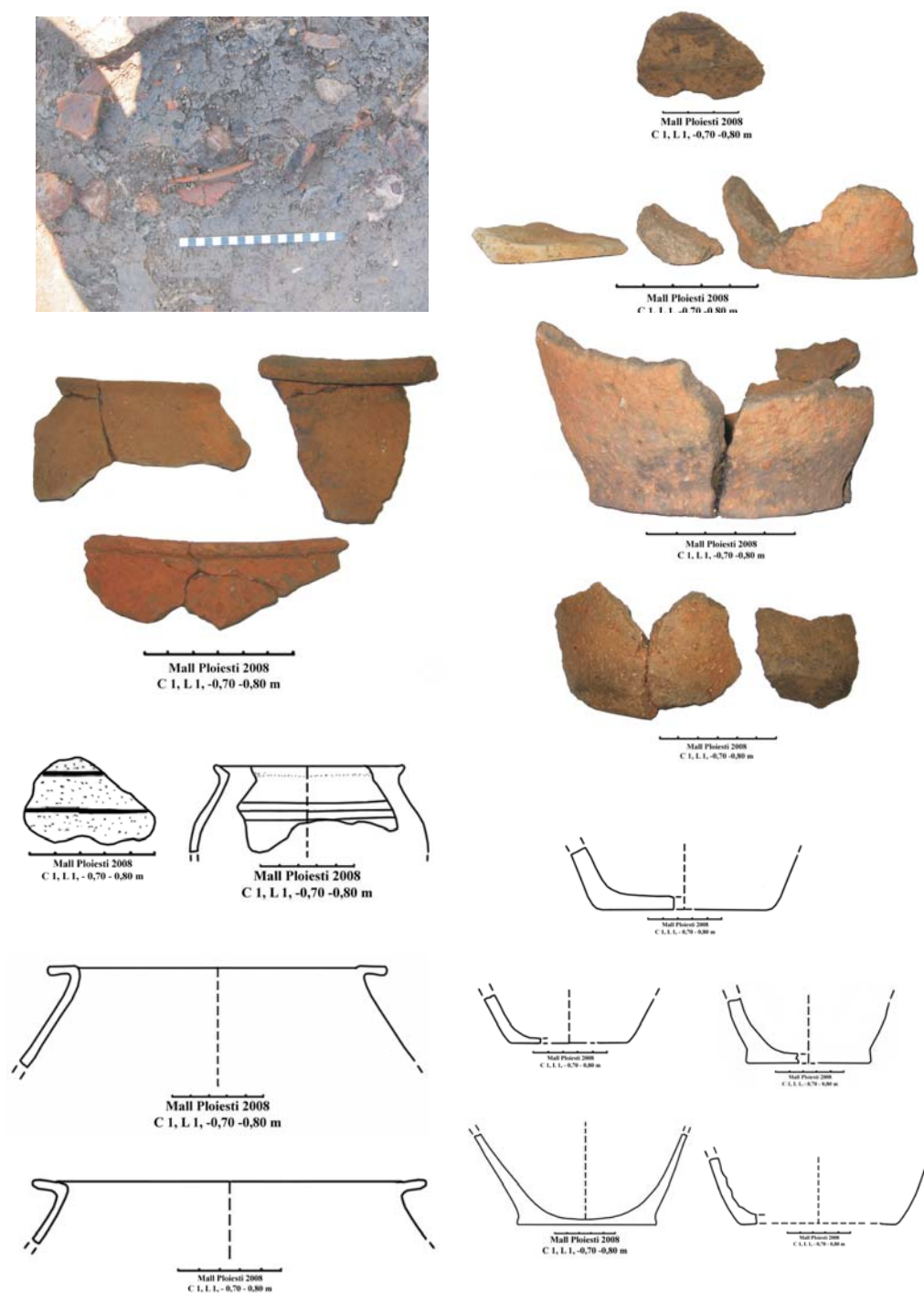

Fig. 4. Ceramică descoperită în C 1, locuința 1.

OBSERVAȚII PRIVIND SEMNIFICAȚIA UNOR DESCOPERIRI DIN SPAȚIUL EXTRACARPATIC (SEC. VI – VII p. CHR.)

Andrei MĂGUREANU

Diferitele piese din secolele VI – VII p. Chr., descoperite în spațiul extra-carpatic, pot face (și au făcut) subiectul unor studii referitoare la diverse teme: economie, etnicitate, semnificație socială...

Dintre acestea, pentru această lucrare, ne-am oprit asupra câtorva descoperiri de tipare. Tiparele au o particularitate pe care alte piese nu o au: sunt exclusiviste. Ele nu sunt produse în masă, de cele mai multe ori fiind unicate... Sunt unele dintre acele piese ce pot fi întotdeauna legate de posesorul ei, de meșteșugar, condiționându-și reciproc existența. Sunt, de asemenea, printre piesele cele mai expresive indiferent dacă sunt percepute ca simboluri ale economiei, ale tehnologiei, sau ale modei...

În cele de mai jos, vom încerca să ne oprim asupra a trei situații generate de unele dintre tiparele, databile în secolele VI – VII p. Chr., descoperite în spațiul extra-carpatic.

1

Publicând tiparele descoperite în valea Budureasca¹, am observat că unul dintre ele făcea parte dintr-o serie de mai multe tipare (Fig. 2). Acest lucru ne-a atras atunci atenția și, în cele ce urmează, ne vom apleca asupra acelei constatări.

Este vorba despre un tipar descoperit întâmplător în raza comunei Vadu Săpat aflată la intrarea în valea Budureasca. Tiparul este bifacial, cu 3 piese săpate pe una dintre fețe și 6 pe cealaltă față. Dintre acestea, ne-a atras atenția o aplică de formă rectangulară², care apare pe mai multe dintre tiparele descoperite în spațiul extracarpatic.

Un astfel de tipar este cel descoperit la Aldeni³. Și această descoperire este întâmplătoare. Spre deosebire de piesa de la Vadu Săpat, acesta este

¹ Măgureanu, Ciupercă 2007, p. 291 – 318.

² Măgureanu, Ciupercă, p. 298 (piesa f).

³ Teodorescu V. 1972, 91, fig. 7/3.

monofacial, pe fața activă fiind săpate două aplici rectangulare alături de alte două piese.

Un al doilea tipar este cel de la Poienița⁴. Acesta este un tipar bifacial de dimensiuni mai mici, descoperit tot întâmplător. Pe fețe are săpate trei aplici rectangulare, dintre care una mai mică și o piesă rotundă.

O altă descoperire, relativ apropiată de precedenta, este cea de la Răcoasa⁵. Este tot o piesă de mici dimensiuni, bifacială, cu o singură aplică rectangulară. De asemenea, este vorba despre o descoperire întâmplătoare.

În vecinătatea pieselor de la Poienița și Răcoasa este și tiparul de la Soveja⁶. O altă descoperire întâmplătoare, care spre deosebire de celelalte două, este de dimensiuni mai mari și are 7 piese săpate pe cele două fețe. Dintre acestea, trei reprezintă aplici rectangulare.

Alte două descoperiri apropiate una de cealaltă sunt cele de la Cucuteni și Rădeni.

Tiparul de la Cucuteni⁷ este, de asemenea, descoperit întâmplător. Este o piesă de mari dimensiuni, bifacială, având 10 piese reprezentate pe fețele sale, patru fiind aplici rectangulare.

De la Rădeni⁸ provine un tipar de mari dimensiuni, descoperit tot întâmplător, având tot 10 piese săpate pe cele două fețe active, dintre care trei sunt aplici rectangulare.

Un ultim tipar la care vom face referire este cel de la Cacica⁹. Este singurul tipar descoperit în urma unei cercetări arheologice, însă, din păcate, antrenat într-un strat medieval. Este tot un exemplar bifacial, cu 6 piese pe cele două fețe, trei dintre ele reprezentând aplici rectangulare.

La această grupă se remarcă o anumită uniformitate a temelor principale săpate pe fețele tiparelor (Fig. 3). Este vorba în special de o piesă de formă rectangulară, precum și de piese rotunde de diferite dimensiuni, dar care au o decorare comună, alături de acestea apărând și alte piese de diferite forme și decoruri:

a – aplică de formă rectangulară, cu două sau trei câmpuri rectangulare înscrise unul în altul; în câmpul din mijloc, majoritatea pieselor, prezintă trei proeminențe piramidale, în timp ce câmpurile periferice au linii incizate dispuse radial; piesele au cam aceleași dimensiuni;

⁴ Teodorescu V. 1972, 91, nr. 47, fig. 7/1.

⁵ Bobi 1981, p. 107, fig. 27/5.

⁶ Teodor 1997, p. 147, nr. 637.

⁷ Boghian 1999, p. 115-124, fig. 3.

⁸ Mitrea 1980, p. 108, fig. XLVI/2.

⁹ Andronic 1997, p. 64-65, fig. VII / 3.

b – aplică sau pandantiv; departajarea se face datorită dimensiunilor, piesele mai mici fiind considerate ca posibile pandantive; de formă circulară, acestea sunt decorate fie cu decor de tip raze, fie cu granule dispuse circular în jurul unui punct central; într-un caz e vorba despre un decor vegetal;

Piesa rectangulară (a) este reprezentată pe toate tiparele cu același tip de decor: în câmpul central apar 3 pătrate, câmp care apoi e înconjurat de unul sau două registre cu motive geometrice, registrul exterior putând fi și perlat.

Dimensiunile piesei, acolo unde a putut fi măsurată, nu toate tiparele fiind publicate cu scară, variază destul de puțin. Astfel, dacă pentru piesa de pe tiparul de la Vadu Săpat avem dimensiunile de 1,82 x 1,22 cm, pentru piesele de pe tiparul de la Cucuteni avem între 1,80 x 1,20 cm și 1,62 x 1,20 cm. Cel mai mari piese apar pe tiparul de la Rădeni, având dimensiunile de 2,20 x 1,42 cm, în timp ce piesele cele mai mici apar pe tiparul de la Soveja, unde măsoară 1,50 x 1,10 cm. Exceptând piesele de la Soveja, se observă o diferență maximă de 0,4 cm, prea mică, credem noi, pentru a contrazice faptul că respectiva formă apare unitară pe toate tiparele.

Este de remarcat că piesele de pe tiparul de la Aldeni nu sunt finalizate, ele fiind încă în lucru în momentul în care tiparul a fost abandonat. Este posibil ca același lucru să poată fi spus și despre piesele de pe tiparul de la Soveja¹⁰, căroră, dacă le mai adăugăm un registru exterior, cum apare pe majoritatea celorlalte tipare, ar atinge și ele dimensiunile „normale” măsurate.

O altă caracteristică a pieselor rectangularare este aceea că sunt fie foarte adânc săpate, fie sunt săpate pornind, nu de la suprafața tiparului, ci dintr-o formă rectangulară, săpată inițial¹¹. Prima situație este ușor de remarcat la tiparul de la Vadu Săpat, unde adâncimea maximă a piesei este de 0,4 cm. A doua situație se întâlnește pe tiparele de la Aldeni, Poienița, Cucuteni sau Rădeni, produsul turnat părăd că stă pe o platformă rectangulară¹², lucru comun pentru o serie de patrițe descoperite în Imperiu Bizantin: Adalia¹³, Carthago¹⁴, Crimeea¹⁵, Constantinopol¹⁶ și Siria¹⁷ sau într-un caz în afara imperiului, la Dumbrăveni¹⁸.

¹⁰ Nu am văzut tiparul, considerațiile sunt numai pe baza desenului publicat;

¹¹ Pe tiparul de la Cucuteni aceasta are adâncimea de 0,15 cm.

¹² vezi mulajul tiparului de la Aldeni: Teodorescu 1972, fig. 7 / 3b.

¹³ Werner 1970, Taf. 7.

¹⁴ Roth 1980, p. 330, fig. 7 / 2.

¹⁵ Aibabin 1993, p. 167, fig. 8 / 1, 4.

¹⁶ Ross 1965, p. 57, nr. 66.

¹⁷ Coche de la Ferté 1958, p. 100, nr. 31, fig. 38.

¹⁸ Horedt 1958, fig. 13 / 8.

Mai facem o observație. Toate tiparele menționate sunt monovalve, lipsind în toate cazurile acea culee prin care se toarnă metalul, caracteristică tiparelor bivolave și nici nu prezintă acele găuri de fixare a unei a doua valve. Desigur, mai există și alte moduri de fixare a unei a doua valve, care să nu lase urme (legarea celor două), dar lipsa unei culee împiedică această ipoteză.

Astfel, dacă adunăm observațiile de mai sus (formă identică ca dimensiuni și mod de decorare, tehnică de obținere asemănătoare) putem concluda că avem de a face cu o serie de tipare destinate realizării unor patrițe (*Pressmodeln*)¹⁹ pentru obținerea de aplici prin presare sau poate de pandative pentru cercei (formele rotunde).

Dacă este așa, atunci atragem atenția asupra unui fapt cât se poate de interesant. Spațiul extra-carpatic se circumscrie unei sfere tehnologice caracterizată în special de obținerea pieselor prin turnare, spre deosebire de spațiul intra-carpatic și mai ales cel al Pannoniei, care aparțin unei alte sfere, caracterizată mai ales de obținerea pieselor prin presare²⁰ (Fig. 7). Devine astfel intrigant faptul că avem în spațiul extra-carpatic tipare pentru turnarea unor patrițe. Mai mult, numărul de piese realizate prin presare, descoperite în spațiul extra-carpatic este infim.

Faptul că avem pe toate tiparele analizate atât piese rectangulare, cât și rotunde, ne duce cu gândul la o posibilă garnitură de piese, poate de centură, după cum le recomandă atât dimensiunile, cât și modul de producere a piesei finale (presarea). Dacă este așa, atunci putem vorbi despre o modă a epocii în spațiul extra-carpatic, mai precis a unei zone delimitate de Buzău la sud, Siret la est și nord și de Carpați la vest, cu excepția de la Vadu Săpat, care iese din această arie (Fig.1).

Este posibil, date fiind și condițiile de descoperire a tiparelor (e puțin probabil ca să fie doar o coincidență descoperirea în afara unor contexte a tuturor tiparelor din această serie), să fie vorba despre meșteri itineranți prin care s-a răspândit această garnitură de piese.

Moda ganiturilor de centură realizate prin presare nu este însă un apanaj a spațiului extra-carpatic. Ea poate fi considerată un import sub forma unei influențe a popoarelor stepei, în special a avarilor. Iar avarii sunt, de asemenea, mari amatori de produse de origine bizantină, cu decor granulat. Nu vrem să spunem că tiparele discutate sunt o dovadă a prezenței avare în spațiul extra-

¹⁹ Ipoteză lansată, dar neargumentată, de către Victor Teodorescu pe baza descoperirilor de la Poienița și Aldeni: Teodorescu 1972, p. 91.

²⁰ Cele două spații nu sunt exclusiviste, tipare dintr-o zonă apărând și în cealaltă; în imperiu apar ambele tehnici de realizare a pieselor; harta de la figura 7 nu este una exhaustivă, dar credem că ilustrează suficient de bine situația.

carpatic, ci doar integrăm acest teritoriu în sfera de influență a modelii adoptate de avari în zonele pe care le controlau direct sau nu.

2

Foarte recent a fost publicat un tipar descoperit pe plaja cetății Argamum (Jurilovca)²¹. Tipar fragmentar, la care, după o spargere inițială, suprafața rămasă a fost refolosită tot ca tipar. Nu este singurul caz în care se refolosește spațiul rămas de la un tipar inițial distrus. De la Davideni provine o valvă, inițial destinată turnării unor cruci – pandantiv și care ulterior a fost refolosit pentru a se turna mici piese, probabil subansamble decorative²².

Ceea ce este interesant la tiparul de la Jurilovca, este că pe una dintre fețe (cea la care s-a renunțat), sunt săpate câteva piese ce au analogii perfecte pe alte tipare. Acestea au fost bine sesizate de Rodica Oanță - Marghitu, dar din păcate există unele deficiențe la ilustrație, aducerea la scară a celor patru tipare fiind greșită, ea bazându-se pe informații eronate, sesizate de altfel de autoare²³.

Drept urmare, în afară de tiparul descoperit la Argamum, de la Budureasca 4 provin două tipare descoperite în același complex²⁴, iar ultimul vine de la Cristur²⁵ (Fig. 4). Deși acest lot este mai redus ca număr, este la fel de important ca și primul lot discutat. Toate cele patru tipare sunt bivalve, fiind păstrate găurile ce ajutau la fixarea celei de a doua valve. Toate sunt bipolare, având culee la ambele capete și o organizare asemănătoare (Fig. 5).

Spre deosebire de tiparele amintite în prima grupă, despre cele de la Budureasca 4 și Cristur știm că au fost descoperite în complexe din cadrul unor așezări: dintr-o groapă în cazul tiparelor de la Budureasca 4, dintr-o locuință în cazul celui de la Cristur.

Ceea ce caracterizează cele patru tipare este legat atât de piesele reprezentate pe ele, cât și de modul lor de folosire.

Referitor la piesele gravate pe tipare observăm că nu este vorba despre piese finite, ci doar de subansamble pseudo-granulate²⁶, care apoi se fixau pe o anumită piesă, pe care o decorau (Fig. 5). Ele sunt întâlnite în componența unei mari varietăți de piese. Putem spune doar, că ele sunt de influență bizantină, fiind vorba despre elemente de decor pseudo-granulate.

²¹ Oanță-Marghitu 2006, p. 355 – 356.

²² Mitrea 2001, p. 134, fig. 65 / 1.

²³ Oanță-Marghitu 2006, p. 357, nota 59, Pl. III / 1 - 5. Totuși, piesele de la Budureasca 4 sunt în colecțiile MNIR și puteau fi consultate.

²⁴ Măgureanu, Ciupercă 2007, p. 293.

²⁵ Szekely 1971, p. 357, fig. 1/3-3a.

²⁶ Decorul granulat e realizat prin turnare și nu prin lipirea individuală a granulelor pe piesa ce urma să fie decorată.

Atragem însă atenția că obținerea de granule prin turnare în tipare bivalve nu este un apanaj al regiunilor extracarpătice, procedeul fiind întâlnit și la nord sau la est de spațiul de care ne ocupăm, cum ar fi la Bernashivka²⁷ sau D'yakova²⁸, dar și în nordul Europei, de exemplu la Rerik²⁹ ca să cităm doar câteva exemple. De altfel, în cazul tiparelor de la Bernashivka și D'yakova se întâlnesc chiar și forme pentru turnat mici piese cu decor pseudo-granulat și nu doar simple granule.

Piese, de pe tiparele pe care le discutăm, sunt mici, cu dimensiuni cuprinse între 0,5 cm și 1 cm. Sunt de forme diferite, arătând ca niște mini pândative (toate prezintă inel de prindere): cruci realizate din 5 sau 6 granule, triunghiuri cu margini perlate, romb cu granule la colțuri sau coloană de granule. Granulele au dimensiuni de 1-1,5 mm.

Ceea ce atrage în mod particular atenția este una dintre forme. Aceasta, asemănătoare unui coșuleț, este realizată din trei coloane a câte trei granule, prima și cea de a treia coloană fiind unite printr-o sârmă semicirculară. Această formă se întâlnește pe toate cele patru tipare într-un mod aproape identic.

Spre deosebire de tiparele din prima serie, acum avem doar tipare bivalve (o valvă A și o valvă B), având culee la ambele capete și găuri de fixare pentru cea de-a doua valvă³⁰. Până în prezent cunoaștem o singură valvă (să spunem valva A) care să prezinte elemente de fixare în găurile celei de a doua valve (să spunem valva B). Este vorba despre valva unui tipar descoperită la Budureasca 3, care prezenta două tije realizate din fier, rotunjite la partea superioară³¹.

Faptul că pe tiparele păstrate apar aceleași piese, alături de faptul că pe respectiva valvă sunt și găurile de fixare, ne face să credem că în toate cele trei cazuri avem de-a face cu aceeași valvă (să spunem valva B).

Acest lucru nu poate fi o coincidență, el repetându-se de patru ori și la distanțe considerabile. Oare acest lucru ne poate da unele sugestii privind aspecte tehnologice? Este posibil să avem de-a face cu un anumit sistem de a recupera piesa turnată, prin spargerea unei singure (și aceeași) valvă (valva A), probabil mai ușor de refăcut. Un argument în acest sens ne este dat și de mulțimea de găuri prezentă pe valvele de la Budureasca 4 și Cristur, găuri datorate probabil diferențelor rezultate din refacerea valvei distruse.

Ceea ce este interesant este că tiparele schițează o direcție sud est – nord vest, față de direcția nord – sud observată la tiparele din prima serie.

²⁷ Vynokur 1997, ris. 19, ris. 22, ris. 25 etc .

²⁸ Krenke, Tavlintseva 2002, ris. 6 / 1 – 9.

²⁹ Schmidt 1994, abb. 3 / k.

³⁰ În literatură, prin tipare se înțelege de fapt o valvă, până în prezent nefiind descoperit nici un tipar complet (cu ambele valve). În teritoriul extracarpatic au apărut doar jumătăți (o valvă) de tipare bivalve.

³¹ Măgureanu, Ciupercă 2007, p. 304 , nr. cat. 8.

Având în vedere că tehnica granulației provine din imperiu, credem că putem considera tiparul de la Jurilovca ca pe un cap de serie, urmându-i cele de la Budureasca 4 și apoi cel de la Cristur. De altfel, piesa care definește această serie de tipare, este realizată „cu capul în jos” pe tiparul de la Cristur, invers față de cum e realizată pe cele de la Jurilovca și Budureasca 4. Pe tiparul de la Cristur apar și acele mici pandantive romboidale care seamănă izbitor cu chatoanele de la inelele de tip Bócsa³², descoperite în mediul avar, putând reprezenta o adaptare la cerințele locale.

3

Ultima grupa de piese, la care ne vom referii mai departe, este formată dintr-un tipar și doua piese finite. Este vorba despre tiparul descoperit întâmplător la Vadu Săpat, discutat și la prima grupă și despre pandantivii descoperiți la Șirna și Maglavit (Fig. 6).

De pe tiparul de la Vadu Săpat (Fig. 2/2) ne interesează o formă de pe fața 1, formă care reproduce aproape cu exactitate forma pandantivelor de la Șirna și Maglavit³³. Facem mențiunea că forma de pe tipar este destinată turnării unei piese finite, realizate în tipar bivalv³⁴. Mențiunea este necesară datorită faptului că pe cealaltă față, așa cu am văzut la discuția referitoare la prima serie, tiparul avea un alt mod de folosire³⁵.

Pendantivul de la Maglavit, jud. Dolj, provine dintr-o descoperire întâmplătoare, alături, se pare, de un pandativ de cercei. Este realizat prin turnare, din argint³⁶.

Mai recent a fost publicată o piesă descoperită la Șirna, jud. Prahova³⁷. Din păcate și această piesă a fost descoperită în afara unui complex, ea provenind din pământul răscolit de plug. Piesa este realizată prin turnare, fie dintru metal plumburiu³⁸, fie din bronz, în publicație fiind menționate ambele variante.

Piesa de la Maglavit seamănă foarte mult cu forma de pe tiparul de la Vadu Săpat, dar distanța mare dintre cele două descoperiri ne împiedică a considera pendantivul ca fiind un produs al tiparului. De altfel nici piesa de la

³² Garam 2001, taf. 53 / 10 – 13.

³³ Menționarea unui pandativ descoperit la Obârșia (Olteanu, Grigore, Nicolae 2007, p. 92, nota 6) este eronată.

³⁴ Măgureanu, Ciupercă 2007, p. 298, fig. 3.

³⁵ Acest fapt este o ciudățenie, tiparul de la Vadul Săpat fiind un unicat din acest punct de vedere: o față se folosea la turnare în sistem bivalv, iar cealaltă față se folosea în sistem monovalv.

³⁶ Toropu 1976, p. 213, pl. 17/5.

³⁷ Olteanu, Grigore, Nicolae 2007, p. 56, 92, fig. 20/5.

³⁸ Descriere care ar sugera argintul oxidat.

Șirna, o descoperire apropiată de Vadu Săpat, nu poate fi un produs al tiparului, existând diferențe între pandantiv și forma săpată pe tipar.

Foarte probabil, datorită fineții cu care este lucrat, pandantivul de la Maglavit provine dintr-un atelier de la sud de Dunăre. Tot din imperiu poate proveni și tiparul de la Vadu Săpat, arta cu care sunt săpate formele trădând originea sa sud dunăreană.

În schimb, pandantivul de la Șirna pare mai degrabă o imitație barbară. El încearcă să imite modelul bizantin, dar nu reușește decât să se apropie de acesta.

Concluzii

Am încercat ca prin analiza celor trei serii de piese să atrag atenția asupra unor probleme pe care le ridică tiparele din spațiul extra-carpatic.

O primă idee ce s-ar desprinde ar fi cea legată de influența exercitată de imperiu asupra lumii de la nord de Dunăre, influență manifestată nu atât prin transferul de tehnologie, cât prin detalii ce țin mai mult de decorarea piesei finite.

Apoi, faptul că apare același tip de piesă pe mai multe tipare, unele la mare distanță unele de altele, ar putea da un indiciu și în ceea ce privește „moda”, gusturile unora dintre locuitorii spațiului extracarpatic. Și în ceea ce privește moda putem spune că cele două serii de tipare reflectă și două curente diferite. Pe de o parte avem tiparele din prima serie care produc piese finite, gata decorate, pe de altă parte avem a doua serie de tipare care produc sub-ansamble, elemente de decor pentru diferite piese. De altfel există și o diferență la nivelul decorării pieselor, tiparele din a doua serie ajutând la crearea unor piese cu un decor granulat bogat, mult mai apropiat de cel al pieselor finite considerate de influență sud-dunăreană (unele provenite chiar din imperiu).

Diferențele de curente nu înseamnă însă și diferențe de gust între diferite comunități. E posibil să fie vorba doar de diferite garnituri de piese fiecare cu rolul ei în costumele persoanei.

Și încă ceva. Moda nu este impusă de meșteșugari, ei doar respectă comanda dată de client, client influențat la rândul lui de spiritul de imitație, de o anumită cutumă sau, de ce nu, de inspirație. Numai că prezența unor orfevrii itineranți mai presupune ceva. Prezența orfevrilor se datorează existenței unei cereri generate de o clientelă ce își poate permite aducerea unui meșteșugar pentru a-i realiza piesele.

Ca atare, prezența tiparelor asociate unor orfevrii itineranți ne poate spune ceva despre potența unor personaje ce aveau nevoie de serviciile meșteșugarilor. De asemenea, existența seriilor de tipare ne mai poate sugera

nevoia unor clienți, aflați la diferite distanțe unii de ceilalți de a se afirma prin aceleași piese.

O altă idee ar fi legată de căile de comunicație. Cartarea primelor două serii de tipare discutate, dar mai ales prima dintre ele, ne poate duce cu gândul la marcarea unor „drumuri”, a unor căi de comunicație între diferitele comunități extra- sau intra-carpătice³⁹.

Despre căile de comunicație (comunicare) la nordul Dunării de Jos nu se știe foarte multe. Izvoarele literare nu dau prea multe detalii referitor la drumurile de peste Dunăre. Avem doar mențiuni vagi, legate mai ales de incursiunile armatei bizantine la nord de Dunăre.

Dacă este vorba despre căi de comunicație, atunci este interesant faptul că cele trei „drumuri” sugerate de cele trei serii de piese discutate mai sus, se întâlnesc în zona văii Budureasca. Ca atare putem lua în considerare existența aici a unei comunități destul de influente pentru a putea participa la toate aceste curente de modă⁴⁰.

Chiar dacă regiunile extracarpătice sunt la periferia centrelor de putere (imperiu, avari, stepele nord-pontice), iată că prin cele trei situații prezentate mai sus, se poate observa o dinamică accentuată a activității meșteșugărești, o dinamică determinată de nevoile diferitelor comunități (persoane), o dinamică care determină un du-te-vino al meșteșugarilor, o dinamică care răspunde unei mode influențate de imperiu.

Bibliografie

Aibabin A.I., *La fabrication des garnitures de ceintures et des fibules à Chersonèse*, au Bosphore Cimmérien et dans la Gothie de Crimée aux VIe – VIIIe siècles, în *Outils et ateliers d'orfèvres des temps anciens. Antiquités nationales. Mémoire 2*, Saint-Germain-en-Laye, 1993, p. 163 – 170.

Andronic M., *Evoluția habitatului uman în bazinul hidrografic Soloneț din paleolitic până la sfârșitul sec. al 18-lea*, în Suceava, în *Anuarul Muzeului Național al Bucovinei*, XXII - XXIII (1995 - 1996), Suplimentum VI, Iași, 1997.

Bobi V., *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Vrancea (dovezi ale continuității de locuire din secolele II – VII e.n.)*, în Vrancea. Studii și comunicări IV, 1981, p. 97-140.

Boghian D., *Un moule en pierre des VIe – VIIe siècles découvert à Cucuteni (dép. de Iași)*, în *Studia Antiqua et Archaeologica* VI, 1999, p. 115 – 124.

Coche de la Ferté E., *L'antiquité chrétienne au Musée du Louvre*, Paris, 1958.

³⁹ O abordare similară la Oanță-Marghitu 2006, p. 361.

⁴⁰ Că aici exista o comunitate capabilă să aibă relații la mare distanță o sugerează și alte piese, cum ar fi două aplica realizate prin presare, tipice pentru mediul panonic, sugerând o relație cu vestul sau o fibulă digitată ce sugerează o relație cu estul.

Garam É., *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts* în *Monumenta Avarorum Archaeologica* 5, Budapest, 2001.

Horedt K., *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958.

Krenke N.A., Tavlintseva E.A. *Liteinye formochki s D'yakova gorodishcha*, în *R.A.* 4, 2002.

Măgureanu A., Ciupercă B., *The 6th – 8th centuries metallurgical activity from Budureasca Valley. The Moulds*, în *A.M.N.* 41-42/I, 2004-2005 (2007), p. 291 - 318

Mitrea I., *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în sec. 6-9*, în *Carpica* 12, 1980, p. 55-142.

Mitrea I., *Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din secolele V-VIII*, în *Bibliotheca Memoria Antiquitatis* IX, Piatra Neamț, 2001.

Oanță-Marghitu R., *Argamum între Imperiul Roman târziu și „barbari”. Obiectele mărunte ca ipostaze ale comunicării*, în *Orgame / Argamum. Supplementa* 1. A la recherche d'une colonie, București, 2006, p. 345 – 374.

Olteanu Șt., Grigore N., Nicolae V., *Comunitatea sătească de la Șirna, județul Prahova (secolele II – X d. H.)*, în *lumina izvoarelor arheologice*, București, 2007.

Ross Ch. M., *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection*, vol. II, Jewelry, Enamels and Art of the Migration Period, 1965, Washington.

Roth H., *Almandinhandel und - verbreitung im Bereich des Mittelmeeres*, în *Allgemeine und Vergleichende Archäologie Beiträge*, 2, 1980, p. 309-335.

Schmidt V., *Die Gußtechnik im Schmuckhandwerk bei den Westslawen*, în *Zeitschrift für Archäologie* 28, 1994, p. 107-121.

Szekely Z., *Éléments byzantins dans la civilisations matérielle des VIe-VIIIe siècles dans le Sud-Est de la Transylvanie*, în *Dacia N.S.* 15, 1971, p. 353 – 358.

Teodor D.Gh., *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele V – XI*, București, 1997.

Teodorescu V., *Centre meșteșugărești din secolele V/VI-VII în București*, în *M.I.B.* 9, 1972, p.73-97.

Toropu O., *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia traiană sudcarpatică*, Craiova, 1976.

Vynokur I.S., *Slov'janski iuveliri Podnistrov'ja. Za materialami doslidjeny Bernashvskogo kompleksy seredini I tys. n.e.*, Oium, 1997.

Werner J., *Zur Vervreitung frühgeschichtlicher Metallarbeiten (Werkstatt-Wanderhandwer-Handel-Familienverbindung)*, în *Early Medieval Studies* 1, 1970, p. 65 – 81.

Abstract

The moulds are one of the most interesting finds from extra-Carpathian area of the 6th and 7th centuries. In this paper I study a number of moulds, grouped in three series, according to their characteristics.

First group is formed by eight moulds that have in common following characteristics: all were isolated discoveries; all have an almost identical item (rectangular shape appliqué); all respect a special technique of cast.

The second group is not so numerous. Only four moulds we can ascribe to it, but is a very homogenous one. Its main characteristic is that those moulds were used to cast small pieces, decorate with pseudo-granule, pieces that will decorate an object. Another characteristic is the existence of a same form on each of them.

The third group is a mixed one. It is formed by a mould and two pendants. Its only characteristic is that the pendants have a correspondent in an item graved on the mould. This situation is almost a unique situation.

Finally what those three groups can tell us? We think that those moulds reflect a south Danube influence easily seen on the level of decoration of pieces. Then we can figure something about the fashion, about the goldsmith, about offering and demand, about the power of somebody that can afford to call an itinerant goldsmith to make him a jewel. And not to the last, we think we have argues that this three groups marked ways of communications between different communities.

After all, even the territory we have study in this paper is at periphery of power centre (Avars, Byzantine Empire or north Pontic steppes one) we can see certain dynamics of nonferrous metallurgy, dynamics caused by some needs of different communities (persons), a dynamics that respond to a fashion largely influenced from south of Danube.

Figura 1: Distribuția tiparelor din prima serie

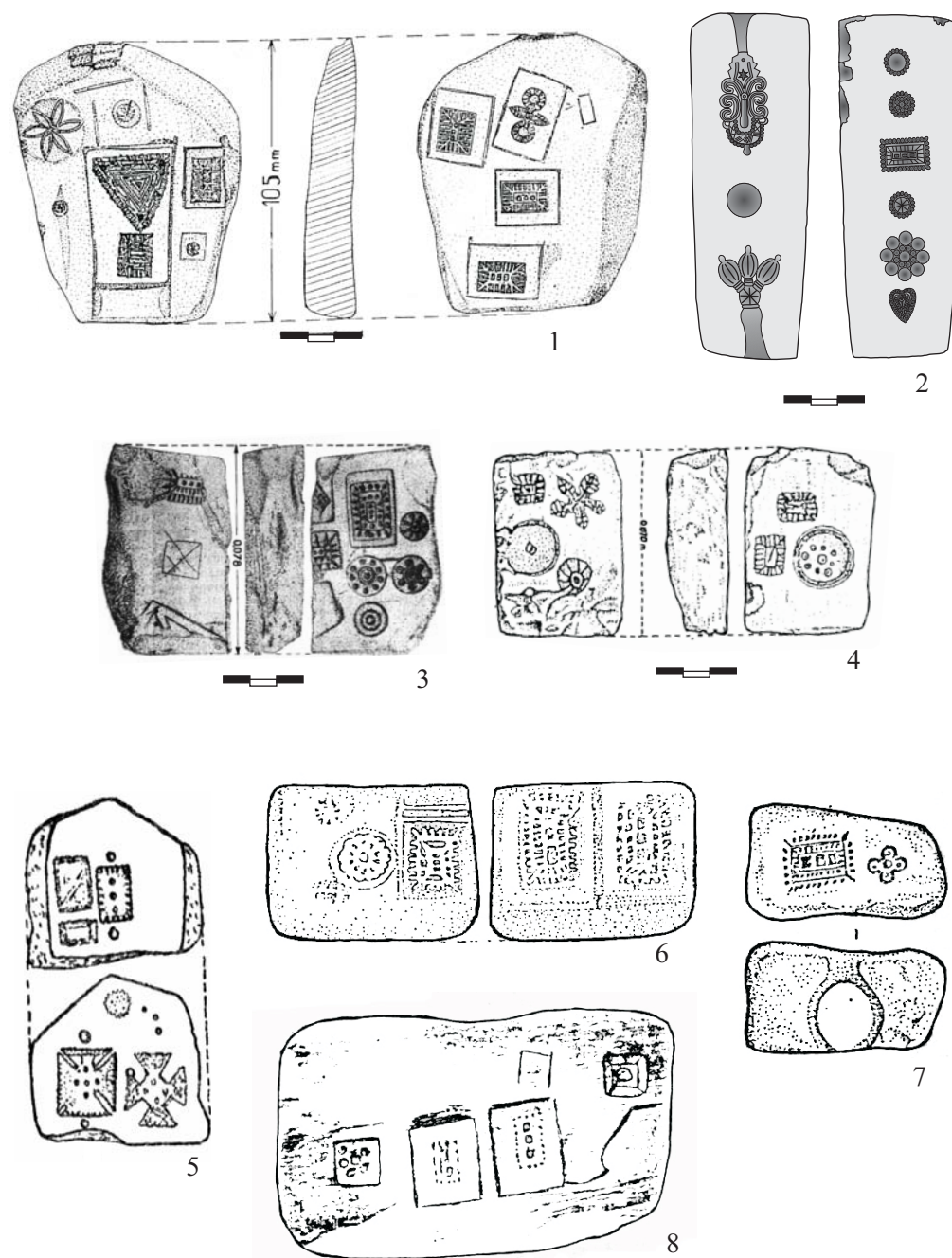

Figura 2: 1 Cucuteni, 2 Vadu Săpat, 3 Rădeni, 4 Soveja, 5 Cacica, 6 Poienița, 7 Răcoasa, 8 Aldeni (5 - 8 fără scară)

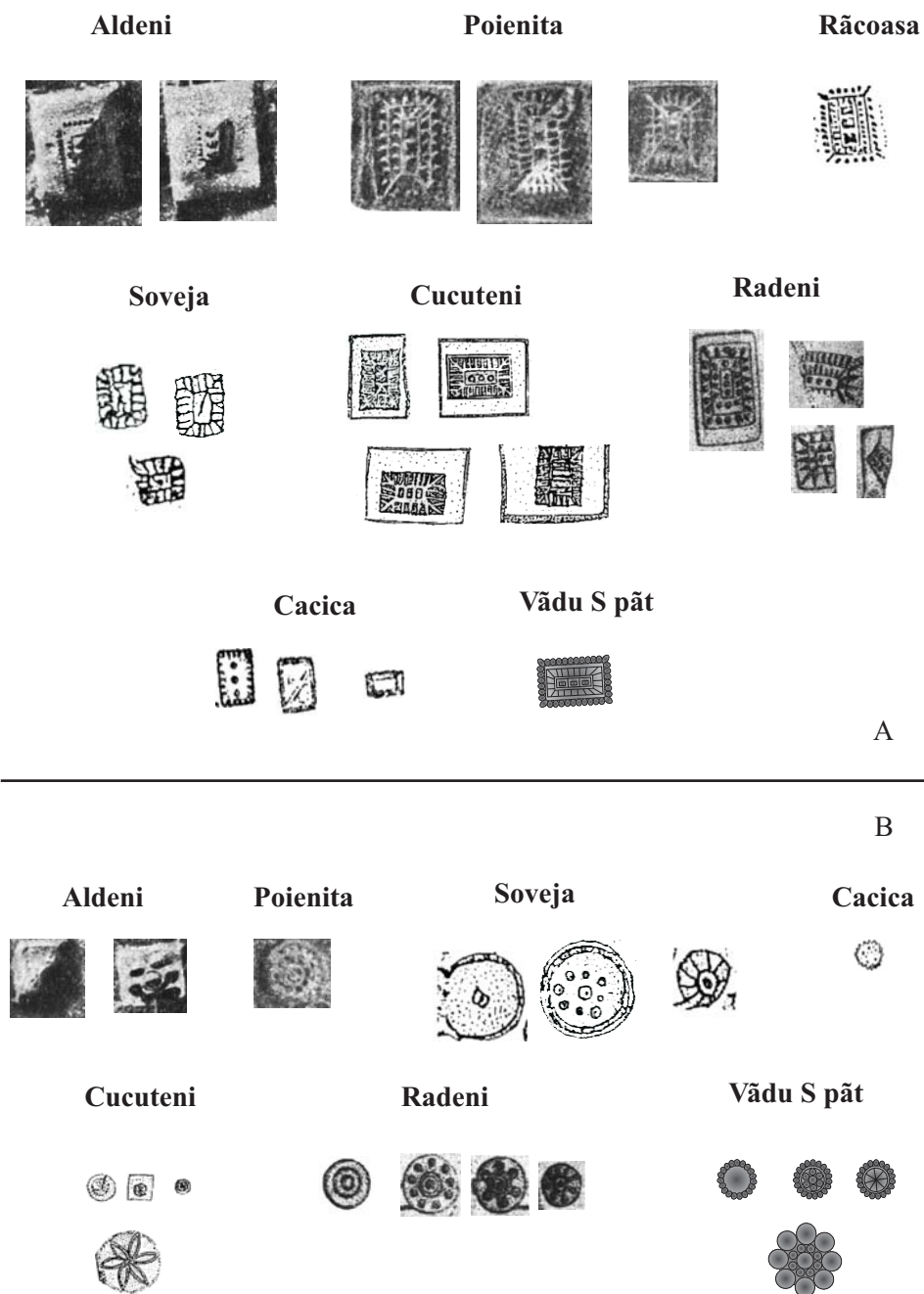

Figura 3: A - forme rectangulare și B - forme rotunde de pe tiparele din prima serie

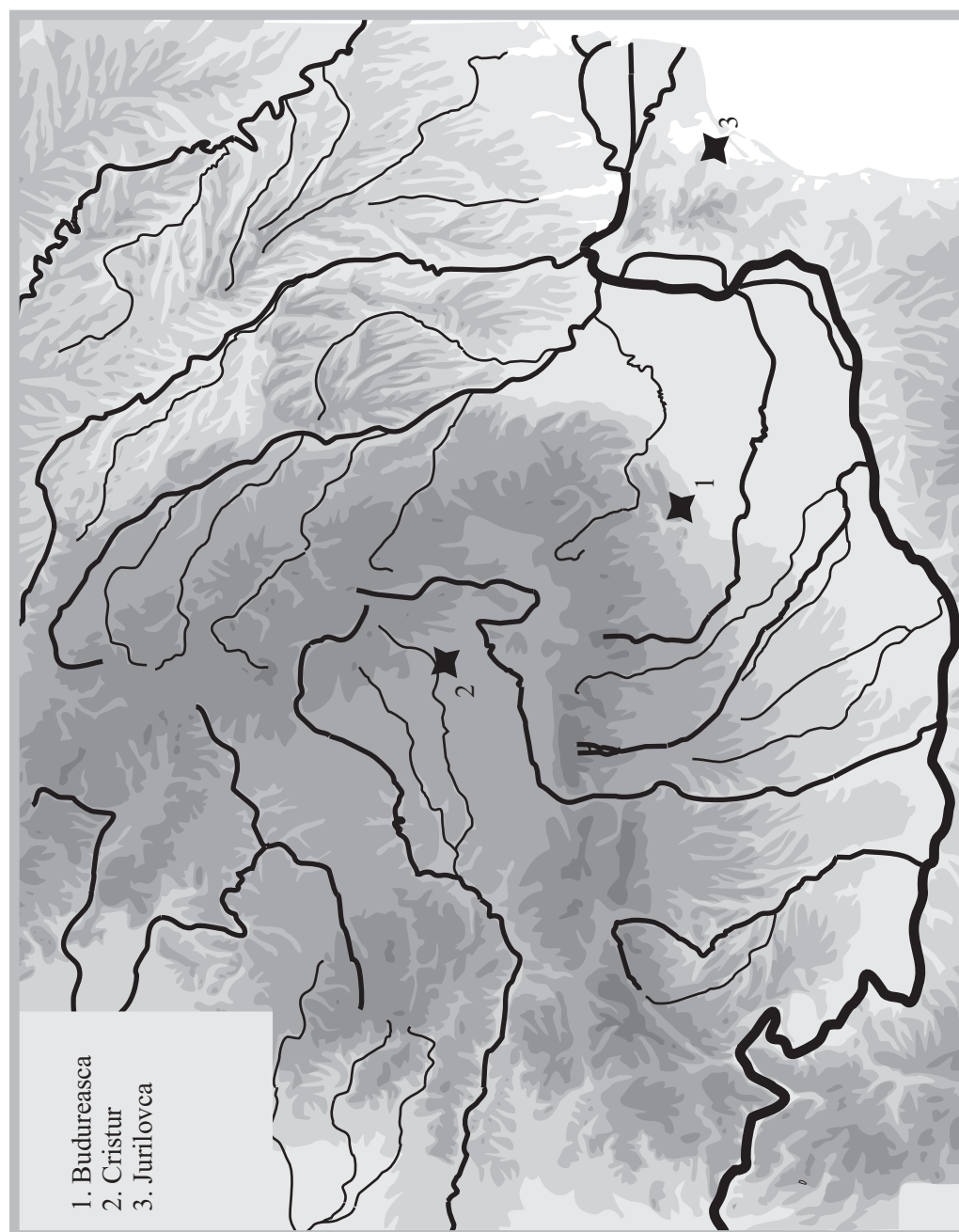

Figura 4: Distribuția tiparelor din cea de a doua serie

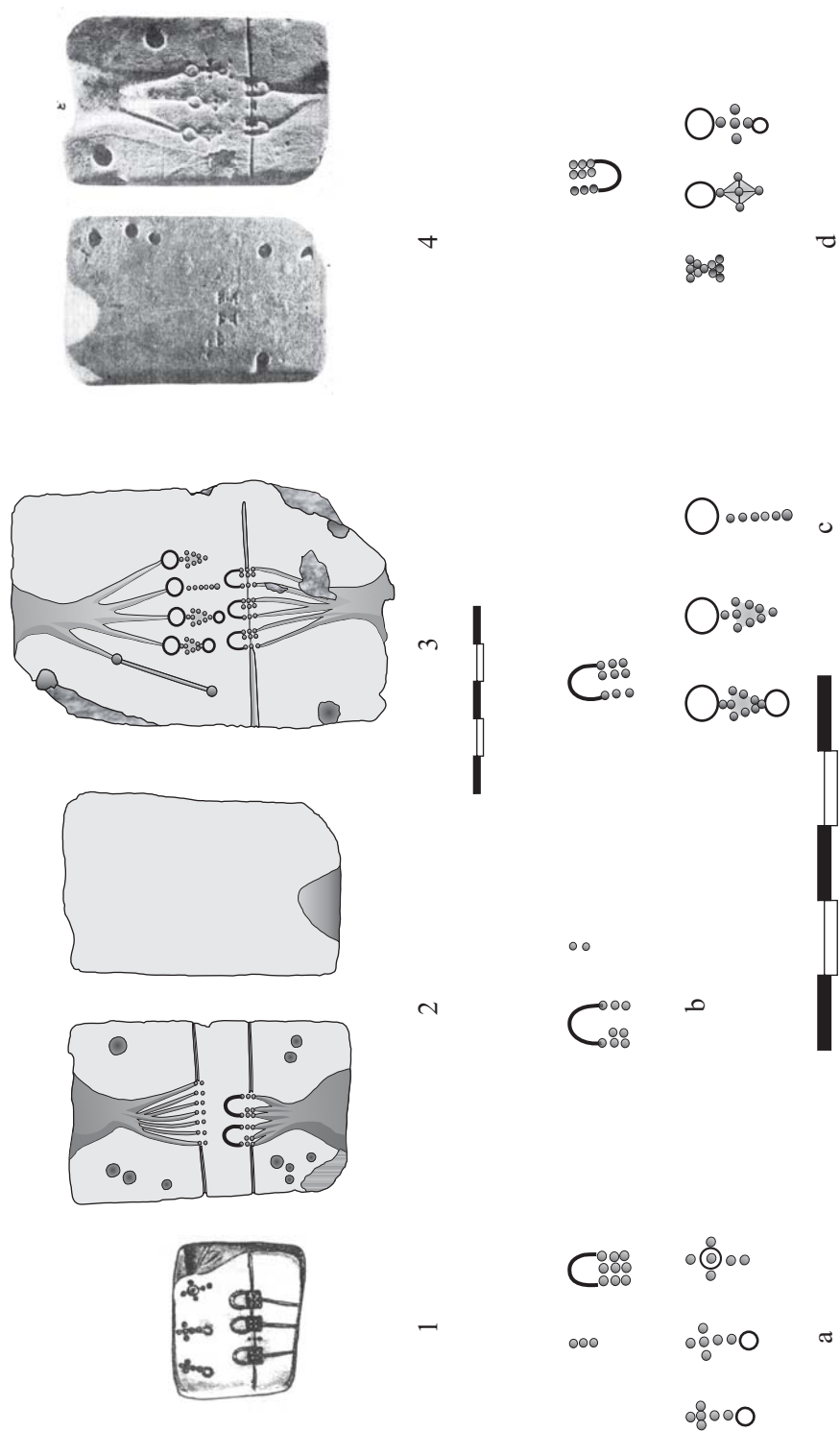

Figura 5: 1, a - Jurilovca, 2 - 3, b - c - Budureasca 4, 4, d - Cristur

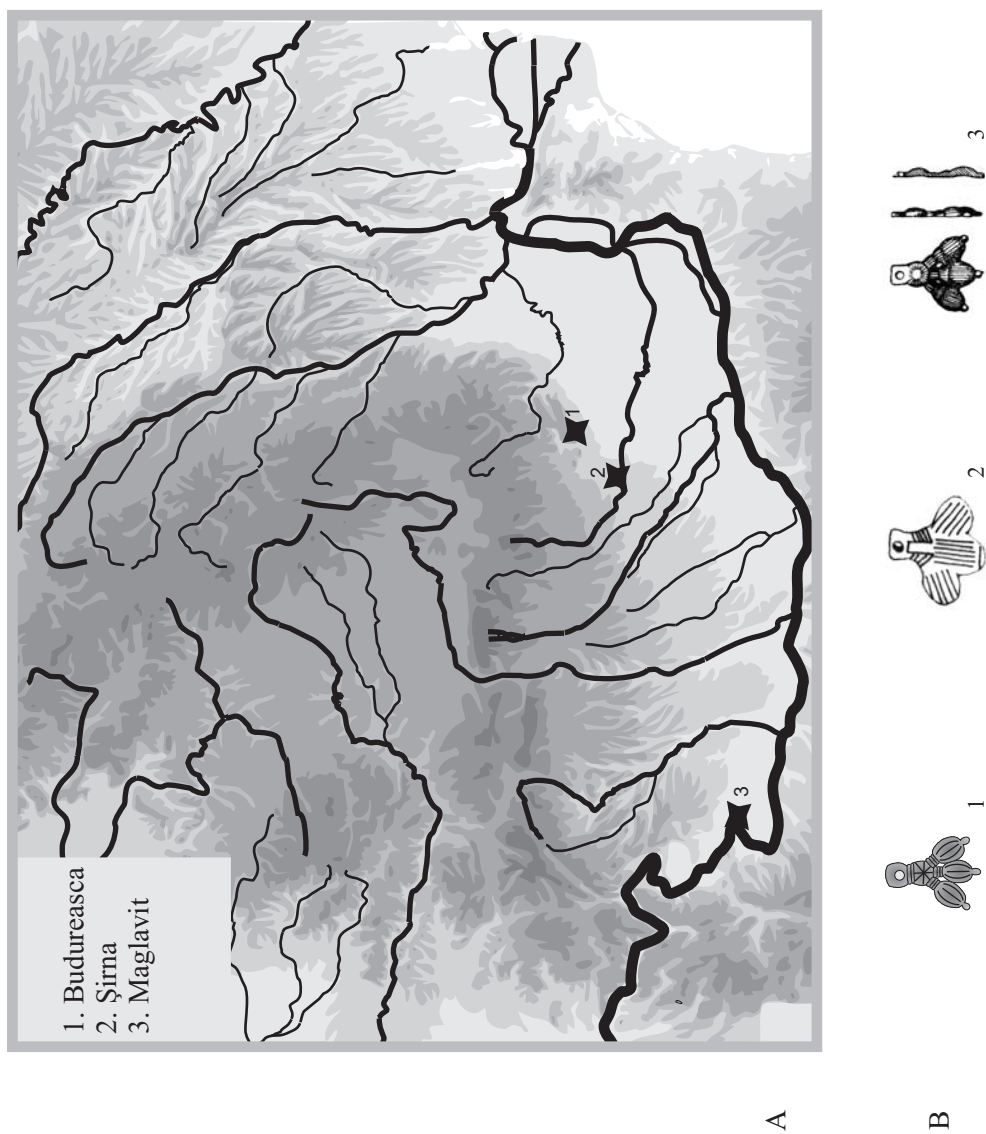

Figura 6: A - Distribuția pieselor din a treia serie, B - 1 forma de pe tiparul de la Vadu Săpat, 2 Șirna, 3 Maglavit

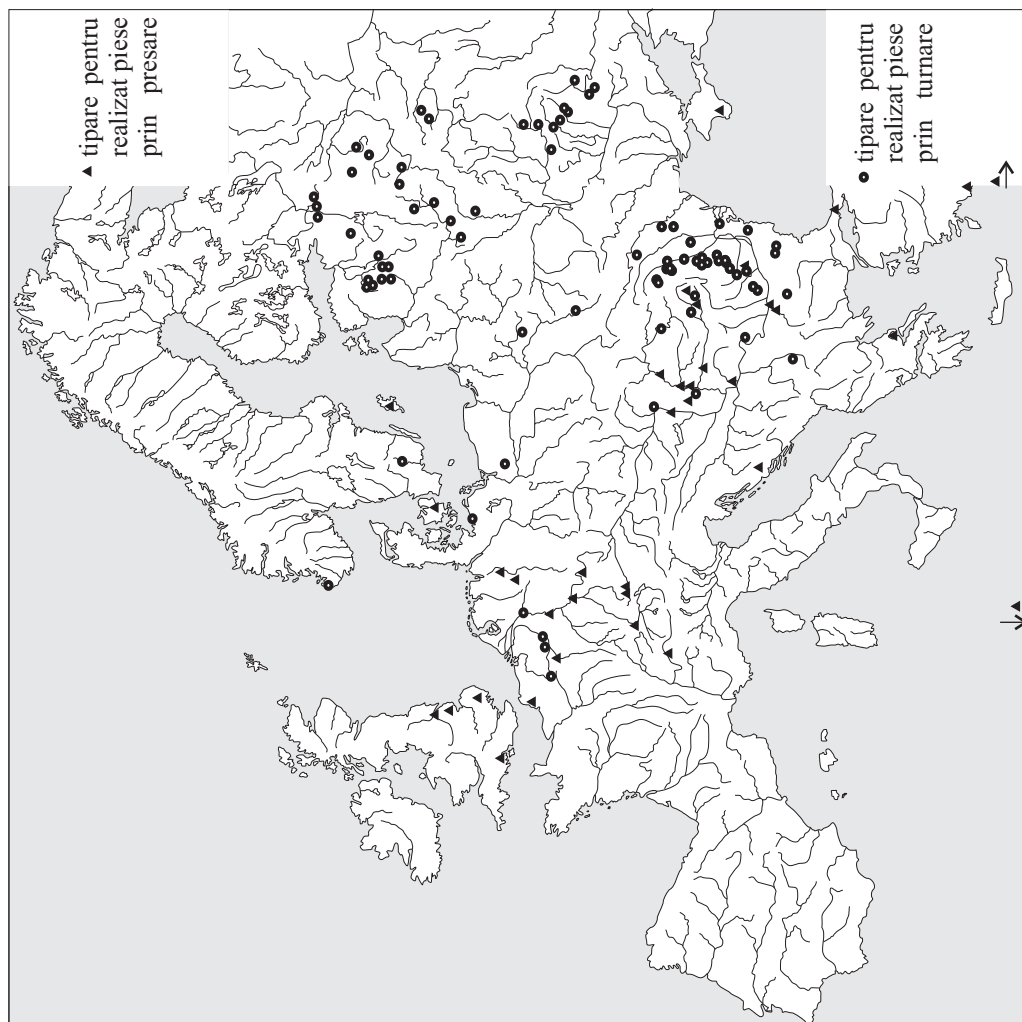

Figura 7: Distribuția celor două tehnologii de realizare a pieselor (turnare respectiv presare)

SCYTHIA MINOR ȘI REGIUNILE DE LA EST ȘI SUD DE CARPAȚI ÎN PRIMA JUMĂTATE A MILENIULUI I D. HR. (Câteva noi considerații)

Dan Gh. TEODOR

Relațiile multiple și străvechi dintre Scythia Minor și teritoriile de la nordul Dunării de Jos, cu deosebire din perioada primului mileniu d. Hr., au fost de multă vreme și atent cercetate în istoriografia românească. S-a insistat mai ales asupra rolului pe care această zonă a imperiului roman l-a avut în desfășurarea procesului de romanizare al populației geto-dacice de la est și sud de Carpați, precum și la importanța aparte pe care centrele ecleziastice dintre Dunăre și Mare au avut-o în ampla activitate de răspândire a creștinismului la nordul fluviului¹.

Cu toate acestea credem că, în stadiul actual al cercetărilor se mai impun câteva noi considerații referitoare la forța militar - strategică a Scythiei Minor, însemnătatea sa economică pentru imperiu, în general și poziția acestor zone în politica de ansamblu a statului roman desfășurată în posesiunile sale din arealul Mării Negre, în perioada primei jumătăți a primului mileniu creștin.

După cum este bine cunoscut, includerea regiunii dintre Dunăre și Mare în posesiunile imperiului roman a fost determinată de cauze obiective, bine întemeiate și nu din rațiunea unei simple anexări teritoriale².

Beneficiind de o poziție geografică avantajoasă, unde Gurile Dunării, ultima parte a cursului inferior al fluviului, flancat de întinsele bălți ale Ialomiței și Brăilei și litoralul de vest al Mării Negre, asigurau lesnicioase punți de legătură cu zonele învecinate și chiar mai îndepărtate, și beneficiind de o serie de resurse naturale, Scythia Minor a fost considerată, încă din perioada

¹ R. Vulpe, *La Valachie et la Basse Moldavie sous les Romains*, în „Dacia”, NS, V, 1961, p. 365-393; C. C. Petolescu, *Moesia Inferior și ținuturile extracarpătice*, în „Symposia Thracologica”, 7, Tulcea, 1980, p. 178-189; Em. Popescu, *Dobrogea și teritoriile românești nord dunărene în secolele IV-VI*, în același volum, p. 189-200.

² V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-dunărene*, ed. a IV-a, București, 1967, p. 131-139, 146-150; C. C. Petolescu, *Dacia și Imperiul Roman. De la Burebista până la sfârșitul antichității*, București, 2000, p. 25-48.

colonizării grecești și permanent în epocile următoare, un teritoriu cu o importanță economică și strategică majoră în ansamblul sud-estului European.

Sprijinindu-se pe structurile economice și administrative existente deja de multă vreme în regiunile dintre Dunăre și Mare, imperiul roman a putut, într-un timp relativ scurt, reorganizarea acestor noi posesiuni teritoriale conform propriilor legislații, urmărind să-și sporească în primul rând beneficiile de ordin economic prin exploatarea resurselor locale, dar mai ales prin derularea unor intense activități comerciale, difuzând cât mai multe din produsele centrelor sale meșteșugărești, folosind în acest scop pe scară largă căile fluviale, terestre și maritime de legătură cu zonele din vecinătate, între care firește și cu cele de la est și sud de Carpați.

În acest sens sunt elocvente rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în regiunile învecinate de la nordul Dunării de Jos care, în sute de așezări și necropole au atestat prezența numeroaselor produse din imperiu ajunse aici pe calea schimburilor comerciale³. În cadrul acestei ample și susținute activități economice orașele Scythiei Minor, unele cu vechi tradiții și devenite puternice centre meșteșugărești, au avut o însemnătate de prim ordin, produsele lor ajungând până în cele mai nordice zone ale spațiului de la est de Carpați⁴.

Așa cum arăta Vasile Pârvan⁵, numeroase drumuri comerciale erau constant folosite pe scară largă, alături de cele maritime sau de pe Dunăre și cele terestre sau de pe marile râuri de la est și sud de Carpați, pentru a fi difuzată o gamă extrem de diversificată a produselor atelierelor meșteșugărești romane. Sute de resturi de amfore de diferite tipuri, care transportau uleiuri și vinuri, dar și alte produse precum vasele de sticlă, diferite obiecte de podoabă, vestimentare și de cult etc., descoperite în regiunile extracarpatiche, atât în mediul dacilor liberi și al daco-romanilor, cât și în zonele ocupate temporar de goți sau de sarmați, atestă intensitatea acestor schimburi comerciale. În pofida unor reglementări stricte din legislația romană referitoare la interzicerea de a exporta în țările barbare armele, fierul, metalele prețioase și altele, interdicții menținute și mai târziu în codul lui Justinian și Basilicalele din veacurile IX-

³ Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I-III e.n.*, București 1977, p. 110-146; C. H. Opreanu, *Dacia romană și Barbaricum*, Timișoara 1998, p. 125-139; D. Protase, *Dacia romană. Comerțul și circulația monetară*, în *Istoria Românilor*, vol. II, București, 2001, p. 198-200.

⁴ S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (secolele II î. e. n. –III n.e.)*, Iași 1981, p. 133-146; I. Niculiță, Al. Popa, *Prezență romană în zona nord-vest pontică*, Chișinău, 2000, p. 39-60.

⁵ V. Pârvan, *op. cit.*, p. 152.

X⁶, aceste restricții au fost uneori încălcate, în felul acesta putându-se explica prezența la nordul Dunării a unora din produsele interzise în legislația menționată, cum ar fi armele, unele unelte din fier, anumite obiecte din metale prețioase, sticlă etc. care nu sunt întotdeauna, credem, rezultatul incursiunilor de jaf întreprinse de barbari în imperiu.

Fără îndoială, în cadrul acestor schimburi comerciale atât imperiul cât și populațiile din Barbaricum erau în egală măsură interesate, produsele meșteșugărești venite din sudul Dunării fiind schimbate la nordul fluviului pe cereale, sare, miere, ceară, animale domestice, poate și păcură etc., unele aflate din abundență în aceste zone ale vechii Dacii. O asemenea activitate economică se putea desfășura și putea fi eficientă pentru producători și beneficiari deopotrivă, atâta timp cât zonele în care se derula erau ferite de confruntări militare.

Pentru a asigura desfășurarea optimă a amplelor activități economice în zonă, imperiul încă de la pătrunderea lui în regiunile Dunării de Jos a trebuit să conceapă și să realizeze un puternic sistem de apărare, construind fortificații, deplasând unități militare în teritoriu, utilizând flota de pe Dunăre, supraveghind astfel în permanență *limes-ul*⁷. Aceste măsuri de apărare erau menite să răspundă cu prioritate numeroaselor atacuri ale diferitelor populații de la nordul fluviului din prima jumătate a mileniului I d. Hr., între care trebuie reținute pe cele ale geto-dacilor, bastarnilor, costobocilor, goților, sarmaților sau ale hunilor.

Datorită spațiului geografic extrem de extins, afectat direct de numeroasele mișcări de populații, spațiul care se prelungea de la nordul Dunării de Jos spre răsărit, cuprinzând îndeosebi regiunile de stepă și de silvo-stepă de pe litoralul septentrional al Mării Negre, oferind căi largi de deplasare către imperiu pentru numeroșii invadatori, apărarea *limes-ului* dunărean nu era întotdeauna ușor de realizat. De aceea, imperiul roman a considerat oportună utilizarea tuturor posibilităților de care putea dispune pentru a putea asigura liniștea în arealele vecine granițelor sale, astfel că, încă din primele secole ale erei creștine Moesiei, din care făcea parte și Scythia Minor i s-a acordat o atenție specială. Pe drept cuvânt s-a susținut că, odată cu sfârșitul războaielor dintre daci și romani și constituirea Provinciei Dacia, Provincia Moesia Inferior era scoasă din situația ei de simplă regiune defensivă, fiind implicată activ în

⁶ *Corpus Iuris Civilis –Codex Justinianus*, IV , 41, 2, în „FHDR”, II, 1970, p. 373; *Basilicale*, XIX, tit. I 83-84, II, p. 269 .

⁷ C. C. Petolescu, *op. cit.* p. 40-48; Mihaela Denisia Lîușnea, *Organizarea limesului roman la Dunărea de Jos*, București, 2008, p. 47-108.

istoria ținuturilor extracarpătice, cu atât mai mult cu cât atacurile dacilor și a altor seminții barbare continuaseră să fie frecvente și tot mai greu de stăvilit⁸.

În această situație era necesar ca autoritatea militară a Moesiei Inferior să se manifeste concret și în anumite zone din estul Munteniei și sudul Moldovei. Orașele-cetăți sau puncte fortificate, precum cele de la Barboși, Cartal, Orlovka, Ismail sau Cetatea Albă deveneau importante avanposturi bine fortificate, după cum o arată structura și mărimea zidurilor, dar și a unor valuri de pământ, construite pentru o mai bună protecție a lor sau a zonei supravegheate, în general⁹.

Referitor la existența valurilor de pământ din sudul Moldovei trebuie evidențiată hotărât ideea că ele au făcut parte de la început dintr-un ansamblu strategic temeinic gândit de statul roman¹⁰.

Aceste valuri de pământ, prevăzute cu palisade și șanțuri adiacente, atribuite de unii cercetători fie goților¹¹, carpilor¹² sau chiar bulgarilor¹³, nu puteau fi însă construite la dimensiunile și întinderea lor decât de o forță capabilă să organizeze și să concentreze într-un timp relativ scurt un număr considerabil de oameni, cu uneltele corespunzătoare, temeinic dirijați și pricepuți în ridicarea unor asemenea fortificații. După cum s-a mai sugerat¹⁴, o asemenea structură organizatorică nu putea fi la vremea respectivă decât statul roman care, cu ajutorul miilor de oameni care alcătuiau legiunile și subunitățile lor, aveau capacitatea de a ridica asemenea sisteme de apărare într-un timp relativ scurt. După cum se știe castelele și cetățile de la Barboși, Cartal, Orlovka și Cetatea Albă sunt înconjurate la o anumită distanță de valuri de pământ având șanțul de apărare orientat către nord. Zona de la sudul lor era flancată fie de cursul Dunării, fie de litoralul nord-vestic al Mării Negre. Mai spre nord de valurile care apărau castelele și castelele din sudul Moldovei și Basarabiei s-au construit și alte valuri ca cele dintre Vadul lui Isac și Lacul

⁸ C. C. Petolescu, *op. cit.*, p. 33-48.

⁹ *Ibidem*, p. 48-51, 53.

¹⁰ I. Barnea, Gh. Ștefan, *Les limes scythicus des origines à la fin de l' antiquité*, în „Actes du IXe Congrès International d' étude sur les Frontières Romaines” - Mamaia 1972, București-Köln- Wien, 1974, p. 16-17.

¹¹ R. Vulpe, *Despre valul din Moldova de Jos și „zidul”, lui Athanaric*, în „SCIV”, II, 1, 1950, p. 163-174; M. Brudiu, *Cercetări arheologice în zona valului lui Athanaric*, în „Danubius”, VIII-IX, 1979, p.151-158.

¹² I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Iași 1982, p. 114-115.

¹³ C. Uhlig, *Die Wälle in Bessarabien besonders die sogenannten Trajanwälle*, în „Praehistorische Zeitschrift”, XIX, 1928, p. 192-199; Geza Feher, *Les monuments de la culture protobulgare et leurs relations hongroises*, „Archaeologia Hungarica”, VII, Budapest, 1931, p. 8-11.

¹⁴ Mai recent vezi, C. Croitoru, *Fortificațiile liniare romane în stânga Dunării de Jos (secolele I-IV p. Chr.)*, I, Galați 2004, p. 79-107, 113-114.

Sasâc sau cel dintre Stoicani și Ploscuțeni¹⁵, primul având șanțul spre nord, cele din urmă orientat spre sud. Între linia acestor valuri și cele din preajma castrelor menționate se crea astfel un culoar cuprinzând zonele de stepă din Buceag și câmpia Moldovei dinspre sud prin care grupurile de migratori pătrundeau mai ușor, fiind astfel intenționat dirijate spre zonele de câmpie ale Bărăganului, unde puteau fi mai lesne anihilate. Desigur, cetăți, caste și fortificații de pământ au existat și în zona Munteniei, Târgșor¹⁶, Pietroasele¹⁷, Drajna de Sus¹⁸ sau Băneasa¹⁹ fiind printre cele mai cunoscute, dar și altele și în regiunile de la est de Carpați, cum sunt valurile din zona de mijloc și de nord a Moldovei²⁰ sau construcțiile de zid, probabil romane, de la Vetrișoia-Vaslui²¹, Sobari-Orhei²² și Komarov-Hotin²³, ca și cele câteva valuri de pământ construite în zona Nistrului Superior²⁴, care închid pătrunderea în arealul Ucrainei Subcarpatice, sunt dovezi elocvente că preocupările militar strategice ale statului roman au avut în vedere un teritoriu extrem de întins, cu deosebire cel dinspre care se produceau frecvent diferitele invazii.

În pofida acestui amplu sistem defensiv, a stipendiilor plătite generos lumii barbare și a încercărilor stăruitoare doar parțial reușite, de a încheia acorduri cu barbarii, ca în cazul goșilor²⁵, atacurile diferitelor populații nu au încetat, dar cu toate acestea imperiul roman și apoi cel romano-bizantin a reușit să apere *limesul* dunărean cel puțin până la sfârșitul secolului al VI-lea²⁶.

În ansamblul susținutelor activități militare și economice din prima jumătate a mileniului I d. Hr. imperiul a încercat să găsească însă și alte

¹⁵ *Ibidem*, p. 90-112.

¹⁶ Gh. Diaconu, *Regiunile din sud-estul Daciei în prima jumătate a mileniului I e. n. în lumina cercetărilor de la Târgșor*, în „Studii și Materiale privitoare la trecutul istoric al jud. Prahova”, II, Ploiești, 1969, p. 13-14; D. Protase, *Inceputurile stăpânirii romane la nordul Dunării*, în „Istoria Românilor”, vol. II, București, 2001, p. 41-135, 408, 410, 421.

¹⁷ Gh. Diaconu, *Castrul de la Pietroasa*, în „Alexandru Odobescu, Tezaurul de la Pietroasa, Opere, vol. IV”, București 1976, p. 1055-1064.

¹⁸ Gh. Ștefan, *Le camp romain de Drajna de Sus*, în „Dacia”, XI-XII, 1945-1947, p. 115-144.

¹⁹ Gh. Cantacuzino, *Le grand camp romain situé près de la commune de Băneasa (dép. Teleorman)*, în „Dacia”, IX-X, 1941-1944, p. 441-472.

²⁰ I. Ioniță, *op. cit.* p. 114-115.

²¹ Cercetări și informații G. Coman (inedite).

²² I. Niculiță, Al. Popa, *op. cit.* p. 48-60.

²³ *Ibidem*, p. 39-48.

²⁴ M. Andronic, *Teritoriul nord-est carpatic în a doua jumătate a primului mileniu creștin*, Suceava, 225, p. 259-260, cu bibliografia.

²⁵ I. Barnea, Oc. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 118-119.

²⁶ M. Sâmpetru, *Situația imperiului romano-bizantin la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui de al VII-lea*, în „SCIV”, 22, 1971, 2, p. 228-242; A. Rădulescu, *Stăpânirea romano-bizantină în Dobrogea*, în „Istoria Românilor” II, București, 2001, p. 468-484.

mijloace de a asigura liniștea la hotarele sale. Astfel, diplomația romană și romano-bizantină a folosit frecvent, cu unele reușite temporare și cu unele contribuții financiare destul de consistente, să provoace disensiuni între diferitele populații care amenințau imperiul.

Un alt aspect al legăturilor dintre Scythia Minor și regiunile de la est și sud de Carpați este cel care vizează activitatea din domeniul vieții spirituale.

Așa cum s-a mai susținut, prin intermediul schimburilor comerciale, prin contactul cu negustorii veniți din imperiu, dar și prin prezența militarilor care activau la nordul Dunării de Jos, s-au putut transmite lumii geto-dacice și apoi daco-romane o serie de elemente și influențe ale civilizației romane și romano-bizantine, cercetările întreprinse până în prezent atestându-le în proporții diverse, nu numai în domeniul lingvistic, ci și în cel al scrisului, al dreptului roman și al credințelor religioase²⁷. Referitor la credințele religioase o semnificație și o importanță aparte a avut-o neîndoelnic religia creștină.

Răspândită după unii cercetători, încă din secolul I d. Hr. ca urmare a misiunii de evanghelizare întreprinsă de sfântul Apostol Andrei și probabil și de Apostolul Filip, care au propovăduit nu numai în Scythia Minor²⁸, ci și la nord de fluviu²⁹, dar și prin numeroșii negustori și militari³⁰, noua religie a cuprins treptat mase tot mai largi, în cursul veacului al IV-lea fiind recunoscută oficial în tot imperiul. Activitatea religioasă creștină a progresat continuu, organizarea temeinică ecleziastică și apariția unor numeroase edificii au avut drept consecință transformarea zonelor dintre Dunăre și Mare într-un puternic bastion al creștinismului. Dacă în primele secole ale mileniului I d. Hr. în castelele și castelele de la nordul Dunării sau printre băștinașii geto-daci răspândirea creștinismului s-a făcut spontan prin negustori și militari, după oficializarea noii religii și constituirea instanțelor religioase, multe ridicate curând la rangul de episcopii, difuzarea noii religii s-a făcut în mod organizat. Rezultatele obținute în difuzarea creștinismului au generat desigur inițiativa unui plan de activitate legată de misionarism, în acest sens remarcându-se de-a

²⁷ D. Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e. n.*, Iași 1981, p. 78-87.

²⁸ I. Rămureanu, *Predicarea Sfintei Evanghelii la poporul român*, în „Sfinți români și apărători ai legii strămoșești”, București 1987, p. 103-112; N. Dănilă, *Apostolul Filip și Scythia Minor*, în „Cultura creștină”, III, 1997, p. 33-49; idem, *Passio Sancti Philippi Apostoli (BHL 6814) și începuturile creștinismului în Scythia Minor*, în „Studia Univ. Babeș-Bolyai, Theologia Greco-catholica Varadiensis”, XLVII, 1, 2002, p. 151-161; Em. Popescu, *Sfântul apostol Filip-misionar pe pământul românesc*, în „Logos-Omagiu I. P. S. Bartolomeu al Clujului”, Cluj-Napoca 2001, p. 386-398.

²⁹ D. Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 50-53.

³⁰ V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, în „V. Pârvan, Studii de istoria culturii antice”, București 1992, p. 202-268.

lungul timpului episcopi și preoți ca Evangelicus, Ephraim, Bretanion, Gerontios sau Theotim I, Theophil, Ulfila, Uranius, Silvanus și mulți alții³¹.

Organizarea religioasă din Scythia Minor și activitatea depusă cu începere din secolul al IV-lea d. Hr., unică după părerea noastră în această parte a imperiului prin numărul episcopiilor întemeiate și politica lor misionară stăruitoare, nu a fost întâmplătoare. Ea a fost încurajată și sprijinită constant de statul roman, deoarece a văzut într-o atare activitate încă un mijloc eficient pentru apărarea posesiunilor sale³². În viziunea politică a imperiului raportată la situația existentă în zona ultimei părți a cursului Dunării și a gurilor ei, acțiunea de creștinare a populațiilor barbare care amenințau granițele statului era desigur benefică. Ea putea duce la pacificarea unor grupuri de barbari, facilitându-le totodată posibilitatea de a lua contactul cu civilizația imperiului și prin urmare și posibilitatea de a menține siguranța *limes*-ului, în general.

În măsura în care aceste acțiuni au fost continuate cu hotărâre și constant sprijinite rezultatele au fost parțial cele scontate. Situația politică și militară de la granița Scythiei Minor fiind ținută sub control atât în vremea lui Constantin cel Mare cât și a urmașilor săi³³, prelungindu-se cel puțin până la sfârșitul secolului al VI-lea³⁴.

Aceste succinte considerații privind situația Scythiei Minor în prima jumătate a mileniului I d. Hr. și relațiile ei cu regiunile de la est și sud de Carpați pot aduce unele clarificări suplimentare menite să evidențieze mai bine rolul aparte al acestor posesiuni romane în menținerea și sporirea ponderii etno-lingvistice autohtone, difuzarea elementelor și influențelor culturale și spirituale de sorginte latină, contribuind într-o anumită măsură și la înțelegerea corectă a unor aspecte ale complexului proces de etnogenază românească.

Scythia Minor et les régions de l'est et du sud des Carpates dans la première moitié du Ier millénaire après J. Ch.

Résumé

Son emplacement géographique avantageux vers la partie finale du cours du Danube, de son embouchure et du litoral de l'ouest de la Mer Noire, ses ressources

³¹ Em. Popescu, *Quelques considérations sur le rôle des évêchés de la Dobroudja (Scythie Minor) dans la vie religieuse de la Moldavie des IVe-XIIe siècles*, în „Christianitas Daco-Romana”, București, 1994, p. 439-444.

³² St. Brezeanu, *Frontiera Dunării de Jos în secolele IV-VII. Ambiguitatea unei noțiuni*, în „Identități și solidarități medievale. Controverse istorice”, București 2002, p. 109-112; idem, *O istorie a Bizanțului*, București 2005, p. 31.

³³ I. Barnea, Oc. Iliescu, *op. cit.*, p. 92-123.

³⁴ A. Rădulescu, *op. cit.*, p. 472-484.

naturelles et l'existence de nombreuses villes ont conféré à la Scythia Minor une importance stratégique et économique majeure dans l'ensemble des possessions romanes du sud-est de l'Europe.

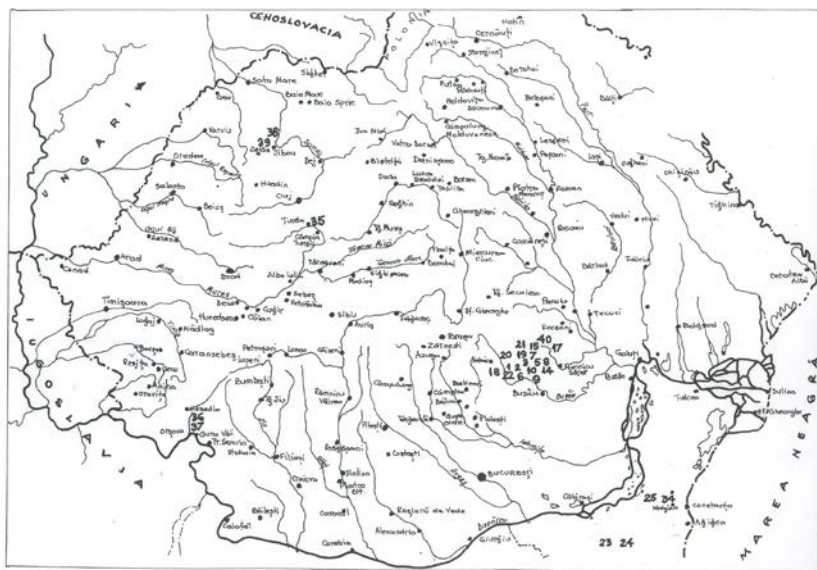
Pour protéger ses frontières avec le Danube Inférieur des nombreuses attaques des populations barbares, l'empire roman a bâti des camps fortifiés, des citadelles, des renforts de surveillance et des fortifications de terre, non seulement le long du fleuve, mais aussi dans le nord, dans les régions entre les rivières Siret et Dniestr ou dans certaines régions de la Munténie. Protégées par cet ample système de fortifications, les villes de Scythia Minor, devenues à la longue des centres artisanaux importants, ont pu se livrer à des intenses échanges commerciaux avec la population à l'est et au sud des Carpates, les produits romans étant attestés par les fouilles archéologiques à plusieurs endroits.

Après l'officialisation du christianisme, la solide organisation de la vie religieuse à Scythia Minor a mené à l'apparition de nombreux diocèses qui ont pratiqué une intense activité missionnaire pour diffuser la nouvelle religion dans les régions habitées par les Gètes-Daces et les Daco -Romans, une telle activité religieuse ayant le soutien constant de l'état roman. Le christianisme a pu contribuer ainsi, dans une grande mesure, au déroulement du processus de romanisation des Gètos-Daces, mais aussi à la paix temporaire au sein de certaines populations barbares.

Dans la mesure où les actions militaires, économiques et religieuses ont bénéficié d'un soutien solide et permanent, Scythia Minor a pu être maintenue comme possession romane et romane-byzantine jusqu'au début du 7ème siècle après J. Ch.

CATALOGUL SCHITURILOR RUPESTRE DIN ZONA BUZĂULUI

Doina CIOBANU

Răspândirea peșterilor antropice rezultate din documentația istorică și arheologică (după V. Boroneanț, *Arheologia Peșterilor și Minelor din România*, CIMEC 2000, p. 285.)

1. Biserica Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul – Aluniș	21. Culmea Pietrei - Ruginoasa
2. Culmea Martiriei – Aluniș	22. Chilia Aluniș - Colți
3. Peștera lui Iosif – Bozioru	23. Bisericuța Dumbrăveni (Complexul Dumbrăveni)
4. Biserica Agatonul Nou	24. Bisericuța Dumbrăveni - Cripte
5. Casa Hoților	25. Complexul Rupestru Basarabi - Murfatlar
6. Vârful Cămaruței – Begu Pănătau	26. Galeria G1-G5 Basarabi - Murfatlar
7. Căsoaia – Brăiești	27. Bisericuța B1 – Basarabi - Murfatlar
8. Agatonul Vechi – Bozioru	28. Bisericuța B2 – Basarabi - Murfatlar
9. Malul cu Gaură – Cozieni	29. Bisericuța B3 – Basarabi - Murfatlar
10. Fundătura – Bozioru	30. Bisericuța B4 – Basarabi - Murfatlar
11. Bucătăria – Bozioru	31. Bisericuța E5 – Basarabi - Murfatlar
12. Ghereta – Bozioru	32. Încăperea funerară C1 – Basarabi - Murfatlar
13. Dionisie Torcătorul – Bozioru	33. Încăperea funerară C2 – Basarabi - Murfatlar
14. Piatra Îngăurită – Bozioru	34. Cariera Basarbi – Murfatlar, Cimitirul
15. Peștera Piatra Îngăurită – Ruginoasa	35. Peștera Cheia - Turda
16. Policiori – Ruginoasa	36. Peștera Diana – Băile Herculane
17. Ușa Pietrei – Ruginoasa	37. Peștera Higea – Băile Herculane
18. Piatra Rotăriei – Cătina	38. Încăperea Creaca Ticlar
19. Peștera Înșelăției – Nehoiășu	39. Peștera Creaca
20. Fundul Peșterii – Bozioru	40. Gaura Tătarilor – Mlăjet

Subcarpații Buzăului au fost sediul unor mișcări de înălțare și cutare de o deosebită intensitate și amploare. Eroziunea exercitată diferențiat, încă din pliocen, pe bazine hidrografice, sub directă înrâurire a înălțărilor volastrice în bloc și locale, precum și a coborârii lente a nivelului de bază din Câmpia Siretului Inferior și Câmpia Gherghiței, a accentuat continuu fragmentarea reliefului structural, prin realizarea a numeroase străpungeri epigenetice care i-au dat un aspect labirintic reticulat, caracteristice acestei regiuni.

Înălțarea în bloc a regiunii de la curbura, de la sfârșitul pliocenului și până în pleistocen, a stimulat crearea unui relief de o mare complexitate, cu evidente caractere de tinerețe, dar afectat de procese de versant foarte active¹.

Relieful buzoian, prin structura geologică, are un aspect înalt și înălțător, care a oferit și oferă un mediu propice de locuire și apărare a populației.

Deși tineri, din punct de vedere geologic, Subcarpații Buzăului au adăpostit una din zonele cele mai locuite încă din paleolitic. „Tinerețea” geologică determină și apropierea zonei seismice a Vrancei, provocând numeroase distrugerii și pierderi ale dovezilor și documentelor nescrise aflate aici.

În nordul județului Buzău, la altitudini cuprinse între 650 – 1100 m se găsește cea mai mare concentrare de schituri și locuințe monahale din spațiul românesc. În zona Aluniș – Nucu – Fișici – Ruginoasa, aflată pe raza comunelor Colți, Bozioru, Brăiești, precum și în localitățile Cozieni, Cătina sau Pietroasele au fost descoperite un număr mare de complexe rupestre, unele locuite din preistorie, altele folosite drept chilii de sihastri sau amenajate ca lăcașuri de cult creștin.

Câteva dintre aceste complexe rupestre au fost săpate intenționat în blocurile masive de stâncă pentru a se construi mici biserici sau chilii. Acestea au devenit adevărate centre cu o intensă activitate religioasă creștină.

În legătură cu răspândirea creștinismului în regiunile de la est de Carpați este cunoscut faptul că, informațiile izvoarelor scrise sunt destul de puțin numeroase și în multe cazuri lapidare și echivoce, uneori chiar contradictorii. Totuși, ele lasă să se întrevadă existența aici, a unei opere de propovăduire a Evangheliei încă din primele secole ale erei creștine, iar ulterior, pe măsură ce Biserica se organizează și se întărește în numeroase centre ale Imperiului Roman de Răsărit, are loc o creștere progresivă a numărului creștinilor și o tot

¹ I. Petrescu-Burloiu, *Subcarpații Buzăului – Relații geografice Om – Natură*, București, 1977, p. 22- 23.

mai temeinică organizare a vieții religioase. Acestea au fost strâns și nemijlocit legate de Imperiu și au rămas astfel și după retragerea lui la sudul Dunării².

În ceea ce privește începutul răspândirii creștinismului la nordul Dunării de Jos și în teritoriul de la est de Carpați, unele informații scrise au înregistrat și transmis tradiția potrivit căreia noua religie s-ar fi difuzat în aceste părți ale Europei, din primul secol al erei creștine, ca urmare a activității de misionar a Apostolului Andrei³. Activitatea misionară a Apostolului Andrei a fost contestată de unii istorici⁴, s-a arătat că ea poate fi totuși, cu destul temei, luată în considerație, pe baza informațiilor scrierilor patristice⁵.

Populația nord-dunăreană (daco-romană) a primit creștinismul pe cale „populară” neoficială și a menținut relațiile cu Imperiul⁶. Din Imperiu au venit aici misionari - despre activitatea acestora în Scythia Minor și în răsăritul Daciei, aflăm de la Epiphanie din Salamina (320 – 403 d. Hr.) care, ne transmite amănunte despre activitatea sectei audienilor în aceste locuri⁷. Epiphanie relatează: „pe când Audios⁸ se afla acum de o bucată de vreme în Scitia... și pătrunsese adânc acolo în interiorul țării goților ... el a întemeiat în aceeași țară a goților și mănăstiri în sânul cărora a înflorit regula călugărească, deprinderea de a trăi în fericire și o asceză deosebit de severă”⁹. Menționăm în zona Buzăului și martirul „Sf. Sava”¹⁰.

² Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați. De la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 12.

³ Idem, p. 50.

⁴ V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 2 – 3; M. Pipide, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1980, p. 54 – 56;

Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1991, p. 50.

⁵ M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Galați, 1996, p. 12 – 13; vezi. N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.

⁶ Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1991, p. 49.

⁷ Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1991, p. 55; Emilian Popescu, *Creștinismul în Eparhia Buzăului până în sec. al VII-lea*, în „Spiritualitate și Istorie”, Buzău, 1985, p. 267.

⁸ Episcopul Audios și discipolii săi au fost exilați din Mesopotamia de către împăratul Constantin (337 – 361) în regiunile gurilor Dunării din Scitia, din cauza ideilor eretice, antropomorfe și moniheiste. Deși doctrina era considerată eretică, pentru ortodoxie, scriitorul menționează „fără îndoială, felul de viață al comunităților audiene este cu totul vrednic de admirație”.

⁹ Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1991, p. 55; după Epiphanius, *Cartea tuturor ereziilor*, F.H.D.R. – Fantes Historiae Daco-Romaniae, II, București, p. 173 – 175.

¹⁰ Epifanie Norocel, *Pagini din Istoria Veche a Creștinismului la Români*, Buzău, 1986; St. Olteanu, *Societatea Carpato-Danubiano-Pontică în secolele IV – XI*, București, 1991, p. 229 – 242; G. Timus, *Epistola bisericii Goșiei pentru martirul Sf. Sava*, în „B.O.R.”, 1891, p. 817 – 825.

Coroborând știrile „scrise” cu cercetările de teren, considerăm că multitudinea schiturilor din munții Buzăului pot reflecta momentele de început ale vieții creștine pe aceste meleaguri.

Utilizarea acestor locașuri veacuri la rând au dus la distrugerea multor date consemnate prin înscrieri pe pereți. Deși s-au făcut câteva periegheze și chiar săpături organizate, datele adunate nu sunt foarte convingătoare și nici numeroase. Zona împădurită și probabil reîmpădurită natural ascunde numeroase dovezi ceea ce ne face să privim cu speranțe spre un viitor norocos.

Cele mai vechi știri despre viața monahală din această zonă o avem din consemnările documentare din secolul al XVI-lea care se referă la donații și închinăciuni către schitul Agaton, un document¹¹ de la Mihnea Turcitul din 18 iulie 1587 și altul din 29 august 1582 – donația lui Stanciu către mănăstirea Pinu¹² sau documente ce se referă la judecata dintre Antonie egumenul de la schitul Aluniș și Sibicieni¹³. Cea mai veche atestare – mențiune documentară a schiturilor de pe raza comunei Bozioru este făcută într-un document din 1580 – de la Mihnea Turcitul, care vizita aceste meleaguri în vederea căsătoriei cu Doamna Neaga din Cislău¹⁴.

Toate acestea confirmă aici o bogată viață religioasă care a continuat fără întrerupere până la mijlocul secolului al XIX-lea când, prin reforma de împroprietărire, populația din Pinu a primit pământ în Bărăgan și s-au mutat formând satul – devenit comuna Munteni – Buzău, moment în care au luat și biserica cu hramul Sf. Gheorghe, aflată astăzi în județul Ilfov. Putem confirma că acest mod de viață – pustnică – a continuat în zona Buzăului până în anii 1985, ultimul călugăr cunoscut fiind Ambrozie de pe dealul Istrița, com. Pietroasele, care a locuit în grotă până în anii '80.

Din zonă sunt consemnate puține descoperiri cum ar fi un inel de tâmplă, aflat în inventarul Muzeului Județean Buzău, mileniul III î.Hr., descoperit întâmplător pe dealul Ziguri de tatăl lui Corbu Nicolae, când s-a construit antena de radio-emisie.

În Colecția Muzeală Colți se găsește o jumătate de râșniță din tuf vulcanic de Rușchița – donată colecției de un cetățean din Colți, care a descoperit-o în gospodărie – (La Ziguri, Valea Cireșului, de tatăl lui Corbu Nicolae).

¹¹ D.I.R. – B veac XVI, vol. V, DOC. 330, p. 316 – 317.

¹² D.I.R. – B veac XVI, vol. V, doc. 78, p. 75 – 76.

¹³ D.I.R. – B veac XVI, vol. V, doc. 275, p. 262.

¹⁴ Arh. St. București, S.I. 1.354.

În zona Bozioru circulă legenda unui palat aflat pe malul Bălăneșei, unde Andrei Drăgnescu - 49 ani, ghid local, a găsit o cruce din bronz.

Știrile sunt fragmentare și este greu de concluzionat.

Concluzii

Deși s-a scris destul de mult despre aceste lăcașuri, nu au fost rezolvate problemele privind dotarea și rolul avut, aceasta întrucât sunt plasate în locuri dificil de atins, iar localizarea multora dintre ele se poate face numai cu ajutorul ghizilor locali. Fiecare dintre monumente trebuie pus în legătură cu celelalte, între ele existând probabil o legătură și o contemporaneitate în ce privește activitatea religioasă și funcțiile îndeplinite. În toată zona sunt o mulțime de creste de piatră pe care se găsesc urme și însemne precreștine: Piatra Însemnată – Brostari, com. Colți; Piatra Rotării – com. Cătina; Piatra cu Semne – Aluniș, com. Colți; Piatra Ghiocii – Ruginoasa, com. Brăiești și altele.

Piatra Rotării, Piatra Ghiocii și Alunișul IV sunt așezate pe niște platouri cu largă deschidere spre aceleași puncte cardinale (spre vest) ceea ce pune multe semne de întrebare (cercetările vor continua). Această formă de suprapunere a locurilor încreștinate peste cele păgâne este o practică ce se regăsește în tot spațiul din nordul Mării Negre – spațiul Pruto – Nistean¹⁵.

În jurul acestor locuri există o mulțime de legende și povești care măresc atracția și miracolul, vizitarea lor este o problemă întrucât multe se află în locuri greu de atins, practic inatacabile. Spațiul a devenit o atracție turistică și odată cu aceasta a apărut și „poluarea culturală” care poate duce la distrugerea lor.

¹⁵ G. Postică, *Civilizația medievală timpurie din spațiul Pruto-Nistean (sec. V-XIII)*, București, 2007, p. 188 – 189.

Catalogue of the cave settlements from Buzau region

Resume

We found the greatest concentration of monastic shelters in the north part of the Buzău department to 650-1100 m altitudes. A great number of cave settlements was discovered in Aluniș-Nucu-Fișici-Ruginoasa region (situated in the administrative area of Colți, Bozioru, Brăiești) but also in Cozieni, Cătina and Pietroasele some of them inhabited from the very ancient times and others used as primitive basilica or hermit cells. The intention of digging in the stone is evident in some places that became, in time religious centre with a rich Christian activity.

Regarding the spreading of the Christians to the east area of Carpathians Mountains the sources are not many and sometimes vague or contradictory. Anyway, we can know that was active in the region an early effort of Christian dissemination from the former Christian centuries. Later, after that the systematic activity of the Christian Church is raising in the East Roman Empire the number of the Christians and a better church life.

All these activities were based on Roman Empire and the status was preserved after its withdrawal in south of the Danube.

On the beginning of the Christian dissemination to the north of the Danube (Dobroudja), the formations told us about the diffusion of the new religion from the very first century by Apostle Andrei. Its missionary activity was contested by some historians but it has to be noticed on the patristic sources.

The north danubian population (Dacian Romanians) was Christianized by popular means, unofficially, and has preserved the relations with the Roman Empire. From Roma came to the north of the Danube missionaries – about their activity in Scythia minor and to the east Dacia we have in formations from Epiphany of Salamina (320-403). He gave us details about Audien's activities in these places. Epiphany said that ...when Audien was settled in Scythia... and went very deep in the Goths country ... he found in the same place also convents where has developed the monastic rule, the custom to live in happiness and a very severe asceticism.

We mention in the Buzău region, also, the martyrdom of the Saint Sava.

Corroborating the written sources with the field research we can appreciate that the great number of monastic settlements in the Buzău mountains may be a proof of the christianism beginning in the area.

The continuous habitation of these religious places determines the failure of many information preserved as inscriptions on the walls. Even the archaeological systematic diggings were not helpful to gather more data. The wooded region maybe is hidden a great number of proofs that can be discovered in the future.

There is a lot of literature on these hermitage settlements but not enough to solve the question of its inventory and the historical significance. One of the first cause is their isolation in the region. There is too, a strong interconnectivity between all the hermitages. All the area is full of pre-Christian symbols – sign stones in Brostari,

Colți, Piatra Rotarii – Cătina, The stone with signs – Aluniș, Piatra Ghiocii – Ruginoasa etc.

The archaeologue Valeriu Sârbu appreciate that the hermitages Piatra Rotării, Piatra Ghiocii and Aluniș IV, orientated to west on large hills are used, since prehistorically times.

The custom to put Christianized shelters over the pagan ones can be fiind in all the north territory of the Black Sea (between the rivers Nister and Prut). All these places are surrounded with legends that rise the interest but to visit them is really a problem.

The area became a touristy attraction and a consequence may be the cultural pollution that could destroy them.

CATALOG

PEȘTERA FUNDUL PEȘTERII („Profiriu”), sat Nucu, com. Bozioru.

Localizare: la 2 km vest de localitatea Nucu, la 150 m de „Dionisie Torcătorul”.

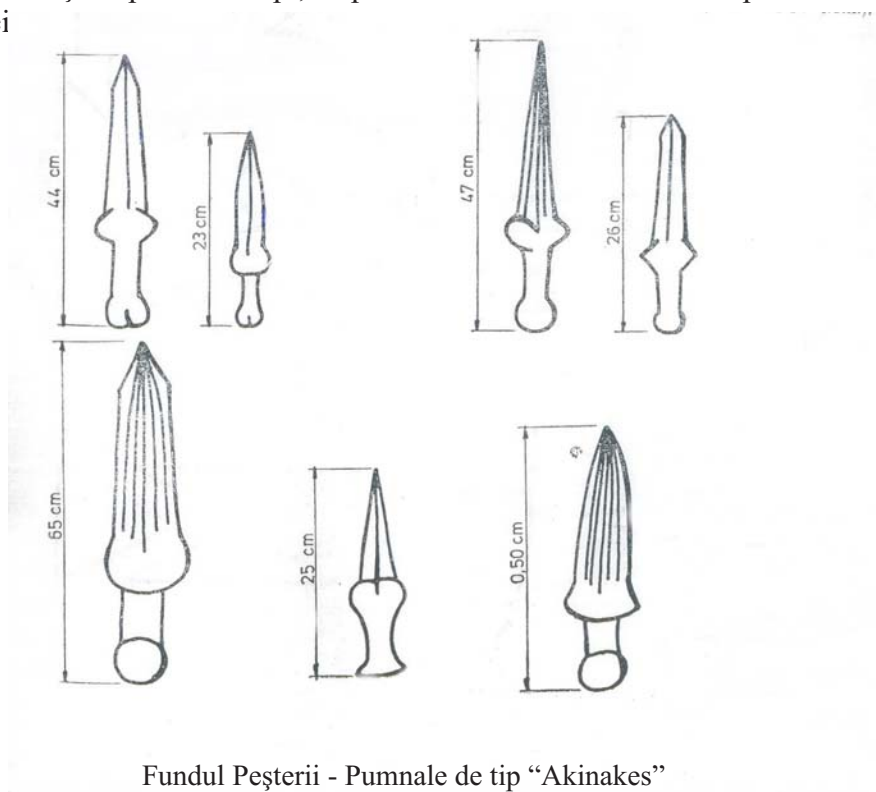
Altitudine - 717 m

Latitudine N - 4525397

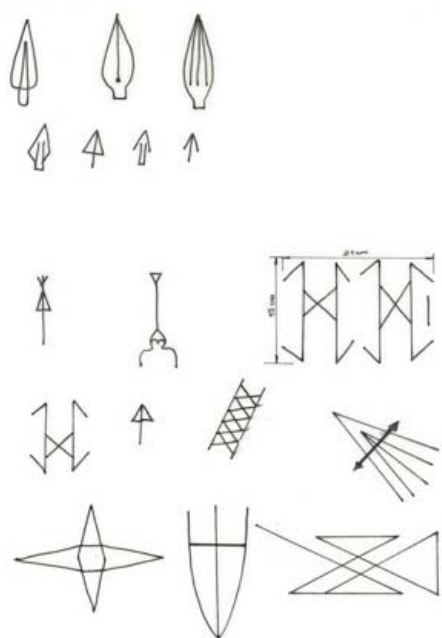
Longitudine E - 2626362

Datare: epoca bronzului, Hollstatt, epoca medievală. 12 ian. 1678 (document emis de Gh. Duca).

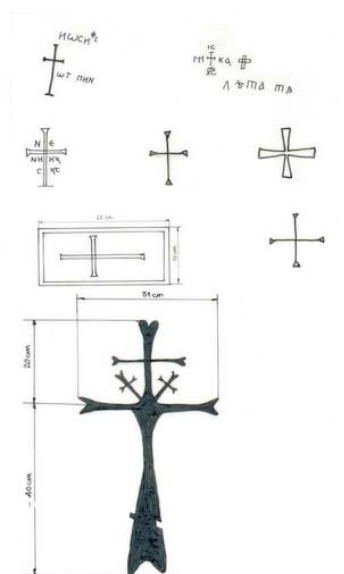
Schitul (locuința) este într-un adăpost natural. Are formă de trunchi de con (6,5 x 1,5 x 9 m). A fost locuită în perioade diferite începând cu epoca bronzului, epoca fierului, Hollstatt și evul mediu. Pe pereți sunt inscripții în alfabetul chirilic: „Sava ot Govora”, „Dorotei ot Pin”, „Baba Logofățul”, „Scriș Diacon Șerbu”, „Scriș Vasile”, „Constantin Grămăticul”, „Monahul Filotei ot Pin”, „Iosif”, „Mardarie”, „Daniel” și anii 7242 (1734), 7275 (1767), 7191 (1683), 1767. Prezintă locașuri pentru stâlpi, săpate în stâncă. Este unicat pe teritoriul României

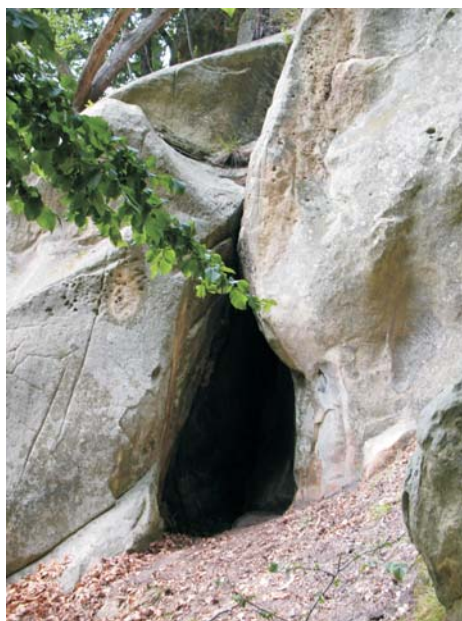
Fundul Peșterii - Pumnale de tip “Akinakes”

Fundul Peșterii - simboluri din epoci diferite, incizate pe ambii pereți

Cruci din diferite perioade, incizate pe ambii pereți

Bibliografie

- Biblioteca Academiei, CXXVI/173.
 Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I - II.
 P. Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.
 Vasile Drâmboceanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.
 Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17- 24, 45- 64.
 Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321- 340.
 V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

PEȘTERA LUI IOSIF („Bagoslov”), sat Nucu, comuna Bozioru

Localizare: la 3 km de satul Nucu, pe Valea Bordeiului, în vârful ramificației dinspre Crucea Spătarului.

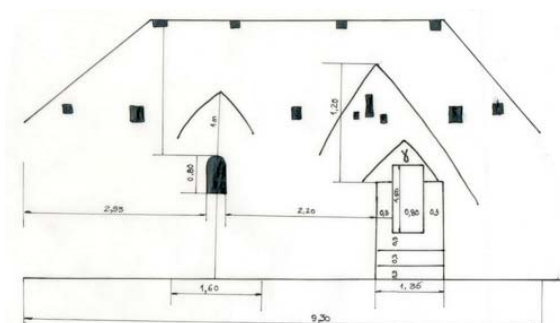
Altitudine - 876 m

Latitudine N - 4542657

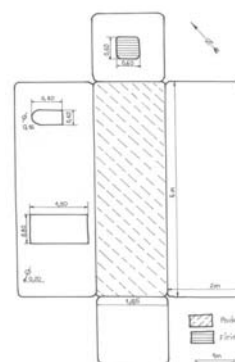
Longitudine E - 2643960

Datare: sec. III-IV d. Hr. epoca medievală. 5 ianuarie 1588 (document de la Dan al II-lea)

A fost o bisericuță (6 x 1,85 x 2) săpată în peretele unei stânci abrupte. Pe fațadă sunt însemne (peștele - simbol precreștin - sec. III - IV d. Hr.) Și înscricțiuni chirilice („preotul Alexandru”, „Gligoriei”, „Mai...”). Are o singură încăpere.

Peștera lui Iosif. Planul peretelui exterior cu intrarea.

Planul bazei și al pereților

Bibliografie

Arh. St. Buc., S.I., 1.376.

Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.

P. Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.

Vasile Drâmboceanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.

Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17-24, 45-64.

Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstirii rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321-340.

V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93-100.

BISERICA „TĂIEREA CAPULUI SF. IOAN BOTEZĂTORUL”, sat Aluniș, comuna Colți.

Localizare: pe Culmea Martiriei

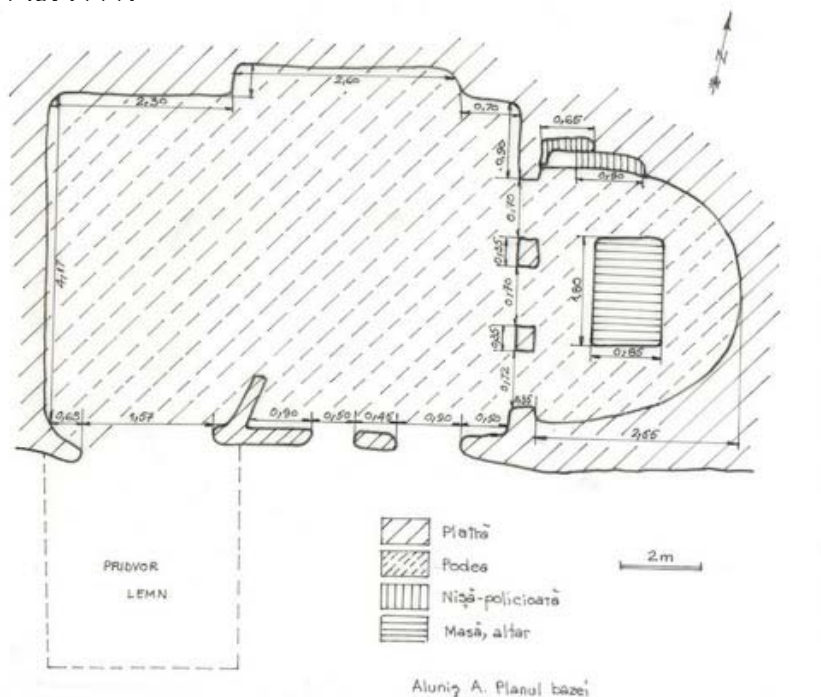
Altitudine - 665 m

Latitudine N - 45 40 975

Longitudine E - 26 41 399

Date:- epoca medievală, anul 1277 (conform tradiției)

Biserica este săpată în stâncă. Are naos (5,60 x 4,47 m), altar (2,81 x 2,55 m) și pridvor exterior din lemn. Există 4 firide cu inscripții în chirilică: datele 1548, 1736, 1745, 1777.

Biserica Aluniș. Planul bazei

Bibliografie

- Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.
- Bazil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1891, p. 7.
- P. Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.
- Vasile Drâmboceanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.
- Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17- 24, 45- 64.
- Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321 - 340.
- V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

AGATONUL NOU, sat Nucu, com. Bozioru, jud. Buzău

Localizată: pe Culmea Spătarului, versantul sudic.

Altitudine - 972 m

Latitudine N - 45 43171

Longitudine E - 26 44551

Date: sec. al XVI-lea XVII-lea, epoca medievală. 1580, prima atestare.

Biserica a fost săpată în stâncă și are următoarele dimensiuni: - altar 2,70 x 0,98 m; - naos 3,2 x 2,30 m; - pronaos 2,71 x 3,00 m; - pridvor și beci 0,51 x 0,65.

Se mai disting câteva inscripții:

- un pomelnic din epoca Neagoe Basarab, incizat pe proscomidie:

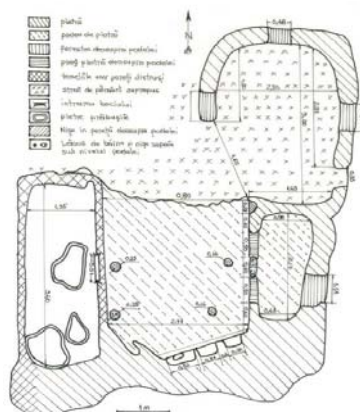
Pomenirea Domnului Moese Voevod.

Pomenirea Arhiepiscop Dosietei

Pomenirea Monahia Teodora

Pomenirea Monah Agaton.

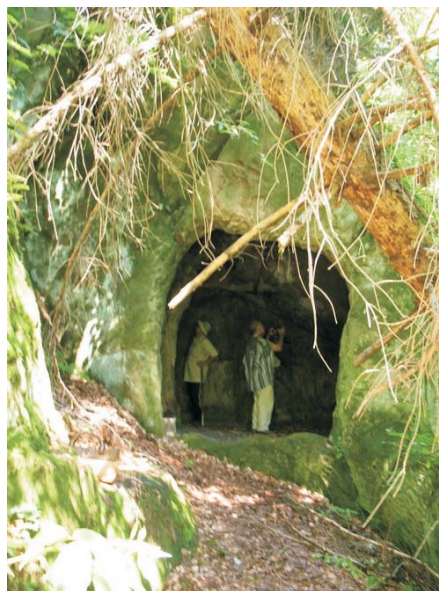
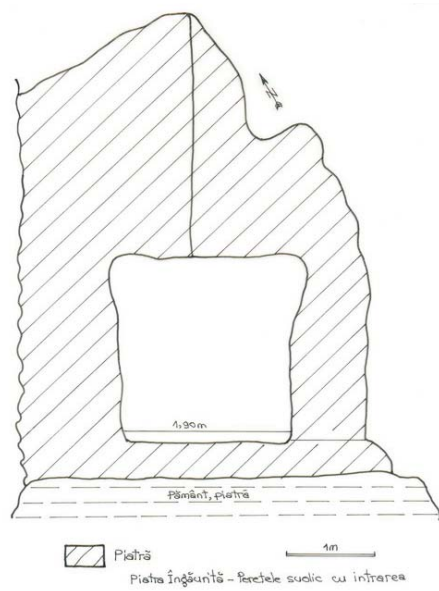
- pe latura ferestrei se vede inscripția „Flore ot Alunis” și anul „7249 (1741) ș. a.

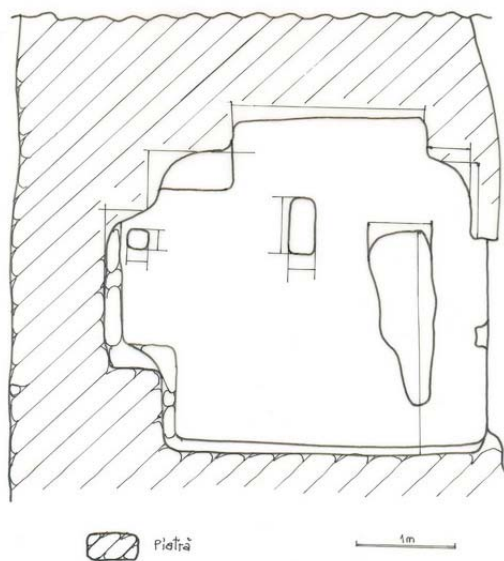
Agatonul Nou. Planul bazei

Fragment de inscripție.

Piatra Îngăurită. Peretele sudic, cu intrarea

Piatra Îngăurită. Peretele estic.

Bibliografie

- Arh. St. Buc., Ed. Buzău, C/1.
 Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.
 Bazil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1891, p. 363 - 364.
 P. Chihăia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.
 Vasile Drâmboceanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.
 Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17- 24, 45- 64.
 Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321- 340.
 V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

FUNDĂTURA, sat Nucu, com. Bozioru.

Localizare: la poalele culmii Crucea Spătarului, la 2 km de satul Nucu, în pădure.

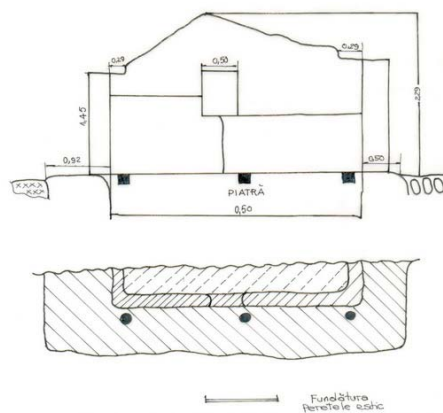
Altitudine - 746 m

Latitudine N - 45 42509

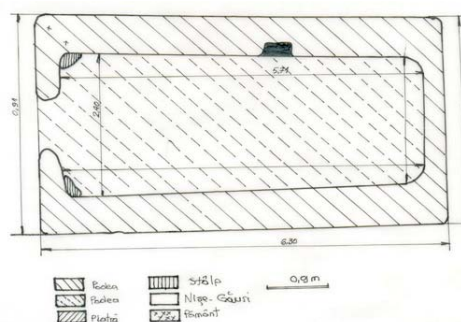
Longitudine E - 26 44746

Date: epoca medievală, 12 ianuarie 1678 (document de la Ghe. Duca).

Bisericuța a fost schit de călugărițe și apoi de călugări. Este săpată într-un bloc de piatră, prăbușit de pe culme. În interior este un lăcaș (1,90 x 5,52 x 2,40 m). Este pomenită în documente între 1678- 1783.

Fundătura. Peretele estic

Fundătura. Planul bazei

Bibliografie

- Biblioteca Academiei CXXVI/173.
 Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.
 Bazil Iorgulescu, *Dicționar geografic, statistic, economic și istoric al județului Buzău*, București, 1891, p. 231.
 P. Chihaiia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.
 Vasile Drâmbocanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.
 Corneliu Ștefan, V. Drâmbocanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17- 24, 45- 64.
 Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321- 340.
 V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

DIONISIE TORCĂTORUL, sat Nucu, com. Bozioru.

Localizare: Piatra Peșterii, sub „Crucea Spătarului”.

Altitudine - 715 m

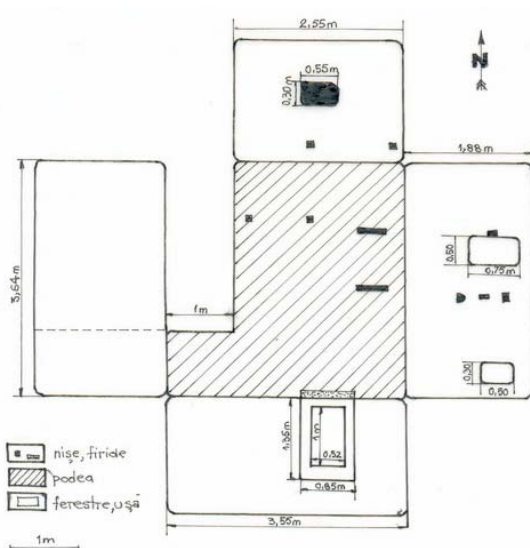
Latitudine N - 4525404

Longitudine E - 26 26231

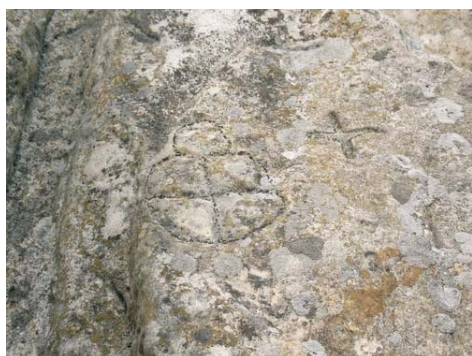
Date: evul mediu timpuriu.

Schit (locuință) săpată în vârful stâncii; intrarea se face pe o scară exterioară, încăperea săpată în stâncă (1, 80 x 3,69 x 3,55 m).

Pe pereții stâncii se găsesc fragmente de înscrisuri cu caracter chirilic și există marcat anul 7304 (1796).

Peștera lui Dionisie. Planul bazei și al pereților

Însemne de pe pereții exteriori.

Bibliografie

- Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.
- P. Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.
- Vasile Drâmbocanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.
- Corneliu Ștefan, V. Drâmbocanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17 - 24, 45 - 64.
- Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321 - 340.
- V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

BUCĂȚĂRIA, sat Nucu, com. Bozioru.

Localizare: Versantul de nord-vest al Culmii „Crucea Spătarului”, la 7 km nord de satul Nucu.

Altitudine - 1004 m

Latitudine N - 4543187

Longitudine E - 2644982

Datare: epoca medievală

Schitul (locuință izolată) avea o singură încăpere (2,50 x 3,30 x 4,50 m), care s-a prăbușit în interior. Pe inscripția păstrată de la intrare se pot citi anii: 1742, 1775 și 1830.

Bibliografie

Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I-II.

P. Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.

Vasile Drâmbocanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.

Corneliu Ștefan, V. Drâmbocanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17-24, 45-64.

Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstirii rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321-340.

V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93-100.

GHERETA, sat Nucu, com. Bozioru.

Localizare: Versantul de nord al înălțimii Piatra Șoimului; în peretele abrupt dinspre Valea Ruginoasa.

Altitudine - 1017 m

Latitudine N - 4543316

Longitudine E - 2644982

Datare: epoca medievală

Reprezintă un schit cu o încăpere (2 x 1,5 x 2,5 m). Partea din față s-a prăbușit din cauza seismelor. A avut o poziție favorabilă de supraveghere a întregii văi Ruginoasa.

Bibliografie

Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.

P. Chihaiia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.

Vasile Drâmboceanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.

Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17- 24, 45- 64.

Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321- 340.

V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

PIATRA ROTĂRII, sat Sătic, com. Cătina

Localizare: pe malul stâng al pârauului Stemnic, la 2 km de satul Cătina

Altitudine - 395 m

Latitudine N - 4518377

Longitudine E - 2613750

Datare: epoca medievală

În stânca abruptă, la înălțimea de 22 m se găsește o platformă cu un diametru de 7,50 m, iar mai sus, și puțin retrasă, o altă platformă cu un diametru de 3,5 m. La baza stâncii, lângă pârau, se află o firidă și 12 trepte care au fost folosite pentru a ajunge pe platformă. Pe buza primei platforme a fost incizată o cruce malteză, iar pe a doua platformă este adâncită o cruce dreaptă.

Se observă lăcașuri pentru stâlpi săpate în stâncă. Probabil, aici a fost o construcție de lemn.

Bibliografie

- Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.
 P. Chihaia, *Etapa Neagoe Basarab a complexului monastic isihast din munții Buzăului*, în „De la Negru Vodă la Neagoe Basarab”, București, 1976, p. 242.
 Vasile Drâmboceanu, *Vechimea milenară a așezărilor rupestre din munții Buzăului*, în „Știință și tehnică”, XXXI nr. 10, 1980, p. 6.
 Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17-24, 45-64.
 Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321-340.
 V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

POLICIORI PIATRA GHIOCII, sat Ruginoasa, com. Brăești.

Localizare: pe malul drept al pârâului Pârscoverulul, în fața școlii.

Altitudine - 586 m

Latitudine N - 4542798

Longitudine E - 2648207

Datare: secolele XVI- XVII, epoca medievală.

Schitul (locuința) se găsește pe o platformă aflată la o înălțime de 43 m de la bază. Are o lățime de 4,5 m și înălțime de 2 m. Pe platforma de bază se găsesc însemne și desene. Se găsesc asemănări cu Piatra Rotăriei.

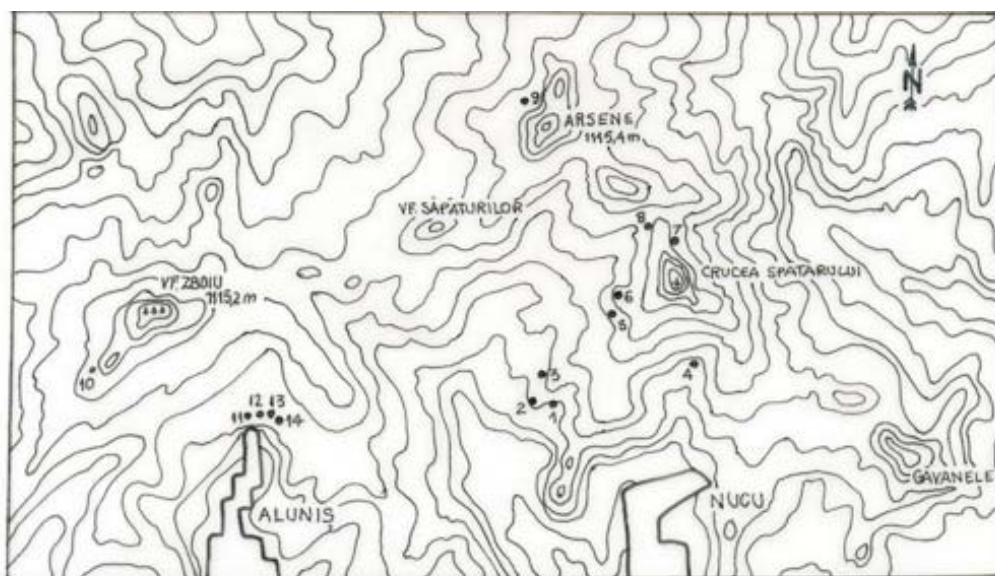
Bibliografie

Al. Odobescu, *Biblioteca Academiei. Fond Odobescu III*, varia 14, acte I- II.

Corneliu Ștefan, V. Drâmboceanu, *Vestigiile rupestre din Munții Buzăului*, Buzău, 1981, p. 17-24, 45-64.

Horia Constantinescu, *Schituri sau sihăstrie rupestre buzoiene*, în „Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților”, Buzău, 1985, p. 321 - 340.

V. Boroneanț, *Arheologia peșterilor și minelor din România*, București, 2000, p. 93 - 100.

Harta Vestigiilor Rupestre din zona Nucu Aluniș

1. Fundul Peșterii (Peștera)	6. Agatonul Nou	11. Aluniș A
2. Dionisie Torcătorul	7. Ghereta	12. Aluniș B
3. Peștera lui Iosif	8. Bucătăria	13. Aluniș C
4. Fundătura	9. Piatra Îngăurită	14. Aluniș D
5. Agatonul Vechi	10. Peștera lui Dragomir	

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ PREVENTIVĂ DIN STR. BROȘTENI, NR. 13-15, MUNICIPIUL BUZĂU

Gabriel STĂICUȚ

Conform proiectului depus la Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a Județului Buzău pe terenul situat în municipiul Buzău, str. Broșteni, nr. 13-15, urmează să se construiască un paraclis.

Suprafața în cauză este situată în perimetrul sitului arheologic biserica „Adormirea Maicii Domnului” Broșteni, cod sit 44827.16, motiv pentru care în avizul eliberat de Comisia Zonală a Monumentelor Istorice 4 Prahova a fost prevăzută supravegherea preventivă pe suprafața afectată de realizarea proiectului menționat. Astfel, între 9 iunie și 7 iulie 2008 a fost efectuată cercetarea de specialitate pentru descărcarea de sarcină arheologică a terenului care urmează să fie afectat de săpăturile pentru fundația paraclisului. Cercetarea s-a făcut prin practicarea unei secțiuni (S I), cu dimensiunile de 1,50 x 27,00 m, situată la circa 15 m sud de biserică (pl. III.1) prin care s-a urmărit identificarea unor presupuse vestigii ale vechii mănăstiri (structuri ale chiliilor și ale altor anexe, morminte de călugări, etc.).

Scurt istoric al bisericii. Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din cartierul Broșteni al municipiului Buzău a fost ctitorită în anul 1709 de către un boier buzoian, căpitanul Caloian, ca biserică a unui mic schit de călugări¹. Acesta, cumnatul unui alt boier buzoian important, Mănăilă, șetrar și mare clucer în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, amintește biserica în testamentul său din 1715: „Și întâi bani nu am, fiindcă i-am cheltuit pentru mănăstirea ce am făcut la Boza (Buzău) și am înzestrat-o după cum arată catastiful meu...”². La scurt timp după zidire, biserica a devenit metoh al mănăstirii Banu din Buzău (document din 20 decembrie 1711³), ambele fiind

¹ Data ctitoriei sale se cunoaște dintr-o catagrafie întocmită în 10 august 1825, apud. Dimitrie Gh. Ionescu – *Alte biserici vechi din orașul Buzău*, în „Glasul Bisericii”, 9-10/1966, p. 861.

² Arhivele Statului București, Mănăstirea Banu, pach. 38, act 1/1715, apud. Radu Antofie – *Istoricul bisericii Broșteni din orașul Buzău*, în „Glasul Bisericii”, 1-2/1968, p. 179.

³ Arhivele Statului București, Inv. grec. doc. M-rea Banu, 20 bis, f. 5 v/1832, apud. Radu Antofie – *op. cit.*, p. 181.

închinată unei mănăstiri tutelare din Rumelia, mănăstirea Dușca (Dusico). Biserica, menționată ca locaș de cult al unei mici mănăstiri de călugări până la începutul secolului al XIX-lea, apare într-o serie de documente, între 1717 și 1799, în legătură cu diverse scutiri de podvezi și angarale. Pe parcursul secolului al XIX-lea, atât datorită lipsei unor fonduri proprii, situație datorată statutului său de metoh, transformării în biserică de mir, cât și amplasării într-o zonă mărginașă a orașului, biserica va avea în dese rânduri de suferit, ajungând în pragul ruinării (descrierea sa într-o catagrafie din 1825 și într-un raport din 1861⁴). A fost refăcută în două rânduri, în 1896 și 1909, ocazii cu care au dispărut, însă, unele elemente arhitectonice inițiale și ștersă pictura originală. Astăzi, în urma transformărilor suferite în timp, biserica are plan triconc cu turla pe naos și pridvor închis (adăugat în 1939).

Situația stratigrafică, în suprafața săpată, se prezintă astfel:

- între 0,00 – 0,15 m, strat vegetal;
- între - 0,15 – 0,65 m, pământ negru-cenușiu, cu material arheologic (fragmente ceramice și de cărămizi, oase de animale);
- între - 0,65 – 1,20 m, pământ maroniu-gălbui, tasat, în care au fost identificate gropile a 18 morminte;
- între - 1,20 – 1,40 m, pământ galben nisipos amestecat cu pietriș, steril arheologic.

Descrierea mormintelor și a materialului arheologic.

M 1. Identificat în carourile 1-2, la adâncimea de 0,97 m, orientat vest-est. Defunctul era depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe abdomen (pl. I). Capul căzut spre stânga. Inventarul mormântului era compus dintr-o bucată de geam patrulateră, spartă, depusă între marginea gropii și brațul stâng, provenind probabil de la o icoană, un inel fragmentar din bronz, cu veriga aplatizată și chaton rotund în care era fixată o piatră de culoare albastră (turcoaz ?) (pl. III.2), precum și fragmente de lemn și de cuie din fier provenite de la coșciug. Partea de vest a gropii mormântului M 1 a tăiat parțial groapa mormântului M 2.

M 2. Identificat în caroul 2, la adâncimea de 0,80 m, orientat vest-est (pl. I). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe piept. Capul căzut în piept. Picioarele lipsesc, cu excepția părții superioare a femurului drept, fiind probabil găsite și scoase în momentul săpării gropii mormântului M 1. În umplutura gropii s-au găsit bucăți de lemn și fragmente de cuie din fier provenite de la coșciug.

M 3. Identificat în carourile 3-4, la adâncimea de 0,88 m, orientat vest-est (pl. I). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe

⁴ Arhivele Statului București, Mănăstirea Banu, pach. 38, act 20/1825, apud. Radu Antofie – *op. cit.*, p. 181.

abdomen. Capul căzut ușor spre dreapta. Groapa mormântului a fost parțial deranjată de o groapă cu balast (nisip și pietriș), mai recentă, datorită căreia lipsesc bazinul și piciorul din partea stângă a corpului. Un mic fragment de fund de vas, lucrat la roată, din pastă fină, cărămizie, găsit între partea inferioară a antebrațului drept și coloana vertebrală, este singura piesă de inventar a mormântului.

M 4. Identificat în caroul 3, la adâncimea de 0,90 m, orientat vest-est (pl. I). Este un mormânt deranjat, din oasele scheletului păstrându-se doar antebrațul drept, partea dreaptă a bazinului și femurul piciorului drept. Nu prezintă inventar.

M 5. Identificat în carourile 4-5, la adâncimea de 0,76 m, orientat vest-est (pl. I). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu antebrațul drept așezat pe abdomen, iar cu cel stâng pe piept. Craniul avea mandibula deplasată. Picioarele apropiate spre călcâie. În umplutura gropii au fost găsite cuie din fier, fragmentare, provenite de la coșciug.

M 6. Identificat în caroul 7, la adâncimea de 0,83 m (pl. I). Mormântul este o reînhumare, din scheletul defunctului păstrându-se craniul, în poziție verticală, cu privirea spre răsărit, oasele brațelor și câteva coaste, așezate lângă și sub craniu. Nu prezintă inventar.

M 7. Identificat în caroul 9, la adâncimea de 0,80 m (pl. II). Oasele scheletului s-au găsit sub forma unei grămezi, având deasupra lor craniul, în poziție verticală, orientat cu privirea spre sud, rezultatul unei reînhumări. La demontare, printre oase a fost găsit un mic obiect sferic din metal.

M 8. Identificat în caroul 9, la adâncimea de 0,95 m, orientat vest-est. Scheletul, în decubit dorsal, deranjat parțial de groapa mormântului 16, are craniul căzut ușor spre dreapta și antebrațul stâng așezat pe abdomen. Oasele mâinii, bazinului și piciorului drept lipsesc. Fără inventar.

M 9. Identificat în caroul 10, la adâncimea de 1,10 m, orientat vest-est (pl. II). Scheletul era depus în decubit dorsal, cu antebrațul drept așezat pe piept și cel stâng pe abdomen. Craniul lipsește. Fără inventar.

M 10. Identificat în carourile 10-11, la adâncimea de 1,15 m, orientat vest-est (pl. II). Scheletul în stare precară de conservare, depus în decubit dorsal. Craniul căzut spre partea stângă, antebrațul stâng pe piept, cel drept pe abdomen, picioarele paralele. Inventarul mormântului era compus din 3 nasturi albi din sîdef, în zona abdomenului, un pieptene dintr-un material plastic (parkesină sau bakelită ?) (pl. III.3), fragmentar, depus lângă umărul stâng, în exterior (pl. III.4), și cuie din fier fragmentare. Groapa mormântului M 10 a deranjat parțial mormântul M 11.

M 11. Identificat în caroul 11, la adâncimea de 0,97 m, orientat vest-est (pl. II). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe abdomen. Craniul avea mandibula deplasată spre piept. Tibia piciorului stâng

este mult apropiată de piciorul drept, iar femurul stâng lipsește, situație datorată probabil gropii mormântului M 10 care a deranjat-o parțial pe cea a mormântului M 11. Singurele obiecte de inventar au fost câteva cuie din fier, fragmentare, provenite de la coșciug.

M 12. Identificat în caroul 12, este un mormânt dublu (pl. II, pl. III.5).

Primul defunct a fost identificat la adâncimea de 0,99 m, orientat SV-NE. Depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe piept și picioarele apropiate spre călcâie. Craniul era căzut spre stânga. Inventarul său era compus din: 1. un inel din argint, cu veriga și montura turnate împreună; veriga semicirculară în secțiune, lătită spre chaton; chatonul, dreptunghiular, are incizate două inițiale: „P. G.”; găsit pe unul dintre degete (pl. III. 6); 2. cinci monede de câte „2 BANI” emise în România în anul 1867 (pl. IV.7), depuse între coloana vertebrală și antebrațul stâng, în zona pieptului; 3. un nasture din sidef, de culoare albă, cu patru perforații, în zona bazinului; 4. doi nasturi metalici cu urme de țesătură, găsiți în zona abdomenului (pl. IV. 8).

Al doilea defunct a fost identificat la adâncimea de 1,18 m, orientat NV-SE, partea sa stângă fiind parțial suprapusă de primul defunct (pl. II). Depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe abdomen și picioarele paralele. Craniul căzut spre dreapta are calota desprinsă uniform de la nivelul frunții, probabil rezultatul unei trepanații (pl. IV.9). Inventar: 1. șapte nasturi albi din sidef, de dimensiuni diferite, dispuși în zona abdomenului; 2. un nasture din lemn, de formă semisferică, cu urechiușă de prindere ruptă, găsit în zona pieptului; 3. doi nasturi din lemn discoidali, găsiți în apropierea coloanei vertebrale; 4. un nasture din fier, puternic corodat, depus în zona abdomenului (pl. IV.10); 5. pieptene fragmentar, dintr-un material plastic (parkesină sau bakelită ?), asemănător cu cel din M 10, găsit la demontare sub craniu (pl. IV.11).

Groapa mormântului M 12 a deranjat partea estică a mormântului M 13.

M 13. Identificat în caroul 13, la adâncimea de 1,16 m, orientat vest-est (pl. II). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu palmele așezate pe bazin. Craniul era căzut spre stânga, cu mandibula deplasată. Oasele scheletului, într-o stare precară de conservare, se păstrează până la nivelul bazinului, picioarele fiind probabil scoase odată cu săparea gropii mormântului M 12. Ca inventar, mormântul prezenta o monedă austriacă (pl. IV.12) din argint de 3 kreuzeri emisă în anul 1844 în timpul împăratului Ferdinand I, perforată, și un nasture alb din sidef, ambele găsite în zona pieptului.

M 14. Identificat în caroul 6, la adâncimea de 1,00 m, orientat vest-est (pl. I). Defunctul depus în decubit dorsal, cu antebrațele așezate pe abdomen și picioarele paralele. Peste partea superioară a scheletului, între craniu și torace, a fost depus un geam patruleter (pl. V.13) provenit de la una sau două icoane (?). Inventarul mormântului era compus din: 1. monedă de „50 BANI” din

argint, emisă în România în anul 1873, depusă lângă cotul stâng, în interior (pl. V.14); 2. doi nasturi albi din sidef de dimensiuni diferite, găsiți în zona abdomenului (pl. V.15); 3. cuie fragmentare din fier provenite de la coșciug.

În marginea vestică a mormântului, peste tibia piciorului stâng al defunctului, au fost depuse într-o grămăjoară oasele unui alt defunct, reînhumat. Craniului defunctului reînhumat se afla la circa 0,30 m distanță față de celelalte oase grupate.

M 15. Identificat în caroul 6, la adâncimea de 0,88 m (pl. I). Mormântul este o reînhumare, din scheletul defunctului păstrându-se craniul, în poziție verticală, cu privirea spre vest, oasele lungi ale brațelor și picioarelor, precum și câteva vertebre, așezate lângă și sub craniu. Nu prezintă inventar.

M 16. Identificat parțial în carourile 8-9, la adâncimea de 1,10 m, mergea dincolo de peretele sudic al secțiunii (pl.II). Este o reînhumare, din schelet păstrându-se craniul, spart, cu privirea spre răsărit, oasele brațului stâng și oasele picioarelor grupate în partea dreaptă a craniului. Poziționarea oaselor în mormânt pe direcția vest-est denotă intenția unei reînhumări care să respecte regulile creștine. În groapa mormântului au fost găsite o monedă austriacă „EIN KREUZER” din 1816 și un fragment ceramic dintr-un castron sau farfurie, având suprafața interioară acoperită cu pastă albă (pl. V.16).

M 17. Identificat în carourile 4-5, la adâncimea de 0,96 m, orientat vest-est (pl.I). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu craniul căzut spre dreapta și antebrățele așezate pe abdomen. Inventarul mormântului era compus din nouă nasturi albi din sidef (pl. V.17), identici, găsiți de-a lungul coloanei vertebrale, o monedă perforată din bronz, ilizibilă pe ambele fețe (pl. V.18), și mai multe cuie fragmentare provenite de la coșciug.

M 18. Identificat în carourile 2-3, la adâncimea de 1,00 m, orientat vest-est (pl. I). Defunctul era depus în decubit dorsal, cu antebrățul drept așezat pe piept, iar cel stâng pe abdomen. Craniul căzut spre stânga, cu mandibula deplasată. Picioarele apropiate de la nivelul genunchilor. O monedă de 4 Helleri, emisă în Austria în secolul al XVII-lea, din argint, perforată, prost conservată, depusă în zona pieptului este singura piesă din inventarul mormântului (pl. VI.19).

Alături de morminte, în pământul maroniu-gălbui cuprins între -0,65 și -1,20 m, în care acestea au fost săpate, au mai fost descoperite o oală cu o toartă și 3 monede.

Oala cu o toartă (pl. VI.20) a fost descoperită în caroul 6, la adâncimea de 0,70 m, în poziție verticală, cu gura în sus. Este lucrată la roată, din pastă fină, arsă oxidant, de culoare cărămizie. Are corp piriform, gura largă, buza răsfrântă și fund drept. O toartă în bandă unește buza de zona vasului cu diametrul cel mai larg. Pe umăr, vasul este decorat cu două caneluri orizontale, subțiri, iar pe marginea buzei, în interior și exterior, este acoperit cu smalt

maroniu. După golirea sa de pământ s-a observat că pe fundul vasului erau depuse două monede austriece „EIN KREUZER” din bronz, ambele emise în anul 1816 (pl. VI.21).

Tot în strat, în caroul 11, la adâncimea de 1,00 m a fost găsită o imitație după o para otomană din argint aflată în circulație spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, având o perforație ulterioară⁵ (pl. VI.22).

Concluzii. În urma cercetărilor arheologice preventive efectuate în curtea bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din strada Broșteni, nr. 13-15, din municipiul Buzău s-a putut identifica un cimitir necunoscut până în prezent, care a funcționat începând din secolului al XVIII-lea și până la începutul secolului al XX-lea. De asemenea, în acest perimetru s-a constatat lipsa oricăror urme de fundații aparținând unor chilii sau ale altor anexe specifice unei mănăstiri, presupuse la începutul cercetării pe baza documentelor vremii.

Cel mai timpuriu element de datare este reprezentat de moneda austriacă de 4 Helleri emisă în secolul al XVII-lea, dar aflată în circulație până la sfârșitul secolului al XVIII-lea (din mormântul M 18), iar cel mai târziu de piepteni dintr-un material plastic (parkesină sau bakelită ?) descoperiți în mormintele M 10 și M 12. Pe baza inventarului arheologic al mormintelor descoperite în secțiunea S I (lipsa cărămizilor cu inscripții de nume sau ani, prezența inelului specific obiectelor de podoabă feminine din mormântul M 1), putem presupune că înhumările de aici nu aparțineau unor călugări, ceea ce nu exclude însă folosirea cimitirului și de către aceștia în alte perimetre din jurul bisericii, încă necercetate, în perioada dinaintea transformării acesteia într-una de mir. Cel mai probabil cimitirul a fost folosit în cea mai mare parte de către enoriașii cartierului Broșteni, cartier dezvoltat în jurul bisericii, înhumările debutând spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, devenind mai frecvente în secolul al XIX-lea, după desființarea schitului, și continuând până la începutul secolului al XX-lea.

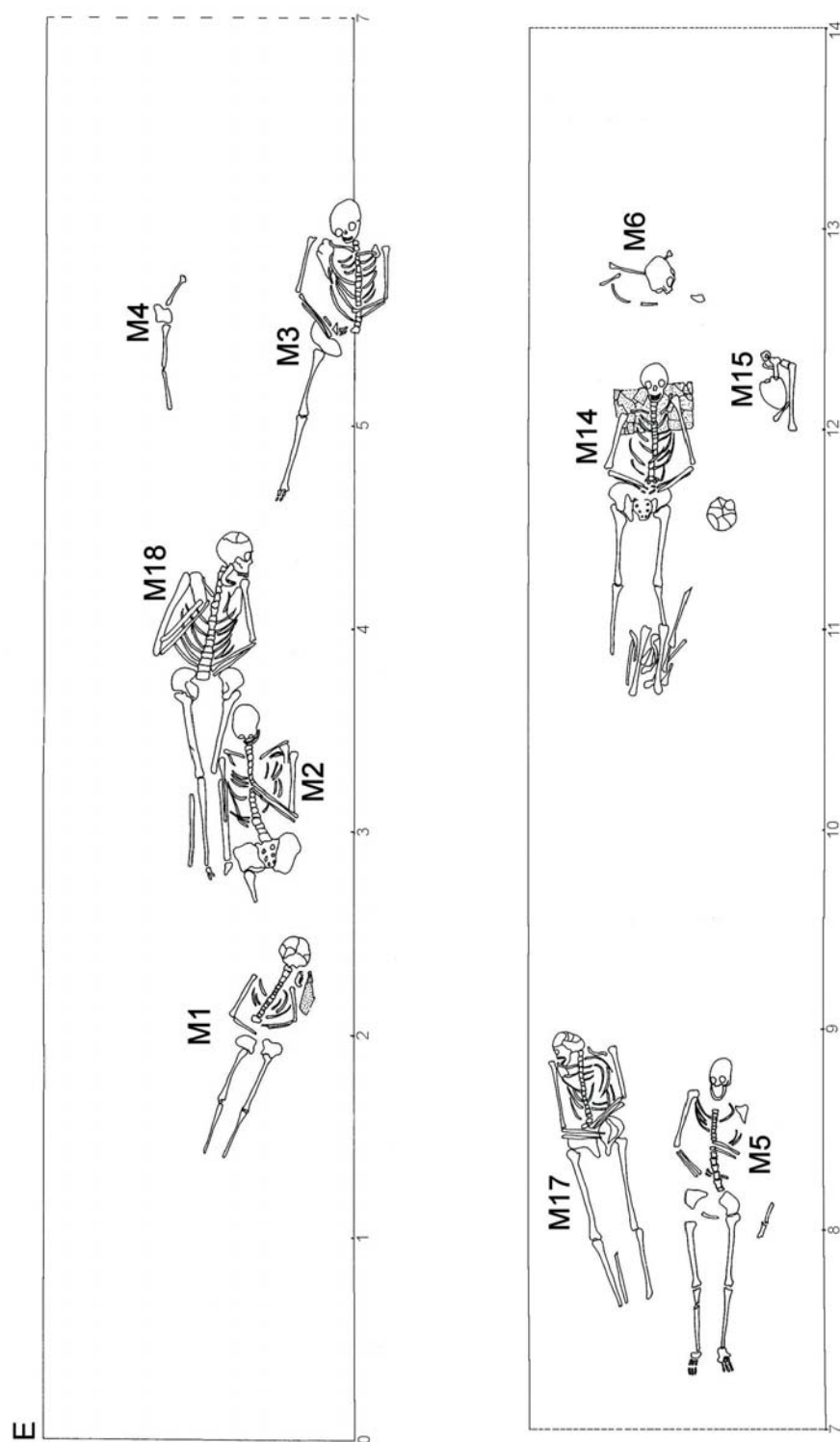
⁵ Identificările acestei monede și a celei din mormântul M 18 au fost făcute de domnul Aurel Vâlcu, cercetător științific III în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, căruia îi mulțumesc pe această cale.

ABSTRACT

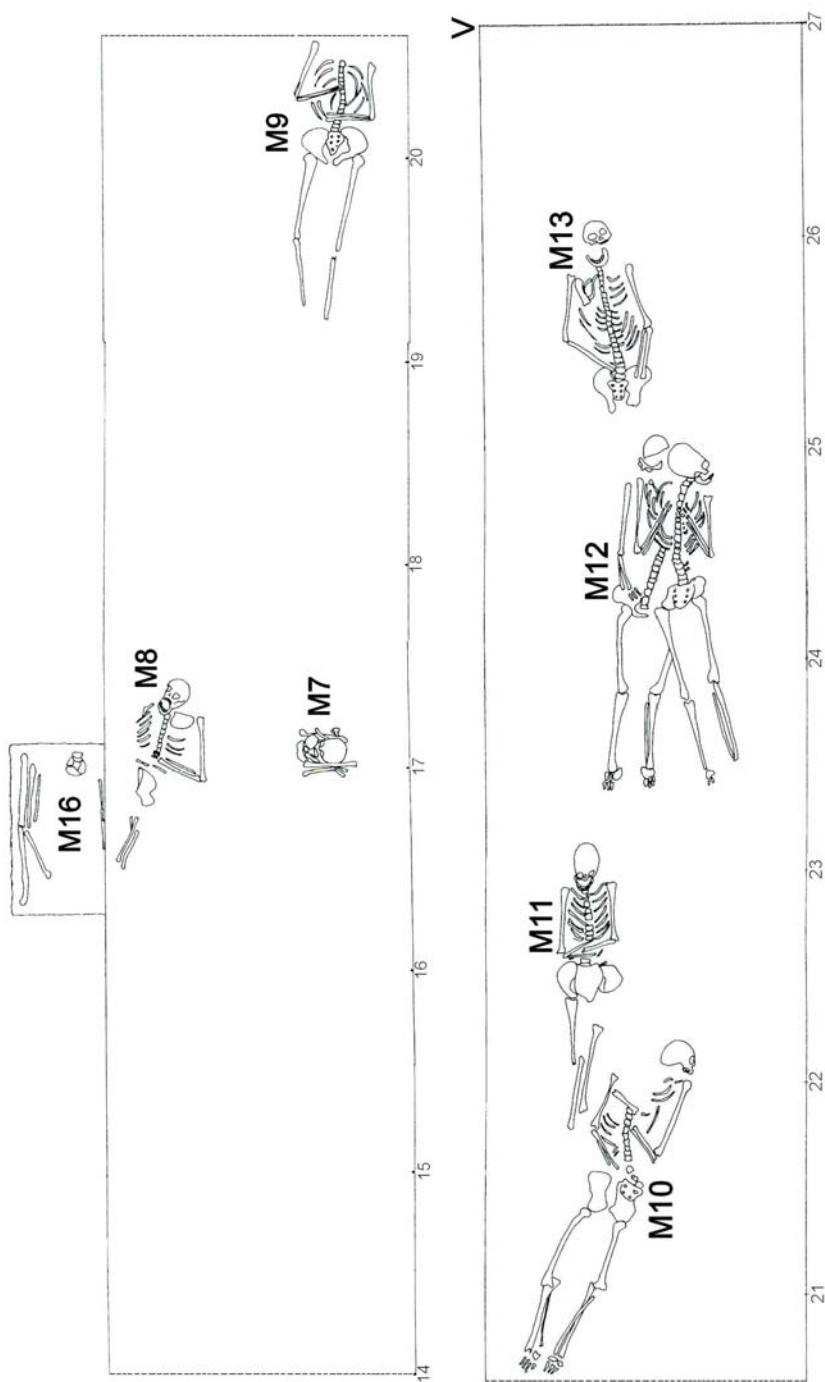
The archaeological research from Broșteni church yard (built by Caloian landowner, in 1709) revealed an unknown cemetery, in the area of Buzău town till now.

During the research there were discovered 18 inhumation tombs, west-east oriented, chronologically dated between the 18th century and the beginning of the 20th century. These tombs were belonging to the round church habitants.

The funeral inventory was poor, composed by clothing, accessories (different types of buttons), ornaments (rings), lavatory things (combs), coins (emitted between the 17th century and 1873 in Austria and România) and components from coffins (fragments of wood and iron nails), too.

Planşa I. Secţiunea I. Carourile 1-7.

Planșa II. Secțiunea I. Carourile 8-13.

1

2

3

4

5

6

Planșa III. 1. Curtea bisericii Broșteni (vedere generală); 2. Inel din M1;
3. Pieptene și nasturi din M10; 4. M10 (detaliu); 5. M12; 6. Inel din M12.

7

8

9

10

11

12

Planșa IV. 7. Monede din M12; 8. Nasturi metalici din M12; 9. M12 (al doilea defunct); 10. Nasturi din M12; 11. Pieptene din M12; 12. Monedă din M13.

13

14

15

16

17

18

Planșa V. 13. M14 (detaliu); 14. Monedă din M14; 15. Nasturi din M14; 16. Monedă și fragment ceramic din M17; 17. Nasturi din M17; 18. Monedă din M17.

19

20

21

22

Planșa VI. 19. Monedă din M18; 20. Vas din caroul 6; 21. Monede descoperite în vas; 22. Monedă otomană (imitație).

